ĐAKOVAČKI VEZOVI

PRIGODNA REVIJA 1995.

STARI SJAJ DUKATA U NOVOM OBLIKU

***Kuna** - Povijesni hrvatski novac koji je, prema predlošcima prof. Ive Kerdića (1881.-1953.) iz 40-tih godina, prva otkovala Slavonska banka DD Osijek*

Kovanica je izrađena u zlatu, srebru i bakru, a osim umjetničke vrijednosti simbolizira povjesnu težnju hrvatskog naroda za vlastitom opstojnošću, za koju je nužan preduvjet bio i vlastiti novac. Zlatnik sadrži približno toliko čistog zlata (3,44 g), koliko i dukati, koji su tradicionalno usko vezani za poimanje posebno vrijednoga u Slavoniji.

SLAVONSKA BANKA DD OSIJEK

***PRODAJA:** Slavonska banka DD Osijek i filijale: Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Orahovica, Slavonski brod i Vinkovci*

SADRŽAJ

Antun Fabijančić: . . . 3
Mirko Kladarić: KIŠA NIJE SMETALA VEZOVIMA . . . 4
Andrija Šuljak: GODINA JUBILEJA BISKUPA JOSIPA STROSSMAYERA . . . 5
Mile Tomičić: PISMA »ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA« . . . 9
Mijo Kopljar: MILKO CEPELIĆ . . . 10
Šima Petričević: SVATOVSKI OBIČAJI U ŠOKADIJI . . . 15
Franjo Matasović: SVADBENI OBIČAJI U GUNDINCIMA . . . 19
Mile Krajina: SLAVONIJO PJESME I FOLKLORA . . . 20
Slavica Benčik: GLE! LJUDI! . . . 20
* * *: ZA POVIJEST HRVATA . . . 20
Mihael Ferić: KOLO UZ PJEVANJE U ŽUPANIJI BRODSKO-POSAVSKOJ . . . 21
Šima Petričević Šokac: AVOJ PJESMO, BOŽIĆNA . . . 24
Zvonimir Toldi: U BERAVCI IŽIMAČA IMA! . . . 25
Miroslav Varkić: MOJOJ ŠOKADIJI . . . 26
Jelka Mihaljev: MARAME . . . 27
Mara Mikulić: NA STARIM STAZAMA . . . 28
Robert Pejaković: U PRAŠINI SLAVONSKE LJEPOTE . . . 28
Luka Jokić: DOK LJUBAVI IMA SLAVONIJA TRAJE . . . 28
Zvonimir Toldi: KOBAŠKE MARAME . . . 29
Mato Lukačević: BERBA GROŽĐA . . . 30
Jasna Šimić: ĐAKOVŠTINA U PRETPOVIJESTI . . . 31
Adam Rajzl: KAD SADA PROĐEŠ . . . 34
Ljubica Mihelj: LONČARSKI PREDMETI IZ SLAVONIJE I BARANJE U ZBIRCI ETNOGRAFSKOG MUZEJA U ZAGREBU . . . 35
Evica Kraljić: SLAVONSKA NOĆ . . . 37
Mijo Kopljar: SEOSKI KNEZ U PROŠLOSTI ĐAKOVAČKOGA KRAJA . . . 38
Željko Lekšić: LJEKARNE I LJEKARNICI U ĐAKOVU DO DRUGOG SVJETSKOG RATA . . . 40
Mirjana Pejaković: ZA ĐAKOVO . . . 42
Adam Rajzl: DJEDU PIŠTI . . . 42
Zlatko Rodjak: MALA . . . 42
Vilko Čuržik: SJEĆANJA NA SABIRNI LOGOR NIJEMACA U VALPOVU . . . 43
Mara Mikulić: MIRIS ZEMLJE . . . 46
Željko Cako: LEPTIRIĆI . . . 46
Vilko Čuržik: VALPOVAČKI RADNI LOGOR . . . 46
S. Tihoslava Košec: VINOGRAD SESTARA SV. KRIŽA U TRNAVI . . . 47
Vlado nemet: O DOMINE . . . 49
Antun Jarm: BISKUP STROSSMAYER I OSJEČKA KATEDRALA . . . 50
Vlado Nemet: BRACA IZ PUNITOVACA . . . 51
Patrik Pejaković: SLOBODNI SLAVONSKI PRAGOVI . . . 51
Mato Batorović: BISKUP STROSSMAYER I ILOK . . . 52
Katarina Jerković: VUKOVAR . . . 53
Zlatko Rodjak: OBALA ZABORAVA . . . 53
Ankica Šalić: SUTON . . . 53
Slavko Štimac: ČETIRI SAKRALNA OBJEKTA U ĐAKOVAČKOJ BREZNICI . . . 54
Marica Smažil: SLAVONIJI . . . 55
Elizabeta Šnajder-Greblo: GENERALU IMRI AGOTIĆU S LJUBAVI KAO MAJKA . . . 55
Patrik Pejaković: ŽELJA . . . 55
Antun Jarm: NOVA ŽUPNA CRKVA U ĐAKOVU . . . 56
Josip Dent: HEJ SLAVONIJO . . . 58
Antun Jarm: DVIJE FRESKE U ĐAKOVAČKOJ KATEDRALI . . . 59
Manda Svirac: SYLVIA IZ MISSISSAUGE POHVALJENA NA »ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA« . . . 61
Jozo Flegar: HRVATSKA SE BUDI . . . 62
Željko Potnešil: PROGNANIK . . . 62
Rade Španović: VRATIT ĆU SE OPET! . . . 62
Marica Smažil: ŠAGOVINI CERNIČKOJ . . . 62
Josip Dent: »SELJAČKA SLOGA« ŠPIŠIĆ BUKOVICA . . . 63
Vesna Marelja: NA PUTU K SAVRŠENSTVU . . . 63
Josip Vinkešević: MATO TOPALOVIĆ: »TAMBURAŠI ILIRSKI« . . . 64
Blanka Karšić-Šimunović: ZVIJEZDE . . . 66
Vladimir Rešković Panonski: SLAVONIJO STARA TAMBURICE . . . 66
Milenko Vasiljević: VOLIM TE, RAVNICO . . . 66
Zvonko Benašić: DESETA OBLJETNICA »TENE« KUD-a PIK-a ĐAKOVO . . . 67
Zvonko Benašić: ZLATNI JUBILEJ JULIJA NJIKOŠA . . . 69
Ivan Benak: GDJE SU, SLAVONIJO, TVOJI OBIČAJI? . . . 70
Robert Pejaković: MOLITVA . . . 70
Rade Španović: NE PLAČI STARA MATI! . . . 70
Jerko Vukov: 70. OBLJETNICA SMRTI DORE PEJAČEVIĆ . . . 71
Mato Lukačević: USRED SELA LIPA STARA . . . 71
Vlado Nemet: NJIŠU SE TRAVE . . . 72
Vesna Mišković: KAPLJICA LJUBAVI . . . 72
Dubravka Bašić: KUĆO DJETINJSTVA MOGA . . . 72
Evica Kraljić: JEDNE JESENI, JUČERAŠNJI SAN . . . 72
Blanka Karšić-Šimunović: TVOJA ŽENA . . . 72
Vladimir Geiger: FOLKSDOJČERSKA ZNAČKA I MEDALJA ZA ĐAKOVO I ĐAKOVŠTINU . . . 73
Vladimir Geiger: ZNAČKA HRVATSKOG SOKOLA ĐAKOVO IZ 1926. GODINE . . . 74
* * *: VIDJELI SMO SMRT . . . 74
Božica Somek-Machala: PIĆA U SLAVONIJI I BARANJI S POSEBNIM OSVRTOM NA RAKIJU . . . 75
Luka Jokić: OSTALA MI SAMO SLAVONIJA . . . 77
Đuro Šovagović: NA KRILIMA ORLA MIŠARA . . . 78
Ana Perković: BAJA I SNAŠA . . . 80
Mirjana Pejaković: ZBOG TEBE, SLAVONIJO . . . 80
Evica Kraljić: PUŽARICA . . . 81
Posuđeno iz domaćeg tiska: OBILATO I RAZNOVRSNO . . . 81
Ivo Slaviček: PECATI ILI NE – PITANJE JE SAD . . . 82
Elizabeta Šnajder-Greblo: VUČEDOLSKA GOLUBICA . . . 82
U SPOMEN . . . 83
U SPOMEN . . . 84
U SPOMEN . . . 85

Đakovački vezovi

Prigodna revija

Đakovo, 8. srpnja 1995.

Izdaje:
ODBOR ZA PUBLICITET
PUTEM VLASTITIH IZDANJA

Redakcijski kolegij:
Mr. MIROSLAV BAUER,
ANTUN BALABANIĆ,
Mr. ZVONKO BENAŠIĆ,
Mr. NIKOLA BIĆANIĆ,
Prof. BARICA ILIĆ, EUGEN NJIRJAK, STJEPAN RECHNER,
NADA VARŠAVA,
ŽELJKO LEKŠIĆ

Glavni i odgovorni urednik:
STJEPAN RECHNER

Recenzenti:
Dr. ANDRIJA ŠULJAK,
ANTUN JARM

Lektori:
Mr. MIROSLAV BAUER,
Mr. NIKOLA BIĆANIĆ,
Prof. BARICA ILIĆ,
Prof. MIRA HOMOTAR

Cijena: 20 kn

Slika na naslovnoj stranici:
Dio povorke Đakovačkih vezova 1994. godine
(autor slike: Marin Topić)
Djevojke iz Siča
(Nova Gradiška)

Tisak:
»Tipografija« d. d. Đakovo

ISSN 0351-1553

RASPORED

Petak, 7. srpnja

13,00 sati	Gradski podrum – »Smotra vina i kulena Slavonije i Baranje«. – Izložba vinogradske opreme
17,00 sati	Obrtnička škola Antuna Horvata – izložba učeničkih radova
19,00 sati	Muzej Đakovštine – Izložba likovnih umjetnika Đakovštine
20,00 sati	Strossmayerov trg – Nastup folklornih skupina Đakovštine

Subota, 8. srpnja

10,00 sati	Gajeva ulica (pored Tenis kluba) – Izložba poljoprivrednih strojeva
10,30 sati	Hrvatski dom kulture – Filatelistička izložba – Predstavljenje knjige Mate Šimundića »Đakovštinska toponimija« u izdanju Ogranka Matice hrvatske Đakovo
14,00 sati	Teniski klub Đakovo – Prvenstvo Hrvatske za djevojčice i dječake do 12 godina
16,00 sati	Zelena površina kod Autobusnog kolodvora – C. A. C. – H. R. Memorijal Stjepan Romić – izložba pasa »Hrvatske ovčar«
17,00 sati	Hipodrom – konjička natjecanja – prepone
17,00 sati	Katedrala – Koncert duhovne glazbe – izvodi Renesansni vokalni ansambl »Vatroslav Lisinski« iz Zagreba
18,30 sati	Strossmayerov muzej – Izložba slika, skulptura, crteža i keramike iz donacije likovnih umjetnika Hrvatske Muzeju Vukovara u progonstvu
20,30 sati	Ljetna pozornica u parku – Svečanost otvaranja 27. »Đakovačkih vezova« – Scenska slika »Đakovo je srce Slavonije« – izvode »Tena« KUD PIK-a Đakovo i STD »Pajo Kolarić« iz Osijeka – Koncert »Nek 'tambura svira« u organizaciji HRT Zagreb

Nedjelja, 9. srpnja

08,30 sati	Ulice grada – Svečana povorka svih sudionika folklornih skupina
10,00 sati	Katedrala – Svečana sv. Misa
10,30 sati	Ljetna pozornica u parku – Cjelodnevni program 40 folklornih skupina
15,00 sati	Hipodrom – Konjička natjecanja – prepone – Revija svatovskih zaprega – Čikoši pusta pet
20,00 sati	Ljetna pozornica u parku – »Tena« KUD PIK-a Đakovo-nastup uz 10-tu obljetnicu rada
20,15 sati	– Izbor najljepše djevojke i snaše u narodnoj nošnji
21,00	– Revija pjevača

»VEZOVI« — VRIJEDNOST KOJA TRAJE

Kada je, već davnih šesdesetih, skupina zanesenjaka uspjela u zbilju predočiti ideju o Đakovačkim vezovima, sigurno nisu ni slutili kolike će razmjere i važnosti steći ta priredba unutar Slavonije i cijele naše domovine Hrvatske. Priznajem da ni ja nisam, tih srpanjskih dana dok sam promatrao zadivljen i ushićen prve prekrasne povorke na ulicama najljepšeg grada na svijetu — Đakova, znao i slutio da ću biti u prilici da i sam sudjelujem u kreiranju te grandiozne folklorne priredbe koja je postala ponos i jedan od simbola Đakova, i to kao gradonačelnik kojeg funkcija što je obnaša dovodi na čelo Đakovačkih vezova.

Iz perspektive hrvatske neovisnosti i samostalnosti lako je uočiti važnost i ulogu »Vezova« kroz gotovo tri desetljeća postojanja. U poplavi praznika, svetkovina i novih običaja koja je pokušala ukorijeniti tadašnja vlast u hrvatski narod, nametnuti mu gubljenje i zaboravljanje svojih korijena i identiteta, kao oaza u pustinji, sjala je priredba puna iskonskog narodnog, slavonskog i hrvatskog duha. Odzvanjale su tambure, odjekivali glasovi najveselijih pjesama na svijetu, a trobojkama okićenim momci, snaše, gizdavi lipicanci i kola, najbolje su govorili o onome što je hrvatski narod bio, o onome što je i onome što želi biti, a što je i ostvario, uz neviđene žrtve i patnje, u posljednjih pet godina. Danas se više ne mora Hrvatstvo oblačiti u narodne nošnje i ići u povorkama, ono se danas izborilo za pravo glasa u zajednici svjetskih naroda, a sigurno je da su priredbe poput Đakovačkih vezova pomogle u očuvanju nacionalne svijesti i tradicije koja čini pravi temelj u zgradi koja predstavlja naš narod i državu.

Upravo zbog svoga ovoga što sam već napisao, zbog svega što su Đakovački vezovi značili u svojoj povijesti, čini se da se na određeni način nalaze na prekretnici. U posljednje je vrijeme niknuo cijeli niz sličnih manifestacija po cijeloj Slavoniji, a slavonska tamburaška glazba iznjedrila je niz novih festivala, pjevača i sastava, stigla je na najviša mjesta ljestvica popularnosti. Đakovački vezovi više nemaju ovu važnost i privlačnost kao jedno od ekskluzivnih mjesta na kojima su se promicale i čuvale narodne vrijednosti i čini mi se da se i ljudi koji vode »Vezove« moraju još jače prionuti poslu, prilagoditi se novom vremenu koje od nas traži promjene, te iznaći prave načine da ova priredba bude još bolja, popularnija i važnija, da se do kraja ustoliči kao nezaobilazan simbol Đakova i cijele Đakovštine.

Već smo ove godine poduzeli korake koji će Đakovačke vezove podići na novu razinu. Uspjeli smo izboriti da dio programa bude prezentiran u izravnom prijenosu na programu Hrvatske televizije i vjerujemo da će se i najšire gledateljstvo osvjedočiti u sve one ljepote i blago koje krije u sebi naša Slavonija, a onda na Vezove zablista kao dukati ispod djevojačkih vratova.

Kako se u Hrvatskoj već petu godinu mješaju suze sa smijehom, tuga s veseljem, nećemo ni mi bez žaljenja pogledati na naše gizdave Baranjce, Vukovarce, Iločane... koji se opet spremaju i dolaze kod nas iz tuđih »avlija«, upregnuti tuđe lipicance. Gledat ćemo njihova lica, puna ponosa i tuge u isto vrijeme, sa željom da ovo budu posljednji »Vezovi« za kojih je i jedna stopa naše domovine okupirana.

Topli će srpanj ponovno izgubiti bitku sa zanosom koji će strujiti našim ulicama, pozornicama i parkovima tijekom održavanja 27. Đakovačkih vezova. Cijela će Đakovština tih dana bit kao onaj dragi iz scenske slike Đakovo je srce Slavonije koja tradicionalno otvara Vezove, koji »dragu na Vezove zove«.

Zove i Vas!
Dođite

Predsjednik »Đakovačkih vezova«
ANTUN FABIJANČIĆ
gradonačelnik Đakova

ĐAKOVAČKI VEZOVI '94.

KIŠA NIJE SMETALA VEZOVIMA

Priredio: Mirko Kladarić

Đakovački vezovi održani 8., 9. i 10. srpnja 1994. godine po 26. puta potvrdili su svu ljepotu izvornog narodnog blaga Slavonije, Baranje i Hrvatske i ljubav prema ognjištu i Domovini naših građana u dijaspori. Preko 35 tisuća sudionika na ulicama Đakova, poklonika narodnog stvaralaštva i preko 2 tisuće izvođača na »Vezovskim« priredbama i u ovoj prigodi potvrdilo je da naša Smotra spada u red najvećih priredbi u sada neovisnoj Republici Hrvatskoj. U danima trajanja Smotre ulicama Đakova čuo se cilik tamburice, na vrelo srpanjsko sunce iznesene su prelijepe narodne nošnje, u svečanoj povorci sjajio je vez do veza, tisuće vezova!

26. Đakovački vezovi održani su pod pokroviteljstvom Osječko-baranjske županije i Gradskog poglavarstva Đakova uz sponzore brojnih priredbi: Ministarstva poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske, CROATIE VINO Zagreb, SLAVONSKE BANKE d. d. OSIJEK, filijale Đakovo, PIK ĐAKOVO d. d. Mljekarske industrije DUKAT Zagreb, IGM »CETERA« Đakovo, CROATIA OSIGURANJE d. d. Poslovna jedinica Đakovo, ŽUPANJSKA BANKA d. d. Županja i METEOR, kemijska industrija Đakovo.

TV kamere HRT, na žalost, nisu izravnim prijenosima ovog dana gledateljstvu Lijepe naše prenijele svu ljepotu koju Vezovi nude oku, srcu i duši.

U petak, 8. srpnja, Đakovački vezovi počeli su dvjema izložbama. Na prvoj, u Gradskoj knjižnici i čitaonici predstavljene su poštanske marke Republike Hrvatske, omotnice i mnoštvo razglednica s folklornim motivima, u organizaciji vrijednog Filetalističkog društva Đakova.

Na drugoj, predstavljena su vina Slavonije i Baranje, kojoj je pokrovitelj bilo Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva REPUBLIKE HRVATSKE i CROATIA VINO iz Zagreba. U okviru te priredbe ocjenjeno je izloženo i ponuđeno posjetiteljima na kušanje 43 vina. Uz vina bila su izložene i boce za vina kao i oprema za vinarstvo.

Petak je donio i zanimljiv skup u đakovačkom Hrvatskom domu. U organizaciji Ogranka Matice Hrvatske i Turističkog društva Đakovo, uz nastup nekoliko KUD-ova, predstavljena je knjiga PJESMOM NA VEZOVE, zbirka hrvatskih folklornih napjeva i plesova iz Slavonije i Baranje, autora MIROSLAVE HADŽIHUSEJNOVIĆ-VALAŠEK i JOSIPA VINKEŠEVIĆA, vrijedan udžbenik kulturno-umjetničkim društvima. Promociji su prisustvovala i tri akademika: prof. dr. ANTUN BAUER, dr. STJEPAN BABIĆ i dr. JERKO BEZIĆ.

Subotnji tijek 26. Đakovačkih vezova bio je uobičajen. U jutarnjim satima otvorena je izložba poljoprivredne opreme, a na hipodromu PIK-a Đakovo otpočela su konjička natjecanja, tri utakmice u preskakanju prepona, uz veliki broj natjecatelja, konjičkih klubova iz Hrvatske i lijep broj gledatelja.

Tradicionalni koncert u Strossmayerovoj katedrali, u subotu, 9. srpnja, donio je sakralnu glazbu — Hrvatsku misu in D — Hvalite Gospodina Adalberta Markovića i izvođenje Akademskog zbora osječkog Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera i Hrvatskog pjevačkog društva DAVOR iz Slavonskog Broda pod ravnanjem profesora Josipa Jerkovića.

Iza uspjelog i dobro posjećenog koncerta sakralne glazbe u katedrali, za posjetitelje Đakovačkih vezova u Strossmayerovom Spomen-muzeju, otvorena je izložba hrvatskih slikara i kipara pod nazivom GOSPI OD UTOČIŠTA ALJMAŠ.

U subotu navečer bilo je svečano otvorenje 26. Đakovačkih vezova. Scensku sliku za selo, pjevački zbor, tamburaški orkestar i folklorni ansambl Đakovo je srce Slavonije, Julija Njikoša i Pavla Blažeka, izveli su solisti Vera Svoboda i Ivica Balen, orkestar Pajo Kolarić iz Osijeka, Veliki tamburaški orkestar, folklorni ansambli i recitatori TENE KUD-a PIK-a Đakovo. Dirigent je bio Julije Njikoš, a scensku sliku priredili su Robert Kudjeljnjak, Dragutin Stivaničević, Enrih Merdić, Lidija Vrcelj, Katica Jakobović i Zdravka Dean.

Đakovački gradonačelnik, ANTUN FABIJANČIĆ, otvarajući Smotru, između ostalog je istaknuo: »Vezovi će uvijek imati sve značajke trajanja naroda. U njima su generacijska predanja, oni nastavljaju i davno započeti otpor svim nenarodnim utjecajima njegujući svoj jezik i svoju kulturu. I sačuvano je to narodno od svih zala, koja su ga vjekovima satirala i otvoreno je lepezom plemenitog srca i široke slavonske duše na sve strane«!

Do kasno, u subotnjoj noći, nastupile su potom gostujuće folklorne skupine: VELEBIT iz Calgarya, Kanada, MATRA iz Mađarske, DINARA iz Kijeva, ANTUN MIHANOVIĆ iz Klanjeca i MOSTANJE iz Karlovca.

Nedjeljnji program »Đakovačkih vezova« započeo je svečanom povorkom koju je na ulicama Đakova pratilo preko 30 tisuća gledatelja. U njoj se predstavilo 49 folklornih skupina s preko 2.100 zvođača, burno pozdravljani od razdraganih gledatelja, da bi potom do predvečerja izvodili pjesme, plesove i običaje svoga kraja, u cjelodnevnoj smotri, koja se uvijek pamti po ljepoti izraza, krasoti veza i zanosu pjesme i svirke.

Iz nedjeljnog programa izdvajamo i svečanu Svetu misu uz 50. obljetnicu svećeništva biskupa đakovačkog i srijemskog, monsinjora Ćirila Kosa, u katedrali, predstavljanje najljepših svatovskih zaprega i HRVATSKOG OVČARA te bogata konjička natjecanja na hipodromu PIK-a Đakovo.

Kad se pretpostavljalo da će proteći u najboljem redu, nad gradom je pala gusta kiša, valjda po onoj: »Šokci kišu begenišu«, pa se odabir najljepših djevojaka i snaša uz pratnju vrpoljačkih ŽETELACA i nastup Folklornog ansambla LADO iz Zagreba održao nešto kasnije. Te večeri, u izboru najljepših djevojaka u narodnoj nošnji, titulu je ponijela MANDICA NEFEROVIĆ iz Brodskog Drenovca, prvom pratiljom proglašena je BOŽANA PAČARIĆ iz Koritne, a drugom VESNA KOKANOVIĆ iz Gundinaca. Uz njih, pohvale prosudbene komisije dobile su ŽELJKA KNEŽEVIĆ iz Vrpolja, NADA ROSIĆ iz Nove Gradiške i LIDIJA MATIJAŠEVIĆ iz Komletinaca.

Najljepšom snašom proglašena je MARICA BIONDA iz Vođinaca, prvom pratiljom MARIJA GLAVAŠIĆ iz Bizovca, a drugom MARIJA JUKIĆ iz Oprisavaca.

Kako je jednom prigodom rekao poznati hrvatski književnik i putopisac MATKO PEIĆ: Đakovački vezovi doista su vez naroda — ova je rečenica i na 26. Đakovački vezovima opet potvrđena!

GODINA JUBILEJA BISKUPA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

Piše: ANDRIJA ŠULJAK

U ovogodišnja domovinska slavlja, da bi ona bila potpuna, moramo uključiti i jubilarne datume jednog od velikana našeg naroda bez kojega — usuđujemo se reći — suvremenu Hrvatsku, njezin duh, klulturu i Crkvu ... ne možemo ni zamisliti. To su jubilarni datumi iz života i djelovanja velikog đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera.

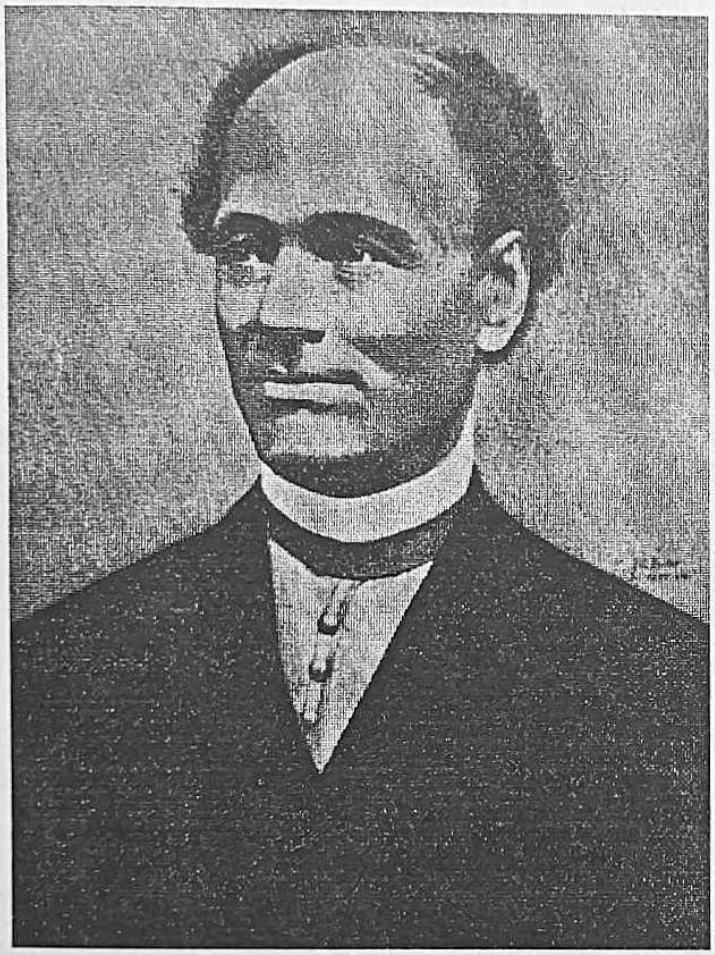

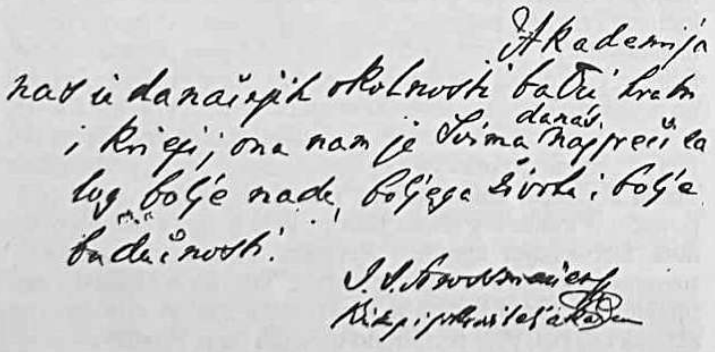

Ova je godina 180. obljetnica njegova rođenja, 90. obljetnica njegove smrti, 145. obljetnica biskupskoga ređenja te 125. obljetnica njegovog nastupa na 1. Vatikanskom koncilu.

Njegovim rođenjem hrvatski narod je dobio jednog od svojih najvećih sinova i otaca domovine. Za sebe je u času imenovanja za biskupa proročki najavio da će biti narodni biskup. Svojim nastupom na 1. Vatikanskom koncilu ušao je u povijest Katoličke crkve, a o njemu i njegovoj domovini Hrvatskoj europske su novine punile svoje stupce. Njegovom smrću 8. travnja 1905. godine Hrvatska je bez kompleksa manje vrijednosti, sa utemeljenim i u punoj aktivnosti i duhovnoj pripadnosti, punim plućima zaživjela kršćansku Europu.

Da bi se ovim jubilejom dalo dostojno mjesto u našem ovogodišnjem narodnom životu Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, grad Đakovo, Biskupija Đakovačka i Srijemska te Osječko Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera priprema dvodnevni znanstveni skup koji će se održati 26. listopada u prostorijama HAZU u Zagrebu te 27. listopada 1995. godine u Đakovu.

O liku i djelu biskupa Josipa Jurja Strossmayera mnogo se pisalo i još se piše i to, kako prije tako i danas, sa subjektivnim stajalištima i suprotnim sudovima. Zbog njegove veličine mnogi su ga svojatali — liberali, masoni, marksisti, jugoslaveni, Slaveni i Europa, a plašila ga se Katolička crkva i njegova domovina Hrvatska. Nije li to sudbina velikih?

Polje djelovanja biskupa Strossmayera vrlo je široko i uistinu bogato. On je ponajprije pastir svojih sjedinjenih biskupija Đakovačke ili Bosanske i Srijemske. Vrlo je aktivno djelovao u političkom životu Hrvatske, Monarhije, slavenskog juga, slavenskog svijeta i Europe. Razvio je neviđenu mecenatsku djelatnost u domovini i slavenskom svijetu. Bio je pionir zbližavanja kršćanskih crkava i kultura, posebice između katolika i pravoslavnih slavenskih naroda. U Hrvatskoj oživljava kult i baštinu Apostola i prosvjetitelja Slavena sv. Ćirila i Metoda. Spašava i osposobljava za nacionalno poslanje Gostinjac sv. Jeronima u Rimu. U svom nastupu na 1. Vatikanskom koncilu 1869./70. pokazao je svoju dalekovidnost u crkvenom i društvenom životu. Preko 40 godina je Apostolski administrator Katoličke crkve u Srbiji. Svojom neprocijenjivom pomoći prisutan je u Bosni, kako prije tako i poslije njene okupacije. Prisutan je u gospodarskom životu i inicijator je mnogih gospodarskih pothvata u Hrvatskoj. Njegova životna gesla potvrđuju da se svim svojim, sposobnostima posvetio životu svoga naroda. »Sve za vjeru i domovinu« te »Prosvjetom k slobodi« jasno pokazuju za što je živio — za slobodu Crkve i slobodnu domovinu, a put do tog svetog cilja slobode mu je bila evanđeoska ljubav i kršćanska kultura i prosvjeta.

Rodio se 4. veljače 1815. godine u Osijeku. Iako je po muškoj lozi u sebi nosio austrijske krvi, u rodnom domu vrlo živog hrvatskog duha i kršćanskog odgoja, vrlo rano je zavolio sve što je hrvatsko. U rodnom gradu završava osnovnu školu i gimnaziju koju vode franjevci. Filozofiju počinje u đakovačkom Bogoslovnom sjemeništu, a završava je zajedno s bogoslovnim studijem u Pešti i Beču. Postiže doktorat iz filozofije i teologije. Stekao je široko europsko obrazovanje. Uz svoj materinski hrvatski izvrsno je poznavao latinski, njemački i francuski te će na ovim jezicima voditi svoju bogatu korespondenciju. Poznavao je ponešto i mađarski i talijanski. Njegova biblioteka vrlo bogata pokazuje da je bio otvoren novim strujanjima u Crkvi i crkvenim znanostima. Napose se zanimao u viziji kršćanske Europe, pitanjem i položajem Slavena, posebice Hrvata, i to kroz ostvarenje crkvenog jedinstva pravoslavnih Slavena s Katoličkom Crkvom.

Zadivljujuće intelektualne sposobnosti, europsko obrazovanje, divna osobna privlačnost, ilirsko-hrvatski preporodni duh, sveslavenski zanos, željezna energija i ustrajnost, boravak u srcu monarhije, te putovanja Europom i premnoga poznanstva izdigla su već mladoga Strossmayera u pojavu koja nije mogla ostati nezapažena.

Godine 1847. imenovan je za jednog od ravnatelja carskog Zavoda sv. Augustina u Beču i dvorskog kapelana. Put u javni i politički život Beča i Monarhije a napose domovine, bio mu je otvoren. U vrijeme revolucionarnih zbivanja 1848/49, mladi Strossmayer je aktivno uključen u sudbonosne događaje, i to u krugu bana Josipa Jelačića.

U času kad mu je bila ponuđena katedra kanonskog prava na Bečkom sveučilištu na prijedlog bana Jelačića i uglednih bečkih Hrvata imenuje ga car Franjo Josip bosansko-đakovačkim i srijemskim biskupom, a 20. svibnja 1850. papa Pijo IX. potvrđuje carsku volju. Josip Jurja Strossmayer postaje đakovačkim biskupom. Zaređen je za biskupa 8. rujna, a 29. rujna 1850. svečano ustoličen preuzima upravu prostrane biskupije i velikog biskupskog vlastelinstva. U svom nastupnom govoru pozdravljajući svećenstvo i puk objavljuje svoj program evangeliziranih ideala francuske revolucije slobode, bratstva i jednakosti i sriće glasovit svoj životni moto: »Sve za vjeru i domovinu«.

Zahvaljujući svojim prethodnicima na đakovačkoj biskupskoj stolici koji su mukotrpnom borbom sačuvali i osuvremenjivali još daleke 1239. godine darovano im imanje Strossmayer je razvio jaku ekonomsku podlogu s godišnjim prihodom od 150.000 do 300.000 forinti a. v. To je bila njegova čvrsta podloga za izvanredno uspješno crkveno, kulturno-mecenatsko i političko 55 godišnje djelovanje.

Zvane Črnja u svom djelu *Kulturna historija Hrvatske* napisao je da je Strossmayer jedina crkvena osoba u hrvatskoj povijesti »koja je dio narodnog blaga vratila narodu«. Užasna neistina! Mogao bih navesti cijelu plejadu biskupa iz hrvatske nacionalne povijesti — hrvatska kultura npr. nezamisliva je bez zagrebačkih biskupa — a biskup Strossmayer je samo kruna njihove darežljivosti i ljubavi prema kulturi i domovini. On je crkveno-narodno bogatstvo, ne samo djelomično, nego stostruko darovao narodu.

Pastir svoje biskupije

Mnogi pišući o Strossmayeru zaboravljaju da je on bio prvo biskup i pastir svoje biskupije. Istina, on je bio čovjek politike i mecena, ali nije bio samo to. Mnogi su ga opet napadali da je zanesen svojim velikim idejama i pothvatima zanemario svoju biskupiju, svoj biskupsko-pastirski poziv. Treba samo pogledati Đakovo i biskupiju kakvu je naslijedio i kakvu je predao svojim nasljednicima.

Svojim radom daje biskupiji suvremeni lik uvodeći definitivno dekrete Tridentinskog sabora iz 16. stoljeća koji se kod nas nisu mogli zaživjeti zbog turskog ropstva. Nadalje, biskupiju potpuno utjelovljuje u domovinsku Crkvu. Naime, 1852. godine Hrvatska crkva se osamostaljuje od Ugarske crkve. Zagreb postaje nadbiskupija i Hrvatska metropolija. Đakovačka i Srijemska biskupija se time također izdvajaju iz Kaločke metropolije i ulaze u sastav novostvorene hrvatske crkvene organizacije. No trebalo je to iz dekreta sprovesti u život. Strossmayer je to potpuno ostvario.

Gradi velebnu katedralu, majku i duhovno središte prostrane biskupije, budno prati i pomaže rad Bogoslovnog sjemeništa u odgoju svećeničkog kadra, utemeljuje Dječačko sjemenište u Osijeku, pokreće biskupsko glasilo »Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske« (1873) koji kontinuirano izlazi i danas, otvara biskupijsku tiskaru (1880) kojoj je tek nacionalizacija (1945) prekinula plodno djelovanje, gradi mnoge crkve po biskupiji, uređuje marijanska svetišta, napose Aljmaš, Petrovaradin-Tekije i Ilaču, otvara nove župe, obavlja pastirske pohode po biskupiji tako da je osobno obišao sve župe od 5 do 10 puta, a imao je 6 pomoćnih biskupa. Potiče rad pastoralnog svećenstva inzistirajući na katekizaciji mladih i djece, organizira pučke misije, u to doba pastoralnu novinu u našim krajevima, potiče osnivanje vjerskih društava, dovodi redovnice za odgoj ženske mladeži i karitativni rad Crkve... nenadmašiv je u svojim pastirskim poslanicama upućenim biskupiji i cijeloj Hrvatskoj. One predstavljaju posebno područje njegova pastoralno-literarno-teološkog rada.

S ovakvim duhovnim uporištem kroz 46 godina (1851-1897) upravlja malobrojnom Katoličkom crkvom u Srbiji. Nepoželjan je srbijanskoj vladi koja je više željela bosanskog franjevca ili kojeg drugog podanika sultana nego li Strossmayera građanina Monarhije. Još je više bio trn u oku Sprskoj pravoslavnoj crkvi koja je u njemu vidjela »vuka u janjećem runu« koji ih želi pokatoličiti. Doživljavao je silna ograničenja svoga djelovanja kao i djelovanja svojih katoličkih svećenika-misionara. Npr. da katolički svećenik iz Niša smije pohoditi katoličku zajednicu u Smederevu, morao je imati dopuštenje ministra unutarnjih poslova. Nije uspio ni u sklapanju konkordata između Svete Stolice i Srbije, na kojem je mnogo radio.

Nezaobilazna je njegova uloga u sklapanju konkordata između Crne Gore i Svete Stolice (1886) kojim su katolici Kotorske i Barske biskupije dobili slobodu svog katoličkog života i djelovanja, a nedugo poslije i pravo na upotrebu staroslavenskog jezika u liturgiji.

U Đakovu odgaja franjevačko-bosanski podmladak (1853-1875), za njih gradi posebno bosansko sjemenište »Konvikt sv. Bonaventure«, danas vraćeno biskupiji i obnovljena zgrada Teologije Đakovo, pomaže bosanskim franjevcima u gradnji samostana, crkava i škola diljem Bosne. Sva materijalna pomoć iz prostrane Monarhije još prije okupacije slijeva se u Bosnu preko Đakova. Franjevcima u Bosni moralna je podrška i zagovornik u Beču, Pešti i Carigradu. Od uspostave redovite crkvene organizacije u Bosni i Hercegovini (1882) postaje vrlo bliz i nesebičan suradnik na crkvenom i nacionalnom polju prvom sarajevskom nadbiskupu karizmatiku Josipu Stadleru koji je u Bosni »čudesa stvarao«.

Graditelj i mecena

Biskup J. J. Strossmayer je graditelj i mecena. Utemeljitelj je JAZU, danas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, modernog Hrvatskog sveučilišta i Galerije slika u Zagrebu. Vođen geslom »Prosvjetom k slobodi« vjerovao je da jedan narod može biti narod, suvremen i ravnopravan europskim narodima samo ako ima svoje najviše kulturne ustanove. Moralno i materijalno pomaže gradnje i obnavljanje svih hrvatskih gimnazija, uz njih otvara »Strossmayerovu zakladu« za pomoć siromašnim đacima, stipendira mnoge perspektivne mlade ljude: pisce, liječnike, pravnike, umjetnike... novčano pomaže izdavačku djelatnost, ponajprije Akademije, a potom gdje god vidi da je potrebno i vrijedno. Pomaže otvaranje narodnih čitaonica — ne samo od Triglava do Gjevgjelije — nego do Crnog mora, Krima, Slovačke, Češke i Poljske, a upravo ove čitaonice su odigrale bitnu ulogu u osvješćivanju naroda.

U Hrvatskoj je obnovio kult i baštinu Apostola i prosvjetitelja Slavena sv. Ćirila i Metoda. Sve svoje snage je uložio da sačuva i proširi glagoljicu i staroslavenski jezik u liturgiji na sve hrvatske biskupije. Nije želio istisnuti latinsku kulturnu baštinu, nego je nastojao oživjeti već od kneza Branimira u Hrvatskoj prisutni kulturni i crkveni dualizam, latinsko-glagoljsku kulturnu baštinu, naglašavajući i priznavajući u ovom dualizmu puninu europske kulture. Glagoljska kulturna baština bila mu je polazište za posebno poslanje Hrvatske prema slavenskom svijetu i prema Europi.

Iako se Katolička crkva poslije 1864. godine enciklikom pape Pija IX. »Quanta cura« i u njoj objavljenom Silabu, pod pritiskom raznih liberalnih antikršćanskih i antikatoličkih strujanja počela povlačiti iz kulturnog života Europe ili je iz njega bila silom istisnuta, Strossmayer ugrađuje Hrvatsku crkvu i crkvena dobra u suvremenu kulturu hrvatskog naroda. Tako da je Hrvatska među rijetkim zemljama u čijoj je suvremenoj kulturi prisutna i vrlo aktivna i Crkva. Nije pretjerano ustvrditi da je Zagreb ne malom Strossmayerovom zaslugom postao kulturna metropola našega naroda.

Obnovio je Gostinjac sv. Jeronima u Rimu, jedino duhovno nacionalno uporište izvan domovine. I zajedno sa sarajevskim nadbiskupom pretvorio ga početkom našega stoljeća u Zavod za postdiplomski studij mladih svećenika iz domovine na rimskim crkvenim učilištima, u kolijevci zapadnokršćanske kulture. Već su

mu tada Strossmayer i Stadler htjeli dati hrvatsko ime, no diplomacija od Cetinja i Beograda, Pešte i Beča do Pariza i Rima učinila je svoje pa je papa Leon XIII. morao naknadno isključiti hrvatsko ime iz naziva zavoda te se on zvao Ilirskim zavodom sv. Jeronima. Tek od 1971., zalaganjem kardinala Franje Šepera zavod dobiva pravo ime Hrvatski papinski zavod sv. Jeronima. Ispunila se vizija velikog mecene J. J. Strossmayera.

Bio je vrstan poznavalac i ljubitelj umjetnosti. Za svog boravka u Beču bio je stalni posjetilac zbirki, a poznavao je galerije München a i Praga, Dresdena i Berlina, Pariza i Rima pa je uz poznavanje i ljubav prema umjetnosti nosio u sebi i želju posjedovati umjetnička djela, da sam u njima uživa i »da narodu svome namakne muzej slika te mu on bude školom i pobudom, da si još više oplemeni srce«. I na ovom području Strossmayer ne misli samo kao ljubitelj umjetnosti, nego i kao biskup. Reći će: »Htio sam ja, da i one religiozno čuvstvo u našem narodu gaje i da mlade naše umjetnike opominju, da je Bog i vjera vječito vrelo idealnosti i uzoritosti...« Plod ove njegove ljubavi za umjetnost i želje da oplemeni svoj narod je Galerija u Zagrebu koja postade klica bogatog današnjeg umjetničkog blaga koje Zagreb i domovina posjeduju.

Bio je prisutan i na gospodarskom polju Hrvatske. Potpomagao je i izgradnju prometnica, sudjelovao u osnivanju kreditne banke u Zagrebu i u mnogim drugim gospodarskim pothvatima... A imao je darodavne ruke i za premnoge gladne, siromašne i bolesne bilo da su se pojedinačno ili grupno iz pojedinih pasivnih hrvatskih krajeva obraćali na njega.

Političke vizije

Bio je jedan od duhovnih vođa Narodne stranke u Hrvatskoj, koja je ideju ilirizma prilagođavala novim zahtjevima vremena i iskustvima druge polovice 19. stoljeća. Svoj prvi politički nastup, kao predstavnik Slavonije ali govori u ime cijele Hrvatske, na Pojačanom carevinskom vijeću (1860) započinje zahtjevom za povratak ustavnog poretka Hrvatskoj, za ujedinjenjem Dalmacije s maticom zemljom, a zatim će se boriti za Međimurje i Rijeku kao integralne dijelove Trojedne kraljevine. Integritet i suverenitet, državnost Hrvatske, bit će glavni cilj njegovih političkih pionirskih traženja. Tražio je federalističko uređenje Monarhije i zato je uvođenje dualizma austro-ugarskom nagodbom za njega bila tragedija i odlučno se suprostavio sklapanju hrvatsko-ugarske nagodbe. Poslije neuspjele revizije nagodbe, u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića, sve se više posvećuje radu na južnoslavenskoj uzajamnosti i zajedništvu. Uvijek ostaje kroatocentričan, a u južnoslavenskom zajedništvu vidi u ondašnjim geografskim i političkim okruženjima i ambicijama ne samo opstanak nego i veliko poslanje hrvatskog naroda. Nije mu konačni cilj južnoslavensko zajedništvo nego preporod svih slavenskih naroda. I to na temelju ćirilometodske duhovne baštine — slavenska kršćanska kultura i zajedništvo s Rimskom crkvom. Svi slavenski narodi moraju ravnopravno stati uz bok Romana i Germana, i to kako u Europi tako i u Crkvi. Europska kultura nije samo grčko-rimsko-germanska, nego i grčko-rimsko-slavenska. Kršćanski narodi Europe nisu samo Romani i Germani, nego već više od jednog milenija i Slaveni. Zato Slaveni ne smiju ostati na rubu ni Europe ni Crkve. Da bi dobili svoje pravo mjesto oni moraju postati politički samostalni a crkveno moraju ući u zajedništvo s Rimskom crkvom. Zato je jedna od glavnih odrednica njegova života rad na jedinstvu pravoslavnih Slavena s Katoličkom crkvom.

Za banovanja Khuena Hedervarya Neovisna narodna stranka, kojoj pripada, oblikuje program kojim se zahtijeva autonomija Hrvatske s Dalmacijom i Rijekom unutar ugarskog dijela Monarhije, a pod kraj stoljeća, 1893./94. godine. Stranka prava i Strossmayerovi Obzoraši stvaraju oporbenu koaliciju s jedinstvenim programom koji treba dovesti do potpune samostalnosti Hrvatske. Krivo je i nepravedno smatrati Strossmayera jugoslavenom u onom značenju koje mu se pod utjecajem liberala, masona i jugoslavena napose marksističke orijentacije danas daje. Njegovo južnoslavenstvo je tek jedna vizija političkih traženja u ondašnjim okruženjima i to uvijek kao jedna etapa k sveslavenskoj uzajamnosti i preporoda da bi svi slavenski narodi ravnopravno s romanskim i germanskim narodima bili priznati kao pravi europski i kršćanski narodi. I u takvoj Europi samostalna, europska i ravnopravna Hrvatska država. Zbunjuju njegovi istupi jer on teško dijeli teološko i crkveno gledanje na Slavene pa i na slavenski Jug od politike. A u svim svojim nastupima on je uvijek prvenstveno hrvatski i kroatocentrično orijentirani biskup, Hrvat i Slaven — Europljanin.

Biskup Strossmayer na 1. Vatikanskom saboru

Ove se godine navršava 125 godina od svršetka 1. Vatikanskog sabora na kojem je sudjelovao i biskup Strossmayer. Sabor se održavao 1869./70. godine u Rimu. Sazvao ga je tadašnji papa Pijo IX. Bila su to teška vremena. Francuska revolucija je srušila stari europski poredak društvenih odnosa, no novi svijet, izgrađen na idejama koje je revolucija postavila kao cilj, tek se trebao roditi. Bilo je to stoljeće užasnih obrata i previranja. Na udaru je bila i vjera uopće, a napose kršćanstvo i Katolička crkva. I ona se morala osloboditi mnogih povjesnih naslaga i postati jakom za to hrvanje i privlačna novim zahtjevima čovjeka i društva. Zato papa najavljuje opći crkveni koncil. U Crkvi su se mišljenja razilazila. Jedni su smatrali da treba naglasiti i učvrstiti određene dogme, a drugi su naprotiv smatrali da Crkva mora svoje vjekovne istine vjere na novi suvremenom čovjeku dostupan i razumljiv način navijestiti i ponuditi kao temelje novog svijeta.

Biskup Strossmayer je bio među ovim drugima. U silnoj napetosti traženja i nastojanja da se Crkva učini sposobnom i jakom za teška vremena sve se konačno usredotočilo na pitanje položaja i autoriteta rimskoga biskupa u Crkvi i u kršćanskom svijetu. Mnogi su mislili da je jaki i autoritativni papa, kako je to bilo vjekovima, i garancija budućnosti Katoličke crkve. Jedan dio, i to vrlo uglednih biskupa među kojima je bio i Strossmayer, željeli su jaku Crkvu u njezinoj prilagođenosti vremenu i u jakim biskupima pa su vidjeli i pretjerani strah u jakom papinstvu i centralizaciji crkvene uprave. Radilo se, naime, napose o dvije stare katoličke istine, o primatu i neprevarljivosti rimskog biskupa, koje su u Katoličkoj crkvi uvijek bile priznate ali ne izričito dogmatizirane.

Ivan Meštrović: Bista J. J. Strossmayera

Strossmayer je na tom koncilu, u grupi tzv. manjine ili opozicije koja se protivila proglašavanju dogme o papinom primatu i neprevarljivosti u učenju. Primat pape nije bio za Strossmayera problem, spominjemo ga zajedno samo zato što je na koncilu uvijek povezan s neprevarljivošću. Biskup Strossmayer je bio protiv dogme o

neprevarljivosti pape. Obrazlagao je to s više razloga. Ponajprije nije prikladno da se ta istina koju katolici inače drže o papi proglašava dogmom, zato što bi to još više udaljilo pravoslavne vjernike od Katoličke crkve. Poznato je da je Strossmayer cijelog svog života radio na zbližavanju pa i sjedinjenju pravoslavnih Slavena s Katoličkom crkvom. No navodio je on i razloge protiv same dogme o neprevarljivosti. Smatrao je da je tek cijela Crkva — papa, biskupi i vjernici uzeti zajedno — neprevarljiva u svojem učenju i vjerovanju. Bio je to pretjerani strah, koji ipak nije bio baš bez temelja zbog vrlo prisutnih zahtjeva prenaglašavanja položaja pape u Crkvi, gotovo deificiranja pape, da će se tako papa odvojiti od Crkve, da će opći sabori postati nepotrebni, da će položaj biskupa postati beznačajan... No ipak na koncilu je bilo i drugih tema u raspravama.

Biskup Strossmayer je održao 5 govora. Govorio je izvrsnim latinskim jezikom, napamet, svaki govor mu je trajao dva pa i preko dva sata. Slovio je kao najbolji govornik koncila. A nastupao je izričito kao biskup iz male Hrvatske u opozicionoj grupi njemačko-austro-ugarskih biskupa, ali vrlo povezan i s francuskim biskupima. Njegov drugi govor običavaju nazivati biserom govorništva. Već nakon prvog nastupa, u kojem je tražio posuvremenjenje katoličke nauke i branio položaj biskupa u Crkvi došlo mu je u Hrvatski gostinjac sv. Jeronima gdje je stanovao čestitati 210 kardinala, nadbiskupa i biskupa, iako opozicija kojoj je pripadao nije brojala više od 139 biskupa. Ohrabrena njegovim uspjehom opozicija je osnovala Internacionalni komitet od 10 biskupa koji će voditi opoziciju u svim koncilskim nastupima. Jedan od desetorice tih najuglednijih biskupa opozicije bio je i biskup Strossmayer, uz bok uglednih nadbiskupa i biskupa velikih europskih gradova.

Drugi govor održan u drugoj polovici siječnja 1870. godine posvećen je reformi discipline Crkve i uopće crkvenog zakonika. Tražio je reformu Kardinalskog zbora, da svaki katolički narod ima u njemu svoga predstavnika, da i papa jer se on redovito bira iz ovog zbora, može biti predstavnik kojeg drugog naroda, reformu položaja biskupa, redovite medtropolitanske i biskupijske sinode, reformu kanonskog prava u duhu novog vremena... Treći njegov govor posvećen je svećenicima kao biskupovim pomoćnicima. To je govor kojega povijesničari redovito zanemaruju, ali i on zaslužuje pažnju, jer u njemu biskup govori o važnosti biblijskog obrazovanja svećenika, što je napose naglasio 2. Vatikanski koncil. Nadalje, u svojim bilješkama za ovaj govor htio je govoriti i o položaju laika u Crkvi. No ipak se nije usudio, bilo je preuranjeno.

Četvrti njegov govor, u ožujku, posvećen je obnovljenoj raspravi o katoličkoj nauci. Strossmayer je govorio napose o uvodu dokumenta kako im je bio ponuđen za rasprave. Tu je doživio veliko poniženje kad je prigovorio jezičnim izrazima, po njemu nespojivim sa navjestiteljskim poslanjem Crkve, te kad je branio protestante. Bio je od mnogih saborskih otaca nazvan sotonom, Lutherom... i stjeran je s govornice. No zanimljivo je da su svi njegovi prigovori prihvaćeni u konačno usvojeni saborski dokument. A danas znamo da je njemački kancelar Bismarck već izdao naredbu da svi njemački biskupi moraju napustiti sabor i vratiti se u Njemačku, ako taj dokument u prvom svom obliku bude prihvaćen. Strossmayer je spasio koncil.

Posljednji, peti govor održao je biskup Strossmayer početkom lipnja a posvećen je upravo dogmi o neprevarljivosti rimskoga biskupa. Govor je vrlo elegantan, smiren, odmjeren i obrazložen. Svi koji su se unaprijed bojali ovog nastupa, odahnuli su. Iznio je svoje dokaze protiv ove dogme i protiv njezina proglašenja i iznio svoju viziju neprevarljivosti cijele Crkve tako smireno da je iznenadio sve.

Protivnici Rima, papinstva pa i same dogme, nezadovoljni ovakvim govorom biskupa Strossmayera, izmislili su tada tobožnji peti njegovo govor protiv papine neprevarljivosti koji vrvi uvredama na Rim, papu pa čak i Crkvu i taj govor sve do danas mnogi novovjerci, sektaški pa čak i Beograd uporno šire među narodom. I sam biskup Strossmayer je taj govor demantirao i u biskupijskom Glasniku izričito označio kao lažan i podmetnut njegovom imenu, no sve do danas on se širi. U Biskupskom arhivu čak postoji još Strossmayeru poslano priznanje otpalog svećenika koji mu ga je podmetnuo.

Strossmayer i opozicija nisu uspjeli uvjeriti da dogmu o papinoj neprevarljivosti ne treba proglašavati. No uspjeli su, da je sabor prihvatio vrlo umjerenu formulaciju definicije neprevarljivosti — samo kad papa nastupa kao vrhovni učitelj Crkve, i to samo u pitanjima vjere i morala Crkva vjeruje da ima pomoć Duha Svetoga koji ga čuva od krivog učenja.

Strossmayer i još 53 biskupa koji se ni s takvom formulacijom nisu mogli zadovoljiti napustili su koncil i nisu prisustvovali proglašenju ove dogme.

Kako je uskoro došlo do prusko-francuskog rata i do ujedinjenja Italije koncil više nije nastavio radom. Svi biskupi opozicije su ubrzo priznali zaključke koncila pa i biskup Strossmayer. On je to učinio posljednji, tek tri godine poslije svršetka koncila. No poznavajući njegovu upornost možemo zamisliti kroz kakvu je nutarnju borbu morao proći da pobijedi sebe i prihvati ono što su prihvatili svi katolički biskupi. Tu je pokazao da je katolički biskup, da je velik.

Sva je Europa o njemu govorila kao o velikanu, protivnici Crkve su to koristili protiv papinstva i protiv same Katoličke crkve sve do danas. No Strossmayer je pokazao da je velik i u govorima na saboru — dao je toliko prijedloga za obnovu Crkve da ga povijesničari smatraju da je bio otac Drugog a ne Prvog vatikanskog koncila, da je sto godina unaprijed mislio — a i kasnije kad je prihvatio službeni nauk Crkve. A mnogi u Crkvi, i kod nas u Hrvatskoj, smatrali su ga i heretikom, no Drugi vatikanski koncil je pokazao da je Strossmayer bio u pravu. Čak i u stavovima o vrhovnom vodstvu Crkve. Jedini je koji je već tada predlagao kolektivnu upravu Crkve. Danas je službena teologija Crkve da Crkvom upravlja papa kao vrhovna glava zajedno s kolegijem svih biskupa.

Svojim nastupom na koncilu, kontaktira sa biskupima Europe i svijeta, a bilo ih je na koncilu preko 700, svojim susretima s uglednicima oko koncila Strossmayer je postao otkriće europskog svijeta. Navest ću mišljenje o njemu samo člana mlade talijanske vlade Marca Minighetti:

»Imao sam prilike vidjeti gotovo sve eminentne ljude našeg vremena. Samo dvojica od njih su učinili na mene dojam da su drugačiji, veći nego mi obični ljudi, to su kancelar Bismarck i biskup Strossmayer.«

Velikana čine velikim i njegovi suradnici. Kao što je Strossmayer nezamisliv bez svojih prethodnika na đakovačkoj biskupskoj stolici, bez malog ali bogatog Đakova, isto je tako nezamisliva njegova veličina bez njegovih prijatelja i suradnika. Prvi među njima je Franjo Rački. Njegovo prijateljstvo, neumornost u radu, neiscrpnost u idejama i pothvatima, njihovo duboko međusobno razumijevanje i njihov zajednički doprinos za suvremenu Hrvatsku najbolje se vidi u četiri knjige *Korespondencije Rački-Strossmayer* koje je priredio hrvatski historik Ferdo Šišić. Kad je Rački 1894. umro, biskup pun boli upućuje hrvatskom narodu posebnu poslanicu u kojoj uz ino veli: »Izgubio sam najdražega prijatelja... izgubio sam dio sebe... Dobra polovica svega što sam stvorio njegova je misao, njegova zasluga i njegova slava.« A u Račkom moramo vidjeti sve njegove prijatelje i suradnike, sve s kojima je korespondirao koje je pomagao. Svi oni ugrađeni su u njegovo djelo. Svi su mu pomogli da dostigne svoju veličinu. I nije velik samo on, veliko je Đakovo koje mu je bilo materijalna podloga i nadahnuće, velik je i narod iz kojega je iznikao i za koji je živio.

U svjetlu ovih odrednica i ovakvog Strossmayerovog gledanja Crkve, Slavenskog svijeta, Europe, hrvatskog naroda i Hrvatske moramo gledati i vrednovati sav njegov rad za domovinu i domovinsku Crkvu.

Belgijski povjesničar Roger Aubert, najbolji poznavalac povijesti Crkve 19. stoljeća, reče za biskupa Strossmayera da je u njemu i njegovom djelovanju personificiran život i djelovanje Katoličke crkve u Hrvata u drugoj polovici 19. stoljeća. On je našu Crkvu i Hrvatsku ugradio u Monarhiju, u Slavenski svijet i u Europu, a sebe u povijest i sadašnjost i Katoličke crkve i Hrvatske.

Poslužit ću se riječima hrvatskog literate A. G. Matoša, koji opisujući i uspoređujući Starčevića i Strossmayera ovako reče: »Ostao bi zaista bez mjerila... da ne bi dostojnog suvremenika u Antunu Starčeviću, blago nama!

— Popunjavahu se... kao suprotni karakteri i ekstremi koji se dodiruju... (zatim Matoš čini divnu usporedbu jednog s drugim i zaključuje) Dva tipa našeg narodnog karaktera i naše cerebralnosti, i odsele se ne može roditi inteligentan Hrvat bez sličnosti s njima.«

»Blago nama«, kaže Matoš, »što smo imali ova dva velikana koji su bili suprotni karakteri i ekstremi ali koji se dodiruju. I jedan i drugi su dokaz bogatstva i veličine našeg malog naroda.«

I upravo zato što je sebe ugradio u povijest i sadašnjost našega naroda i što je dao pečat našem narodnom i crkvenom biću, postao je znak protivljenja, ali i sudbinski identitet svoga naroda, kako reče Matoš.

Ante Starčević i Josip Juraj Strossmayer se ne isključuju — iako to nažalost mnogi čine – oni se dodiruju i dopunjuju. Oni nisu znak nejedinstva, nego znak i dokaz duhovnog i idejnog bogatstva i širine jednog malog naroda koji se zove i osjeća hrvatskim. I jednom i drugom pripada počasno ime koje im je narod dao, i s pravom ga nose, Oci domovine.

Čestitka Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti koja je inicirala za ovu višestruko jubilarnu godinu znanstvene skupove posvećene ocima domovine Anti Starčevicu i Josipu Jurju Strossmayeru!

Izvori i literatura:

1. Arhiv HAZU
2. Biskupijski arhiv Đakovo
3. Archivio segreto Vaticano:
   — Archivio della Segreteria di Stato
   — Archivio della Nunziatura di Vienna
   — Archivio della Congregazione della Propaganda di Fede
4. ŠIŠIĆ Ferdo, *Korespondencija Rački-Strossmayer*, I-IV, Zagreb 1926-1931.
5. AUBERT Roger, *Vatican I*, Paris 1964.
6. SPILETAK Andrija, *J. J. Strossmayer u Vatikanskom saboru, govori, predstavke, prosvjedi*, Zagreb 1929.
7. (CEPELIĆ Milko-PAVIĆ Matija), *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850-1900.* Zagreb 1900-1904.
8. KOŠĆAK Vladimir, *Josip Juraj Strossmayer, političar i mecena*, Osijek 1990.
9. SMIČIKLAS Tade, *Nacrt života J. J. Strossmayera*, Zagreb 1906.
10. ŠULJAK Andrija, *Il vescavo J. J. Strossmayer e il Concilio Vaticano I*, Roma 1971 (disertacija).

MILE TOMIČIĆ

Pisma »Đakovačkim vezovima«

Poletila dva goluba mlada
s katedrale od Đakova grada
i padoše u Gorjane ravne,
i pozivlju te mlade Gorjane
da upregnu dobre konje vrane,
da nakite kola za svatove.
A u kola neka siđu ljelje,
pa nek' bude još veće veselje.
Nek' otvore škrinje svoji baka,
nek' izvade vezene košulje.
Lipi vezak, a košulja nova,
uspomena pokojni' didova.
Lipi vezak, a košulja jaka,
to je vezla pokojna mu baka.
To je bila ta košulja fina,
ona j'stara stotinu godina.
Dobri kosci kose na ramena,
žetelice uža i srpove,
lipe snaše prelju i kudilju,
a čobani torbu priko leđa,
a u ruke veliku kandžiju.
Gajde ječe, svirale se čuju,
a čobani lipo podvikuju.
Čujte mili kako golub zove,
Šokadijo dođi na Vezove.
Kad' dođete u Đakovo slavno,
katedralu obiđite ravno,
pa idite do onoga smjera,
baš do parka slavnog Strossmayera.
A u parku baš kad govornice
igra pisma sve do osam sati,
onda treba najlipšu birati.
Vidit će se 'ko će junak biti,
ko će tute! pobjedu odniti.

Od Osijeka udariše sare,
ide Kićo i vodi bećare.
I on vodi te momke goleme,
u vezene nošnje obučene.
Evo Kiće i godine ove
u Đakovo zabavljati Vezove.
Piva Kićo i priče govori
i njegovi sivi sokolovi.
Svako misli Đakovo se ori,
al' to braćo ni bećarac nije
Kićo Šokac zaboravio nije.
Mili moji, toga više nema,
do godine nek'se druga sprema.

Ja sam Ličan, volim Slavoniju,
lipe Šokce, lipu Šokadiju.
Volim svoju braću najmiliju,
lipe cure pa i lipe snaše,
dobre konje i lipe salaše.
Volim tvoja zlatna polja,
a i lipe zelene livade,
šume, hraste, a i vinograde.

Tu je baja i kola šarena,
uprego je dva konja zelena,
sjede do njeg' Šokica golema.
Ja Šokica, a ti lipi baja,
lipi baja, a i nova kola.
Hajd' upregni ta dva konja vrana
pa idemo nas dvoje do Gorjana
da nas vidi moja lipa mama.
Vidi Šokice široke suknjice.
Mili moji, kak'njoj lipo stoji,
lipi vezak, a suknjica jaka,
tako j'vezla pokojna joj baka.
Svilen vezak, a suknjica fina,
ona j'stara pedeset godina.
Slavonijo, svem se ovom divim,
trideset devet u Đakovu živim.
Brate mili, sad bi bilo dosta,
al' mi toga jošte puno osta.

MILKO CEPELIĆ

(uz 75. obljetnicu smrti)

Piše: Mijo Kopljar

Prvih dana proljeća ove godine navršava se sedam i pol desetljeća od smrti msgr. Milka Cepelića, apostolskoga protonotara i kanonika štioca crkve đakovačke. To je prigoda da se prisjetimo toga plemenita i marljiva čovjeka i nadasve zaslužna promicatelja našega narodnoga tkiva i veziva te u glavnim crtama razmotrimo njegov život i rad.

Prigodom pete obljetnice Cepelićeve smrti, M. L. u »Narodnoj obrani« piše: »Zaslužan čovjek vazda je prekratko živio. Ono što je poradio na dobrobit cjeline, neprolazno je: plemenitim djelima ne gine sjena nikada. I baš ta neprolaznost čini ga u očima misaonih ljudi vrijednim i zaslužnim, pa mu prema činima ostaje lijepa uspomena«. I nastavlja: »Ljudi višega poleta i jaka duha laćaju se rada na svakoj poljani na koju je udes postavio, prihvaćaju se svake misli i djela, dosljedno ono provađaju, ako iole pomišljaju da bi mogli pokoristiti općoj stvari i pomaknuti bud u kojem pravcu boljitak čovječanstva.«

Sve se to može kazati i za Milka Cepelića. Prihvaćao je mnoge dobre i plemenite poslove, pristupajući im svom dušom i svom ozbiljnošću. Msgr. Milko Cepelić bio je ponajprije uzoran svećenik, potom jedan od najboljih naših etnografa, iskren i nepokolebljiv domoljub, vrijedan književnik, zaslužan povjesničar i veliki ljubitelj prirode. Bio je to čovjek velika talenta i jaka duha, široke i svestrane kulture s kojim je uvijek bilo ugodno i korisno raspravljati.

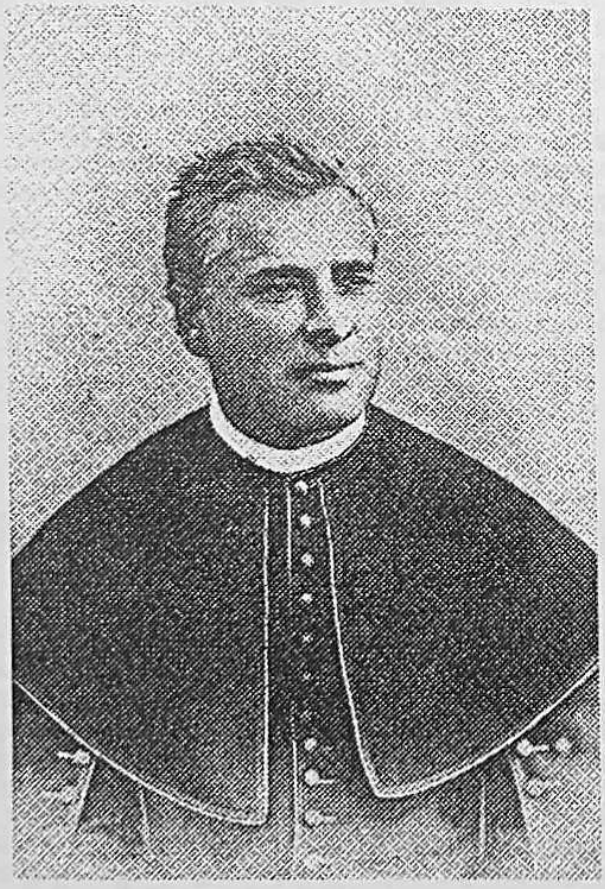

Milko Cepelić

Milko Cepelić, sin pitome Đakovštine, rođen je 21. rujna 1853. godine u Vuki, malenom selu što leži na istoimenoj rijeci, na pola puta između Đakova i Osijeka. U knjizi III. matica krštenih na strani 49, dana 24. rujna 1853. stoji: »Ja Ivan Colloseus upravitelj župe Punitovci, okrstih dijete danas, rođeno od Ignacija Cepelić i Marije Kovačević zakonitih drugova župe ove, komu bi ime dato Miho. Kum bijaše Đuro Čorapović, oženjen, svi iz Vuke.«

Preci Milka Cepelića podrijetlom su ispod Tatre u Slovačkoj, iz trenčinske županije. Njegov prapradjed došao je god. 1725. u Hrvatsku (Legrad), pradjed god. 1760. živi u Vinkovcima, a djed Stjepan god. 1780. dolazi u Đakovo gdje se 1811. godine rodio Milkov otac Ignjat koji je oko god. 1845. doselio u Vuku.

Cepelićevi su preci sudjelovali u 30 godišnjem ratu, ističući se junaštvom i darežljivošću te im je 15. svibnja 1640. godine dodijeljeno plemstvo. Njihovo je prezime zapravo bilo »Cepely«, ali su ga poslije u Hrvatskoj promijenili u Cepelić.

Prva mladost

Milko je bio najmlađe dijete u obitelji Cepelić i uz sestre Josipu, Mariju i Dragicu jedini sin te su ga roditelji njegovali osobitom ljubavlju. Njišući ga u naručju, majka mu je pjevušila pjesme o junacima što su se borili i pali za čast naše domovine, a poslije mu je pripovijedala o davno prošlim patnjama hrvatskoga naroda i o tuđincima što vrebaju na ovaj narod da ga sapnu u svoje pandže. Sinak je slušao svoju dobru majku i upijao svaku njezinu riječ. Brinući se nježna majka o zdravlju svoga sina, željela je da odraste i da opravda njezine nade. Vodila ga je među gredice cvijeća svoga vrta, na polja i livade i govorila mu o Bogu, o prirodi, o priprostom seljačkom puku i o njegovu teškom radu. Majčine su se riječi duboko usjekle u njegovu dušu i srce i postale vodiljom njegova života.

S vučanskom je seoskom djecom Cepelić rastao i odrastao. S njima je proživio i naučio sve dječje, dječačke i momačke igre. Proučio je dobro sve narodne običaje i pučke poslove pa ih je poslije bolje poznavao negoli ikoji seljak. Odlazeći s dječacima na livade i u šume, s velikim je zanimanjem promatrao ptice i njihovu narav, šarene leptire, nježno cvijeće, gljive, ribe i zmije svoga kraja. No najviše je o svemu tome naučio od svoga oca, nadaleko poznatoga bačvarskoga obrtnika. Kao vješt bačvar Milkov je otac vrlo dobro poznavao šumsko drveće. Milko je često odlazio s ocem u guste stoljetne šume oko Vuke. Tu ga je otac poučavao o šumskom drveću i svemu što živi i raste u šumi. Uz oca je proučio svako drvo i grm, svaku pticu i gljivu. Šume su, uz očev tumač, bile prva i najbolja škola za mladoga Milka pa je već rano postao pravi mali botaničar, ptičar, gljivar, poznavalac leptira, riba i zmija s obiljem vlastita iskustva.

Ljubav prema rodnoj Vuki i seoskom puku nije Cepelića nikada napustila. Nikada se nije stidio svoga sela, što više, u svakoj ga je prigodi isticao. Često je navraćao u Vuku, bio sam ili u društvu s biskupom, Strossmayerom, da posjeti svoj rodni dom, svoje kumove i prijatelje. Cijeloga se života, kako reče M. Pavić, sjećao svoje rodne Vuke i Širokoga Polja, svojih Kopljara, Krnića, Domazeta, Mandića, Đambića, tih za onda prvih zadružnih domova i viđenih gospodara u Đakovštini s kojima je kumovao i prijateljevao.

Da je uvijek volio svoje rodno selo, vidi se i po tome što ga je i pod stare dane, kao kanonika, srce vuklo u Vuku, makar samo da ondje u crkvi odsluži sv. misu. Koliko je volio tu malenu skromnu seosku crkvicu svjedoči i dar što joj je poklonio. Kupio je četiri nova misna odijela kakva tada nije imala ni punitovačka župna crkva kojoj je Vuka pripadala.

Cepelić se brinuo i za izgled vučanskoga groblja. Uredio je lijepu ulaznu aleju, zasadio živu ogradu oko groblja i posadio u njemu više borova od kojih neki još i danas stoje uspravno i ponosno, podsjećajući Vučane na njihova davnoga suseljana i dobrotvora.

U svome je selu naučio i lijepi hrvatski jezik. Vučani i Vuka bili su mu uvijek na srcu i na jeziku. Kadgod bi se bilo gdje poveo razgovor o nazivlju ili o radu, Cepelić bi odmah dodao: »Na Vuki se to ovako kaže, ovako radi, ovako nazivlje.«

Prvi i drugi razred osnovne škole završio je u Vuki, a treći i četvrti u Đakovu. U jesen god. 1865. upisao se u prvi razred gimnazije u Osijeku gdje završava šest razreda s dobrim i odličnim uspjehom. U nekim je predmetima (botanika, zoologija, zemljopis, povijest) pokazivao iznenađujuće znanje te je već tada slovio kao vrstan stručnjak na tome području. U jesen god. 1871. odlazi u đakovački licej gdje kao najbolji đak završava filozofiju i teologiju.

Ljetne, božićne i uskrsne praznike provodio je u rodnoj Vuki, družeći se sa svojim vršnjacima, ali je često dolazio u doticaj i sa starijim ljudima. Kako je rastao i razvijao se, tako je napredovala i njegova ljubav prema čovjeku, navlastito prema priprostom seljačkom puku. Teško je podnosio nepravdu. Slušajući jednom zgodom seljake svoga sela kako se tuže da domaća općinska gospoda nemilosrdno s njima postupaju, spominjući pri tome velike nepravde koje im nanose, mladi, ali tada već ozbiljan gimnazijalac, vidno uzbuđen, gotovo nečujno prošapta: »Zašto ovaj moj narod mora toliko stradavati! Moj narod ne smije podnositi štetu, tugu i sramotu! Uspet ću se na brijeg i rasijavati svjetlo širom domaje.«

Samo se jednom u životu Milko postidio pred majkom zbog svojih nesmotrenih riječi. Kada je kao učenik četvrtog razreda osnovne škole došao iz Đakova kući da ondje božićuje, imalo se jedne večeri u njihovoj kući čihati perje. Majka je pozvala kume i susjede pa kako je željela da ih što bolje počasti, imala je toga poslijepodneva pune ruke posla te su joj pomagale i Milkove sestrice. Vidjevši tu žurbu Milko izusti: »Ma što se, majko, toliko trudite za te seljakinje?«. Majci nisu bile mile te sinove riječi, pa će: »Zar tako, a znaš li ti da mi živimo od njih i s njima. Zar niste ti, pa i gospoda iz prvoga početka potekli od seljakinje?«. Milko se zastidio i za čitav život upamtio te majčine riječi.

Cepelić je oduvijek bio nježna zdravlja i čitava se života morao boriti s bolestima. Obišao je, kako sam kaže, »barem devet kupališta.« God. 1887. odležao je pet mjeseci u bečkoj klinici. God. 1889/90. ležao je najprije šest pa poslije opet dva mjeseca u Bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu gdje mu je operirano lijevo koljeno nakon čega je ta noga postala kraća. Imao je tijekom života pet puta upalu pluća, a influenca ga je »redovito svake godine rušila.« U zadnjem godištu bogoslovije bio je toliko shrvan bolešću da je gotovo nemoćan primio sveti red.

Prvi puta je teško obolio kad mu je bilo 14 godina. Bio je tada đak trećega razreda osječke gimnazije. Jednoga hladnoga i vjetrovita listopadskoga dana pošao je s još dvojicom prijatelja pod gradske bedeme osječke tvrđave. Vjetar je puhao sve jače i jače, a dječaci, razdragani mladošću, skakali su i dalje po zidinama ne mareći za hladan vjetar. Ta je noć za Milka bila duga i nemirna, a slijedeći dan liječnik je ustanovio tešku upalu pluća.

Doznavši za sinovljevu bolest, otac pohiti seljačkim kolima u Osijek i doveze sina kući. Više od mjesec dana dvorila je i njegovala požrtvovna majka svoga sina, strahujući nad njegovom sudbinom. Na radost svih ukućana, Milko se, napokon, počeo pridizati, izlaziti u dvorište i u vrt, a kada je posvema ozdravio, pošao je opet u školu.

God. 1871., dan iza Miholja, otac je, teško bolestan, razgovarao sa svojim sinom. Upućivao ga je neka uvijek ostane na stazi poštenja i pravičnosti i neka svoje sile posvećuje Bogu i dobru svoga naroda. Osamnaestogodišnji Milko razumio je očeve riječi i čvrsto odlučio da postane svećenik.

Dva mjeseca poslije toga razgovora rastao se Ignjat Cepelić od ovoga svijeta. Sahranjen je u središtu vučanskoga groblja uz ulaznu aleju. Na nadgrobnom spomeniku i danas se može pročitati: »Tihi sanak sniva Ignjat pl. Cepelić.

Msgr. Milko Cepelić je tijekom cijeloga života neumorno i ustrajno radio ne poznavajući lagodna i bezbrižna života. Kako mu je rad bio raznovrstan, njegovo se djelovanje može razmatrati s više različitih stajališta.

Svećenička služba

Msgr. Milko Cepelić zaređen je za svećenika 14. rujna 1877. godine i ostao u tome staležu sve do smrti, pune 42 godine. Kroz to vrijeme obnašao je mnoge časne, ali i odgovorne dužnosti u biskupskom dvoru i u đakovačkoj župi. Uočivši još u bogosloviji osobite sposobnosti Milka Cepelića, biskup Strossmayer već tada odlučuje da toga mladoga svećenika zadrži uza se, uvjeren da će mu biti od goleme pomoći. Nakon mlade mise šalje ga nakratko u osječki donji grad za kapelana, da bi ga već poslije pet mjeseci pozvao u svoj dvor gdje mu dodjeljuje dužnost ceremonijara, dvorskoga kapelana, protokoliste konsistorija i knjižničara dijecezanske biblioteke. Uvjerivši se u doista velike sposobnosti mladoga Cepelića, biskup ga u kolovozu 1882. godine imenuje svojim tajnikom i bilježnikom duhovnog stola. Time je predao sve javne poslove svoje biskupije u Cepelićeve ruke. Tako je Cepelić kroz 12 slijedećih godina bio desna ruka biskupu Stossmayeru. Imao je, kako sam kaže, »svu silu posla.« Prepisivao je sve biskupove okružnice i razne predstavke, pripremao ih za tisak i otpremao visokim crkvenim i drugim osobama. Svi pastirski listovi što su razašiljani na župe, prolazli su kroz njegove ruke, a napisao je na tisuće odgovora raznim osobama iz svih krugova u zemlji. Uz to je imao puno posla i pri zaključivanju računa nove stolne crkve. Tome valja pridodati da je god. 1879. uveo u život »Višu djevojačku školu« u đakovačkom samostanu i kroz prve četiri godine predavao hrvatsku povijest, zemljopis, hrvatski jezik i prirodopis.

Kao biskupov tajnik Cepelić je doživio niz svečanih dana vezanih uz rezidenciju. To je prije svega posveta stolne crkve, zatim svečano otvaranje galerije slika u Zagrebu te proslava 50. godišnjice Strossmayerova biskupovanja. U tim je prigodama valjalo, dolično glasu domaćina i imenu uzvanika, dočekati, smjestiti i podvoriti brojne uglednike iz domovine i iz svijeta što su svakodnevno pristizali u dvor. Za to je bila potrebna velika okretnost i ustrajnost. No, u dvor su i u druge dane rijekom godine dolazili mnogi glasoviti ljudi: Znanstvenici, političari, književnici, umjetnici koje je također valjalo lijepo dočekati i ugostiti.

Biskup Strossmayer je sav taj Cepelićev trud vidio i priznao te ga je god. 1888. odlikovao papinskim komornikom, god. 1891. čašću konsistorija, a god. 1894. imenovao ga je župnikom i dekanom đakovačkim. Predložio ga je papi Lavu XIII. (jer je ban Khuen Hedervary odbio) za visoku čast (prvi iza viskupske) protonotara apostolskoga. Tu je čast Cepelić dobio 10. lipnja 1901. godine. Na dan 18. rujna 1910. imenovan je kanonikom arhiđakonom, 29. prosinca postaje pravi kanonik đakovački, a potom i kanonik štioc.

Zbog Cepelićeve revnosti, rodoljublja, govorništva i uzorna svećeničkoga života. Strossmayer ga je veoma zavolio i cijenio te ga, poslije Franje Račkoga, držao svojim najodanijim prijateljem. Kadgod bi govorio o Cipeliću, uvijek je rekao: »Moj Milko.«

Kada je god. 1894. započeo upravljati đakovačkom župom, Cepelić je već prešao četrdesetu godinu života. No unatoč tim godinama i slabom zdravlju prionuo je svim svojim bićem pastoralnom radu. Kroz više od 16 godina održao je brojne godišnje pastoralne sastanke u svim župama đakovačkoga dekanata, skupljao mladež oko sebe, s njima razgovarao i raspravljao, brinući se poglavito za njihov duhovni napredak. Njegovim je nastojanjem osnovana »Marijina kongregacija« đakovačkih djevojaka.

Osim službe božje u crkvi bavio se i katehizacijom malenih u učionicama. U doba ispita obilazio bi sela u svim župama đakovačkoga dekanata nadziruči katehizaciju. Valja posebice istaći katehetski sastanak što je god. 1910. održan u Đakovu. Tome su sastanku prisustvovali vjeroučitelji i učitelji iz svih krajeva Hrvatske i Slovenije. Cepelić je bio duša toga sastanka; rukovodio je rasprave, sudjelovao u njima, savjetovao, bodrio.

Cepelić je bio izvrstan govornik. Njegove govore, bili oni duhovne ili svjetovne naravi, uvelike su cijenili i biskupi i prijatelji, a poglavito puk. Uz Matiju Pavića, slovio je kao najbolji govornik u čitavoj biskupiji. Govorio je živo i s oduševljenjem, ujednačeno i bez zastajkivanja. Svaka je njegova propovijed ostavila na slušatelja neizbrisiv dojam, trajnu uspomenu. I njegova je majka često slušala propovijedi svoga sina i prepoznavala u njima misli što ih je usađivala u njegovu dječju i mladenačku dušu.

Njegov govor, što ga je izrekao prigodom posjete grobu fra Grge Martića, može se po svim obilježjima svrstati u prvorazredne govore. Ništa manje ne zaostaje ni govor što ga je održao u Đakovu 1908. godine prigodom otkrivanja spomenika Luki Botiću kada je pred mnoštvom prisutnoga slušateljstva zanosnim riječima ocrtao život i rad te prerani završetak toga velikoga hrvatskoga pjesnika.

Prateći od početka gradnju đakovačke katedrale, Cepelić je u tančine poznavao crkvenu umjetnost te je poslije bio tumač stolne crkve brojnim domaćim i stranim posjetiteljima. To veličanstveno djelo biskupa Strossmayera opisao je god. 1901. u knjizi »Stolna crkva u Đakovu.« Cepelić je bio po prirodi čovjek istančana ukusa te se u stilu i građevinarstvu toliko usavršio da je slovio kao jedan od najboljih estetičara i stručnjaka. To je i dokazao u svojoj raspravi »Za naše crkve i oltare« objelodanjenoj u »Vrhbosni« 1919. godine. U toj je studiji pokazao čega se u crkvenom graditeljstvu valja čuvati da bi ono zadržalo pravi crkveni i nabožni duh. S mnogo je ukusa obnovio đakovačku župnu crkvu, rukovodio je gradnjom prelijepe crkvice u gotskom slogu u Đakovačkoj Satnici te kapelom u đakovačkom groblju. Potom uređuje đakovačko groblje te groblja u sva tri filijalna mjesta đakovačke župe.

Kada nije bio u crkvi, provodio je vrijeme u svojoj malenoj sobici okružen knjigama, časopisima i zemljovidima. Uvijek je bio zabavljen radom – jednom zaokupljen hrvatskom i svjetskom poviješću, drugi puta graditeljstvom, onda opet proučavanjem naših slavonskih močvara.

Napokon, Cepelić je bio nadasve ugodan sugovornik. Rado je prihvaćao riječ te ga je bila milina slušati i s njime razgovarati. Načitan kao malo tko i verziran u raznim strukama, prihvaćao je svaki razgovor te je sugovornik ostao zadivljen njegovom svestranosti i upućenosti.

Etnografski rad

Msgr. Milko Cepelić je, uz Josipa Lovretića, zasigurno bio jedan od naših najboljih etnografa. Već od najranije mladosti oduševljavao se narodnim tekstilnim radovima. Jednom je zgodom kazao: »Ja sam ljubav za naše narodne radnje gotovo usisao s majčinim mlijekom.« Još kao dječak često je zalazio sa svojom majkom k njihovim kumovima u zadružnu kuću Kopljara. Tu je s velikim zanimanjem promatrao kako tkalje i vezilje vješto obavljaju svoj prelijepi ručni rad. Jednom je zgodom dobio na poklon od svoje kume Tonke lijep otarak koji je brižno čuvao i posebno volio. O ljubavi prema narodnim rukotvorinama i o tome kako je započeo skupljati naše narodno tkivo i vezivo, Cepelić kaže: »Ja sam još kao dječarac najviše volio otarke – peškire, ručnike – tj. njihove lijepe utkane krajeve. Kada bi koja ručkonoša ili užinarka nosila na glavi korpu s jelom težacima, koscima ili žeteocima u polje, bila bi korpa vazda pokrivena otarkom kome bi krajevi otraga visjeli; pa ako su krajevi bili lijepo utkani, to bi ja daleko za njom trčao da se nagledam lijepoga otarka. Isto su me u svatovima najviše zanimali otarci, s kojima bi mlada darivala kumove, djeverove ili mladoženjinu svojtu. A ne manje i one koje bi majka ili seja objesila o crkveni križ svoga milog i dragog pokojnika, pače među tima je znalo biti najljepših i najskupocjenijih otaraka jer su se takvi kroz pol stoljeća i dulje čuvali u sanduku namijenjeni ovom ili onom pokojniku. Tako sam ja kao gimnazijalac, a pogotovo kao klerik, znao imati po koji lijepi svoj i s njime pokrivati svoju malu biblioteku. Ta imali su moji u Vuki dosta kuma iz prvih kuća sela. Kada sam kao mladi svećenik došao u biskupski dvor, zatekao sam tamo slikare Seitze, koji su također uvelike cijenili naše seljačke radnje, a pogotovo ih je cijenio mladi slikar-pomoćnik, moj prijatelj Franjo Cremer, rođeni Düsseldorfžanin (8. XII. 1908.). To je bila za mene prva pobuda, da sam počeo intenzivnije skupljati lijepe otarke i šarene tikvice, pa s njima darivati umjetnike. A potakao me na skupljanje tih narodnih radnja i g. dr. Iso Kršnjavi, kada je otpremao galeriju slika u Zagreb. Iza toga je slijedilo moje posoblje, navlastito pokrivači po trpezama i krevetu, sve u narodu rađeno. Kada je god. 1891. bila u Zagrebu jubilarna izložba našega 'Gospodarskoga društva', onda su me nagovarali prijatelji, da i ja svoju malenu zbirku tamo pošaljem. Poslušao sam ih i zbirka je proizvela udivljenje.«

Za svoju zbirku narodnih tekstilnih rukotvorina koja je god. 1891. na jubilarnoj izložbi »Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva« u Zagrebu doživjela golem uspjeh, Cepelić je odlikovan počasnom diplomom. U knjizi o toj izložbi, koju je uredio Janko Ibler i izdao 1892. godine, uvrštena je i rasprava Milka Cepelića o izloženim tekstilnim radovima svih osam naših županija. Cepelić u toj raspravi posvećuje osobitu pozornost razlikama glede ornamentike, boja i materijala u raznim našim krajevima. Govoreći o narodnom vezu, naglasio je kako nigdje nije opazio toliko ukusa kao u Đakovštini, pa kaže: »Mogu reći da nije bilo tako ukusnih poslova na Vuki i Širokom Polju, gdje sam se rodio i razvio, nikada u mene smisla za ljepotu narodnih radnja.« U Cepelićevoj se zbirci moglo vidjeti najljepšega tkiva i veziva iz svih krajeva naše domovine. Svakome tko je k njemu došao, bio to priprosti seljak ili učeni gospodin, otvarao bi ormare krcate tim narodnim blagom te s oduševljenjem pokazivao neka gledaju, uče, šire i štite ono što je u narodu izvorno i »nenatrunjeno tuđinštinom.«

Na izložbi održanoj god. 1918. u Radišinu domu u Zagrebu, neumorno je tumačio skupljenim ljubiteljima našega narodnoga tekstilnoga blaga svoju zbirku, ističući kako se sav otmjeni ženski svijet Beča, Pariza, Berlina i drugdje divi našim narodnim tekstilnim rukotvorinama i na kraju dodao: »Nije li žena odjevena u ovako divnu narodnu nošnju kao kraljica.«

Kao najbolji poznavatelj hrvatske narodne nošnje u Slavoniji, Cepelić se dušom i srcem zalagao da se narodna nošnja u Đakovštini zadrži i ne zamijeni modernom, kupovnom odjećom. Već od rane mladosti zanimao se za izradu domaćega platna pa je tkalački stan i tkanje bolje poznavao negoli mnoga seoska žena. O tome je napisao i raspravu »Narodno tkivo i vezivo« koja je tiskana u »Spomen cviječu« 1900. godine. Tu u najkraćim crtama opisuje dosta zamršen postupak pri tkanju raznovrsnoga platna (beza) i ćilima, zatim izradbu ženskih i muških rubina te prelijepi i raznovrsni vez u đakovačkom kraju. Spominje i to kako je blagoslivajući obnovljenu crkvu u Tomašancima vidio divnu sliku koja je na njega ostavila nezaboravan utisak. »Sabralo se naroda na hiljade iz četiri župe. Zacrnio selo Nijemac, a bilo mnogo i Mađara, ali sve elegancijom i pitominom svojom nadkrilio golubinji hrvatski narod. Njegovih 'diva' njegovih snaša sabrale se stotine, pa sve u najljepšim vezanim rubinima. Divi im se i klanja im se i Nijemac i Mađar; sili ga na to onaj sklad, ona milina i elegancija narodnih kostima. I ja, koji sam dijete toga naroda, bio sam potresen sa toga prizora. Zasuzile su mi oči i poželio sam iz sve duše da su mi tada svi prijatelji ondje, koji ljube taj narod, pa da vide tu divotu, pa da se poklone tom seljačkom elementu i odluče još življe raditi za njega, pa uz spasavanje naroda spasiti i ono, što ga karakterizira i čuva kao narod, što je on još iz one sretne slavenske zajednice kroz stoljeća ne samo doneo i sačuvao, nego i do neke savršenosti dotjerao.«

U nastojanju da se spasi od propadanja naša narodna nošnja, tkivo i vezivo, napisao je god. 1918. raspravu »Spasavajmo naše narodno tkivo i vezivo.« U toj se raspravi obraća hrvatskome narodu: »Rodoljubi! Malo više srca i ljubavi za to blago naroda našega!«. I među svećenstvom i inteligencijom nastojao je pobuditi jednake misli i osjećaje i potaknuti ih na življe djelovanje kako bi se spriječilo izumiranje toga narodnoga blaga jer »Nije dosta da inteligencija narodu samo u knjizi i u povijesti čuva uspomenu, da mu folklorističko blago očitoj propasti otimlje, nego se hoće da ona s narodom zajedno zavoli i ono, što je narodu nekim načinom najmilije, njegovo kućevno blago, njegovo tkivo i vezivo.« Stoga se

uvelike zalagao da naši seljaci, koji su se odrekli lana i konoplje i prihvatili pamuk, ponovno počnu sijati te biljke, potičući žene da prionu uz svoju divnu narodnu nošnju i iz lanena platna izrađuju svoje odijelo. S tim u svezi napisao je god. 1917. knjižicu »Sijmo opet lan i konoplju.« I Bunjevce je nastojao osokoliti na čuvanje njihovih zaista lijepih narodnih radova pa je u subotičkom kalendaru za god. 1914. napisao članak »Tri dana med Bunjevcima i Šokcima.«

Kada se u Petrinji osnovala prva Hrvatska gospojinska udruga za narodno tkivo i vezivo, Cepelić je oduševljeno pozdravio taj korak i zaželio da se takva udruga osnuje u Đakovštini i drugdje po Hrvatskoj. A malo vremena pred smrt poručuje: »Gledajte da osnujemo stručnu školu za našu pučku umjetnost. Meni se žuri, bojim se da ne umrem prije no to doživim.« Nije dočekao.

Tijekom života Cepelić je prikupio bogatu zbirku narodnoga tekstilnoga rukotvorstva. Pred smrt je tu svoju zbirku uzorno sredio i oporučeno darovao »Zagrebačkom etnografskom muzeju.« Zbirka, smještena udva ormara od javorovine, obojene i izrisana biljevnim bojama njegovom rukom, sadrži velik broj različitih vezova od zlata, svile, vunice i predice na rubinama, pregačama, maramama, rupčića, prevjesama za krevet. U zbirci se nalazi i stotinjak otaraka izrađenih različitom tehnikom tkanja te vrstom i bojom veziva. Među njima ima i takvih koji su čuvani u obitelji i do 200 godina. Većinom su od lana, manje od pamuka ili njihove kombinacije. Otarci imaju krajeve s raznovrsnim uzorcima (jabuke, križići, žirići, štapići, zvjezdice itd.), a potječu iz Đakovštine, Baranje, Posavine, Like, Bosne, Hercegovine. Među otarcima ima i desetak iz Cepelićeve rodne Vuke od kojih su dva iz Kopljareve zadružne kuće, izrađeni 1840. i 1870. godine.

U sklopu 13. smotre folklora »Đakovački vezovi '79«, u Muzeju Đakovštine u Đakovu upriličena je vrlo uspjela izložba o Cepeliću.

Politički rad

Naša je hrvatska javnost slabo upućena u politički rad Milka Cepelića jer se njegovo političko djelovanje ograničilo uglavnom na područje Đakovštine i zato se njegovo ime u tome kraju spominje s dubokim osjećajem poštovanja. No u izgradnji naše cjelokupne hrvatske politike tijekom dugih stoljeća, brojnim imenima valja pridodati i ime Milka Cepelića.

Cepelić se počeo baviti politikom vrlo rano. Još kao đak šestoga razreda gimnazije i poslije kao bogoslov uvelike je radio na pridobivanju ljudi u borbi protiv mađarona, da bi kao mladi svećenik aktivno sudjelovao u političkom životu i radu. Kao bliski suradnik biskupa Strossmayera često je dolazio u dodir s političarima koji su s biskupom prijateljevali i bili sudionici političkoga života. Cepelić je bio pristalica Strossmayerova političkoga usmjerenja. U izbornom kotaru Vuka dva puta se kandidirao za saborskoga zastupnika. Prvi puta je kao kandidat izašao na izbore god. 1897., na programu »udružene opozicije.« Od 969 glasača za mađarona Barlovića glasovalo je 536, za Cepelića 404, a za izvanstranačkoga kandidata, vlastelina Mihalovića 19 glasača. Na drugim izborima god. 1901. Cepelić je opet izgubio, dobivši svega 157 glasova. Uzroke svoga poraza Cepelić traži u »gospodarskoj osveti« zbog zauzimanja za vučanske seljake. No njegovi se neuspjesi na izborima nalaze prije svega u »nečuvenoj sili i varki« Khuena Hedervarya. Valja naglasiti da su tijekom 20 godina Khuenove strahovlade u Vuki birani mađaronski zastupnici.

Dragocjenu političku zaslugu stekao je Cepelić kada je s Dragutinom Neumannom, poznatim osječkim političarom, pokrenuo god. 1902. prvi hrvatski dnevnik »Narodnu obranu«, sudjelujući u tome listu brojnim člancima. Taj list je bio osobito značajan za oblikovanje i podizanje političke i nacionalne svijesti u cijeloj Slavoniji. Cepelić je napisao i veći broj političkih članaka, polemika i dopisa u »Obzoru«, u vukovarskom »Srijemskom Hrvatu« i u »Obrani.«

Nakon što je kao mladi svećenik i biskupov ceremonijar srušio u Đakovu god. 1878. mađarona »svesilnoga« Mirka Hrvata, a protiskao Kostu Vojnovića, postao je »generalni staabschefs« za cijelu đakovačku biskupiju.

Sudjelujući na brojnim skupovima i manifestacijama, često se obraćao narodu vatrenim govorima. Tako je na veličanstvenoj skupštini u Đakovu 26. studenoga 1903. godine, pored Stjepana Radića, govorio i Milko Cepelić. Tom je zgodom kazao: »Ruka grofa Khuena ukinula je zakon koji je zaštićivao nezavisnost sudačkoga staleža. Ukinula nam je porotu u koju se mogao pouzdati hrvatski novinar i pisac kad bi ga progonili zato što narodu piše istinu. Grof Kheun uništio je slobodu izbora, slobodu štampe i slobodu sastajanja. Dokažimo ovdje i pokažimo našim narodnim neprijateljima, i domaćim i stranim, da nas nije dovelo amo 'sastajališno bjesnilo' već živa želja i volja da sa sobom ponesemo čvrstu odluku, da ćemo u svako doba, na svakom mjestu i na oči svakome, bio on tko mu drago, stajati kano pravi neustrašivi hrvatski rodoljubi, na braniku naših prava i naše slobode.«

Kao iskušan i iskren rodoljub i prijatelj svoga naroda, kojega je pravilno usmjeravao, ostao je uvijek neustrašiv i ustrajan u borbi za narodne ideale. Upravo mu je neustrašivost i dosljednost u zastupanju hrvatskih interesa pribavila veliko poštovanje u cijeloj Đakovštini. No, god. 1905. nakon Riječke rezolucije »toga ničim opravdanoga koraka negdanjih mojih prijatelja«, Cepelić se posvema odrekao politike.

Književni rad

Milko Cepelić počeo je pisati dosta rano. Još kao »gornjogimnazijalac« i član đačkoga književnoga društva »Javor«, napisao je jednu kritiku. U bogosloviji je bio dvije godine (1875.-1877.) predsjednik književnoga društva »Zbora duhovne mladeži đakovačke« te je na svakoj sjednici čitao, krasnoslovio ili govorio. U biskupijskom je glasniku objavio napis o papi Piju IX., a počeo se javljati i u »Obzoru.«

Cepelić je zauzimao značajno mjesto među kulturnim djelatnicima i književnicima što su se osamdesetih godina 19. stoljeća okupljali oko biskupa Strossmayera: fra Grga Martić, Ilija Okrugić, Mijo Pavlinović, Franjo Rački, Franjo Marković, Franjo Vrbanić, Kosta Vojnović, Kostrenčić i drugi. Tako je upoznao niz književnika i drugih kulturnih djelatnika te je o nekima i pisao, iznašajući samo njihove biografske i bibliografske podatke, ne ulazeći u ocjenu književnoga djela.

God. 1903. Cepelić izdaje knjigu hrvatskih narodnih pjesama »Hrvatske narodne pjesme (junačke)« što mu ih je kazivao ili uz gusle pjevao narodni pjevač Perkan Karaivan Pavić od Kreševa koji je Cepelićevim nastojanjem boravio neko vrijeme u biskupskome dvoru. Druga knjiga junačkih pjesama ostala je u rukopisu.

Cepelićevo izlaganje odlikovalo se velikom zanimljivošću i izvornošću. Zato su se neki mladi književnici rado njemu obraćali i s njime raspravljali, posebice o narodnom životu i narodnim običajima.

Svoje radove potpisivao je različito: punim imenom i prezimenom, samo imenom Milko, početnim slovima i imena i prezimena (M. C.) ili se poslužio izmišljenom oznakom »ik«, a neke članke nije ni potpisivao što čini poteškoću pri skupljanju njegovih radova i stoga njihov popis još uvijek nije potpun.

Valja pripomenuti i to da je od god. 1881. do 1905. bio povjerenik »Matice hrvatske« te je imenovam njenim počasnim članom. Puno je radio na promicanju hrvatskih knjiga, osobito u Đakovštini, najčešće ih je davao seljacima besplatno.

Cepelić je sudjelovao u osnivanju »Kluba hrvatskih književnika i umjetnika« u Osijeku. Stoga je nakon njegove smrti, na poticaj Kluba, otkrivena spomen-ploča 17. lipnja 1923. godine na kući u kojoj se Cepelić rodio. Ploča, veličine 50 x 80 cm, izrađena je od najfinijega bijeloga kararskoga mramora. Na ploči piše: U ovoj kući rodio se 21. rujna 1853. Milko Cepelić kanonik, hrvatski književnik i zaslužni promicatelj narodnoga veziva. Umro 26. ožujka 1920. u Đakovu. Na trajnu spomen troškom hrvatskoga naroda. Klub hrvatskih književnika u Osijeku MCMXXIII.

Ta spomen-ploča i danas stoji na njegovoj rodnoj kući u Vuki,

iako je u prošlom sustavu bilo pokušaja da se ona skine sa zida. No seljani nisu dozvolili da uspomena na toga velikoga sina nestane iz njegove rodne Vuke.

Povijesni rad

Iako Cepelić ne spada u najznačajnije hrvatske povjesničare, njegov znanstveni i publicistički rad na tome području znatno pridonosi boljem upoznavanju prošlosti Slavonije, poglavito Đakova i đakovačkoga kraja. U raznim časopisima i novinama objavio je niz priloga o biskupu Strossmayeru s dosta podataka o prošlosti Đakova i Đakovštine. Najznačajnije Cepelićevo povijesno djelo što ga je napisao zajedno s M. Pavićem jest monografija »Josip Juraj Strossmayer« izdana prigodom 50. obljetnice Strossmayerova biskupovanja. Knjiga ima više od 950 stranica, a sadrži mnoštvo podataka i građe o Strossmayeru kao biskupu u katoličkoj crkvi i u javnom životu hrvatskoga naroda i Slavenstva te kao vlastelinu. U prvom dijelu knjige Cepelić je napisao tri poglavlja, u drugom dijelu sve osim dva poglavlja, a treći dio knjige napisao je sam. Budući da je proveo više od 16 godina uz biskupa, mogao je izbliza pratiti njegov život i rad. Pri pisanju te knjige korišten je biskupski arhiv i tiskani materijali, a pomagao je i sam biskup. Ipak, znatan nedostatak te monografije jest taj što autori nisu naveli literaturu i izvore kojima su se služili. Unatoč tome knjiga je vrijedno djelo i nezaobilazna građa za svakoga povjesničara.

Zanimajući se za Đakovo i Đakovštinu Cepelić je objavio nekoliko radova u kojima čitatelj može naći vrijednih podataka o prošlosti Đakova i đakovačkoga kraja (»Đakovo« u kalendaru »Danica« za 1898. godinu, knjižnica »Đakovačka groblja« izdana 1916. godine i drugo).

Da se i time oduži svome rodnome selu, istraživao je Cepelić prošlost Vuke od najstarijih vremena, kada toga sela još nije ni bilo te je god. 1914. napisao raspravu »Povijest sela Vuke.« Rukopis te rasprave tiskan je tek god. 1978. u zborniku »Đakovo i njegova okolica.« Velika je šteta što u toj raspravi nema ni riječi o školi i školstvu u Vuki. Šteta je tim veća što je »Spomenica« vučanske škole nestala u vihoru Drugoga svjetskoga rata pa o počecima škole toga sela nema nikakvih podataka. Na kraju te rasprave Cepelić poziva svoje Vučane da pošteno i neumorno rade, da budu čestiti i vrijedni poput svojih djedova i pradjedova te da vole svoju obitelj i domovinu Hrvatsku.

Cepelić se osobito zalagao za obstojanje zadruga po selima đakovačkoga kraja te je godinu dana prije smrti, prisjetivši se još jednom svoje Vuke, objavio u »Narodnoj zaštiti« podužu raspravu »Mala uspomena na zadružni život u Slavoniji« gdje opisuje život i rad u zadrugama svoga rodnoga sela do god. 1880., osvrćući se posebno na život i rad u Kopljarevoj i Pavlovićevoj zadruzi.

Ostale djelatnosti

Cepelić je neobično volio prirodu i nastojao da je što bolje upozna. Proučavajući leptire želio je upoznati svaku žilicu na njihovim nježnim krilima. Nikada nije odlazio u prirodu, bilo pješke ili kolima, bez mreže za hvatanje leptira. Prolazeći poljem stalno je kružio pogledom lijevo i desno ne bi li opazio kojega leptira. A kad ga je ugledao, kočijaš bi morao stati i čekati dok Cepelić ne ulovi leptira. Gledajući kako trči za leptirom, posrće i pada (jer mu je jedna noga vila kraća), kočijaš se često i smijao. No Cepelić se nije na to obazirao, nego je i dalje trčao za leptirom dok ga nije ulovio. Skupio je zbirku od 36 ovećih kutija najrazličitijih vrsta leptira, a zamjenom je obogatio zbirku i leptirima iz drugih krajeva svijeta. Sedam kutija tih nježnih kukaca poklonio je tadašnjem »Hrvatskom zemaljskom zoološkom muzeju« u Zagrebu, a ostale je razdijelio drugima. U cijeloj je Slavoniji bio poznat kao vrstan poznavatelj leptira, a profesori Brusina i Langhofer vrlo su ga cijenili.

Izvanredno je poznavao i sve vrste ptica svoga kraja i to ne samo po boji perja nego i po njihovu pjevu. Bilo je dovoljno da se ptica oglasi, a Cipelić bi odmah kazao kojoj vrsti pripada.

Dobro je poznavao sve vrste drveća i grmlja, s lišćem i bez lišća, s korom i bez nje. Posebice se zanimao za voće svoga kraja pa je god. 1877. poslao profesoru Šuleku u Zagreb narodno ime i opis voća što se gajilo u Vuki i okolnim selima. Profesor je te podatke uvrstio u svoju knjigu »Jugoslavenski imenik bilja.«

Cepelić se bavio i gljivarstvom te je napisao knjižicu »Dvije tri o gljivama okolice Đakova i Osijeka« u kojoj opisuje gljive naših slavonskih šuma, livada i travnjaka i daje upute kako prepoznati otrovne od neotrovnih.

U doba Cepelićeva djetinjstva bilo je oko sela Vuke mnoštvo bara, mlaka, vrtloga obraslih šašom gdje su se vrzmale mnogobrojne zmije. U rano proljeće viđao ih je na tisuće kako se u hrpama sunčaju. Svaku vrstu zmija je dobro poznavao, a poglavito je znao razlikovati otrovne od neotrovnih.

U rijeci Vuki i u barama, napose nakon poplava rijeke Vuke, bilo je mnogo vrsta riba. Cepelić ih je sve vrlo dobro poznavao i po izgledu i po imenu.

Valja pripomenuti da je Cepelić skupljao i školjke. Njegova je zbirka sačinjavala 162 komada tih mekušaca. Zbirka se i sada nalazi u »Muzeju Đakovštine« u Đakovu.

Posljednji Cepelićevi dani

Posljednjih nekoliko godina prije smrti Cepelić je sve više gubio tjelesnu snagu. Vraćajući se tako god. 1918. iz Zagreba s izložbe narodnoga tkiva i veziva rekao je: »Osjećam da zbog slabosti neću više smjesti na tako dalek put.« Od tada napušta sve druge djelatnosti, jedino je još pisao skoro do posljednjega dana.

Na 9. ožujka 1920. godine Cepelić je obolio od influence. Petoga dana bolesti osjećao se nekako vedrijim i veselijim. Čak je pripovijedao ukućanima i neke neobične zgode iz svoga djetinjstva. Poslije objeda toga dana tvrdo je usnuo, a kada se probudio, ispričao je nećakinji svoj san: »Došao po mene biskup Strossmayer i reče: Hajde, Milko, žurno samnom. Biskup je bio nestrpljiv i ja mu rekoh: pričekajte preuzvišeni, ja ne mogu tako brzo s mojom nogom. Potom sam sjeo k biskupu u kočiju i odvezli smo se.« Istoga dana u noći razvila se u Cipelića teška upala pluća od koje se nije oporavio. Ni liječničke injekcije što ih je dobivao, nisu pomogle. Ponajčešće nije bio pri potpunoj svijesti.

I tek što je ljuta zima predala još pospanu prirodu mladom proljeću, klonu tijelo izmučeno teškom bolešću i ugasiše se umorne oči čovjeka koji je sav svoj život posvetio dobrobiti svoga naroda. Umro je noću 26. ožujka 1920. u 67. godini života, na dan Sedam žalosti bl. Djevice Marije. Nije li znakovito što je upravo na taj dan god. 1905. sahranjen J. J. Strossmayer, biskup koji je Cepelića zaredio i kome je Milko dugi niz godina bio najbliži suradnik.

Na 29. ožujka obavljena je u stolnoj crkvi svečana misa zadušnica koju je predvodio opet Matija Pavić. Nakon zadušnice pokojnikovi su ostaci otpraćeni na vječni počinak u đakovačko groblje što je upravo njegovom zaslugom tako lijepo uređeno. Ukopu je prisustvovalo sve mjesno i okolno svećenstvo, sva školska mladež, brojni ugledni, društva i uredi te brojno pučanstvo iz Đakova i okolice.

Položen je u grob uz lijes svoje majke. Na nadgrobnom spomeniku piše: Uz majku počiva jedini sin Milko Cepelić, apostolski protonotar i kanonik štioc.

I tako je msgr. Milko Cepelić izmučen teškom bolešću i shrvan neumornim radom zauvijek napustio ovaj svijet. Nestalo je Cepelića kao fizičke osobe, ali je svojim plemenitim dijelima ostavio đakovačkom kraju i hrvatskom narodu trajnu uspomenu. Zato danas, sedamdeset i pet godina nakon što je prestalo kucati to veliko i plemenito srce, neka ovih nekoliko redaka budu znak duboka poštovanja i velike zahvalnosti msgru Milku Cepeliću za sve što je učinio za domovinu Hrvatsku koju je volio i duboko u srcu nosio, za Đakovo i đakovački kraj kojemu je na duhovnom i kulturnom polju puno dobra podario te za svoju rodnu Vuku koju je do posljednjega dana svoga života silno volio.

SVATOVSKI OBIČAJ U ŠOKADIJI

Piše: ŠIMA PETRIČEVIĆ

Kako smo se već ranije upoznali s pripremama za svadbu, o odabiranju, pronalaženju i prosidbi djevojke i ostalih priprema, evo nas i kod same svadbe.

Kadgod su naši stari održavali svadbu ili svatove po osam dana. Danas se održavaju po četiri dana i to bi trebalo početi ovim redom.

Upoznati smo u ranijem napisu o prosidbi djevojke, o nošenju milosti ili kolača, popitku, zarukama i obavisti kuma i tako stigli do samog trenutka kad će se izvršiti ili održati svatovi.

Za sam dan svatova kada su zakazani mladoženja ili kako ga to današnja terminologija stručno i službeno naziva ženik ide pozivati rodbinu u svatove, u drugim selima. Za tu priliku on ide najviše na kolima zapregnutim lipim i debelim konjima u paradnoj sersan ormi, te ferer sic prikriven lipim ponjavcem ulaganim ili jablanskim, a priko ramena metne torbu s apcima i u njoj je čuturica drevena s rakijom i boca s vinom, obje okitite ružmarinom spletenim vječićem oko grljka boce i čuturice. Zna se dogoditi kad u jesen bude veliko blato, to kod nas u Posavini, da momak ide samo na jednom konju jašeći, neki ide na osedlanom, neki samo stavi uzengije s kolamom, a neki samo stave kolam jer konja prikriju isto šarenim ponjavcem, a bez torbe i čuturice se ne poziva u svatove ili kako to još u nekim našim posavačkim selima kažu bukljija (ostatak turcizma).

Kad mladoženja dođe u kuću rodbine, najprije pozdravlja: Faljen Isus!

— Eto ja drage volje pozivam u svatove, pa tko more nek dođe. Dođite, te nemojte da ne bi došli, i tom prilikom pruža bocu najstarijem ili najprečem rođaku. Ovaj prihvaća i kaže: Fala Bogu i tebi na pozivu, pa nek bude sretno. Živili i onda nategni ili potegni iz boce. Zatim svi ukućani koliko ih ima, pa čak i dica, moraju nazdravit da bude sretno, a oni koji ne mogu ili su nečim sričiti ono obično kažu, pa de nek bude sretno i bez mene.

Svatovi se obično održavaju sridom tj. vinčanje, ali se u nedilju već sastanu ljudi i žene iz susjedstva koji su za tu priliku ranije pozvani i njih ne zove mladoženja, nego otac i majka ili kuće gazda i gazdarica. To su kuvačice i kuvači koji će kao konobari služiti svatove jilom i pićem.

Kuvači i kuvačice ili kako to u Strizivojni kažu andžibule (i to je ostatak turcizma zadržan kao domaći izraz), sastaju se u nedilju u jutru kod momka momkovi kuvači i kuvačice, a kod divojkine kuće opet nejzini. Razlika je u tomu što je ovdi na čelu kuvača i kuvačica kod momka stari svat, a kod divojke je kolauz.

U jutru u nedilju oni dođu na ručak jer mi Šokci ujutru imamo ručak, a u podne užinu i tamo će se dogovoriti koja je između njih glavna kuvačica ili reduša. To nije uvik jednako. Nekad to bude jedna od starijih, a nekada od mlađih. To ide po sposobnosti te žene. Tà glavna kuvačica izvrši raspored ili podjelu rada. Jedne žene mise rezance, druge čiste orase, treća tuku mak i šećer jer ranije nije bilo mašina za orase i šećer, nego se to lipo tucalo u drvenoj stupki s držalicom od velike sikire.

Te mlade kuvačice odmah se pare i isprobavaju kako će pivat i kako će sa svojim pismama nabasadit tj. podvalit i kuma i pritelje i kolauza i tako reći one nikom ne ostanu dužne, a njima se ništa ne zamira i dozvoljeno im je i najbezobraznije pisme pivat, a zanju one to i tak fino i uvijeno reći da se sve razumije i ništa se stamocki ne rekne.

Kuvači siku drva, pribavljaju sinije ili trpeze (stolove) i klupe na kojima će svatovi siditi i to se u nedilju dopremi prid mladoženjinu kuću, a u podiljak dolazi stari svat i kolje se goveče i pečenke. Čim se goveče zakolje, odma se pripremi kod raspravljanja jedan govedski but s cilom stranom rebara i na njemu mora ostati i papak kojeg će dati prijateljima kao dar zvani čereg.

Čim stari svat dođe, odmah kuvačice počmu u njeg indirektno zadikivat pismom, najprije lipom, a onda bude svakakvih.

Stari svate, promišaj dukate,
S čim ćeš našu darivati snašu.
Stari svate, orijevo duplje
Naše čele ulećele u te.
Stari svate, dođi bliže k meni,
Da ti kažem ko ti ide ženi.
Starog svata žena ubodena
U to mjesto di se bode često.

U ponediljak stari svat izvrši raspored posla za utorak i kaže doći će toliko kola pritelja i dovest će mladino ruvo. Naša je dužnost da im ispregnemo konje i vrgnemo u štalu tko će i koliko konja primit. Odrede se ljudi koji će te konje napajat i hranit i sad se samo čeka utorka. U utorak u jutru svi se pokupe, ali sad su i kuvačice svečano obočene, povezane im glave u zlatare šamije ili podvezala i svaka ima na nozi privezano malo zvonce kao generalštabni oficir.

Kuvačicu ne samo da smiju svi zadirkivati, nego i po malo dirati. One se ne ljute, ali to nadoknade da odbruse ili osramote onog tko se na to odvaži, pa se za tu priliku i traže otvorene žene koje dobro pivaju i da nisu stidne.

U utorak u jutru čim su se svi pokupili i ručali, još jedanput je sve tančine dogovoreno. Kuvačice se idu redit tj. oblačit i glavu povezivat, pa se ovaj dio posla kaže kad njetko upita di su kuvačice? Ošle su se redit. To je skraćen termin od riječi naredit. No mi to sve svi znamo, a možemo i okrenit i na drugu stranu tumačenja jer je to nama Šokcima svojstveno i uvik divanimo dvosmisleno, pa nikad ne znaš je l' to godi ili škodi.

Oko 10 ili jedanaest sati kuvačice su se naredile i skupilo se veliki dio rodbine i čekaju pritelje, a to su rodbina divojke koji dolaze na kolima i to na više kola po sedam ako je divojka imućnija i to u svojim kolima po jedan par žensko i muško. To ne moraju biti, a obično budu najčešće muž i žena, ali znaju biti i otac i kćer jer s muškarcem mora ići žena. Najprije ide otac divojkin ili kako ga mladoženja zove starac, tj. tast. S njim može ići njegova mlađa ili starija kćer koja nije udata ili ako je udata, a čovik joj nije doma, a može ići i njegova sestra ili tetka. Za starcem idu rodbina po srodstvu, očeva braća i njihove žene ili kćeri. To su starci ili materina braća sa svojim ženama ili kćerima, ujaci i ujne. Zatim daljnja rodbina po nasljednom redu, a najzadnji ide kolauz. Taj ne mora biti ni rod, ali u Strizivojni je običaj da to bude najpreči rođak ujak ili stric, dok na drugim mistima ti obično bude određen čovik za tu priliku koji je blagoglagoljiv i veliki šaljivdžija.

Kad se prijatelji pokažu ili pomolje na kraj sela, odmah se oglase prangije, a i tamburaši su došli ili kako ih mi to još popularno šokački zovemo gajdaši jer se nakada svatove tračilo uz gajde i pivalo se kad se prišlo s gajdi na trzlačke instrumente ovako:

Volim gajde već egede troje
jer u gajda svira janje moje.

Gajdaši izdaju na dvor, otvara se kapija na svu šir i svi izlaze na drum i čuje se pisma i svirka. Kad prijatelji stignu, kuvači kuvačice i rodbina raspodile se tako da ih zaustave i kod svakih kola netko s bocom pića, tko vino tko rakiju i nude, pozdravljaju se i obično je običaj, kad ga ponudi, da se onaj koji nudi najprije prvi i kaže u dobro zdravlje da vidiš da nije otrov. No to rade kuvači i kuvačice, a mladoženja se rukuje sa starcem i ljubi ga u ruku. Kad pritelji uđu u dvor, kuvači im isprezaju konje ili kad istovare robu tjeraju konje

i kola na određeno misto. Pritelji idu odmah u sobu, a kuvači nose ormane i krevete, posteljinu i to sve slažu i spremaju u sobi koja je određena za mladu. To je obično sobica ili kućar. Sobica je mala soba u sastavu kuće kao građevinska cjelina, a kućar ili kiljer može biti posebno i odvojeno od kuće ili u nastavu kuće, a trimom, hodnikom otvorenim ili ozidanim svodovima koji se po šokački zovu kvelbovi. Divojke ili mlade žene iz divojkine rodbine koje su doselile ruvo vode računa kako će se narediti soba i razmještaj kreveta. Ranije se selio samo jedan krevet sa slamaricom koju zovu slamnjača, blazina ili stroža. No mlade nisu selile slamu u slamaricama, nego su metale kukuruzovu šušku, pa su ju još zvali i šuškarica, ali samo zato što je u njoj šuška, a kad se u krevetu privrće, ne čuje sa da šuška. Na šuškaricu se meće perina dolnja, a na perinu prošćeraća ponjava za tu priliku sastavljana na polama uskim rasplitom, a rubovi s čipkicom ili na špičiće ili žirove kačkane. Na prošćeraću ponjavu stavlja se najprije tri jastuka ili vanjkuša, koji nisu prisvučeni u izrađene navlake, a na te jastuke stavlja se jorgan ili pokrivača perina. Sada se krevet pokriva zašćeraćom ponjavom ulaganom, jalanskom izvlačitom ili krpanom, a priko vunene ponjava se stavlja necana da se što više istakne i vidi. Na tu ponjavu stavlja se dva puta po tri jastuka koji su prisvučeni u različito rađene ručnim radom navlake i tako krevet zna izgledat ako je niža zgrada do tavana, pa se čuje i ova pisma:

Naredeila krevet do tavana,
Pa me zove da ne spava sama
Žali bože kad je sama slama.

Dok kuvačice naređu krevet, obično zna jedan od kuvača ili stari svat čim stave šuškaricu, a on privrni kuvaricu prid svima priko kreveta. To je kao neka vrsta prerezivanje trake kod gotovog proizvoda, tj. da se sad smije slobodno privraćati po krevetu, a ako je stari svat neki miran povučen čovik, onda to znaju i kuvačice napravit s njim. One njega zgrabe i privrne u krevet. To je malo radi šale, a malo radi obzira i probe da li je krevet čvrst da izdrži i posluži svrsi kojoj je namjenjen.

Kad se krevet naredi, idu pritelji u sobu, tj. one prije koje su bile u sobici ili kiljeru i počima užina. Najprije se nosi juha i rezanci i dok pritelji jedu, kuvačice znaju zapivati:

Oj kuvači, naši pomagači,
Dajte vaše jajce u rezance.
Stari svat zna i on poesti pismu kuvačicama i piva:
Kuvačica na stolu zaspala,
Došlo prase pa joj čupa vlase.
Kuvačica zaspala na panju,
Kuvač došo popeo se na nju.
Kuvačice debele guzice
Pojela si meter kobasice.

Poslije juhe donosi se kuvano meso sa sosom, a onda se opet čuje pisma.

Jedi prijo i mesa i sosa,
Samo nemoj zamočiti nosa.

Nakon kuhanog mesa dolazi sarma, a za nju se opet čuje pisma.

Oj kupusu, tukalo te meso,
Ja bi tebe iz lonca istreso.
Sve kupusa al'kad ćemo mesa,
Mesa ćemo kad doma dođemo.

Poslije sarme donosi se pečenka sa salatom, kupusnom ili s ciklom, budu i kiseli krastavci. Za tu priliku se čuje pisma:

Jedi pritelj te naše pečenke,
To je meso od kobile Lenke.

Kad prođe pečenka, dolazi na red beskvasno tisto, kolači, štrudla sa sirom ili palačinke, a zatim kolači sitni, a u kasnije vrime i piškote ili torte, ali Šokci to zovu pišontorta.

Kad završi užina, izdaju svi zajedno da odigraju kolo i da se dobro izdrmaju, onako puna želuca. Znali su naši stari sebi ugoditi i nagoditi.

Kako su u jeseni kraći dani, bliži se noć i ponovno se prijateljima nosi jelo. Dok oni jedu, pivničar će u dogovoru s kućegazdom naliti fertalj rakije 25 litara i akov vina 50 litara, pa kad pritelji pođu doma, to će natovariti kolauzu u kola i u stojnik zamotanu govedinu koja je određena za čereg, samo papak mora viriti i na njemu obično bude obuven opanak ili u novije vrime cipela.

Kuvačice još sto dogodovština prirediti kolauzu, a zanju mu zapivati:

Kolauzu šarenu ti bluzu,
Kuvačicu pomiluj po guzu, ili
Kolauzu em li te u guzu,
Zašto diraš u šarenu bluzu.

Čim se pritelji odprate sa svirkom i pjesmom, svatovi se koji su bili na okupu i koji su pridošli kupe u povorku i idu po kuma da dođe na momačku večeru . Tako odlaze već prema dogovoru kod kuma u kuću i od kumove kuće vode kuma u mladoženjinu kuću ili se dogovore da kum u određeno vrime dođe do određenog mista. Tu se znaju napraviti baklja de u staro vrime kad nije bilo struje. Kad dođu kod mladoženjine kuće, kuma posade u pročelje, a stari svat zove još jedanput sve koji su za svatove da idu za siniju i počet će večera. Nakon večere stari svat ili kao u nekim selima naše Posavine postoji Čavo koji je vođa svatova i određuje vrime u koje će se doći na ručak u jutro i tko će ići sa svojim kolima.

Nakon druge večere prati se kuma kući i na povratku se i ide spavati.

U sridu u jutru ponovno se rano diže. Sada se ne idu samo redit kuvačice, nego i sve divojke i mlade snaše i u određeno se vrime počimaju kupiti kod momkove kuće, a isto tako i kod divojkine njena rodbina i divojka još zna i u utorak navečer pozvati svoje druge na večeru koja se zove VINČAC. Tu se kod divojke sastanu sve njezine druge, divojke. Osim rodbine i kuvačica dolaze divojke i pivaju Vinčac. Ta pisma počima ovako:

Pomozi, Bože i Gojspo, i ovaj dana današnji
I ovaj kolač bijeli i ovo vino rumeno
I ovo cviće šareno.
Mara ga brala s drugama, majki na krilo metala,
A majka s krila na zemlju. Ni moja Mara ni cviće.
Mara je tuđa zamjena i tuđe majke odmjena.
Mara ga skuplja, prikuplja, meće ga dadi na krilo,
A otac s krila na zemlju. Ni moja Mara ni cviće.
Mara je tuđa zamjena i tuđeg oca odmjena.
Mara ga skuplja, prikuplja i meće bratu na krilo,
A bratac s krila na zemlju. Ni moja seka ni cviće.
Seka je tuđa zamjena i tuđeg brata odmjena.
Mara ga skuplja, prikuplja i meće seki na krilo,
A seka s krila na zemlju. Ni moja seka ni cviće.
Seka je tuđa zamjena i tuđe seke odmjena.
Mara ga skuplja prikuplja i meće Ivi na krilo Ivo mladoženja,
Moja je Mara i cviće, ona je moja suđena i
Moje majke odmjena.

Kad divojke završe s pismom i dotle pribiru ružmarin koji kite trobojnicama uskog formata, divojka, udovača nalije sebi čašu vina i nazdravi: »Drage moje druge, što je mene snašlo ni vas ne obišlo.«

To je znak dobre želje da se i one do godine ili poslije udaju. Još jednu razliku između divojačkih i momačkih svatova je u pozivanju, Momak zove u svatove, a divojka na udavke ili udavce.

Na Vinčacu se odredi najmlađi brat ili rođak divojke da izriže varenik svakoj divojci po jednak komad, a to je kolač koji je svekrva ili osobno donila ili poslala po divojkinoj rodbini koji su dovezli divojačko ruvo. Taj kolač varenik se misi od brašna i jaja. Može se peći i vanjskoj krušnoj peći i u rerni u šporetu.

Sve ovo se obavljalo kod divojkine kuće u utorak, a nakon odlaska od divojke, divojke će otići momkovoj kući, ako su iz istog sela, ići će sutra u sridu u svatove jer na udavke divojka samo u sridu zove jednu ili dvi najbolje druge koje će pomoći zabadati svatovima ružmarine i prate divojku na vinčanje.

U sridu u jutru kupe se svi pozvani i odazvani na ručak kako kod momka tako i kod divojke. Divojku za tu priliku spremaju najbolje majstorice, moglo bi se reći i umjetnice u oblačenju jer toga su dana sve oči u nju uprte. Ne samo što ju opremaju, nego ju i upućuju kako će se i kojim prilikama vladat, kakve će odgovore davat na postavira pitanja. Najčešće joj znaju reći: Kad se pođe iz crkve, ti iziđi prva. Sve će bit kako ti kažeš.

Kad se svatovi skupe kod momkove kuće u sridu, oni nakon ručka doteraju kola i konje prid madoženjinu kuću u njegov dvor i tad svekrva kiti konje otarcima i to dugačkim od uva do repa konju, a još ga privežu i na porepnajku ili na velikim šalangama. Svatovi sjedaju u kola gdje su obično po dva feder-sica i naprid sjedaju muškarci, a pozdai ženskinje. Nije isključeno da znaju momci i sami biti u kolima bez divojaka. Svima je natočena boca pića po želji vina ili rakije i svi to drže u rukama vitalajući bocama, pikajući i kereći se tako cilim putem. Svi su veseli, svi mladi, a dogodi se da bude i koji stariji, ali i on se veseli jer je takvo raspoloženje. Tako nakitite svatove užitak je viditi. Svatovi odlaze u kuću divojke i sada ona sa svojim kolima na kojima ju vozi obično brat ili bratić, a mlada sjedi na krilu dvima drugama ili sekama, a prate ju barem dvoja kola njezine rodbine na vinčanje. Svatovi idu za njomi to ovim redom. Kad su pošli po mladu od momkove kuće, onda ide naprid stari svat, za njim kum s mladoženjom i prikumkom i djeverom. Dalje se redaju svatovi po rodbinskoj srodstvu, a na kraju svatova ide domaćin koji vozi na dugačkom driku gajdaše, tamburaše. Kad pođu od divojke, onda mlada ide prva i njezina pratnja, poslije ide kum i mladoženja za njom, a stari svat za kumom. No negdi ide opet stari svat za mladom. Kad dođu na vinčanje i obavi se obred, onda mlada ide odmah u kola kod kuma s mladoženjom, a prate ju njena rodbina, pa tek onda stari svat. Negdi opet daju prednost skroz starom svatu kao vodi svatova i on je na čelu svatova. Zato se i kaže: Sto sela sto ädeta ili običaja. Kad se vrate s vinčanja idu kod divojkine kuće i tamo se najprije spremaju svatovski konji. Mlada otide malo u svoj kućar ili sobicu kod svojeg oca da se malo popravi robu jer se je u kolima prilično zgužvala. Neke ni ne idu s mladoženjom, nego idu sa svojim kolima kući, a svatovi ju prate. No onda znaju mladu nagovorit da ako stigne kući prije svatova, uzme konjsku oglavinu i nek kroz nju pogleda svatove i mladoženju, pa će ga tako zaularit i moći će radit što hoće. Ima i za tu vrstu posla pisma:

Ja ću moga diku zaularit,
on će leći ja ću se bećarit.

Kad svatovi dođu kod divojkine kuće poslije vinčanja, sjednu za siniju po redu koliko ih ima i po srodnosti, ali mlada ne sjeda sa svatovima, ona ostaje u svojem kućaru ili sobici. Tek onda stali svat ili čavo, ako ga ima u svatovima, pita: Što su oni došli u ovu kuću i zboradi čega. Svi svatovi kažu da su došli po mladu, a on onda traži da im ukućani, tj, kuvačice daju i pridaju mladu. Kuvačice zanovječu svim i svačim jer su najprije prid kućnim pragom metnile korito s vodom i kažu to je Sava priko nje se ne može dok se privoz ne plati. Sad su svatove najprije platili prilaz priko Save. Onda plaćaju ružmarin, a stari svat je već kod momkove kuće ili u putu pokupio za kuvačice određenu svotu novaca. No propustio sam reći jednu od najvažnijih stvari prilikom vinčanja. Nakon izlaska iz crkve ili još možda kod divojkine kuće, kad su svatovi došli po mladu, ona dariva rodbinu peškirima, otarcima ili ručnicima. Najprije meće oko vrata kumu, prikumku, starom svatu, domaćinu, diveru, diveruši i ostalim svatovima koji su već rodbina ili su baš zahtivali ružmarin odnosno otarak jer ružmarinom je zakitit svaki sudionik u svatovima s momkove stane, a sa divojki nemaju ružmarina, a kum, prikumak, stari svat, domaćin i diver te diveruša, tj. koji imaju neku funkciju u svatovima, oni moraju biti okićeni outrkom. Otarci peškiri su obično od domaćeg tkanja i to od tančice. Usnivano tkanje barem po osamdeset ili prutano, po stotinu ili kreditorno po stotinu i dvadeset, pa čak i sotešni i svileni peškir znaju dobiti kum i diver.

Sada da nastavim sa onim kako traže mladu i kuvačice. Onda, ko bajagi, podvale starom svatu neku staru kuvačicu trećeredkinju i on nju pokupi od šporeta i vodi prid kuma i pita je l' to ova po koju su došli. No ako je kum stariji čovik, on će se čak i složiti s tom, ali opet pita mladoženju što on misli. Sada ako je kum mlađi, on onda takija, tj. odmah kaže da nije za tu koju su doveli. Sad dovedu neku mladu snašu i opet naprave istu šalu. Tek po treći put dovede pravu mladu koju obično vodi dite mlađi brat ili sestra mlade. Kada ju dovede, to dite kaže kumu: »Dragi kume, evo vama moja sestrica, a meni vaša tisućica.« Kum se maši u džep i plati ditetu. Mlada tada s mladoženjina tanjura uzima iz jabuke zaboden ružmarin s tri grane i zabada taj ružmarin mladoženji za kupu i tek ga sada prid svima prvi put javno poljubi, a štoj dosad bilo to se ne računa.

Sada mlada sjeda na svoje mjesto između kuma i mladoženje. Do tog vrimena su došle kuvačice s momkove strane. One su sad gosti kod divojkine kuće i imaju ostavito prvo misto od desne strane pokraj kuma prema sobi da se mogu dizati kad im to ustreba.

Kuvačice kad odlaze, one najprije iznenade, a onda prođu kuću i odu se provesti kroz selo da ih više svita vidi. Kad dođu i kad ih prime, idu naprid kuvačice, a za njima kuvači i pivaju ovu pismu, a svi svatovi ih stanu i slušaju:

Mi idemo iz daleka svita i nosimo kitu cvita
Tebi Ivo i Marice, tvojoj virnoj sad ženici.
Mi želimo mladom paru do godine da imaju
U belkici malog baju.
Dragi kume, stari svate, mi smo došle da nam date
Jer ako nam ništ ne date, onda ništa i neveljate.
Diveruša mlada, zgodna i ona bi dati mogla.
A divere i ti znaš da ti tude pripadaš.
Domaćine i ti znaš u taj tal da pripadaš.
Svi svatovi, svi vi znate da ovamo pripadate,
Pripadate da nam date jer ako nam ništa ne date,
Onda ništ' i neveljate.

Nakon što one završe sa svojom pismom, kum ih već i prije počme darivati, a za tim slijede svi kako su u pismi prozvani i tako sad kuvačice tek sad zauzmu svoje misto. Jedna između njih, a njih je obično po četiri, ima neku skrivačicu u kutiji i to pokazuju svatovima uz naplatu po tarifi koju one odrede. Nakon što su kuvačice zauzele svoj položaj za stolom, dolazi na scenu kolauz. To je, kako smo već rekli, predhodnik ili vođa dijela svatova s mladine strane i on počima prikazivati darove po redu najprije od kuće. Kolauz zna reći. Faljen Isus, dragi kume! Evo naša kuća naše mlade priznaje svojeg novog zeta najprije s tolikim darom. Ako je to dukat, onda on to naglasi ili ako je u novcu, on to udvostruči, kaže u forintima. Zatim punica, majka divojke, daruje zetu mladoženji rubinu novu na kojoj nisu ni rupice porezane za puceta da se vidi da je nova. Tako će slidit sve tetke s očeve i materine strane divojkine i dao Bog ako ih dosta ima, zna se dobit i po sedam rubina, ali gaće nitko ne prikazuje. Onda ovaj kolauz, ako je to stručnjak za te stvari, izvodi šalu i za svakim darom od svakog rođaka ili rođakinje. On će najprije pozdravit kao i prvi put i sto rođaka. On sto puta; Faljen Isus, a petsto puta koliko je darova dobila. Čak zna nekog rođaka i naružit ako je malo do, on to fino: Znate vi onog baja Matu, ima puno marve ili vršaču mašinu, a vidite kaki je škrt samo veliko do, mogo je i više. Pa vidi ti vi tetke koliko ih je i sve rubine, a nitko gaća, a moći će naš mladoženja sad i bez gaća i lakše je kupit gaće nego rubinu. Kolauz koji je brz to brzo izprikaziva, a koji je spor, taj zna odugovlačit toliko da priđe u dosadu i nikad dočekat da prođe prikazivanje. Onda sad u zadnje vrime počeli i mi ko Židovi kupovat servize, neko radi korist, a neko zato što je jeftinije nego novac, jer serviz nije skup, a male novce ako daš, onda se kolauz sprda.

No dok kolauz raspakuje serviz, prođe ga volja za ruženjem i ako je još nespretan, zna ga i polupat ili se polupa prije nego se upotrebi jer ne znaju to spakovat naši ljudi ko trgovci.

Tek kada se sve prikaže, i to samo mladina rodbina, onda se istom počme nositi jelo. Kad se završi s jelom, jer sam ga već ranije opisao, onda se također ide van igrat, pa drugo jelo. Mlada zna zapivat:

Još u utorak i sada opet,
Još večeras i sutra do podne,
Mila mamo, ja ću pivat ovde.

Kad prođe drugo jelo, stari svat komanduje kočijašima da idu preć. Mlada se oprosti sa svojom rodbinom. Sada se odmah spremaju neko iz mladine pratnje da ju prate momkovoj kući.

Dok su svatovi bili kod divojkine kuće, došli su mladi kumovi ili kako im to još u nekim selima kažu debeli kumovi. Ti mladi kumovi su donili čast. Pečenku na ražnju, veliku korpu s ručkama od bili šiba spletenu za tu priliku. U njoj je pogača u vanjskoj peći pečena, suvo pleće ili but, pletenku rakije, barem pet litara, ili ranije zemljani košov, sitni kolača sedamnaest formi i barem pet čitavi piškoti filovani (torta). Zatim još kum nosi granu. Grana je okitita. Na četiri vršike nataknuta je jabuka. Za nju je povezana pucavice od sitnog kukuruza, kako ju je naslikao Marijan Markovac, a i cigareta i koje kakvih mirakula, izmišljotina da privuče znatiželjne i radoznale oči. Isto tako se dovozi starog svata čast koja ovlas ista ko i kumova samo jedna grana. Diver, domaćin i ostali rođaci znaju doniti isto. Ko je velike familije, ima dobit po sedam pečenki. Bude mesa ko drva.

Kad svatovi dođu od mladine kuće kod mladoženje, onda ju dočekaju svekrva čim side s kola, a svekar u kući (kuhinji) na stolu (stolici) sjedeći i mlada mu najprije daruje otarak, kao i svekrvi. No prije nego uđe u kuću, na pragu joj dodaju cili kruv i solonjak i ona mlada kad ulazi u kuću kaže: Faljen Isus! Evo, nosim kruv i sol i u kuću blagoslov. To je ostatak običaja starih Slavena koje smo mi Hrvati zadržali do današnjega dana. Tada mlada obisi svekru otarak oko vrata dok on sidi na stolici i mlada mu mora sisti na krilo, a mladoj postave u krilo muško dite iz rodbine jer se viruje da će tako biti sačuvana plodnost i da će biti muških potomaka.

Nakon ovog ceremonijala mladu uvode u sobu i ona ide najprije vidjeti svoju sobu di su jučer stavili njezine stvari. Tamo je malo ogleda i dotjera i dolazi za stol. Sada se samo čeka da dođu mladina rodbina koji se zovu prijatelji i oni su došli na goste, a ne u goste, jer se u goste dolazi pojedinačno, a svi su došli organizirano.

Čim pritelji dođu, odma se sad počme kod mladoženjine kuće također prikazivati. Samo ću spomenuti neke stvari koje sam slučajno ispustio. Sav dobiveni novac koji se prikazuje, a sad to kod mladoženje čini stari svat, on to sve stavlja u tanjur prid mladence jer nji dvoje toga dana jedu iz jednoga tanjura. Roba i ruvo se daje nekoj ženi koja je za tu priliku blizu, a novac i dukati su na tanjuru. Toče nakon završetka. Mlada ili mladoženja pokupit će i staviti u svoj novčanik ili mlada u tašnu ili ranije u torbicu. No po ovom se prosuđuje. Tko od njih uzme novac, ono će biti ganda i kod njega će biti blagajna.

Kod prikazivanja ide najprije kumova čast, kućanski dar i onda po redu. Svi se darovi, sve te pečenke i kolači vrate nazrad u sočnicu ili pivnicu, a kumovska grana ostane na stolu. O njoj će još biti riči.

Posli prikazivanja nastavlja se s večerom. Nakon večere se munta ili dražba grana. To nije samo natjerivanje ko će više platiti, nego se stalno munta i ovako. Svaka ljubavna događovština koja se smije i ne smije reći, čuje se kroz granu. Stari svat zaustavi sve da čuju novost i kaže: Znate što ćete sad čut, što niste ni u snu sanjali.

Odnese naš baja Mata već čije on po selu, onoj snaši Mariji pod kamaru ili u plivaru. Isto tako ako je mladoženja imo ranije divojku ili mlada momka, to se onda sve potresa gdi, kada i koliko put. Stari svat koji je za muntu grane stručnjak, zna tako zainteresirat mladež pa čak i starije da bi i zadnji dinar ili zadnju krajcar dali u granu. Kad se tako izdovolje, onda priđu na stvarnu dražbu i tko da više. Perkovčani su imali običaj kad dođu u svatove, oni se udruže i kupe granu, pa ju matne na srid sobe i oko nje povedu kolo i svu ju zgaze. Inače tko god ju kupio, ona ostaje vlasništvo mlade, ali kad kupe Perkovci, onda joj je sudnji dan.

Nakon promuntane grane negdi je običaj da mlada igra, ali to je mađarski uticaj i običaj. Kod nas Šokaca to nije ranije bilo, a ipak se ponegdi uvrižilo. Onda mlada ide u ložnicu i skida vinac koji je do sada nosila, a nisam ga opisao. Kad mlada skini vinac, onda ju povezuju u podvezalo ili šamiju i sada ona ide redom ljubit sve svatove i za to joj se plaća pa čak i njezina rodbina. Nakon toga dolazi druga večera. Dok ona prođe, već je i zora na pomolu. Dok je bilo prikazivanje, gajdaši su svirali vani mladeži, a strije žene, koje su došle vidjeti svatove, idu i u sobu da vide mladinu sobu i što je doselila. Kad mlada doseli, dovezu joj robu i ruvo na sedam kola. Kad se posvadi i odseli, onda stovare u troja, ne budu ni puna. Dok mlada povezuje glavu, gajdaši se zasite svirke. Oni izvode koje kakve izmišljotine. Stave na klupu jednog od njih i kažu: Nema kruva, moramo samljet brašna i pod pojavu kojom ga pokriju, postave tanjur pepela i kažu da su samlili brašna. Zatim izvode brijenje drvenom britvom, samo da se utuče vrime i da svatovi ne zaspu. Kasnije mlada donosi lavor s vodom i ručnikom i umiva sve svatove, također za novac.

Kad prođe druga večera, odlaze mladi kumovi kući i za njima prijatelji. Svakog napose prate tamburaši i svaki plaćaju tamburašima.

Kad je kum došo, onda mu kuvačice pivaju:

Oj moj kume divojačko lane,
Tirat ćemo kera dok ne svane.
A kad to dosadi prid zoru pivaju mu:
Oj moj kume, na vanu se smrzlo,
kući ne idi žena te ne gledi.
A na koncu će zapivati:
Oj moj kume, na vanu se smrzlo,
idi doma već si nam omrzo.

Kum obično ide oko osam sati, a neki i kasnije kući. Njega prate tamburaši, kuvačice mlada i mladoženja diver i stari svat i tko je od rodbine ostao. Nekad ga znaju vozit na ormicama od pluga, nekada ga voze na četvrto konjeva. Kad se kuma prati kući, malo se ide, pa se stane, pjeva se i igra, pije i veseli, a cilo selo izađe da vidi kako se kum ponaša, je l' se opio je l' izduro cilu noć i kako izgleda.

Kod kumova kuće znaju se zadržati prilično, a onda se vraćaju kući. Ranije su išli u četvrtak zajedno s kumom po selu od kuće do kuće i taj se običaj još običavao 1888. godine, kada se je moja baka i dida po majci vinčali u Garčinu kod župnika Ilije Jagodić koji se bavio i slikarstvom. Kad je naslikao Posljednju večeru, onda je svetom Petru naslikao školcu u rukama. Svatovi kad idu od kuće do kuće svi Čočulova ih nude jilom i pićem, a baka mi je rekla kako je njoj neka Čočulova baka uzela maramicu i sve svatove oglobili dok je ona vrtila maramicu.

Tako, dok se vrne kući, bude i noć, a sutradan u petak se kupe da se podvore kuvači i kuvačice, te da razbeškaju suđe jer su za tu priliku donili iz po sela. Onda treba sinije porasklapat i za subotu se dogovore da ih razvezu, a žene raznesu suđe po selu. Mlada i jetrva ili zaova idu nositi milost kumu, a starom svatu i ostalima se daje odmah prilikom odlaska.

Sada vidimo da su stari tračili od nedilje od nedilje, a sada se to završi u četvrtak, ali ipak traje pet dana.

Kad se ide na vinčanje, onda se nosi župniku dar: dvi kile mesa i dvi oke vina. To je ostatak feudalnog običaja: otkupnina prava »prima nochte.« Premda je feudalizam prestao vidovdanskim ustavom, ali neke regule se održavaju još i danas iako imaju beznačajnu vrijednost.

SVADBENI OBIČAJI U GUNDINCIMA

Piše: FRANJO MATASOVIĆ

PRIPREME ZA SVADBU

Pripreme u momkovoj kući, a isto tako i u djevojačkoj kući počimale su i godinu dana prije samih svatova. Ako se znalo da će se momak ženiti ili cura udati, već u jesen se klalo više bravaca (tovljenika). Šunke i kulinovi, osim onih koji su se trošili za Uskrs, sačuvali su za svadbene dane, pa makar svadba bila i slijedeće jeseni, a svadbe su bivale uglavnom u jesen. Obje su se kuće brinule da za svatove bude i drugih namirnica a i za piće se moralo pobrinuti. Ako kuća nije imala svoj vinograd kupi se u jesen grožde (najčešće u Klokočeviku) pa se napravi vino. Za svatove je trebalo 150 do 200 litara vina. Ovo je ovisilo o broju uzvanika i o tome koliko je kuća bila imućna. Rakiju je imala svaka kuća i to po nekoliko vrsta.

U Gundincima je bio običaj da se te godine, kada se rodi sin, bačva od 100 litara nalije rakijom i zabije se lakomica (čep koji se ne može lako izvaditi). Ta rakija se čuva do svadbe. Kada počmu pripreme za svadbu, bačva se otvori i njoj bude stara žuta rakija. Pivo, sokovi, likeri i ostali napici nisu se tada koristili u svatovima. Ako je kuća imala voćnjak od krušaka »miholjača« napravi se vrlo ukusan napitak »mošt«, »šira«. Osim pića pripremale su se veće količine brašna, soli, šećera, jaja, oraha, maka, masti i drugih potrepština. Trebalo je za svatove mnogo toga ispeći i skuhati, a moralo je dosta toga i ostati jer se glavnoj rodbini »umatala milost«. To znači da se poslije svatova od kolača i pečenke jedan manji dio davao glavnoj rodbini. Za svatove je trebalo više novca nego obično. Zato su već oko Uskrsa odvajali bika kojeg su tovili i prodavali, i june za klanje.

U selu su se svi poznavali, sve se znalo, pa ni simpatija ni ljubav nisu bile tajna. Već o pokladama, kada bi djevojka s bušarima došla u momkovu kuću, svekrva bi joj davala jabuku (ako joj je buduća snaha bila po volji i ako joj je sin rekao da će je oženiti). Svi prisutni bi to vidjeli i odmah bi počele priče da će se ta djevojka udati ove jeseni.

Na ĆETNICU (cvjetnu nedjelju) DJEVOJKE IDU KITITI BUNARE. Na đeram na momkovoj avliji djevojka vješa tri otarka (peškira). Ti otarci vise na đermi i po nedjelju dana da svatko vidi da će tu biti svatovi. I ovom prigodom svekrva daruje snahu, ali ovaj puta joj daje peretak-kolač. U Gundincima se ti kolači zovu i roge.

Na Veliki petak svekrva kupuje snahi pod šatorom ispred crkve ceker. To je ovalna košarica pletena od pruća. Imala je dvije ručke i poklopac s bravicom da se može zaključati. Uz ceker joj kupi kakvu maramu i oblizala. To sve joj javno daruje, a time je dala na znanje svima da je želi za svog sina.

Iza ovog javnog darivanja svake nedjelje je od momkove rodbine pred crkvom dobila kolač. Nije bio ustaljen red tko je i kada davao kolač, nego su se ujne, tetke i strine dogovorile koja će koje nedjelje darivati mladu.

MEDENJACI

Na sv. Matiju 21. 9. je god u Gundincima. Tada djevojku javno daruje momkova bliža obitelj. U podnevnim satima se svi skupe kod licitera (na vašaru ispred crkve) i tu djevojci kupuju lutke, srca, oblizala, bombone, a kasnije su se uz to sve darivali materijali za bluze, suknje ili kostim (»anjcug«). Ako je obitelj bila brojnija i bogatija, djevojka je dobila materijala za desetak bluza, 3-4 »anjcuga« (kostima). Sve ovo se zapakuje u marame koje djevojka ponese ili dobije od obitelji. Oko pakovanja i nošenja medenjaka djevojci pomažu njene najbliže druge (prijateljice). Poslije darivanja još se malo zadrže u selu. Iza toga djevojka zajedno s prijateljicama ide u momkovu kuću na jauznu. Tu ih dočekuju i časte jelom uglavnom pohanim mesom, pečenkom i kolačima te pićem. No ni tu nije kraj darivanja mlade.

NOSE SE NOVCI

Svekar, stari svat, te još nekoliko muškaraca i par žena jedne dogovorene nedjelje ili blagdana odlaze u kuću mlade. Tu ih svečano dočekuju. Kada se smjeste oko stola, budući svekar upita mladu pristaje li biti njihova snaha. Ona stidljivo odgovara da hoće. Poslije pristanka svekar joj daje novac. Ona ga ljubi. Imala ga je i zašto ljubiti jer je dobila poveću sumu novca. Za te novce kupuje jorgane, kauč, bicikl ili nešto što joj od opreme još nedostaje. No vratimo se starijem običaju. Iza kupovine na vašaru ide se u prosce.

IDE SE U PROSCE – ZAPOJCI

U prosce ide domaćin kuće, svekar, svekrva i koja strina. U djevojačkoj kući ih svečano dočekuju. Poslije pozdravljanja, ljubljenja i darivanja prilazi se konačnom dogovoru oko svatova. Prvo se dogovoriti kada će biti svatovi, koliko će biti svatova, koliko mlada mora svezati otaraka (darivati peškira). Dogovore se i druge pojedinosti koje se moraju obaviti prije svatova.

Domaćin mladenkine kuće pita budućega pritelja (prijatelja) koliko daje č e r e g a. Čereg su se zvale živežne namirnice koje je mladoženjina kuća davala mladenkinoj. Obično se davalo pola juneta, pola ili cijelo krme (svinja), 30 do 50 litara vina i rakije. Sve ovo je prije svadbe bilo preneseno u mladenkinu kuću. Danas više nema čerega. Svatko sam snosi troškove oko svadbe. No danas nije rijedak slučaj da se svatovi održavaju na jednom mjestu. Troškovi oko svatova se podijele.

VAŠAR U MIKANOVCIMA

Na Bartolovo se ranije održavao veliki vašar u Mikanovcima. Na tom vašaru se moglo kupiti sve što je jednoj seljačkoj kući bilo potrebno. Za ovu se priliku ispeče puran, pripreme se čuture s vinom i rakijom. Taj dan ide na vašar domaćin kuće ili svekar, svekrva, mladoženja koji kočijaši i mlada. Prije polaska mlada okiti konje i kola otarcima. Na vašaru se mladenki kupuje tušle (nešto kao jaknica), svilena suknja kupovala se još bunda ili kabanica, ćepe (vuneni pokrivač). Svekrva je posebno kupovala svilenu maramu i svilenu reklu, naravno i oblizala i slatkiše. Poslije obavljene kupovine se ruča na ledini pored kola. Svi poznati koji tuda naiđu, budu poznavi i počašćeni jelom i pićem.

Poslije svih ovih darivanja i dogovora čeka se navist (da se ženidba oglasi u crkvi).

Interesantno je da se vjerovalo, da je djevojka, koja se prva dotakne one koja se naviščuje (oglašava) prva na redu da se uda. Poslije tog prvog oglasa tri nedjelje se nose mladenki kolači. Prve nedjelje nosi se kolač iz kuće. Poslije se dogovore tko će koje nedjelje nositi kolač. Osim ovoga, svakog četvrtka se nosi pogača. Pogača bude bogato nakićena kulinom i šunkom. Svekrva nosi prvu pogaču i zadnji četvrtak prije svatova. Ovaj običaj se zadržao u Gundincima do današnjih dana. Ovo donošenje pogače se iskoristi za posljednje dogovore oko svadbenog protokola. Ostale četvrtke pogače nose ujne, tetke i strine pa se događalo da istog dana dobije i po dvije ili tri pogače.

DOGOVOR S KUMOM

Iako je kumovska kuća već odavno saznala za svatove, ipak se ide i službeno zvati u svatove. Desetak dana prije svatova od mladoženjine kuće idu kod kumova. U kumovu kuću idu domaćin, otac, »dever« i stari svat. U kumovskoj kući budu dočekani s najvećim počastima, jer kuma se i tada jako poštivalo, što govori i uzrečica »Bog na nebu, kum na zemlji«. Kumove počaste kulinom, šunkom i šljivovicom, malo se popriča, obave se dogovori i raziđu se. Osim u ovim prilikama kumu se poštovanje svagdje iskazivalo. Svaki ukućanin bio je dužan prolazeći pored kumove kuće, bilo dsanju ili noću, bilo da tko gleda ili ne gleda, bio trijezan ili napit, skinuti kapu i ako nekoga od kumova ima, pozdraviti i uz najljubazniji smiješak upitati: »Što radite, kume?« Posebna zanimljivost je da su se sve kumovske kuće oslovljavale sa »VI«, dok je inače svatko svakom govorio »TI«, pa i najmlađem i najstarijem.

MILE KRAJINA

Slavonijo pjesme i folklora

Slavonijo pjesme i folklora,
plodnih njiva i visokih gora.
Tvoje krasne beskrajne širine,
čarobnu te gledam od miline.

Ponosna je hrvatska nacija
zbog slavonskih manifestacija.
Cijeli svijet bi ponosit se znao
kad bi takvo bogatstvo imao.

Od Požege pa do Vinkovaca
pjesma, folklor, zveket praporaca.
U Miholjcu sijelo je šokačko
i poznato ljeto Valpovačko.

Ljudi žure u selu i gradu,
u Brođance na Olimpijadu.
Stare igre, športska natjecanja,
folklor, pjesma, razna uživanja.
I slavonski specijaliteti,
treba doći, kušat i vidjeti.

Đakovo se istaknuti mora,
to je stožer slavonskog folklora.
Đakovački vezovi poznati,
krasne nošnje i zlatni dukati.

Tu se društva cjelog svijeta sliju,
da bogatu vide Slavoniju.
Katedralu treba pogledati
i u parku kolo zaigrati.

Vinkovačke jeseni gizdave,
tridesetu obljetnicu slave.
Krasna smotra hrvatskog folklora,
vez do veza slavonskih odora.

Kolo igra, a tambure ječe
i dukati na Šokicam' zveče.
Te urese treba pogledati,
u ljepoti skladnoj uživati.

SLAVICA BENČIK

Gle! Ljudi!

Danas sam šetala slobodna
s vjenčićem od maslačka na glavi.

Danas sam osjetila pogled
sputanog, mrtvog svijeta moga
grada
na sebi.
U vrijeđanju ljudi vidjela sam
njihov bijeg
zbog straha od novog, neisprobanog.

Sunce nas je posjetilo.
Mi smo ga samo obukli
i sad žarimo.
A da ga nitko nije pustio kroz
okove tijela
u jezero unutrašnjosti.

Danas su mi rekli da ne smijem
živjeti.

Smijem samo čekati
konja u bijelom i odvijoriti
bez povratka.

ONI sjede za cvjetnim stolovima,
piju proljetne sokove.
ONI šute
zgrčenih usana.
Čekaju da dođe propisani crni
mužjak
ili propisana plava ženka.
ONI ne znaju trčati.
NJIH je strah.
ONI nemaju sebe.

Sutra ću šetati bez odjeće,
nosit ću žabu na prašumi glave,
ONI će poludjeti
i ubiti ono što ih podsjeća
na nepostojanje njihovog dragog JA.

Umrijet ću slobodna.

Za povijest Hrvata

NAJVEĆI BLAGDAN ZA POVIJEST HRVATA
PAMTIT ĆE JEDAN SUNČANI DAN
KADA JE PAPA OTVORIO VRATA
UŠAVŠI SKROMNO U SVAKI NAŠ STAN

KARDINAL KUHARIĆ LICE DOBROTE
UZ SVETOG OCA ZA CIJELI SVIJET
PORUKE MIRA ŠALJE MILIJUN
LJUDI I DUŠA KO JEDAN CVIJET

NEMA TOG KOJI ZAPLAKO NIJE
I PUSTIO SUZU DA VIDI TO
VAŠE ĆE KORAKE SVETI NAŠ OČE
ČUVATI VJEČNO HRVATSKO TLO.

RUJAN '94.

KOLO UZ PJEVANJE U ŽUPANIJI BRODSKO-POSAVSKOJ

Piše: MIHAEL FERIĆ

Područje Županije Brodsko-posavske obuhvaća prostor nekadašnje Općine Slavosnki Brod i Općine Nova Gradiška.

Na tom se prostoru plešu mnogi hrvatski pučki plesovi, od kojih neke susrećemo i u drugim krajevima Slavonije (»Povraćanac«, »Livo«, »Kalendara«), u drugim krajevima Hrvatske (»Drmeš«), ili pak šire (»Tandrčak« bunjevački Hrvati u Vojvodini).

Pleše se uz pjevanje (»kolo na jalovo«, »pjevano kolo«, »šetano kolo«), uz svirku i pjevanje (»Livo«, »Povraćanac«, »Drmeš«), ili samo uz svirku (»Nebesko kolo«).

Većinom se pleše u zatvorenom kolu, dok se u nekih »pjevanih kola« pleše u otvorenom kolu (»Faljila se faljisava«).

Nekada se plesalo uz gajde, gusle, dvojnice, samicu, tambure i violinu (»egede«), a danas se uglavnom pleše uz svirku tamburaša.

Svaki pučki ples ima prepoznatljivu melodiju koja od kraja do kraja (od sela do sela) može biti različito ritmički i melodijski varirana, a ponegdje se isti ples pleše na savim različite melodije (»Povraćanac« iz Zadubravlja i »Povraćanac« iz Slav. Kobaša).

U ovom će prikazu biti riječi o kolu uz pjevanje i njegovim glazbenim značajkama.

Ta se kola plešu isključivo uz pjevanje.

Nazivaju se po početnim stihovima (»Oj, djevojko, dušo moja«) ili po vremenu kada se plešu (»Božićno kolo«, »Pokladno kolo«).

Po tempu izvedbe (brzini) pjevano kolo može biti »kolo na polagano« (»šetano kolo«) i »kolo na brzo«.

Pjevanje počinje jedna skupina pjevača, a ponavlja druga, ili pak prvo pjeva solist, a za njim istu melodiju ponavljaju svi pjevači (tutti).

Podjela pjevača može biti na ženske i muške (Davor, Kobaš), a najčešće su pjevačke grupe mješovite. Kolo može biti i djevojačko (»Ajde noga za nogama«).

Najčešće se pjeva u dvoglasju.

Najkraća plesna melodija ima četiri takta ili dvije dvotaktne fraze:

»OJ, TIČICE LASTAVICE«, »pjevano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '81 — Stupnički Kuti
Po pjevanju Tere Štivičić, rod. 1907. — Zapis: M. Ferić

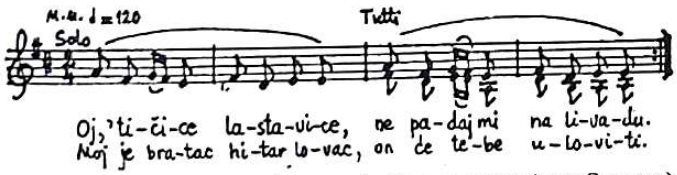

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Prvu frazu pjeva solist, a drugu frazu ponavlja skupina pjevača dodajući melodiji drugi glas (dvoglasje).

Melodija ima opseg durskog pentakorda (niz od pet tonova), a završava na drugom stupnju dur ljestvice.

Drugi glas prati melodiju paralelnim tercama i čistom kvintom ispod drugog stupnja ljestvice, te na završetku melodije.

Takvih je primjera najviše!

Na ponovljenu melodijsku frazu često se ponavljaju i stihovi:

»PRODAVALA BABA TIKVE«, »pjevano kolo«
Izvor: Smotrafolklora Slav. Brod '81 — Trnjanski Kuti
Po pjevanju članova KUD-a »Zlatoklas« — Zapis: M. Ferić

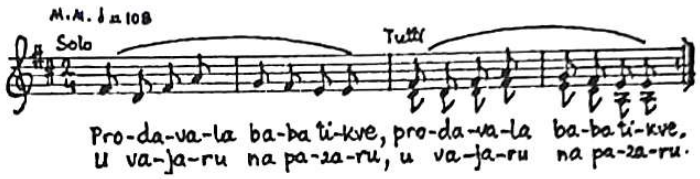

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

»OJ, RGANE GORI, GORI«, »pjevano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '82 — Bebrina
Po pjevanju članova KUD-a »F. Marinić« — Zapis: Đ. Ivanković

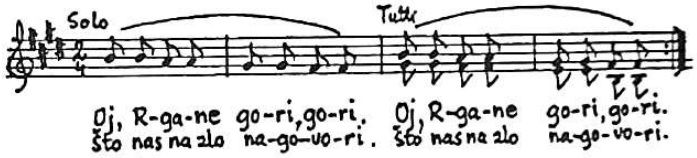

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Kolo se plesalo poslije čijala, prela i na Poklade. Pleše se u otvorenom mješovitom kolu. Opseg melodije tetrakord (niz od četiri tona). Melodija i prateći glas istih značajki kao u predhodnih kola.

Variranu melodiju i prateće glasove sličnih značajki zapisao sam i u Slobodnici:

»TRUMBA, LUMBA«, »pjevano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '81 — Slobodnica
Po pjevanju članova KUD-a »Sloboda« — Zapis: M. Ferić

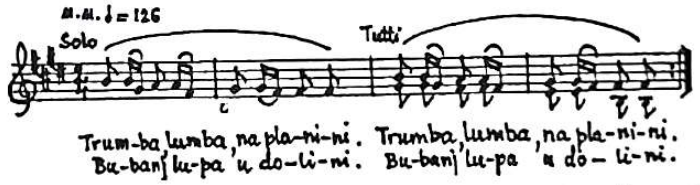

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Iako većina melodija završava na drugom stupnju dura, evo i drugačijeg zapisa:

»OJ, VRBOVO, ŽELJO MOJA«, »brzo kolo«
Izvor: Nar. pjesme i kola iz Slavonije — Štivica
(S. Stepanov-I. Furić) — Zapis: V. Stahuljak

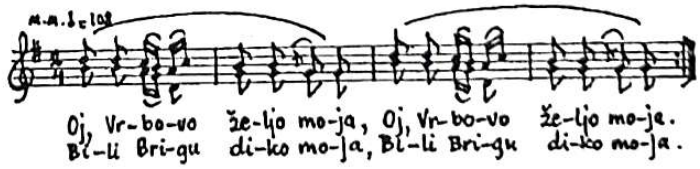

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

Ovo je primjer melodija s dvije ritmički i melodijski iste fraze u opsegu pentakorda. Završetak unisono (jednoglasno) na prvom stupnju dur ljestvice što je u ovim krajevima rijetkost.

Melodija pjevanog kola može imati drugačiji završetak i prateći glas:

»OJ, DIVOJKO, DUŠO MOJA«, »kolo na brzo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '80 — Slav. Kobaš
Po pjevanju članova KUD-a »M. Gubec« — Zapis: M. Ferić

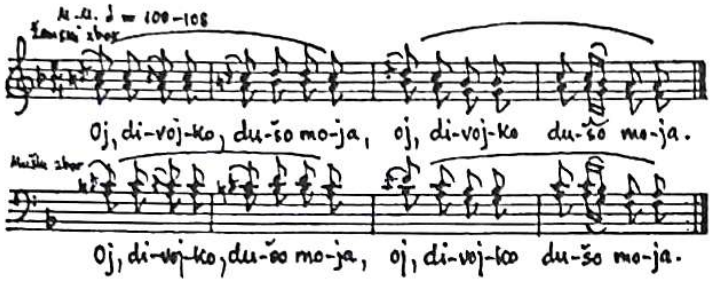

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Melodija kola ima dvije različite dvotaktne fraze u opsegu tetrakorda, a završi na trećem stupnju dur ljestvice. Prvo pjeva ženski zbor, a ponavlja muški zbor. Prateći glas kreće se u paralelnim tercama i završi na prvom stupnju dur ljestvice.

Isti završetak melodije, te pjevanje u ženskom i muškom zboru ima sljedeći zapis:

»SANAK SNILA MANDALINA«, »božićno kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '94 — Davor
Po pjevanju članova KUD-a »M. A. Relković« — Zapis: M. Ferić

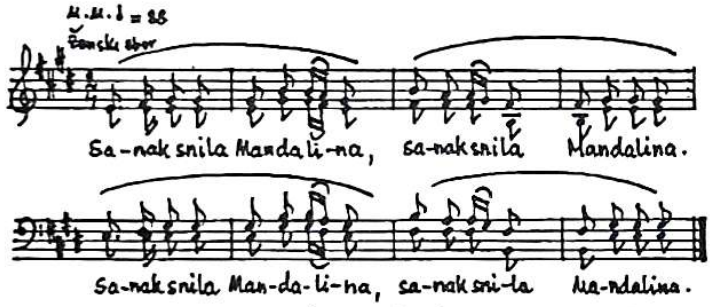

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Slijedeća melodija ima šest taktova i dvije trotaktne fraze:

»KOSCI KOSE ZELENU LIVADU«, »šetano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '79 — Zadubravlje
Po pjevanju KUD-a »Seljačka sloga« — Zapis: M. Ferić

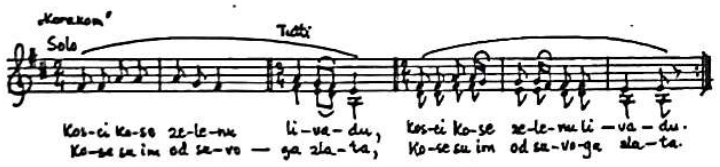

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

U melodiji od šest taktova mogu biti tri dvotaktne fraze:

»VINCI«, »svatovsko pjevano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '80 — Slobodnica
Po pjevanju članova KUD-a »Sloboda« — Zapis: M. Ferić

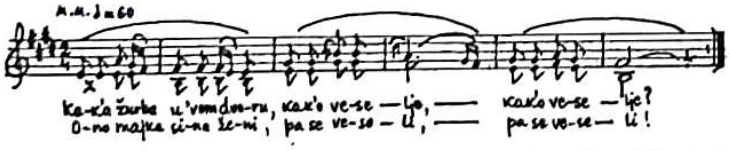

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

»AJD' IDEMO ZA NOGAMA«, »pjevano kolo«
Izvor: Narodni plesovi Hrvatske I
(I. Ivančan) — Beravci, 1950. god.
Po pjevanju skupine djevojaka — Zapis: I. Ivančan

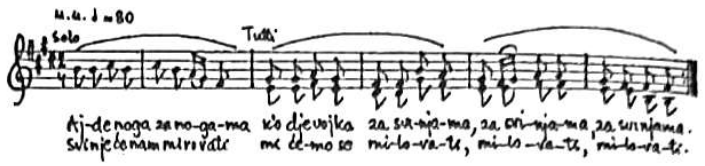

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

Ovo je djevojačko čobansko kolo koje se pleše isključivo uz pjevanje (I. Ivančan).

U novije vrijeme kolo se izvodi uz svirku i pjevanje.

KUD »I. Filipović« iz Velike Kopanice izvelo je ovo kolo uz pjevanje i svirku tambura na Smotri folklora u Slav. Brodu 1983. godine.

U vokalno-instrumentalnoj odredbi koristio ga je i Zvonimir Ljevaković s ansablom »Lado« u koreografiji »Slavonske kraljice«.

Melodija pučkog kola može biti ritmički i melodijski različito varirana:

»FALJILA SE FALJISAVA«, »cucke« ili »kolo na jalovo«
Izvor: Narodni plesovi Hrvatske 1 (I. Ivančan) — Zadibravlje
Po pjevanju članova »Seljačke sloge« — Zapis: I. Ivančan

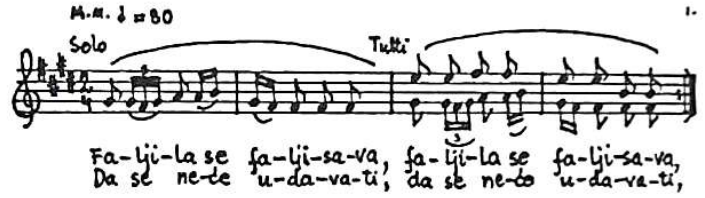

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

Pleše se u otvorenom kolu, na čijem se čelu nalazi plesačica, obično počimalja, a za njom su poredani jedan iza drugoga ostali plesači. Kolo se kreće zmijoliko.

Evo drugog zapisa istog kola:
Izvor: Hrvatske narodne pjesme i plesovi — Zadubravlje
(Dr. V. Žganec-N. Sremec) — Zapis: S. Zlatić

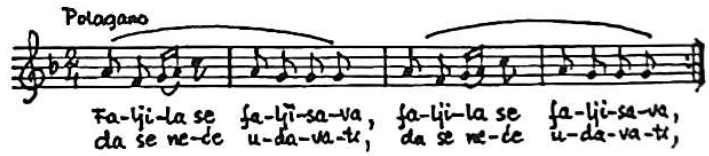

(nastavak stihova u izvor-knjiga)

Evo i trećeg zapisa istog kola:
Izvor: Slavonijo zemljo plemenita — Zadubravlje
(J. Njikoš) — Zapis: J. Njikoš

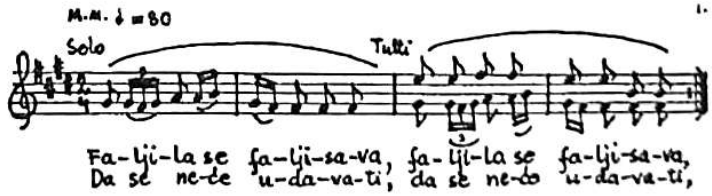

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

Iako su citirani zapisi načinjeni u istom mjestu, zapisani su s različitim izvođačima i u različito vrijeme, što objašnjava i različite varijante melodije koje su jedna od značajki folklorne glazbe.

Vodeća se melodija često ukrašava, djelomično improvizira i varira što ovisi o muzikalnosti i kreativnosti vodećeg pjevača.

Iz naprijed izloženog proizlazi da je većina melodija pjevanih kola u dur tonalitetu. Međutim, ima melodija čiji tonovi pripadaju mol tonalitetu. Evo ih!

»MARKO KONJA POJI«, »lagano kolo«
Izvor: Narodne pjesme i kola iz Slavonije — Komarnica
(Stepanov-Furić) — Zapis: V. Stahuljak

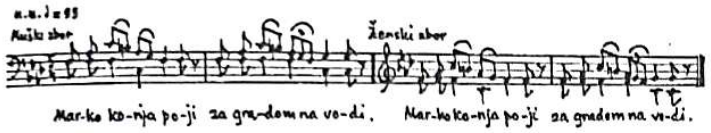

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

U melodiji ovog kola susrećemo karakterističan interval povećane secunde (h^1 — as^1), melodija je u molu, i opet završetak na drugom stupnju (ovog puta mol ljestvice), kojem je u drugom glasu dodana čista kvinta.
Melodiju sličnih značajki zabilježio sam u Slav. Kobašu!

Zapis po sjećanju — Zapis: M. Ferić

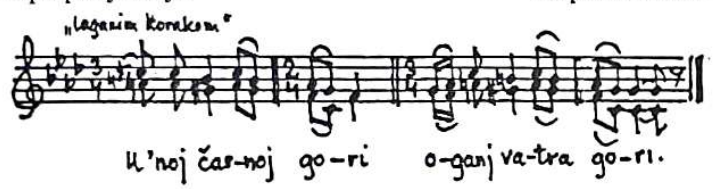

Ponavlja druga skupina pjevača

U pratećem glasu javlja se promjenjivi treći stupanj (ton »a«) što je čest slučaj kod slavonske pučke glazbe. Tako melodija istovremeno ostavlja utisak i dura i mola.

Većina melodija pjevanih kola u molu završava na drugom stupnju. Evo zapisa gdje je završetak unisono i na prvom stupnju mol ljestvice:

»ŠETA' KONJA KRAJ ZELENA LUGA«, »lagano kolo«
Izvor: Nar. pj. i kola iz Slavonje — Komarnica
(Stepanov-Furić) — Zapis: V. Stahuljak

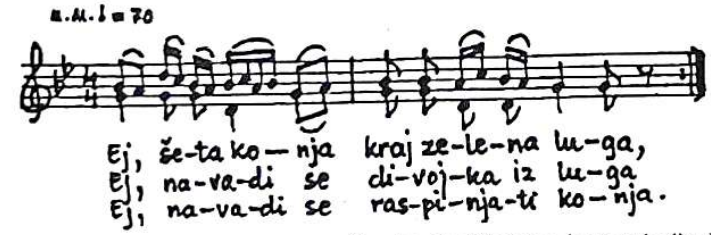

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

»KAD SE ŽENI KOMAR PAŠA«, »brzo kolo«
Izvor: Nar. pj. i kola iz Slavonije — Vrbova
(Stepanov-Furić) — Zapis: V. Stahuljak

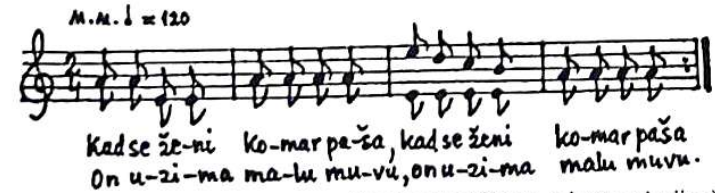

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

Kod jednog i drugog kola pjeva jedna skupina, a ponavlja druga skupina pjevača.
Ponekad jedna skupina pjeva u jednom tonalitetu, a druga ponavlja melodiju u drugom tonalitetu (modulacija):

»DVA SU BRATA U MILOSTI RASLA«,
»lagano kolo«
Izvor: Nar. pj. i kola iz Slavonije — Vrbova
(Stepanov-Furić) — Zapis: V. Stahuljak

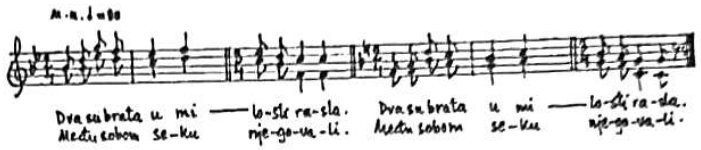

(nastavak stihova u izvor-knjiga)

U melodiji pjevanog kola mogu biti i povišeni ljestvični tonovi (najčešće pov. četvrti stupanj u duru i molu). Evo primjera u duru:

»JAO, JADNA, DA SAM VODA LADNA«, »lagano kolo«
Izvor: Hrv. nar. pjesme i plesovi — Štivica
(Dr. V. Žganec-N. Sremec) — Zapis: V. Stahuljak

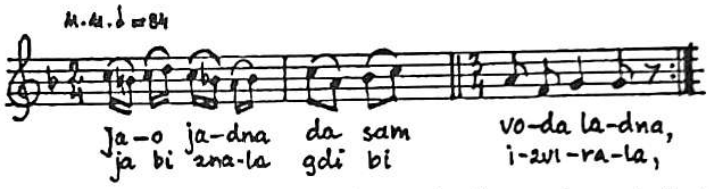

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

U većini naprijed spomenutih zapisa solist je pjevao jednu frazu, a ostali su tu istu frazu ponavljali. Kod nekih kola solist započne melodiju, a ostali čim čuju intonaciju, spontano dodaju dvoglasnu pratnju.
U slijedećem zapisu solist pjeva cijelu melodiju od šest taktova, a ostali to dvoglasno ponavljaju:

»IVO MANDU NA LIVADI LJUBI«, »pjevano kolo«
Izvor: Smotra folklora Slav. Brod '80 — Sikirevci
Po pjevanju članova KUD-a »Sloga« — Zapis: M. Ferić

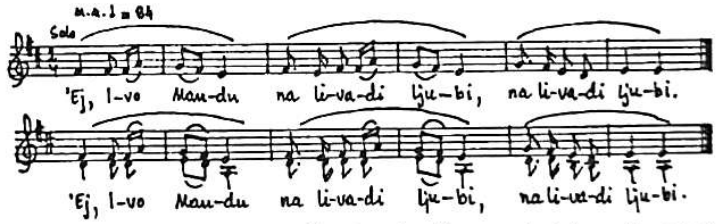

(nastavak stihova u katalogu Smotre)

Najveći broj pjevanih kola ima kratku melodiju od četiri ili šest taktova. Rijetko se susreću melodije od osam taktova, no ima i takvih primjera:

»AJDE DRUGE, DA IGRAMO«, »šetano kolo«
Izvor: Pjesmom na vezove
Po pjevanju članova Folklornog ansambla Broda — Glogovica
Zapis: A. Pavić

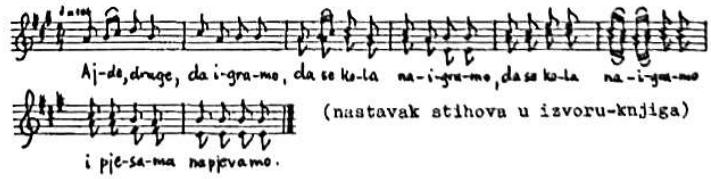

(nastavak stihova u izvoru-knjiga)

I na kraju da zaključim da se na relativno malom prostoru, u jednoj vrsti plesova nailazi na mnoštvo raznolikosti.
Gotovo svako selo ima nekoliko varijanti »pjevanih kola«.
Tonski se opseg ograničava na tetrakord i pentakord, a po formalnoj strukturi te melodije imaju dvostruke i trostruke fraze ili pak male rečenice od četiri takta.
Takav mali tonski opseg zahtijeva način pučkog pjevanja, a kratka forma omogućuje lakoću u memoriranju kratke melodije i epskih stihova koji se gotovo redovito ponavljaju kroz pjevanje solo-tutti ili kroz dvije skupine pjevača.

Pjevanje je jednaglasno (solo i poneki završeci), dvoglasno, a ponekad i troglasno (tutti).

Većina je melodija u duru, no ima primjera i u molu.

Najveći broj melodija završava na drugom stupnju u duru i molu, no ima i završetaka na prvom stupnju u duru i molu, te na trećem stupnju u duru.

Drugi glas prati melodiju najviše u tercama, potom u kvartama, secundama i čistom kvintom ispod završenog tona drugog stupnja u duru i molu. Završetak dvoglasja u čistoj kvinti (ispod drugog stupnja) jedno je od značajki slavonske pučke glazbe.

Pod agresivnim utjecajem šumadijske folklorne glazbe i »novokomponirane glazbe« u naše je krajeve u nedavnoj prošlosti »uvezen« pored ostaloga i završetak u terci ispod drugog stupnja što svakako nije naša značajka.

Izloženi notni zapisi samo su djelić naše bogate folklorne baštine.

Premda je znatan dio te građe snimljen ili zapisan i tako trajno sačuvan, još uvijek veliki fundus pučke glazbe nije dovoljno istražen, snimljen, zapisan i zauvijek sačuvan.

A krajnje je vrijeme!

ŠIMA PETRIČEVIĆ ŠOKAC

Avoj pjesmo

Avoj pjesmo, reci gdje smo,
Gdje smo bili, što smo doživili.
Reci pjesmo kako jesmo,
Reci pjesmo i što jesmo,
Reci pjesmo što smo bili,
Reci pjesmo što smo proživili,
Reci pjesmo što smo doživili.
I strahote i dobrote,
I stradanja i jadanja,
I gubitke i kajanja,
I što nam je bilo pravo,
I što nama uze đavo,
I što nam je sam Bog dao.
Da stojimo postojani
Od nikog ne podržani,
Al stojimo stjenoviti,
Od nikog ne istrijebiti
I nikom ne pokoriti.
I tako će uvik biti!
Bit ćemo svoj na svom,
Braniti hrvatski Dom.
Hrvatska nas majka rodila,
Hrvatskim nas mlikom dojila,
Hrvatski nas jezik učila.
Nek' se slaže grla bratska
Živila Hrvatska!
Nek' se bratska srca spoje
Da branimo svaki svoje,
Da branimo što je naše,
Da nam budu pune čaše,
Da nam budu zdrave snaše,
Da nas zdravlju pravom vode,
Da nam zdravu dicu rode.
Potomstvo je jako važno,
Da potomstvo bude snažno,
Da svi budu vitezovi,
Admirali i grofovi
Velikani, veterani
Uvik veći nego lani.
Nek desnica naša sudi,
Nek se niko ne usudi
Da vrline naše kudi.
Ni dobrotu kad nam kroje
Nek primisli im odstoje,
Nek' ne uzmu te ko svoje.
Nek' to seb' ne pripisuju,
Nit nam vridnost umanjuju.
Tad će biti lipi dana,
Nestat će teških mana
I med' njima i med' nama.

ŠIMA PETRIČEVIĆ ŠOKAC

Božićna

Evo sjedim već odavno
I pijuckam pivo tavno.
Na sam Badnjak, prid sam Božić
Potupio oštar nožić
Režuć mase i pekući
I što treba sve u kući.
Pripremajuć jelo piće
I što treba za Božiće.
Sjedim, gledam tupi nožić
I čekam da stigne Božić.
Cijeli Badnjak tvrdo postim
Kraj obilja jela, pića,
Al' me čeka do Božića.
Dokle tovno pivo pijem,
Dotle bilu kajigu stijom.
Sjećajuć se davnih dana,
Sjećajuć se Frankopana,
Sjećajuć se svakog Zrinskog
I biskupa Grgur Ninskog,
Sjećajuć se sivog tića
Biskupa Petra Berislavića,
Baza bojevnika carskog
Petra Berislavića Grabarskog
Koji hrvatsku zemlju ljubi
I u Bosni život gubi,
Jer Bosna je zemlja fina,
Al' hrvatska djedovina.
Patarosi Karavlasi
Prestadoše biti naši.
Karavlasi tužne vrbe
Prometnuše se u Srbe.
Pataroni jedna strana
Posta stranka Muslimana.
A oboji dižu buku
I Hrvate oni tuku.
Hrvati ih udomiše.
I još im se zamjeriše.
Što izdaše vjeru pravu
Da spasiti mogu glavu.
A obzira nitko nema.
Tko je repa bez korijena
Da na tuđoj zemlji stoji,
Da ju hoće da prisvoji,
Da vlasnika njenog sječa,
Da njegovo pravo riječe
I uzma kao svoje,
Da zakoni ne postoje
I tiranu na put stati
Kako čine to Hrvati.

U BERAVCI IŽIMAČA IMA!

Piše: ZVONIMIR TOLDI

Godine 1978., u selu Beravci, Brodsko-posavske županije, na inicijativu Muzeja Brodskog posavlja iz Slavonskog Broda, održana je prva »Ižimača« — jedinstvena folklorna manifestacija u Hrvatskoj.

Okosnicu ove priredbe čini prikaz »ižimanja« — cijeđenja jabukova mošta na drvenoj napravi koju okreću konji, zvanoj »ižimača«, pa otud i naziv »Ižimača.«

Kameni točak u valovima i zgrada s prešom

Za priredbe »Ižimače« služila je od 1978. do 1980. godine ižimača u vlasništvu Ilije Eskeričića iz Beravaca koja je tada još bila u pogonu. Kako je između vlasnika ižimače i KUD-a »Ivan Goran Kovačić« (glavnog organizatora) došlo do nesporazuma, a i tadašnje društveno-političke organizacije sela i općine Slavonski Brod bile su protiv daljnjeg održavanja manifestacije u privatnom posjedu, to su od republičkog SIZ-a za kulturu zatražena sredstva za otkup Eskeričićeve ižimače. Budući da s vlasnikom nije postignuta suglasnost u cijeni otkupa, kupljena je ižimača u Maloj Kopanici.

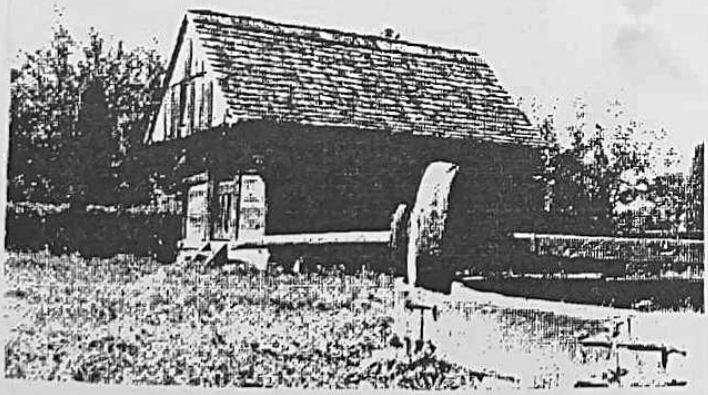

Kameni točak u valovima i ambar

Otkupljenu ižimaču izradio je oko 1920. godine Marijan Prpić — Mumić iz Prnjavora, a Mato Major ju je kupio 1956. godine od Đure Prpića — Mumića i prenio iz Prnjavora u Malu Kopanicu, gdje je ižimača bila u pogonu sve do otkupa i prenošenja u Beravce. Osim za svoje potrebe, Mato Major je »mljeo«, »ižimao« i drugima koji su tu dovozili voće iz sela ili i iz susjednih sela: Velike Kopanice, Sikirevaca, Kupine, Divoševaca, Prnjavora... U to vrijeme sve više ih je dovozilo voće na traktorima pa su umjesto konjima, traktorom pokretali kameni točak u valovima i traktor vozili u krug oko njih. Mati (1907. godište) u radu je pomagala žena Kata (1913. godište). Naknada za ižimanje — »ušur« uzimali su u moštu.

Ižimača, moštara je drvena naprava koja se sastoji od dva dijela: na otvorenom su »rastovi valovi kopani iz žulja« — drveni valovi dubljeni, iz dijela hrastova debla pri korijenu gdje je drvo najtvrđe i najžilavije. Svih 11 volova (T I) sastavljeno je u krug (moguće ih je postaviti u krug jer su izrađeni s određenim zakrivljenjem, I 1) promjera 7 metara, a spojevi valova su zabrtvljeni — »zapaniti kućinama.« Na spojevima su valovi uzdignuti od zemlje na komadima greda. Valovi se »namišćaju« na početku mjeseca srpnja kada dozriju jabuke, a rastavljaju u listopadu. Tada se slože pod drvenu zgradicu pod kojom je preša, gdje ostaju do idućeg ižimanja.

U valovima se pokreće teški kameni »točak« (T I 2) koji drobi — »melje« voće (jabuke i kruške). Točak je nataknut na »rudo« (T I 3) koje povlače konji obilazeći oko valova. Suprotni kraj ruda ima oslonac na stupu usađenom u središte kruga zatvorenog valovima (T I 4). Voće je obično dovoženo u vrećama — »đakovima« na kolima i iz vreća se stresalo u valove. Za jednu »meljavu« strese se u valove šest vreća. Konji obilaze oko valova okrećući rudo s kamenim točkom dok se ne dobije kašasta masa. Istovremeno jedna ili dvije žene idu za točkom i drvenim lopaticama uprtim ispred sebe u dno valova miješaju voće kako bi se što bolje zdrobilo. Zdrobljeno voće »kom« pokupi se drvenim lopaticama u »škafiće« (posude od dužica) i nosi u »prešu«, drugi dio moštare, ižimače gdje se preša i cijedi — »ižima mošt.«

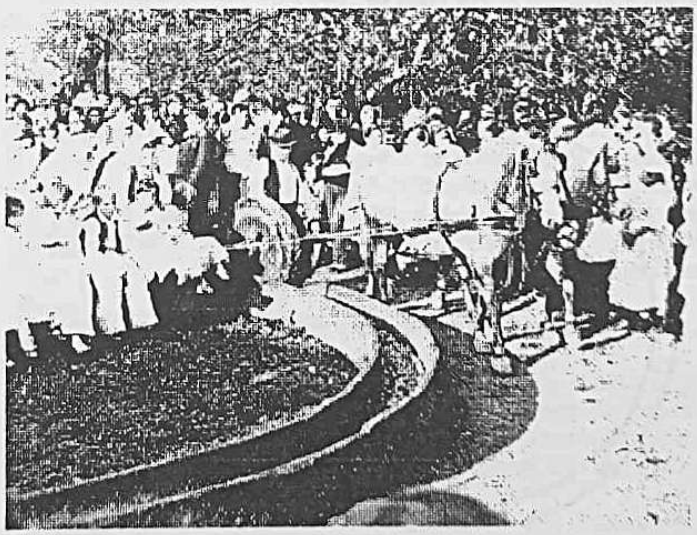

Ižimanje

Preša je smještena pod posebnom drvenom zgradicom — »brvnanom med ušacima« (građenom na kanate), veličine 7m x 3,5m. Preša je masivan okvir od greda veličine 390 x 125cm (T II). Kroz gornju gredu, od grabova drva, zvanu »muter« (T II 1) prolaze okomito dva vijka — »šarafi« (T II 2) izgrađeni od drva divlje kruške. Vijci su deblji u donjem dijelu. Kroz proboje na tom zadebljanju vijaka provuku se »palije« pomoću kojih se okreću vijci

(T II 3), a time se steže kom u rešetkastim koševima ispod njih (T II 4). Ova dva koša smještena su na plitkim platformama, veličine 76 x 76cm. (T II 5). Postavljenim na dvije paralelne grede donjeg dijela preše. Koševi se postave ispod vijaka zatim se na njihovo dno stave kružne drvene ploče s probojima (T II 6) i koševi napune zdrobljenim voćem. Na vrhu koševa kom se optereti masivnim komadom drveta čija veličina odgovara promjeru koša. Ovaj umetnik je čunjastog oblika i na vrhu ima rupu u koju ulazi donji dio vijka (T II 7). Stezanjem vijaka ovaj umetak pritišće kom i cijedi mošt koji se sliva na plitiku platformu ispod koša. Ona ima kraći ispust od cijevi (T II 8), kroz koju mošt curi u podmetnutu posudu.

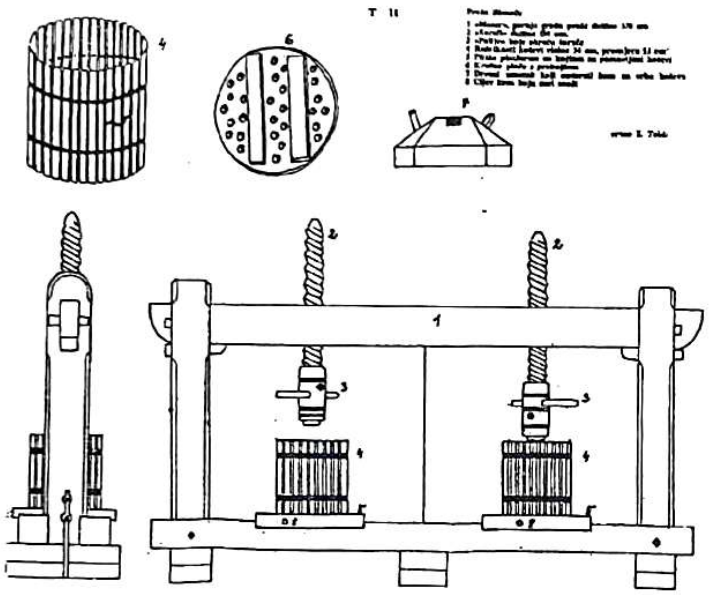

Mošt se može piti odmah ili se od njega peče rakija kad »odradi« (nakon dva do tri tjedna). Od jabuka »divljaka« pusti se da mošt prokisne u ocat — »sirće« (nakon dva do tri mjeseca), koje se upotrebljava za jelo i u narodnoj medicini za liječenje ljudi i stoke. »Sirćetom se svit i marva masira.«

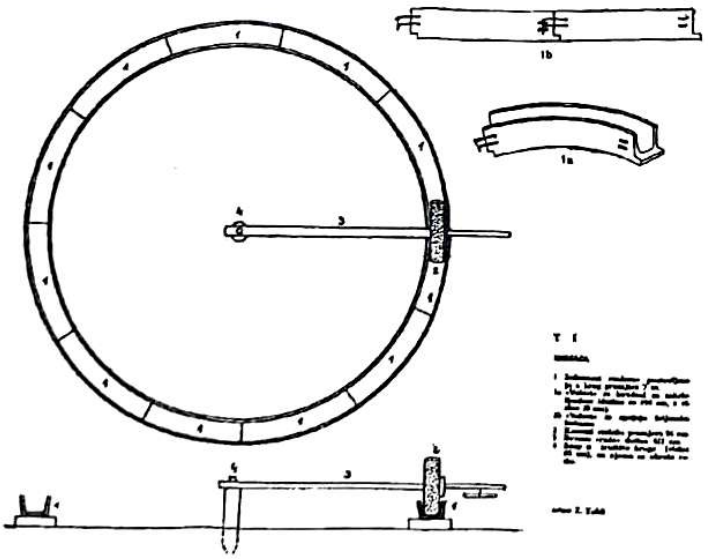

Kada je otkupljena ižimača postavljena u Beravcima (na seoskom zemljištu u centru sela iza Zadružnog doma i crkve), brigu o njenom održavanju i prezentiranju preuzeo je KUD »I. G. Kovačić« koji to iz godine u godinu uspješno radi.

Uz ižimaču, kroz par godina kasnije, formirao se mali etno-park. Postavljen je ambar, sazidama krušna peć, usađen đeram, a uređena je i velika pozornica na otvorenom, na kojoj folklorne skupine, nakon povorke kroz selo, nakon prikaza ižimanja i kušenja mošta, nastupaju pred brojnom publikom.

Program su često započinjele beravačke snaše u pjesmama:

U Beravci ižimača ima,
Neka dođe, koga to zanima!

Diko moja, u Beravce dodi,
Na pogaču i na ižimaču!

U Beravci ižimača ima,
Ižimača stara sto godina!

Uz raznoliki program KUD — ova i dosjetke voditelja, Frole Traktoriste, tako ugodno prođe jedno nedjeljno popodne.

Pred Beravčanima je petnaesta Ižimača (1984., te ratne 1991. i 1992. godine nije održana), poželimo im da ustraju, pa da još dugo godina u jesen stara ižimača cijedi slatki jabukov mošt.

MIROSLAV VARKIĆ

Mojoj Šokadiji

Nema nas više
I više ne postojimo
Jer suza nam s lica
Obrisati nema tko

Tek blag vjetrić
Ravnice slavonske
Žitu zelenu, mladu
Govori o patnjama našim

Izdahnulu suzu s lica
Seljaka, Šokca, patnika
Upila je blagost
Mile i drage ravni slavonske

I negdje u daljini
Milozvučja zvona
I molitva večernja
Tko zna kome i tko zna zašto

I mrak i tama
U duši starice
Na čijem pragu
Umire svijetlosti trag

I dokle i zašto
Ljubljena Slavonijo
I čemu i komu
U duši plamti
Staroga ognjišta sjaj.

MARAME

Piše: JELKA MIHALJEV

Marame na stazi
di moj dika prolazi,
maramica na skale savita,
diko moja nezaboravita.

U narodnoj nošnji baranjskih Hrvata važno mjesto imala je marama (maramka). Maramica je našla svoje mjesto i u navedenoj nježnoj ljubavnoj pjesmi, a vrijednost marame potvrđuje i to što marama ulazi, osim strogo utvrđenih međusobnih darova, a poseban kumin dar u svatovima. Pjevalo se:

Ajoj, kumo, al' ti lipa grana,
i pod njome svilena marama.

Djevojke su išle gologlave »u pletenice« na misu, čak i zimi do crkve umotane »prid oltarom« u ukrašenoj pletenici.

U radne dane djevojke bi zavisno od posla pokrile glavu povezale se ostrag, a od sunca se zaštitile još i bijelom maramom povezanom naprijed pod bradom. Koristile su kupovne (od cica) šarene marame, obično na crvenoj osnovi, raznih šara tkz. lapezne ili u Topolju lepezne maramke. Zaštitne marame od sunca su također bile kupovne, na crne ili crvene bobice (točkice) ili prutke (crtice).

I djevojčice su često povezali maramkom, pogotovo u hladnije dane.

Zimi su se preko ramena zagrnule žene i djevojke, »debelom maramom« od berliner vune raznih boja (bijela, žuta, ružičasta) za mlade, a crnom i bijelom za starije. U prošlosti su žene i otkale od domaće vune, poput platna, širine do 50 cm dužine po volji, sastavile i obrubile resama. Između dva rata mnoge su i heklačicom znale iskačkati »debelu maramu«.

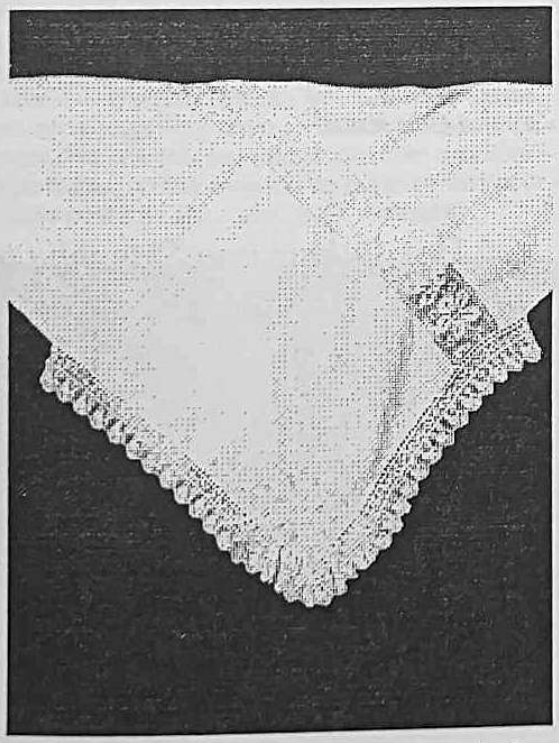

Slika 1: Bijela marama za žaljenje (do kraja 1. svjetskog rata).

Maramu od Crnog komoša (baršuna) sa svilenim resama, bogato izrađenim ćoškom s jasprema (šljokicama) srmom i zrncima nosile su žene zimi u crkvu. Tom maramom pokrili bi tjeme i štitili vrat, povezale su je naprijed pod bradom.

»Kopričavu« maramu od grubljih niti raznih boja, nosile su starije žene da pokriju tjeme i vrat.

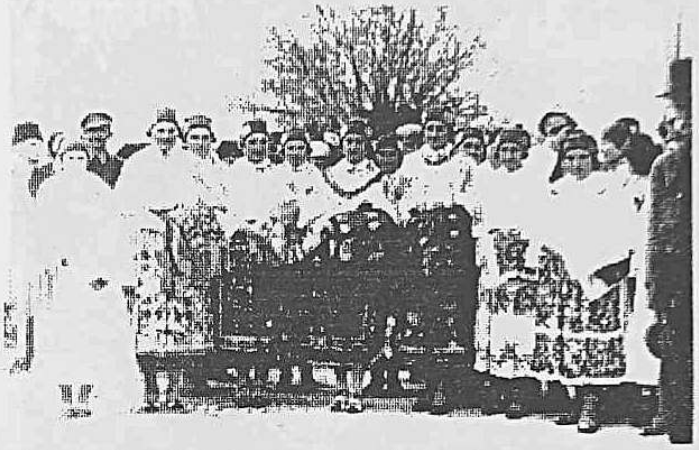

Slika 2: Djevojke pred crkvom s ponjavkom i maramom na ruci.

U vrijeme nošenja kapica, do 2. svjetskog rata, kad bi snaše prestale nositi jasprenu kapicu i ružicu zbog godina, u crkvu, na misu, kapicu bi prekrile svilenom maramom, najčešće na crnoj osnovi s crvenim ružama i zelenim listovima, ali i u drugim bojama. Ta bi se marama zapela na kapicu, učvrstila bumbačicama »na golub« otrag. Većina je imala ukrasne rese, ali je bilo i s tvorničkim rubom »na cimer«. Poslije podne bi išle samo u kapici.

U poslene dane žene su na kapicu povezale cicanu maramku na crvenoj osnovi raznih šara, starije u tamnijim tonovima. Povezivalo se otrag, samo se bijela marama od sunca povezivala pod vratom, naprijed.

Baranjske su Hrvatice kajale (žalile) u bijelom. Uz bilu rubinu za kasnije na kapicu bi povezale bijelu otkanu maramu. Dva komada vel. 38 x 100, ili 39 x 100 spojile su pripletom ili heklanom čipkom ili nekom kupovnom širine 5-10 cm. Ta bi se marama stavila preko kapice, prekrstila preko brade, a nekad i preko usta i dva kraja koja imaju lijepo opletene bijele uzice (mazaške) s bijelim kiticama, svežu se na glavi. Niz leđa se spušta bijelim vezom izvezen »ćošak«.

Starije žene u žalosti bi se povezale u čistu krpu, bez čipke, najčešće od lanenog tkanja, bez ukrasnog ćoška.

Napuštajući nošenje kapica, mlade žene su nakon svadbe dvije tri nedjelje išle u crkvu u kapici, a zatim su se uz svečane rubine povezale kašmirskom maramom živih boja s krupnim ružama, uz bijele rubine i vezenke na marami su sitniji uzorci, a uz rubine za kajanje crne marame.

Osim povezivanja glave, marame su se koristile i u druge svrhe.

Maramkom se pokrivala ponjavka »na ruke« za sjedenje i klečanje u crkvi, u skladu s rubinom.

Svetu knjigu (molitvenik) su zamotale u maramčicu manjeg formata, bijelu sa sitnim uzorkom.

U bijelu maramicu, ukrašenu bijelim vezom, zamotale bi u ugao sitni novac za »lemozinu« u crkvi, zatakle bi za pojas, a u radne dane bi novac stavile »u njedra«.

U Duboševici su snaše uz suknje stavile pod kopče na pregaču lijepo uzorkovanu maramicu u obliku trokuta.

Maramku u ruci nosila je ženska čeljad nedjeljom poslije po-

dne. Maramu bi stavile i smotale u trubicu, a djevojke još metnule i stručak cvijeta.

Momci su djevojkama često znali oteti maramku iz ruke, a one bi morale moljakati da je vrate što bi momci i učinili nakon dva tri dana.

Slika 3: Dvije mlade žene u kapicama, a ostale u maramama. Tri djevojčice povezane u marami, a jedna u pletenici. U ruci drže smotanu maramu.

I u muškoj narodnoj nošnji je važna marama. To je crna marama sa crvenim ružama, veže se oko vrata, a zove se »poša«, u svim selima se veže kao kravata, samo u Dubošević »na golub« kao mašna.

MARA MIKULIĆ

Na starim stazama

Pođoh danas u ravnice žute
klasovi me tiho k sebi zovu
nađoh naše ugažene pute
i pokoju stazicu još novu.

Čini mi se da je bilo juče
kad sam s tobom poljem prolazila
od tuge mi srce jače tuče
negdje sam te ovdje izgubila.

Pođoh danas s lahorom u kosi
da te nađem na našim stazama
tebe anđel u mir vječni nosi
staze naše zalijevam suzama.

Od sveg samo ostade sjećanje
staze naše koje suzom ljubim
Ovo zrelo rodno zlatno klasje
Čuvam, barem da njih ne izgubim.

ROBERT PEJAKOVIĆ

U prašini slavonske ljepote

Ime moje se mazi
u očima tvojim,
toj čaši od kristala,
u prašini ljepote tvoje puže,
u korijenu hrasta starog se skriva
kao glas u listu brezovom,
miris u krošnji lipovoj,
slast neprobana u bobi smrekovoj.

Gledam u zanosu
svjetle vizije što otkrila si
pogledu začuđenom.
Ljepotom se tvojom krijepim
snagu tvoju pijem.
Uljepšavam te snovima svojim
da lakše te se pamti.

Zbog tebe volim vjetar,
šikare, šipražja i koprive,
močvare blatne, trnje tvojih putova
prostore tvoje svete
i proljetnih kiša plač.

LUKA JOKIĆ

Dok ljubavi ima Slavonija traje

SINOĆ NA SOKAKU
LJUBIO ME BRACA
IZ LIPOGA SELA
IZ ŠAPTINOVACA

MILOVO ME DUGO
OKO TANKA STRUKA
MI SMO ZALJUBLJENA
DJECA BEĆARLUKA

ŽICA TAMBURICE
NAŠU LJUBAV SLAVI
DIKO MOJA MILA
CVITE SVITLOPLAVI

MISEC JE VIDIO
NAŠE ZAGRLJAJE
DOK LJUBAVI IMA
SLAVONIJA TRAJE.

KOBAŠKE MARAME

PIŠE: ZVOMINIR TOLDI

Među dijelovima kobaške ženske nošnje marame su neizostavne. Ima ih za »na glavu« i »na vrat«, domaće izrade i »dućanskih« — kupljenih u trgovinama. Oblikom marame mogu biti trokutaste i četvrtaste.

Na glavi, marame se vežu posebno složene kao kapice (trokutaste), ili se složene u trokut vežu pod bradom (četvrtaste). Marame na vrat prekrivaju ramena, »odbodene« — složene u nabore, s tim da je vrat i dio leđa gol, pa se kaže, cura — snaša je »gololeđa«. Ove marame se križaju na prsima, vežu straga u pasu, a krajevi — »repovi« vise im do pasa.

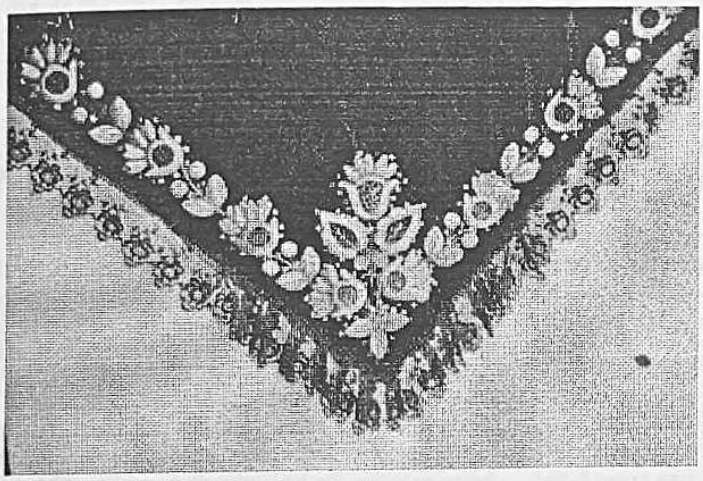

Plišani polutak zlatom vezen

Uz najsvečanije nošnje — »košulje«, snaše povezuju marame **»sveziglave«**, preko većeg metalnog češlja i kartonskog četvrtastog umetka — »kore«.Sveziglave su trokutaste marame, svilene ili od crnog pliša »vezene zlatom«, raznobojnom svilom, a još češće žutom svilom. Motivi veza su biljni, jedna ili tri »grane«. Sveziglava ima i »čisti« — svilenih i plišanih, bez navezenih ukrasa.

Isto, kao sveziglave, slažu se i vežu marame **»žalinčić«** i **»iglen«** (kupovna, crna marama sa tiskanim cvjetnim uzorkom — žalinčić; tanka pamučna, crvena marama sa tiskanim uzorkom — iglen). Tako snaše povezuju glavu uz košulje »vezenke«.

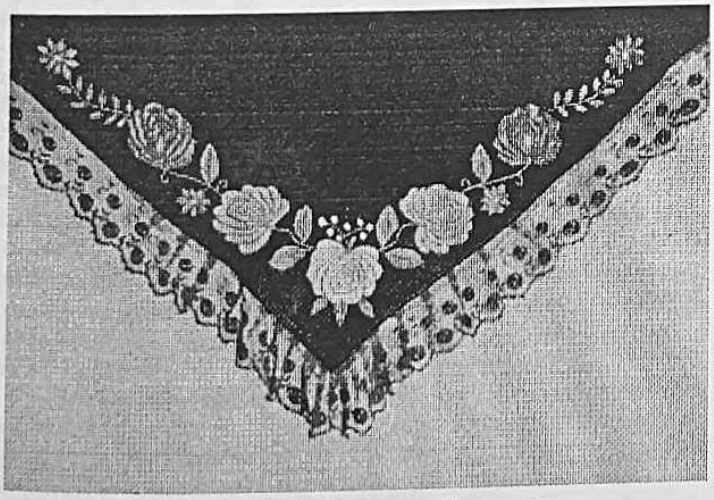

Plišani polutak šarenom svilom vezen

Od marama za na glavu, koje se vežu pod bradom, najviše se cijeni **»voštikli«** — kupovna svilena marama »na grane« biljnog ornamenta), sa svilenom čipkom — »špicom« uz dva ruba. Bilo je svilenih marama otkanih i na tkalačkom stanu, ukrašenih vezom raznobojnom svilom. Zatim su **»pargarske marame«** — od bijelog kupovnog platna »pargara«, Šlingane i necane. Velika grupa marama domaće izrade su **»jagluci«** — otkane na tkalačkom stanu pamukom: crvene, bijele plave i crne boje, a uzorkom ukrštenih užih i širih pruga. U drugim selima Brodskog posavlja ove su marame poznatije pod nazivom »tkane marame«.

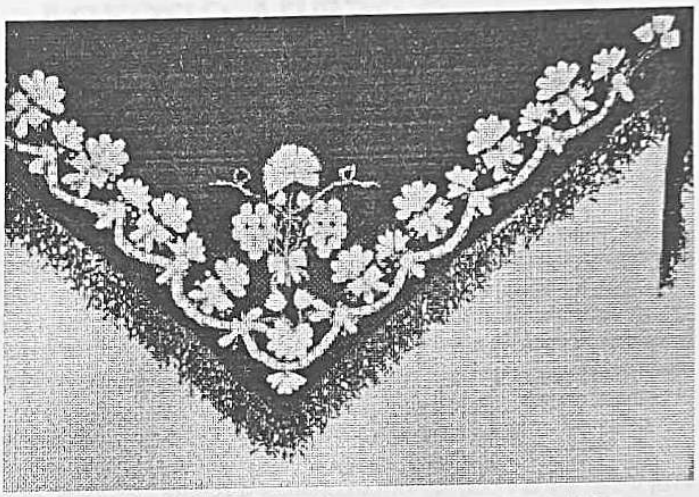

Plišani polutak ukrašen aplikacijama rezanim iz čahura dudovog svilca

Marame jagluke u Kobašu zovu: **»crvenjaš«, »futarica«, »križara«, »sitnica«, »grabarka«, »čista«.** »Veseli jagluci« — svjetlih boja su za mlađi svijet, a »mrki« — tamnijih boja za starije i kada se žali za pokojnikom.

Na glavi, vezane pod bradom nose se i marame: **»bojene«, »čojarice«, »plišene«, »satinske«, »končanice«.** Sve su to dućanske marame.

Trokutasta marama za na vrat u Kobašu se zove **»polutak«.** »Na gizdu« uz najsvečanije nošnje nosi se: **»plišani polutak zlatom vežen«, »bili«, »tkane svile zlatom vežen«, »svileni, šarenom svilom vežen«, »svileni«, »žutom svilom vežen«, »svileni, vunicom drucan«.**

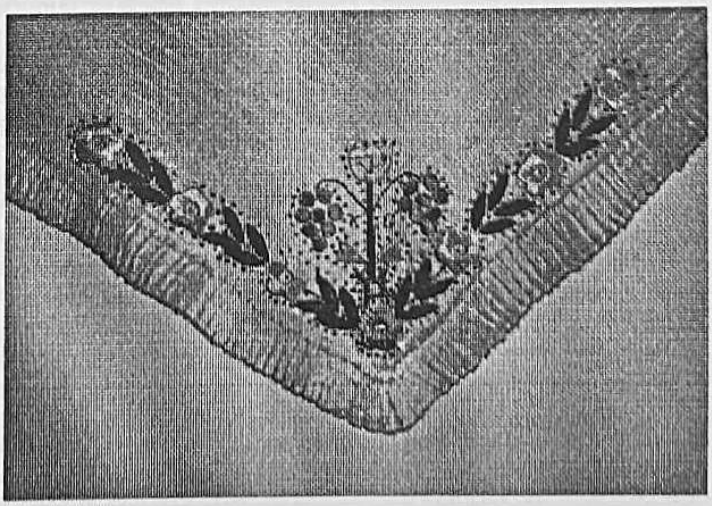

Svileni polutak šarenom svilom vezen

Stariji poluci su od »gugine svile« — svile koju su žene ispredale iz »galeta« — čahura dudovog svilca i tkale na tkalačkom stanu. Marame su s galetama i ukrašavane. Režući iz bijelih čahura latice, listiće, bobe grožđa zrna žita,... aplicirale su ih na tamne plišane i svilene polutke, te su dobile vrlo efektne biljne ornamente.

Domaće izrade je i **»šlingani polutak«**, od tanjeg bijelog platna — »pargara«.

A, kupovne marame, dućanske, na vrat, su četvrtaste, te ih se dijagonalno slaže u trokut. To su: **»velika svilena marama s rojtama«; »terna marama«** — crna s rojtama, »čista«, ili vezena svilom; **»tibetna marama«** — crna sa tiskanim krajem; **»čangava«** — tanka svilena s »ritkim rojtama«; **»orlijanka«** — tanka svilena, a »sva šušti pod prstima«; **»križara«** — svolena marama s rojtama; **»listerna marama«** — svilena, vezena šarenom svilom, s rojtama; **»plišena marama s rojtama«; »voštikli«** — deblja svilena marama »na grane«, s rojtama.

Vunene dućanske marame nošene na vrat sa tiskanim su uzorcima: **»žalinčić«, »srednji žalin«, »veliki žalin«.**

I iglen« na vrat — tanja pamučna marama je sa tiskanim uzorcima. Koju će maramu cura — snaša povezati, ovisi o osnovnim dijelovima nošnje.

BERBA GROŽĐA

Piše: MATO LUKAČEVIĆ

Često sam, još kao dijete, imao priliku slušati starije ljude kako raspredaju o negdašnjem životu i poslovima na selu. U sjećanju mi je ostala, između inih, priča o berbi grožđa u Trnavi kao vinogradarskom kraju. Ovo moje pisanje odnosi se na običaje u berbi što sežu u prošlo stoljeće, možda prije bolesti filoksere (Philloxera vastatrix) koja je uništila vinograde domaće europske loze potkraj prošlog stoljeća.

U to vrijeme na selu se živjelo u kućnim zadrugama koje su brojile i do 70 duša u kući. Svaka zadruga imala je svoj vinograd i kraj njega kuću s podrumom ukopanim u zemlju koji je bio zidan ciglom u svod. U jesen, kada sazrije grožđe, ukućani se dogovore s gazdom koji dan će se brati vinograd. Za berbu se operu burad, kace, škafovi, lijevci, pospremi se i prozrači podrum i kačara koja je obično iznad podruma. Ispeče se svinjče, a kod nekih tele i berba može početi. Pozovu se susjedi i rodbina da bude dovoljno berača kako bi se grožđe isti dan obralo. Ako bi zakazanog dana padala kiša, berba se odgađa za idući dan.

Ujutro bi se berači skupili na doručak što je domaćin priredio za ukućane i uzvane berače. Nakon doručka ide se u vinograd, počesto uz pjesmu. U vinogradu gazda određuje koji će posao obavljati svaki pojedinac. Najviše je onih što beru, a to su djevojke i mlade žene, dok muškarci bivaju raspoređeni u podrum i kačaru. Svaki berač je uzimao po jedan red za branje, a bio je dužan na svom redu pokupiti rasute bobice ispod čokota. Obrano grožđe berači su sipali u putunje što su bile izrađene od jelovih dužica, a imala je dubok ljevkasti oblik zapremine pedeset litara. U nju je stalo 30 — 40 kg namuljanog grožđa. Momci koji nose putunje morali su biti snažni da bi s putunjom na leđima došli pred podrum i sipali grožđe iz putunje u manje kačice u kojima se ono drucalo batovima koje su nazivali drucaljka, a bile su pri donjem debljem dijelu ravne, a pri vrhu sve tanje pogodne za rukohvat. Ljudi koji rade u kačari su drucaljkama u manjim kadicama izmuljali, izdrucali grožđe baš kao što se danas melje ručnim ili električnim strojevima. Tako izmuljano grrođže se sipalo u veće kace iz kojih se cijedila šira (mošt) i škafovima se odnosila u burad. U berbi je znalo biti vrlo veselo pošto su beračice pjevajući pjesme što su ih same smislile kroz pjesmu često nekoga pohvalile ili pokudile. Pjevao se »berbanac« u stihu poznatog slavonskog deseterca.

Beračima se ponudila rakija kako bi se bolje i veselije pjevalo. Većinom djevojke neće ni kušat rakije, a neke žene uzmu. U berbi ima dosta radne snage i svatko radi svoj posao, pa je prije mraka vinograd obran. Za vrijeme branja beračice biraju najbolje grožđe za jelo što se kasnije dva i dva grozda vežu koncem i stavljaju preko motke u suhu prostoriju-ostavu da bi se ukućani mogli grožđem i nakon berbe osvježiti i ne daj bože da zatreba bolesniku. Tako se grožđe sačuva i za Božićne blagdane i novu godinu. Kada se stigne iz berbe kući, djevojke i druge beračice bi zapjevale:

Evo gazda gotova je berba,
Dobar budi rakijom ponudi.

Iako mnoge neće uzeti ni gutljaj, ali običaj je običaj pa se i ta pjesma mora obvezno zapjevati. Jelo je već priređeno, pa ako je u gazde velik vinograd, ima mnogo berača i kačaraša, potreban je i podugačak stol, a gazda je raspoložen i sjeda na čelo stola. Za jelo se daje juha ili kako se u to vrijeme reklo čorba s rezancima, pečenje i na kraju kolač — gužvara (masnica) s makom ili orasima. Od pića na stolu je rakija i vino.

Nakon jela ženska čeljad je slobodna, a za muškarce tek počinje naporan posao u kačari i podrumu. Tada počinje cijeđenje mošta, ali na prastari način što je i najbitnije u ovom mojem pisanju, jer kao što u to vrijeme nije bilo mehaničke muljače za mljevenje grožđa, isto tako nije bilo preše za cijeđenje pa su ljudi bili prisiljeni cijeđenje obaviti na najjednostavniji način. Taj posao se obavljao za tu svrhu priređenim nešto rjeđe tkanim vrećama koje su se punile drucanim grožđem pa je usukivanjem došlo do stezanja i sok je procijeđen izlazio, a ostao je u vreći trop. To su bile specijalne za tu svrhu izrađene vreće, a mogle su se kupiti na sajmu pa i domaćice su ih izrađivale. Vreće su imale na oba kraja uzljeve (petlje) u koje su se uticali dva štapa dužine oko 60 — 70 cm pa kada se vreća napuni muljanim grožđem i sveže, dva snažna momka na suprotnim krajevima drže za štapove i usukuju vreću s grožđem kako bi iz nje iscijedili mošt. Usukivanje vreće se vrši iznad manje kace da u nju curi mošt. Dva, tri pa i četiri para (na vreću dva momka) su uz osvjetljenje lučom po cijelu noć i još sutradan cijedili mošt na naprijed opisani način. Neki su te vreće u Trnavi zvali mindule, a neki ižimače. Bio je to vrlo naporan posao, ali bolje tehnike za cijeđenje grožđa u to vrijeme, osim u podrumu Biskupije Đakovo, nije bilo. Ovo sam opisao u dobroj namjeri i želji da mladi naraštaj u tome nešto sazna i da se ne zaboravi.

ĐAKOVŠTINA U PRETPOVIJESTI

Piše: JASNA ŠIMIĆ

Zahvaljujući povoljnim prirodnim datostima, područje današnje Đakovštine nastanjeno je već u vrijeme neolitika (mlađeg kamenog doba). Jesu li ljudi ovdje obitovali i u ranijim razdobljima, možemo samo nagađati, jer tome za sada nemamo pouzdanih dokaza.

Neolitik je u našim krajevima započeo u 6. tisućljeću, u vrlo pogodnom klimatskom trenutku i uslijed nesumnjivih poticaja istočnomediteranskog predindoeuropskog stanovništva, što se polako kretalo k sjeveru.

To je razdoblje tijekom kojega privreda temeljena na lovu i sakupljanju sve više ustupa mjesto gospodarstvu obrade zemlje i uzgoja životinja. Ove značajne promjene ekonomije prouzročile su i dalekosežne posljedice u društvenim odnosima, duhovnoj i materijalnoj kulturi.

Tijekom ovoga relativno mirnog i blagotvornog vremena kulturna slika na širem području Panonske nizine i sjevernog Balkana bila je prilično ujednačena, što znači da se način života i materijalna kultura ljudi unutar pojedinih užih regija nisu bitno razlikovali.

U srednjem neolitiku, u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu nastala je i razvila se SOPOTSKA KULTURA. Prema sadašnjim spoznajama najstariji tragovi ljudskog života na području Đakovštine potječu upravo iz tog razdoblja, a pojavljuju se na nekoliko lokaliteta.

Štrbinci, sopotska kultura (prema Z. Markoviću, 1982.)

Jedan od njih su Štrbinci, još u prošlom stoljeću poznati kao pretpovijesno i antičko nalazište. Istraživanjem 1979. godine ustanovljeno je postojanje naselja sopotske kulture, s ostacima opkopa i bedema. Velik, ali još neistražen lokalitet su i Budrovci, s nekoliko položaja na kojima se pojavljuju sopotski nalazi.

Materijal istovrsnih obilježja poznat je s još nekoliko nalazišta u Đakovštini: Viškovci, Mrzović, Kuševac, a kao neolitički spominju se i sljedeći lokaliteti: Dragotin, Satnica, Gorjani, Velika Kopanica, Vuka, Koritna, Punitovci, Semeljci i samo Đakovo.

Brojnost neolitičkih lokaliteta svjedoči o velikoj gustoći naseljenosti ovoga kraja u neolitiku, kao posljedici povoljnih okolnosti što su djelovale na razvitak i povećanje populacije.

Krajem neolitika i početkom eneolitika (bakreno doba), krajem 4. i početkom 3. tisućljeća, zbile su se u karpatskoj kotlini i na sjevernom Balkanu velike promjene, kao rezultat krupnih etničkih pomicanja vezanih za indoeuropsku seobu iz stepskih oblasti crnomorskog primorja i južne Ukrajine. Sažimanje sa starosjediocima podunavsko-balkanskih prostora prouzročilo je pojavu novih, eneolitičkih zajednica i kultura. Istovremeno, nastale su i kulture spontano razvijene iz neolitičkih osnova.

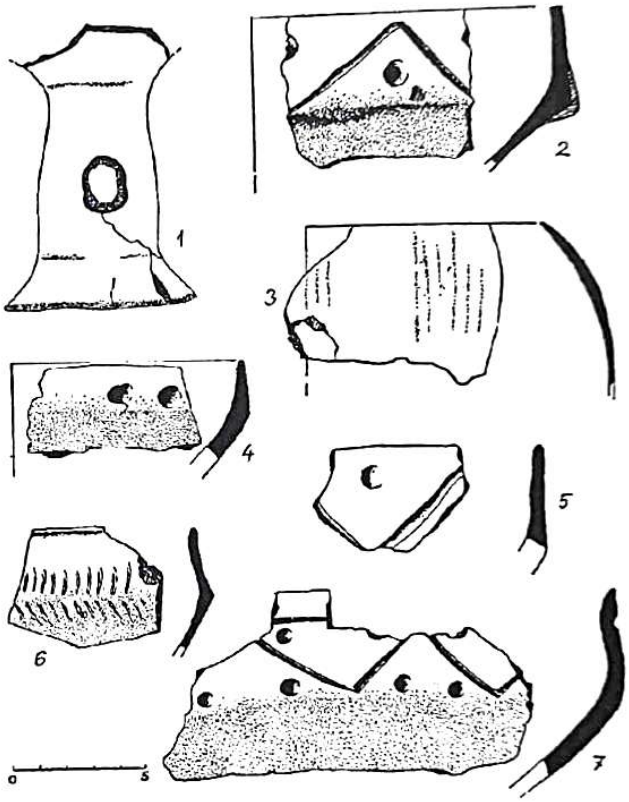

Mrzović, sopotska kultura (prema Z. Marković 1984.)

Temeljna gospodarska značajka eneolitika početak je uporabe kovina — zlata i bakra, koji postupno postaju značajnim predmetom razmjene. Smjerom kulture, došlo je i do promjena u društvenom sustavu i duhovnim vrijednostima. To je vrijeme stvaranja patrijarhalnih zajednica s plemenskom organizacijom i početka društvenog raslojavanja.

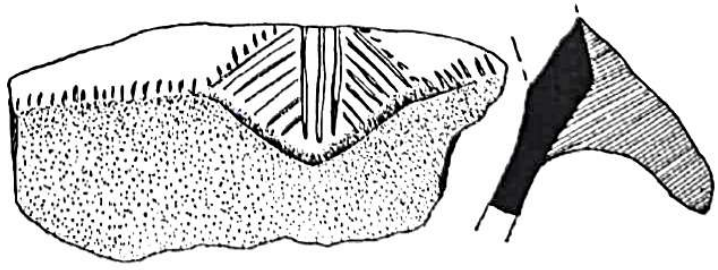

Mrzović, lasinjska kultura (prema Z. Marković 1984.)

Na đakovačkom području početkom eneolitika javljaju se dvije, za sada u Slavoniji još prilično neistražene kulture. To su

LASINJSKA, s nalazišta Mrzovića i Paljevine i nakon nje, kultura RETZ-GAJERY, poznata također u Paljevinama i u Đakovačkoj Satnici. Nositelji obaju kultura, najvjerojatnije nomadski stočari, doselili su sa zapada i naselili u većem dijelu Slavonije.

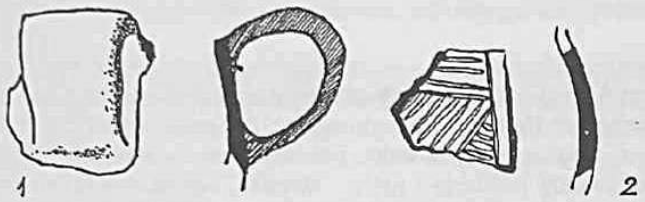

Đakovačka Satnica, Retz-Gajary kultura (prema Z. Markoviću 1984.)

Sredinom eneolitika, pod enentralnobalkanskim i istočnoeuropskim kulturnim utjecajima, nastala je BADENSKA KULTURA, koja je tijekom svoga razvoja svoj kulturni krug proširila do u srednju Europu. Jedini za sada pouzdano utvrđeni lokalitet hodemske kulture jest ciglana u Kuševcu, gdje je zahvaljujući erheološkim istraživanjima 1980. i 1981. godine otkriveno naselje sa zemuničkim objektima i velikim količinama keramike. U istom sloju nađena je i keramika KOSTOLAČKE KULTURE, još jedne srednjoeolitičke pojave u Slavoniji, koja ukazuje na postojanje naselja u blizini.

VUČEDOLSKA, najrazvijenija kultura kasnog eneolitika, nastasla u slavonsko-srijemskom prostoru i proširena potom čitavom južnom Panonijom, srednjim Podunavljem, sve do srednje Europe, i duž istočno-jadranske obale, u Đakovštini je poznata na malom broju nalazišta — Mrzoviću i Viškovcima. Nalazi s eneolitičkim značenjem susreću se na još nekim lokalitetima, npr. kod Strizivojne i Vrbice.

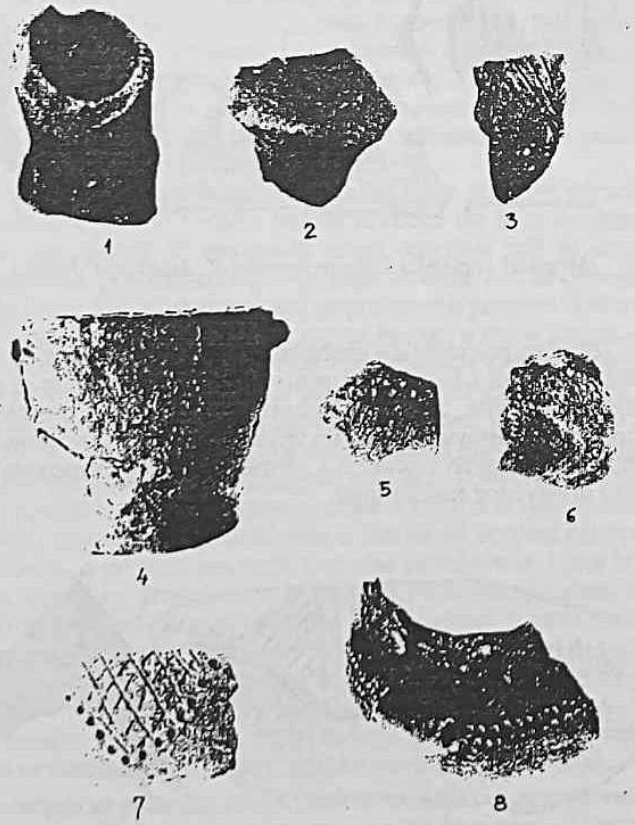

Kuševac, badenska kultura (prema I. Pavlović i Z. Bojčić 1981.)

Nastup brončanog doba, krajem 3. i početkom 2. tisućljeća, prouzročio je nove kulturno-etničke odnose. Umjesto malog broja prilično homogenih kultura što su obuhvaćale velika područja, tijekom brončanog doba pojavljuje se više jasno izdvojenih, međusobno slabije povezanih skupina. Kulturne skupine, što su živjele pretežno od nomadskog stočarstva, sastojale su se od manjih zajednica tipa šire obitelji, s relativno labilnim vezama unutar većih skupina.

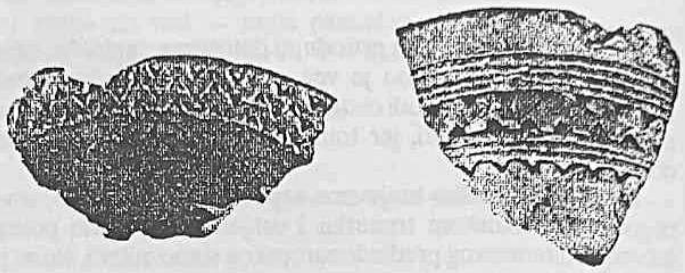

Viškovci, vučedolska kultura (prema H. Dekker 1959.)

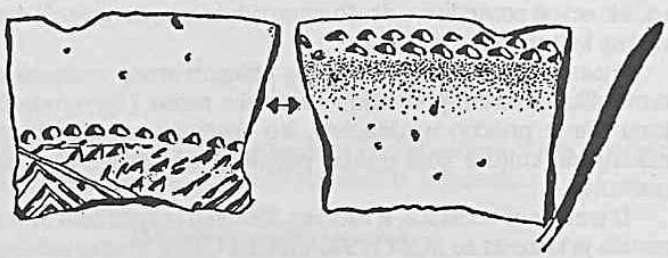

Mrzović, vučedolska kultura (prema Z. Marković 1984.)

Gospodarstvo brončanog doba zasniva se dijelom na daljnjem razvoju grana dominantnih u prethodnom razdoblju. Naročito je stočarstvo dovelo višak proizvoda nužan za razmjenu kojom su pojedine zajednice dolazile do brančanih proizvoda. Tijekom ovog razdoblja uporaba bronce proširila se uj svim kulturama i skupinama, a lokalne radionice proizvodile su raznolik i bogat repertoar izrađevina.

Početak brončanog doba relativno je miran period, tijekom kojeg u Slavoniji i Srijemu živi VINKOVAČKA KULTURA. U Đakovštini ovo je vrijeme malo poznato, iako su ponegdje registrirani nalazi ranobrončanodobnih značajki (npr. Đurđanci). Nalazišta vinkovačke kulture su rijetka, a najznačajnije je ono u Viškovcima.

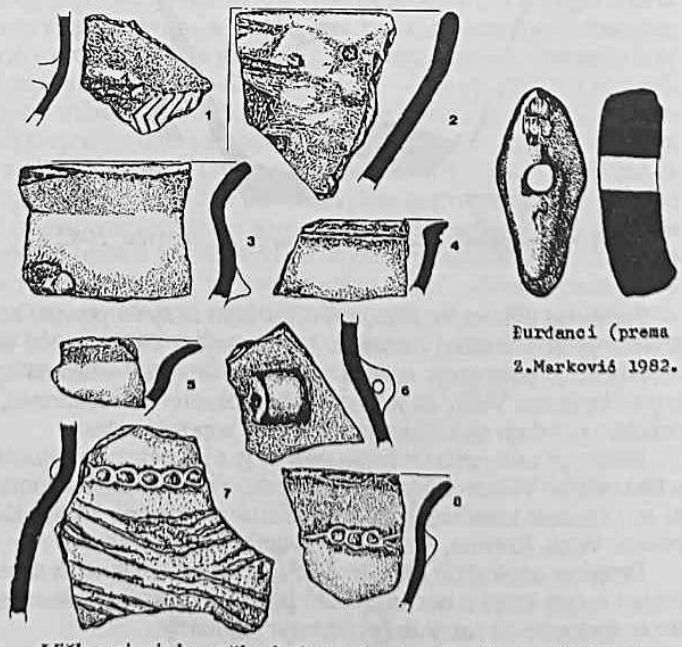

Viškovci, vinkovačka kultura (prema Z. Marković 1994.)

Krajem ranoga i početkom srednjeg brončanog doba u Slavoniji su doselili nositelji dviju kultura: jedni sa zapada, iz prialpskog područja, drugi sa sjevera, iz mađarske Transdanubije. To su kulture s LICENSKOM KERAMIKOM I PANONSKOM INKRUSTIRANOM KERAMIKOM. Licenski nalazi pojavljuju se na istok sve do Dunava, dok je đakovačko područje rubna zapadna oblast unutar koje nalazimo materijal kulture južnopanosnke inkrustirane keramike.

Ove dvije kulture prisutne su na nekoliko nalazišta: Kuševcu, Štrbincima, Viškovcima, Budrovcima.

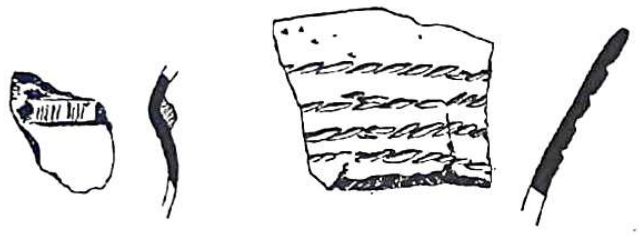

Štrbinci, Viškovci, licenska keramika (prema Z. Markovuću 1984.)

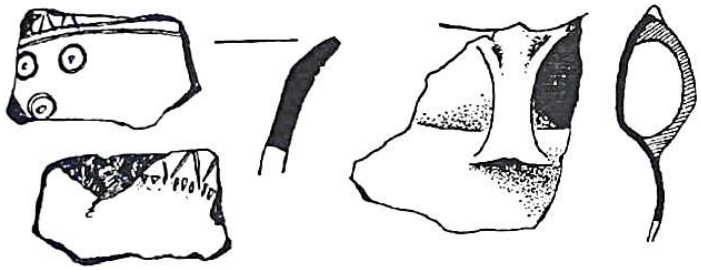

Budrovci, panonska inkustirana keramika i vatinska kultura (prema Z. Markoviću 1984.)

Tijekom srednjega brončanog doba u velikom dijelu Slavonije živjela je i razvijala se SLAVONSKO-SRIJEMSKA VATINSKA KULTURA. Na đakovačkom prostoru raspolažemo s nekoliko nalaza koji svjedoči o životu vatinske kulture. Njezina keramika poznata je iz Budrovaca i Trnave, a iz Satnice potječe brončana krilasta igla, kakve su bile osobitost nošnje južnopanonskog žiteljstva ove kulture.

Spomenimo i nalaz ukrašene narukvice šakastog tipa, pronađene na Rakovoj pustari koju vremenski smještamo u srednje brončano doba, iako nije sigurno kojoj kulturi pripada.

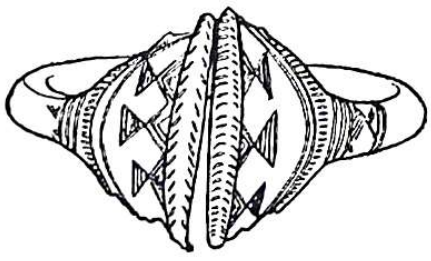

Rakova pustara (prema N. Majnarić-Pandžić 1984.)

Kasno brončano doba vrijeme je velikih previranja. U naš je prostor iz srednje Europe postupno prodirala kultura polja sa žarama, zaposjevši čitavu Panoniju, sve do donjeg Podunavlja. Iako u pojedinim krajevima znatno izmijenjena djelovanjem različitih supstrata, posvuda je raširila svoju temeljnu značajku: paljevinski ukop u žarama koje čine velike nekropole.

To je vrijeme početka obrazovanja Panona čija su plemena tijekom idućeg razdoblja nastanjivala naše krajeve. Na tlu Slavonije ova je kultura živjela od 13. do pred kraj 8. stoljeća, razvijajući se kroz nekoliko stupnjeva.

Najstariji izražaj kulture žarnih polja u savsko-dravskom međurječju jest VIROVITIČKA grupa čijem vremenu na đakovačkom području odgovara samo nalaz keramike iz Đakovačke Breznice.

Sljedeći horizont kulture žarnih polja u sjevernoj Hrvatskoj obilježava grupa ZAGREB, nastala ekspanzijom iz srednjoeuropskog kulturnog kruga Baierdorf-Velatice.

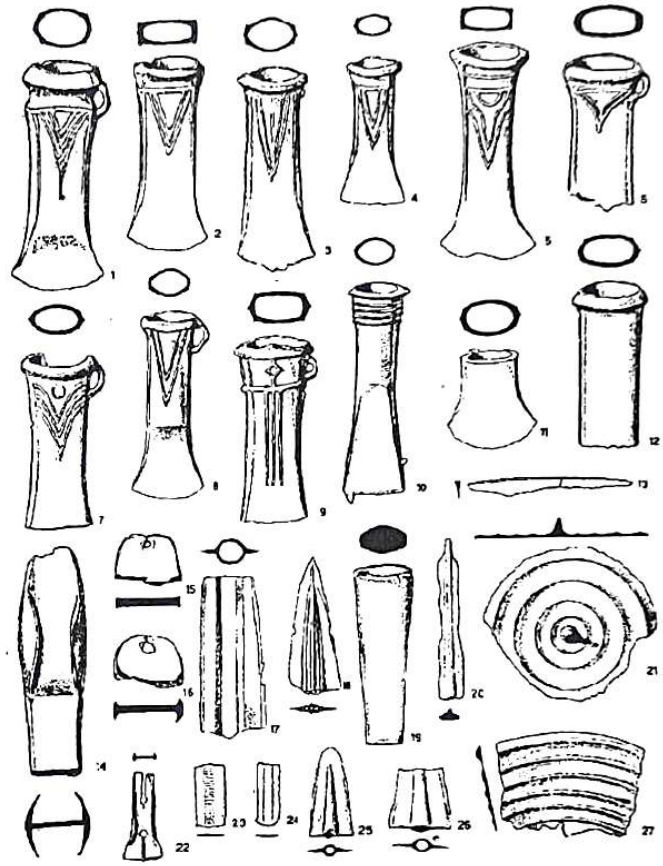

Veliko Nabrđe, dio ostave (prema K. Vinski-Gasparini 1973.)

Iz ovoga nemirnoga razdoblja potječu brojne ostave u sjevernoj Hrvatskoj. Namjena im je višestruka i različita. U osnovi, mogu se podijeliti u dvije skupine: sakralne i profane. Sakralne su uglavnom kulture s votivnom namjenom, a prodane su ili ostave putujućih trgovaca ili ljevača bronce, ili su, najčešće, materijalna vrijednost pohranjena pred nekom opasnošću.

Ovome vremenu pripadaju ostave s đakovačkoga područja — iz Velikog Nabrđa i iz Punitovaca. Prva je velika ostava, sadrži 224 predmeta: narukvice, privjeske, igle, fibule, dugmeta, ulomke kaciga i knemida, ukrasne ploče, ulomke limenih posuda, koplja, mačeve, srpove, pile, razne tipove sjekira i sl. Ostava iz Punitovaca je znatno manja, a sadrži najviše srpove, razne sjekire i kolja, te mačeve srednjoeurospkog porijekla.

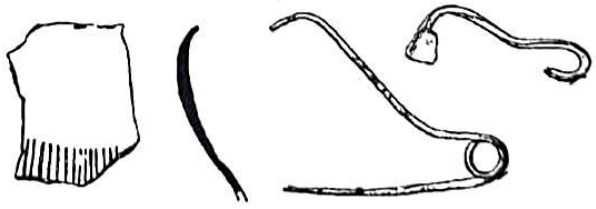

Lijevo: Budrovci, daljska grupa (prema Z. Marković 1982.)
Desno: Gorjani, V. Nabrđe, kultura žarnih polja (prema K. Vinski-Gasparini 1973.)

Na kraju brončanog doba razvila se u istočnoj Slavoniji i u Baranji DALJSKA grupa, zauzevši područje slavonsko-baranjskog i zapadnosrijemskog Podunavlja. Pojedini nalazi, npr. iz okolice Strizivojne, Budrovaca ili Štribinaca daju naslutiti prisutnost daljske grupe i na đakovačkom području, iako bi ona bila krajnja zapadna oblast njezina rasprostiranja.

Tračko-kimerijski prodor s istoka, krajem 8. stoljeća, uz kulturne i etničke infiltracije s ilirskog područja južno od Bosanske posavine te iz istočnoalpskog halštatskog kruga, potakao je razvoj daljske grupe u kulturu starijeg željeznog doba.

Ovome vremenu vjerojatno pripada grob s brončanom narukvicom, nađen na ciglani u Kuševcu.

Halštat (starije željezno doba) je trajalo do kraja 4. stoljeća, kad su u naše krajeve iz srednje Europe stigli Kelti, na svome putu prema Grčkoj. Poraženi, vratili su se na sjever i u hrvatskom i vojvođanskom Podunavlju, slavonskoj Posavini i donjem Pomoravlju osnovali zajednicu SKORDISKA, koja je osim keltskih plemena uključivala i domorodačko stanovništvo. Panone, Dačane, Tračane.

Prva dva stoljeća njihove prevlasti vrijeme su kulturnog i gospodarskog napretka. U posljednjem stoljeću prije Krista, uslijed sve čašćih ratova s Rimljanima i Dačanima stagniraju da bi ih početkom 1. stoljeća poslije Krista pokorili Rimljani.

Temelj društvenog uređenja Skordiska činilo je dominaciju ratnika s jedne i napredna proizvodnja s druge strane. Oni su u Podunavlje donijeli naprednu proizvodnju i široku uporabu željeza, a i lončarsko kolo, kojim su proizvodili velike količine kvalitetne keramike za tržište, bilo je tehnološka novina za domorodačko stanovništvo. O njihovoj ekonomskoj snazi svjedoči i činjenica da su već od kraja 2. stoljeća kovali vlastiti novac.

Razdoblje keltsko-latenske kulture (mlađe željezno doba) prilično je nepoznato u Đakovštini. Najveći do sada poznati lokalitet jest Šimenica kod Strizivojne gdje otkrića lončarske peći ukazuju na postojanje naselja, a latenski nalazi ustanovljeni su i drugdje, npr. u Ružincima, Budrovcima, Viškovcima, Štrbincima.

Ovim pregledom predočeni su razvitak i zbivanja tijekom nekoliko tisuća godine pretpovijesti ovoga dijela Slavonije, na temelju poznatih nam arheoloških nalaza i nalazišta. Oni svjedoče o sudjelovanju đakovačke regije u kulturnom, društvenom i etničkom razvoju južne Panonije i srednjeg Podunavlja i o njezinoj povezanosti s kulturama srednje Europe i istočnog Mediterana.

S druge strane, uočljivo je vrlo oskudno poznavanje pojedinih pretpovijesnih razdoblja što je rezultat neistraženosti, jer, osim s rijetkih istraživačkih lokaliteta, gotovo svi su nalazi slučajni, a na temelju njih možemo donesti samo vrlo općenite zaključke.

Istraživanje nekih značajnih višeslojnih lokaliteta Đakovštine, kao što su npr. Budrovci, Štrbinci, Kuševac, Viškovci, značilo bi velik doprinos poznavanju pretpovijesti Slavonije i arheološkoj znanosti Hrvatske uopće. A i ostala nalazišta sigurno mogu pružiti važne podatke i najstarijim stanovnicima, njihovu životu i razvitku na tlu Slavonije, sjeverne Hrvatske, pa i čitave južne Panonije.

LITERATURA

1. BRUNŠMID, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva 5, Zagreb 1901.
2. H. DEKKER, Đakovo i njegova okolica kroz kulturno-historijske spomenike, Đakovo 1959.
3. A. DURMAN, Štrbinci — Đakovo, gradina sopotske kulture, Arheološki pregled 23, Beograd 1982.
4. N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji i Baranji, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (dalje HAD-a) 9, Zagreb 1984.
5. Z. MARKOVIĆ, Prilog poznavanju prethistorijskog nalaza Đakovštine, Đakovo i njegova okolica 2, Đakovo 1982.
6. Z. MARKOVIĆ, Neka pitanja neolita, eneolita i brončanog doba našičkog kraja i Đakovštine, Izdanja HAD-a 9, Zagreb 1984.
7. Z. MARKOVIĆ, Novi lokaliteti vinkovačke kulture kod Đakova, Glasnik slavonskih muzeja 48-49, Vukovar 1984.
8. Z. MARKOVIĆ, Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba, Koprivnica 1994.
9. K. MINICHREITERR, Rekognosciranje arheoloških terena u općini Đakovo, Glasnik slavonskih muzeja 37, Vukovar 1978.
10. I. PAVLOVIĆ, Otkriće lončarske peći na Šimenici kod Strizivojne, Glasnik slavonskih nuzeja 39, Vukovar 1979.
11. I. PAVLOVIĆ, Šimenica — novi arheološki lokalitet, Đakovo i njegova okolica 2. Đakovo 1982.
12. I. PAVLOVIĆ, Rezultati arheoloških iskopavanja na lokalitetu Grabrovac u godini 1980., Izdanje HAD-a 9, Zagreb 1984.
13. I. PAVLOVIĆ, Z. BOJČIĆ, Ciglana »Grabrovac«, Đakovo — prethistorijsko naselje, Arheološki pregled 22, Beograd 1981.
14. B. RAUNIG, Lokalitet Rakova pustara kod Đakova, Zbornik slavonskih muzeja 1, Županja 1969.
15. K. VINSKI-GOSPARINI, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar 1973.
16. K. VINSKI-GASPARINI, Ostava kasnog brončanog doba iz Punitovaca, Vjesnik Arheološkog muzeja Zagreb 3. ser. 12-13, Zagreb 1979-1980.

ADAM RAJZL

Kad sada prođeš

Kad sada prođeš stazom travnom,
kojom smo nekada prolazili zaneseni,
naći ćeš trnje,
glog i kupine!
Ni izvora
s kojeg smo
vreli,
opijeni i sretni
vodu pili!

U vječitu ljubav se kleli
pod mjesecom punim,
iza hrašća i jasenova.

Mulj samo
žabokrečina
i zelene vode.
I nijednog koraka
da stazom prolazi.
Ni ruke tvoje
da prstom smjer staze označi,
da dlanom izvor očisti!
Voda bistra da poteče
da izvor naš
ponovo nas vrati i poveže
kao dvije grane
pod vjetrom jakim
proljetnim.

Da usnama našim kao nekad
cvijet livadni zamiriše!

LONČARSKI PREDMETI IZ SLAVONIJE I BARANJE U ZBIRCI ETNOGRAFSKOG MUZEJA U ZAGREBU

Piše: LJUBICA MIHELJ

Danas se u Etnografskom muzeju nalazi oko 3.500 keramičkih predmeta. Zbirka se popunjava od samog osnutka Muzeja 1919. godine. Proučavanjem i popunjavanjem zbirke bavili su se mnogi etnolozi ali i entuzijasti. Nabrojati ću samo neke: M. Gavazzi, B. Dužanec, N. Gjetvaj, Z. Lechner, V. Pinter, a najviše od svih M. Davila. Danas zbirku vodi etnolog Mirjana Barlek. Proučavanjem pučke keramike u Slavoniji i Baranji najviše se bavila Zdenka Lechner.

Keramika je u Muzeju podijeljena na keramiku ručnu (oko 1.000 predmeta) i nožnog (oko 2.500 predmeta) kola. UNutar te podjele dalje se dijeli po lokalitetu, a u samon lokalitetu se dijeli prema funkciji i obliku. Jedan dio, i to manji, nalazi se u stalnom postavu Muzeja, a drugi u depou.

Od svih predmeta odabrala sam oko stotinu, i u svom diplomskom radu pod naslovom »NARODNO LONČARSTVO U HRVATSKOJ« dala preglednu sliku našeg lončarstva. U ovom radu obuhvaćeno je oko dvadesetak predmeta karakterističnih za Slavoniju i Baranju te isti čini samo manji dio gore navedenog diplomskog rada kojeg sam obranila na Filozofskom fakultetu, Sveučilišta u Zagrebu, u lipnju 1994.

Predmeti u klasificirani prema nazivlju. Kraj svakog predmeta naveden je njegov inventarski broj iz Muzeja, lokalitet iz kojeg je donešen, dimenzije (Ø d. — promjer dna, Ø t. — promjer trbuha, Ø o. — promjer otvora) i skica. U drugoj podjeli predmeti su klasificirani prema namjeni.

1. KLASIFIKACIJA PREDMETA PREMA NAZIVLJU

BUKARA

Golo Brdo, inv. broj 23504
vis. 23 cm, Ø t. 20 cm
crvenkasta glina
(ručno kolo)
neocakljen

ĆUP

Novo Selo, inv. broj 23502
vis. 32 cm, Ø t. 29 cm
crvenkasta glina
(ručno kolo)
neocakljen

ĆUP

Slavonija, inv. broj 19173
vis. 17,5 cm, Ø t. 14 cm
crvenkasta glina
zeleno ocakljen

ĆUPARA

Golo Brdo, inv. broj 25106
vis. 37,5 cm, Ø t. 34 cm
crvenkasta glina
(ručno kolo)
neocakljen

ĆUPICA

Pleternica, inv. broj 23520
vis. 17 cm, Ø t. 12 cm
crvenkasta glina
iznutra ocakljena
ispod grla bijeli pojas

ČUTURA

Vinkovci, inv. broj 10394
vis. 33 cm, šir. 28,5 cm Ø 6 cm
crvenkasta pečena glina
zeleno ocakljena

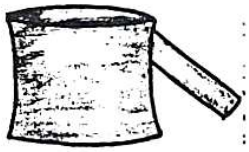

KAPAK ZA RAKIJU

Prkovci, inv. broj 24896
vis. 31 cm Ø 43 cm, duž. cij. 30 cm
crvenkasta pečena glina
zeleno ocakljen

KORŠOV

Duboševica, inv. broj 16581
vis. 27 cm, Ø t. 18 cm
crvenkasta pečena glina
paljen u crno

KORŠOV

Feričanci, inv. broj 23869
vis. 36 cm, Ø t. 27 cm
crvenkasta pečena glina
zeleno ocakljena

LONAC

Pleternica, inv. broj 23519
vis. 15,5 cm, Ø t. 14 cm
crvenkasta pečena glina
iznutra bezbojno ocakljen

POKLJUKA

Pakrac, inv. broj 1006
vis. 17 cm, Ø oboda 52 cm
žučkasta zemlja s pljevom
pocrnjeno čađom

PROTVAN

Feričanci, inv. broj 23872
vis. 27,5 cm, duž. 35 cm
crvenkasta pečena glina
zeleno ocakljen

TANJUR

Đakovo, inv. broj 204
⌀ oboda 18,5 cm
crvenkasta pečena glina
iznutra ocakljen

TEPSIJA

Prkovci, inv. broj 20094
vis. 7 cm, ⌀ o. 35,5 cm
crvenkasta pečena glina
iznutra zeleno ocakljena

VRČ

Slavonska Požega, inv. broj 23506
vis. 16. cm, ⌀ t. 12 cm
crvenkasta glina
tamno zelena ocaklina

ZDJELA

Slavonska Požega, inv. broj 23533
vis. 8,5 cm, ⌀ o. 20 cm
crvenkasta pečena glina
bijelo ocakljena

ZDJELICA

Novo Selo, inv. broj 10695
vis. 6,5 cm, ⌀ o. 18 cm
crvenkasta pečena glina
izvana bijelo engobirana

2. KLASIFIKACIJA PREDMETA PREMA NAMJENI

2.1. POSUDE ZA PEČENJE

— pokljuka
— protvan
— tepsija
— vršnik

2.2. POSUDE ZA VINO ILI VODU

— bukara
— čutura
— čuturica
— koršov
— testija
— vrč

2.3. POSUDE ZA SPREMANJE I ČUVANJE HRANE

— ćup
— ćupica
— koršov
— lonac

2.4. POSUDE ZA KUHANJE

— lonac

2.5. POSUDE ZA NOŠENJE I POSUDE ZA PRAVLJENJE HRANE

— cidilja
— stapka
— putarnica
— tegla

2.6. OSTALI PREDMETI U KUĆANSTVU, UKRASI, IGRAČKE

— čirjak
— kereš
— lona
— šalica
— zdjela
— tanjur

2.7. ZEMLJANI POKLOPCI ZA PEČENJE KRUHA

— pokljuka — Pakrac

— pokljuka — Andrijevci

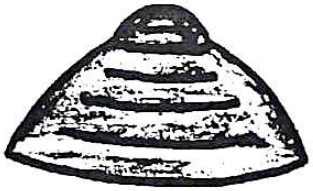

— pokljuka — Novo Selo (Slavonska Požega)

— vršnik — Đakovo

— vršnik — Prkovci

Područje Slavonije i Baranje spada u panonsku zonu za koju je karakteristično nožno lončarsko kolo. Izuzetak je Golo Brdo gdje se zadržalo ručno lončarsko kolo. Najpoznatiji centar bio je u Feričancima.

Svojim lončarskim radom istakli su se kao vrsni majstori koji su svojom robom opskrbljivali cijelu Slavoniju ali i šire područje. Njihov asortiman bio je sljedeći: lonci uskog i širokog dna, ćupovi za mast i med, ćupovi za vodu i bukare, ćupovi za vinsko sirće, koršovi za vodu, koršovi za špicino ulje, tegle, tanjuri, zdjele, rajnike, šalice, **protvani, kugluf modle,** mutilnice, **vajdlingi,** šuplje zdjele ili rešetke, burenca, pladnji, tintarnice, lavori, dječje igračke, **špileraji** (lončarsko suđe u minijaturi) i cvjetnjaci.

Lončari su svoje radionice zvali **verštet,** a glinu su kopali nedaleko Feričanaca. Upotrebljavali su 3 vrste gline;

žutulju — za posude koje ne dolaze na vatru,
belu zemlju — za sve ostale posude (to je bila najbolja lončarska sirovina),
plavu zemlju — za posude koje dolaze na vatru.

Iskopanu glinu najprije su sušili, usitnili, te zatim namakali u koritu. Modelirali su na nožnom lončarskom kolu, kojeg su zvali **šajba.** Pri tome su im služila ova pomagala: **mivača, špriklje, rovacka, vreteno, lopacka, mertuh, bušilica.**

Posude nisu bile jako ukrašene. Lončari su najčešće izvodili **urezane šare šprikljom.** To su ravne ili valovite linije.

Sve posude su glazirali iznutra i to žutom glazurom, a izvana je mogla biti smeđa, žuta ili plava. Šare glazurom pravili su pomoću bušilice. Lončari nisu imali svoje specifične forme pa su tako sačuvali oblike ocakljenog slavonskog zemljanog posuđa koje je srodno europskom suđu iz prošlih vremena.

3. KARTA: CENTRI RUČNOG I NOŽNOG LONČARSKOG KOLA

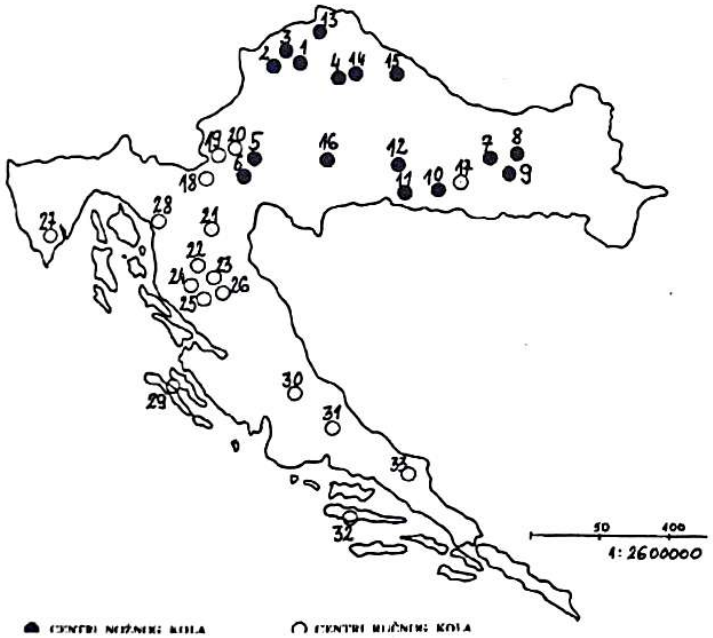

• CENTRI NOŽNOG KOLA

1. Jerovec
2. Bedenec
3. Dubravec
4. Globočec
5. Rastoki
6. Petrovina
7. Feričanci
8. Gornja Motičina
9. Levanjska Varoš
10. Cernik
11. Vrbova
12. Pakrac
13. Čakovec
14. Križevci
15. Koprivnica
16. Petrinja

O CENTRI RUČNOG KOLA

17. Golo Brdo
18. Liplje
19. Veselići
20. Goli Vrh
21. Oštarije
22. Kaluđerovac
23. Rastoka
24. Klanac
25. Oteš
26. Kosinj
27. Rakalj
28. Ladvić i Kotor
29. Veli Iž
30. Ervenik
31. Potravlje
32. Jelsa
33. Zagvozd

LITERATURA

1. Zdenka Lechner: Lončarstvo u Feričancima, Osječki zbornik, br. 9-10, Osijek, 1965.g.
2. Zdenka Lechner: Proizvodnja pokljuka u Požeškom Novom Selu, Osječki zbornik, br. 8, Osijek, 1962. g., str. 225-272.
3. Zdenka Lechner: Seljačko lončarstvo, Požega 1277.-1977., Slavonska Požega, 1977. g., str. 309-313.
4. Katalog izložbe »Lončarstvo u Hrvatskoj«, Etnografski muzej, Zagreb, 1982.g.
5. Prilozi proučavanju naše narodne keramike, Etnografski muzej, posebna izdanja, 1936.g.
6. Ljubica Mihelj: Narodno lončarstvo u Hrvatskoj, Zagreb, 1994. g. str. 3-27, diplomski rad.

EVICA KRALJIĆ

Slavonska noć

Tamni veo noći
monotonom kretnjom
oblači brda.
Moji koraci zvone
nečujnim krikom
uznemirene sove.
Uzdrhtalo lišće uzalud
traži svoj kutak sna.

Noćas se vjetar
poput nestašnog dječaka
igra.

Čas je iznad jezera,
čas u zagrljaju gustih čempresa,
odlazi i vraća se
i opet isto.

Milujući cjelov noći
u razbarušenu kosu
svoj trag ostavlja.

Gle, i Ti si tu!
Predajmo se čarima
zvijezda
što svoja lica traže
u bistroj vodi jezera.

Ova čarobna,
uzdrhtala,
nemirom ispunjena,
ova slavonska noć
čini me sretnom
u zagrljaju Tvom.

SEOSKI KNEZ U PROŠLOSTI ĐAKOVAČKOGA KRAJA

Piše: MIJO KOPLJAR

Začetke djelatnosti seoskoga kneza u đakovačkom kraju valja potražiti u davno prošlim stoljećima kada je u Hrvatskoj nastupio novi sustav društveno-ekonomskih odnosa nazvan feudalizam. Feudalci odnosno vlastelini, imali su prostorno velike posjede s mnogobrojnim selištima u kojima su živjeli njihovi podanici, kmetovi koji su bili obvezni davati svome gospodaru dio od svoga priroda i druga feudalna davanja. Da bi vlastelin mogao redovito ubirati daće od svojih kmetova, u svakom je selištu izabran čovjek koji se brinuo o izvršenju tih obveza. Njega su isprva nazivali seoskim starješinom, a poslije knezom.

Od doseljenja Hrvata u đakovački kraj pa do stupanja u zajedničku kraljevinu s Mađarima, svatko je na svojoj zemlji bio slobodan gospodar, a zemlje je mogao imati toliko koliko je bio kadar iskrčiti šume i obraditi.

Kada je hrvatski kralj Zvonimir, oženivši se Jelenom, sestrom mađarskoga kralja Ladislava, stupio u rodbinske veze s dinastijom Arpadovića, odnosi između Hrvatske i susjedne Mađarske postali su osobito bliski, a naskon Kolomanova krunjenja za kralja Ugarske, Hrvatske i Dalmacije god. 1102., Hrvatska je još tješnje povezana uz svoje sjeverne susjede. Od tada nadolaze za Hrvatsku sasvim nova vremena. Zajednički mađarsko-hrvatski kraljevi stvaraju sebi povlastice koje do tada nisu bile poznate. Kralj počinje sebe smatrati vlasnikom sve zemlje i svega naroda te kao neograničeni gospodar može i zemlju i narod poklanjati kome želi. Tako je kralj osobama svoga povjerenja ili crkvi poklanjao posjede (feude) po svojoj volji. Novi su posjednici postali sada gospodari dobivene zemlje i na njoj zatečenoga pučanstva.

Prvu je darovnicu u Hrvatskoj sačinio kralj Bela III. god. 1193. kada je krčkom knezu Bartolu darovao županiju Modruš. Takve su promjene zahvatile ubrzo i đakovački kraj. God. 1239. herceg Koloman predaje đakovački feud u posjed bosanskom biskupu, a kralj Bela IV. god. 1244. potvrđuje tu darovnicu svoga brata Kolomana. Tako narod đakovačkoga kraja postaje feudalni podanik svojih novih gospodara. Biskupi su na svome posjedu imali neograničenu svjetovnu i duhovnu vlast. na prostranom posjedu bilo je dosta malih selišta u kojima su živjeli kmetovi. Njihovo je bilo pravo i zadatak da obrađuju vlastelinsku zemlju, da uzgajaju stoku, ubiru ljetinu i od svega toga daju svome gospodaru obveznu desetinu. Zbog velika posjeda toga vlastelinstva, biskupa su u svjetovnim poslovima zastupali njegovi pomoćnici, župani, nadglednici i seoski starješine. Njihova se glavna briga sastojala u tome da svome biskupu osiguraju feudalna davanja. Stoga se na dužnost seoskoga starješine birao pametan i razborit čovjek koji je uživao ugled među svojim seljacima.

Kada su god. 1536. đakovačkim krajem zagospodarili Turci, razdijeliše oni zemlje prijašnjega crkvenoga vlastelinstva tako da su bolju zemlju i veće posjede dodijelili svojim ljudima, spahijama, a slabiju zemlju i manje posjede dali nekadašnjim kmetovima. Kmetovi, međutim, nisu postali vlasnici te zemlje nego su samo dobili pravo da na njoj žive i da je obrađuju. Turci su više negoli ranije gospodari nametali kmetovima različite daće. Kmetovima su sada nametnute dvostruke obveze. Tako je svaka kuća bilka obvezna davati caru tzv. »carski harač« koji isprva i nije bio tako velik, ali su ubirači bili surovi. Spahiji su pak bili obvezni davati desetinu od svega priroda i od stoke, plaćati pašarinu i davati tlaku.

Budući da su turski spahije ponajviše živjeli u Đakovu, podalje od sela koja su im dodijeljena, valjalo je uspostaviti svezu između njih i seoskoga žiteljstva, kako bi se kmetovske obveze mogle što bolje i redovitije ubirati. Zato su spahije tražili da narod u svakom selu izabere svoga starješinu kojega su nazivali knez. Njegova je dužnost bila da se brine za sve obveze kmetova prema spahiji i prema caru. Knez je morao voditi brigu da njegovi seljani idu redovito raditi na spahijsku zemlju, da obavljaju popravke putova i da sudjeluju na svim javnim redovima. No najvažnije je bilo da se brinu o redovitom podmirivanju harača i spahijskih davanja.

Život domaćega pučanstva po selima đakovačkoga kraja odvija se tada većinom u rodovskim zadrugama. Na čelu zadruge bio je njezin starješina ili glavar koji je u ime zadruge vodio razgovor sa seoskim knezom, od njega primao naređenja i prenosio ih na zadružne članove. Prigodom diobe zadruge knez ju je imao pravo razdijeliti, ali je od toga pravnoga posla pripadao spahiji jedan vol. Ako knez ne bi prijavio spahiji diobu zadruge pa ovaj ostao bez vola, knez bi dobio sto batina i još bi morao dati svoga vola. Turci su dali knezu i ograničenu sudbenu vlast u selu pa je on mogao rješavati manje unutarnje sporove. Tako je imao pravo miriti ljude nakon tučnjave ili ubojstva, ali su spahije i od toga posla sebi pobirali globu.

Nakon odlaska Turaka iz đakovačkoga kraja 1687. godine, biskup ponovno dobiva svoje prijašnje posjede. Prvih godina biskupi su sami uređivali svoje odnose prema kmetovima, oslanjajući se na svoja stara feudalna prava i na obveze kmetova iz turskoga doba. Dužnost se kneza i dalje sastojala u prijenosu vlastelinskih naredaba na kmetove kao i nadzor nad redovitim davanjem svih obveza kmeta prema svome gospodaru. Tako su lokalnu upravnu vlast u selu i dalje vodili knezovi pa kada je ustrebalo, knez je bio dužan uredovati u korist vlastelina.

Kneza su svake godine birali domaći ljudi među sobom, a biskup ga je samo potvrdio. U popisu sela đakovačkoga kraja god. 1702. spominje se u nekima od njih i ime kneza. U Budrovcima je tada bio knez Marko Gyalo, a u Breznici Lazo Branković.

God. 1725. biskup Bakić izdaje »Zapovidi«, tj. odredbe o ponašanju i obvezama kmetova po kojima se svi moraju »vladati i ravnati ter zapovidi osluževati«. Tih 69 »zapovidi« temeljilo se na podacima o obvezama kmetova prema gospodarima iz turske dobe. Tko se nije pridržavao zapovidi bio je kažnjen. Kazne su ponekada bile vrlo stroge, uključujući i smrt. Prema zapovidima knez je imao važnu i odgovornu zadaću u selu. On je bio spona između vlastelina i kmetova. Stoga se za kneza imao izabrati »čovik spametan za moć znati selom upravljati«, a birali su ga seljani među sobom. Nakon izbora morali su ga »prikazati gospodi« da ga oni potvrde ili ne potvrde. Knez ima sve selo, »slušati, poštovati, držati za glavara svojega namisto gospodina«. Tko ne bi poslušao kneza, svezana bi ga doveli gospodi te bi dobio sto batina. Ako ne posluša drugi puta, morao je, uz sto batina, platiti globu od 12 forinti. Ne posluša li tko kneza i treći puta, bio je poslan u Osijek kopati kanale »da se može naučiti poštovati i slušati poglavare svojega sela, a gospodskoga namisnika«. Tko bi drugome učinio kakvu štetu, knez ju je s još jednim čovjekom procijenio, a počinitelj je morao nadoknaditi štetu. Ako to ne bi učinio, morao je gospodi platiti talir globe i nadoknaditi čovjeku nanesenu štetu. Svi koji su imali konje bili su obvezni, kada je trebalo, voziti drva u Osijek, a oni bez konja sjekli su drva i nosili ih na hrpe. O tome je knez morao voditi brigu.

Knez je bio oslobođen svakoga posla, daće, primanja na konak, rada umjesto poreza u novcu, drvarine, davanja svojih konja za podvoz te poreza, na što su drugi kmetovi bili obvezni. Ako knez ne bi obavljao svoju dužnost kako valja, predviđene su u zapovidima i za njega kazne, katkada vrlo stroge pa je zbog nekih propusta mogao i glavom platiti. Takva je kazna bila predviđena u slučaju smrti žene ili čovjeka koji nisu imali nasljednika. Knez je tada morao sve »zapriti, zadržati, doklema gospodi na znanje dade da se ne bi što moglo prosuti, zagrabiti, aliti kamo stavit, zašto će knez teško moć (morati, op. M. K.) na sve potanko račun dati i birsag (globu, op. M. K), platiti kesom i životom«. Ako bi selo znalo

za kakva »zla čovika«, a ne bi to kazalo gospodi »da knez bude u gvožđe zakovan i prvdi se prida u ruke da ga sude što je zaslužio da prime plaću«, a selo je gospodi moralo platiti 12 forinti globe. I pri diobi zadruge morao je biti pozvan knez s još dva pametna čovjeka »koji mogu (moraju, op. M. K.) porez svakoga mita jali dara pravo razdiliti«. No prije toga morao je knez, kao i u tursko doba, izabrati za gospodu jednoga vola. Ne učini li to, dobio bi sto batina i morao bi dati svoga vola kao globu. Knez je morao prema svima seljanima biti pravedan. Ako bi zbog mita ili prijateljstva, »otio priskočiti jednoga, a na drugoga zapovidit« te gospoda to saznaju, dobio je dobrih batina i platio globu. Kneževa je dužnost bila da ne vrijeme doprimi gospodi »maslo i kudiju, desetak i ostalu tomu navadna«. Ako to nije učinio, dobio je teške batine. Svako je selo za blagdane moralo nositi gospodi u grad ulovljenu divljač. Tko nije imao loviti, morao je donijeti pitomiju. Ako selo to nije učinilo, knez bi namjestio sela teško odgovarao. Saznaju li gospoda da selo nije ukorilo naćudorednu ženu, platio bi globu, a knez dobio batine.

Budući da su vlastelini pod komorskom vjernom upravom vrlo loše postupali s kmetovima otimajući im oranice, livade, šljivike i vinograde, valjalo je to stanje popraviti. Stoga je god. 1737. donesen prvi slavonski urbar (zbirka propisa kojima se uređuju odnosi između vlastelina i kmetova). Tim se urbanom ograničava samovolja i prava vlastelina predviđa zamjena tlake novčanim davanjem, određuje cijena meljave i pašarine, zabranjuje prisvajanje seljačke i općinske zemlje. No vlastelini su slabo za to marili. Nastojeći da riješi niz pitanja koja su postojala između kmetova i spahija, kraljica Marija Terezija izdala je god. 1756. glasoviti dekret kojime je u Slavoniji uvela zemašnije ferorme. Tim je terezijanskim urbarima sužena vlast vlastelina, a olakšano stanje seljaštvu. Propisan je također izbor seoskoga kneza i njegovih dužnosti te izbor odbornika koji su pomagali knezu i zamjenjivali ga u odsutnosti. Prema tim propisima glavne kneževe dužnosti bile su ove: nadziranje i popravljanje mostova i nasipa, nadzor nad ručnom i voznom rabotom seljaka, spremanje podvoza i zaprega za vojsku, davanje konaka vojsci koja je na prolazu, nadzor nad državnim i općinskim radovima, nadzor nad općinskim službenicima, nadzor nad vatrogasnim spravama, uhićenje zločinaca i njihovo izručivanje spahiji, izvršivanje spahijskih odredaba, procjenjivanje imovine siročadi i utvrđivanje štete po livadama i oranicama.

Knez se, nadalje, motrao brinuti da se općinske oranice i livade valjano obrađuju, da se općinski novac troši u sporazumu s odrednicima, da savjesno upravlja općinskim dohocima i sastavlja obračune te da brani obvržavanje gozbi u općinskoj kući.

Sredinom 18. stoljeća u selu Vuki spominje se knez Ivo Krnić, u Beketincima Marko Lukić, a u Punitovcima Vid Brodar. U popisu sela đakovačkoga kraja god. 1840. u Budrovcima se spominje knez Mijo Kretonić, u Đurđancima Mato Pavić, a u Ivanovcima Jozo Posavac.

Ponekad su knezovi zlorabili svoj položaj nalažući seljanima nezakonite radnje. Tako je, primjerice god. 1806. žiteljstvo sela Tovarnika (vukovarsko vlastelinstvo) uputilo tužbu upravitelju vlastelinstva u kojoj se žale na seoske starješine, uključujući i seoskoga kneza. U tužbi navode kako seoski starješine uzimaju podvoz po miloj volji te ih seljaci moraju voziti besplatno na sajmove, a sve to uz privolu kneza koji je veliki gospodin i lisica te se dodvorava višoj gospodi, iako bi se on prvi morao protiviti nepravdi. Knez se čak i prijetio protjerivanjem nekih seljana iz sela. Stoga se seljaci tražili da ih se na poslove pravilno raspoređuje, a ne da ih knez tjera na nekazonite rabote i mole da se u selo postavi pošteni knez i ostali starješine.

Nakon ukinuća kmetstva god. 1848. seljaci su postali svoji gospodari. Nisu više morali davati desetinu i druge obveze vlastelinima. No knezovi su i dalje upravljali selima đakovačkoga kraja brineći se sada isključivo o svome selu i njegovu napretku. Ukoliko se izabrani knez nije pokazao sposobnim da upravlja selom, seljani su ga mogli i smijeniti. No ako je knez dobro upravljao selom, mogao je biti izabran na tu dužnost više puta uzastopno. Tako je sredinom 19. stoljeća knez Marijan Malčić upravljao selom Vuka dulje od 30 godina i to na zadovoljstvo svih seljana.

Dobar knez trsio se da selo što bolje napreduje i pazio da mu štogod ne naudi. Čuje li se da kakva nevolja prijeti selu, knez je naređivao i podučavao seljane i kako valja činiti da se selo očuva toga zla. Dođe li u selo novi učitelj ili bilježnik, knezova je dužnost da se pobrine za stanovanje i hranu novopridošloj gospodi. Svrati li u selo sudac, podžupan, vojni časnik, vlastelinski ravnatelj ili pisar te ih u selu zatekne noć, knez se pobrine za konak i za jelo. Ustreba li učitelju dovesti drva ili župniku voziti lukno, knez određuje tko će tgo obaviti, pazeći da pritom bude pravedan prema svima.

Ne samo što je knez vodio brigu o izgledu sela, želeći da ono bude čisto i uredno, nego je nastojao da i ljudi budu dobri i čestiti te da se tkogod ne odmetne u kakvo zlo. Kao pametan i razborit čovjek znao je ljude mudro savjetovati i pravilno podučavati. Knez je pazio da se i u crkvi održava red i prostojno ponašanje. Nedjeljom i blagdanom svi su, osim reduša, išli u crkvu uredno i skladno odjeveni. Ako bi koji dječak ili momak za vrijeme mise razgovarao, smijao se i time ometao bogoslužje, knez bi ga poslije mise ukorio i upozorio da toga više ne čini. Knez se uvelike zanimao i za napredovanje djece u školi pa je često tijekom školske godine dolazio u učionicu da čuje što su djeca naučila. Posebice se brinuo za javne radove koji su imali poboljšati prilike u selu i unaprijediti ga. Osobito je vodio brigu o poljskim putovima da se redovito popravljaju, a poglavito put kroz selo. Pri popravku kamenoga puta kroz selo određivao je kola za dovoz kamena što je služio za popravak.

Nakon uvođenja seoskih načelnika i općine, seoski su knezovi bili dužni pokoravati se načelniku. Ipak, knez je držao stvarnu vlast u selu uz pomoć stražara koji su imali nositi oružje i, po nalogu kneza, bili izvršna vlast. Njima se nije nitko u selu usprotivio. Svako je selo imalo osiguranu prostoriju u koju je privremeno stavljen u pritvor onaj koji se ogriješio o postojeće zakone. Ta je prostorija obično bila u seoskoj straži.

Seoski suknezovi u đakovačkomu kraju obavljali svoju dužnost sve do svršetka Drugoga svjetskoga rata. Posljednji knezovi u Gorjanima bili su Izidor Bogdanović i Franjo Đalatović, u Vuki je posljednji tu dužnost obavljao Šimo Kopljar, u Širokom Polju Stanko Blažeković, u Beketincima Stipo Zdravčević.

Dolaskom socijalističke vlasti god. 1945. ukinuta je djelatnost seoskoga kneza. Time se ugasila uloga seoskih knezova koja je u selima đakovačkoga kraja trajala više vjekova.

LITERATURA

1. Bakić, P.: Zapovidi. Rukopis u arhivu Biskupije đakovačke i srijemske. Đakovo, 1725.
2. Bösendorfer, J.: Agrarni odnosi u Slavoniji. Zagreb, 1950.
3. Cepelić, M.: Povijest sela Vuke. Zbornik »Đakovo i njegova okolica sv. 1, Đakovo, 1978.
4. Klaić, V.: Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća Zagreb. 1974.
5. Macan, T.: Povijest hrvatskoga naroda. Zagreb, 1992.
6. Marković, M.: Đakovo i Đakovština. Zbornik Đakovštine I. Zagreb, 1976.
7. Marković, M.: Selo Gorjani kraj Đakova. Razvoj i kretanje stanovništva. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 46, Zagreb, 1975.
8. Mažuran, I.: Popis zapadne i srednje Slavonije 1698 i 1702. Osijek 1966.
9. Opća enciklopedija, Zagreb, 1977., str. 489.
10. Smičiklas, T.. Dvijestogodišnjica oslobođenja Slavonije. I. i II. dio, Zagreb, 1891.
11. Sršan, S.: Tužbe stanovnika Tovarnika 1806. godine. Đakovački vezovi, 1993.

LJEKARNE I LJEKARNICI U ĐAKOVU DO DRUGOG SVJETSKOG RATA

Piše: ŽELJKO LEKŠIĆ

DOK NIJE BILO LJEKARNI

Nekoć dok nije bilo liječnika ni ljekarnika, spravljali su se narodni lijekovi, čiji recepti su se prenosili s koljena na koljeno. U porodici Lukića u Đakovu sačuvana je jedna ljekaruša, bilježnica s receptima za narodne lijekove, za koju nitko nije umio reći odakle potječe i tko ju je napisao. Nju je Jugoslavenskoj akademiji poklonio pravnik Josip Lukić, a poznata je pod nazivom »Đakovačka ljekaruša«. Njen prijepis tiskan je 1915. godine. (D. Boranić, Đakovačka ljekaruša, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, JAZU, knj. XX, sv. 1., Zagreb, 1915, str. 142-151).

LJEKARNIŠTVO U HABSBURŠKOJ KASNIJE AUSTRO-UGARSKOJ MONARHIJI

Radi boljeg razumijevanja mogućnosti otvaranja, rada i prijenosa prava na ljekarnama, prikazujemo ukratko pravnu regulativu ljekarništva u Habsburškoj, odnosno, kasnije Austro-Ugarskoj monarhiji.

U Habsburškoj monarhiji postojale su ljekarne sa stvarnim ili realnim pravom i ljekarne s osobnim ili personalnim pravom. Stvarno pravo bilo je zasnovano na jednoj za uvijek danoj povlastici, na taj način da je stalno spojeno s posjedom stanovite nekretnine, a prema tome mogao je takav ovlaštenik otuđiti ili nasljeđivanjem prenijeti obavljanje ljekarništva na drugu osobu. Osobno pravo se sastojalo u tome što je obavljanje ljekarništva vezano za određenu osobu temeljem oblasne dozvole, te se nije moglo ni na koga prenijeti. Dekret iz 1824. godine određivao je naročito, da posjednik osobne ljekarne ne može prenašati ljekarništvo na drugoga, a oblasti su nakon smrti posjednika imale pravo raspolagati ljekarnom, osim ako je iza sebe ostavio udovicu, kojoj je do smrti ili ponovne udaje pripadalo uživanje te ako je imao sina ljekarnika (on je kod dijeljenja ovlaštenja imao prednost pred drugima). To je promijenjeno rješenjem iz 1865. godine, kojim je posjedniku osobne ljekarne dano pravo da može ljekarnu prenositi za života na druge osobe s privolom oblasti, ali samo na onoga koji je bio osposobljen za samostalno vođenje ljekarničkog posla.

S vremenom je gotovo sasvim nestalo razlike između stvarnih i osobnih ljekarni. Dolazilo je do čestog trgovanja ljekarnama, koje su mogli držati samo imućniji, a uz to broj ljekarni se nije povećavao, unatoč većem broju ljekarnika, naročito nakon što je 1883. godine na zagrebačkom sveučilištu otvoren dvogodišnji ljekarnički tečaj. Takove prilike utjecale su na donošenje novog zakona o ljekarništvu 1894. godine, po kojemu su postojale samo ljekarne s osobnim pravom na temelju oblasne dozvole. Izuzetno, pravo se može prenijeti u slučaju smrti ljekarnika na onoga koji je osposobljen za ljekarnika. Prava dosadašnjih stvarnih ljekarni se ne diraju. Da bi i tih ljekarni nestalo, a da njihovi vlasnici ne bi bili oštećeni, stvarale bi se zaklade iz kojih bi se otkupile dotadašnje stvarne ljekarne, a nove povlastice se ne bi više dodjeljivale. Nadalje, novi zakon određuje da je onaj ljekarnik, koji zbog dugotrajne bolesti ili zbog starosti i nemoći ne bi mogao sam upravljati ljekarnom, dužan uzeti si poslovođu, odnosno tzv. providnika. Također i u slučaju da iza smrti ljekarnika ostane udova ili malodobna djeca.

U vrijeme donošenja zakona, krajem 1893. godine u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je 117 ljekarni (u Đakovu su bile dvije, dok je npr. u Osijeku bilo pet ljekarni), a dolazila je po jedna na nešto više od 18.000 žitelja. Od toga 77 ljekarni je bilo s osobnim, a 23 sa stvarnim pravom, a u pogledu 17 vodio se postupak utvrđivanja njihove pravne naravi. U tadašnjoj Virovitičkoj županiji bila je jedna ljekarna na 19. 663 stanovnika.

Cijene svih ljekova određivala je vlada.

LJEKARNE U VIROVITIČKOJ ŽUPANIJI

Poznato je, da je osamdesetih godina 19. stoljeća u Virovitičkoj županiji bilo je 9 javnih ljekarni i to u Dalju (ljekarna »K sv. Trojstvu«), Valpovu (ljekarna »K Spasitelju«), Donjem Miholjcu (ljekarna »K sv. Trojstvu«), Đakovu (ljekarna »K sv. Duhu«), Našicama (ljekarna »K Salvatoru«), Orahovici (ljekarna »K zlatnom anđelu«) i Suhom Polju (ljekarna »K Spasitelju«). Kasnije, 1893. godine broj ljekarni je povećan otvaranjem druge ljekarne u Đakovu (ljekarna »K Spasitelju), te se broj ljekarni zadržao sve do kraja prvog svjetskog rata. Đakovo je bilo jedino mjesto u županiji u kojem su djelovale dvije ljekarne.

Ljekarne »K Spasitelju« u Virovitici i »K sv. Duhu« u Đakovu bile su sa stvarnim pravom, a ostale u županiji s osobnim.

Osim toga, postojale su i tzv. ručne ljekarne, koje su držali poneki liječnici. Broj tih ljekarni je varirao, a kretao se obično od dvije do pet u županiji. Te su ljekarne premještane iz mjesta u mjesto zajedno s premještajem liječnika koji ih je držao.

LJEKARNE U ĐAKOVU

Prva poznata ljekarna

Do početka 19. stoljeća u Đakovu nije bilo nikakove ljekarne. Kada je biskup Antun Mandić (1806-1815) došao u Đakovo, u pismu zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu napisao je između ostalog: »...to bijedno mjesto bez suca, apoteke i liječnika nema nijedne kuće u koju bi se za sada mogli smjestiti.« Ovaj navod dovoljno govori o tome kakvo je mjesto Đakovo bilo u to vrijeme.

Prva ljekarna u Đakovu otvorena je početkom 19. stoljeća. Odmah nakon svog dolaska u Đakovu, biskup Mandić doveo je ljekarnika iz Pečuha. Najprije ga je smjestio u sjemeništu, a poslije mu je o svom trošku izgradio stan i apoteku. Adam Filipović, koji je napisao životopis biskupa Mandića (Xivot velikoga, privelikoga domorodca, i najvechega priatelja nashega Antuna Mandicha. Pechuh, 1823, str. 78-79), napisao je:

Likarnicu apoteku, da bolestnih hitro lik
(Odma zgradiv u početku) mogu dobit svi uvik,
U nju metni on Torkvata Manastira milostnog
Od Pečua k'seb dozvata zarad Lika kripostnog.
On je bio u Đakovu posli smerti Mandića,
Likarnicu deržeć ovu, i stekavši novćića,
U namstir ode stari, i ond umer godin punj;
Bog nekaga s'nebom dari, i oprosti svaki trun.

Dakle, jedno izvjesno vrijeme poslije 1815. godine u Đakovu je djelovala ljekarna. Do druge polovine 19. stoljeća nije nam poznato da li je bilo ljekarne i ljekarnika u Đakovu. Iz zemljišnih

knjiga poznato nam je da je vlasnik kuće broj 455 u Đakovu od 1860. godine bio Ivan Buday »liekarnik u Đakovu.« Umro je 1876. godine (ili ranije). Nije nam poznato da li je on držao vlastitu ljekarnu ili je možda radio u ljekarni »K sv. Duhu«, o kojoj pišemo dalje.

Ljekarna »K sv. Duhu«

U drugoj polovici 19. stoljeća, držao je ljekarnu Ladislav Tranger iz Osijeka, koja se zvala »K sv. Duhu«. To je bila ljekarna s tzv. stvarnim ili realnim pravom. Kada je točno Tranger došao u Đakovo nije poznato, ali poznato nam je da je 1861. godine kupio kuću br. 72 u ulici koja se nekoć zvala Vatrogasna, a to je sadašnja ulica Augusta Cesarca. Ovdje je možda bila i prva njegova ljekarna.

Godine 1888. kupio je Tranger na korzu kuću br. 238 od nasljednika trgovca Milka Pinterovića. Pinterovići su ovdje živjeli do 1895. godine, te su vjerojatno nakon njihovog odlaska Trangerovi ovdje sagradili novu kuću, u kojoj su držali ljekarnu, a gdje se ljekarna nalazi i danas.

Ljekarnu je jedno vrijeme držao u zakupu Stevan Kathrein, dok nije 1893. godine otvorio svoju ljekarnu u Đakovu. Poslije Kathreina, provodnik odnosno poslovođa ljekarne od 1. travnja 1893. godine postao je Ladislavov sin Dragutin odnosno Karlo Tranger (1868-1904). Kako saznajemo iz ondašnjeg tiska, iste godine kada je donešen novi zakon o ljekarništvu, Dragutin je utemeljio zakladu za otkup stvarnih ljekarničkih prava (»Vjesnik županije virovitičke«, br. 12, Osijek, 1894., str. 95). Kasnija sudbina te zaklade nije nam poznata. On je postao i vlasnik ljekarne nasljedivši je 1896. godine, a 1897. godine dao je ljakarnu u zakup Josipu Mediću radi odlaska na školovanje.

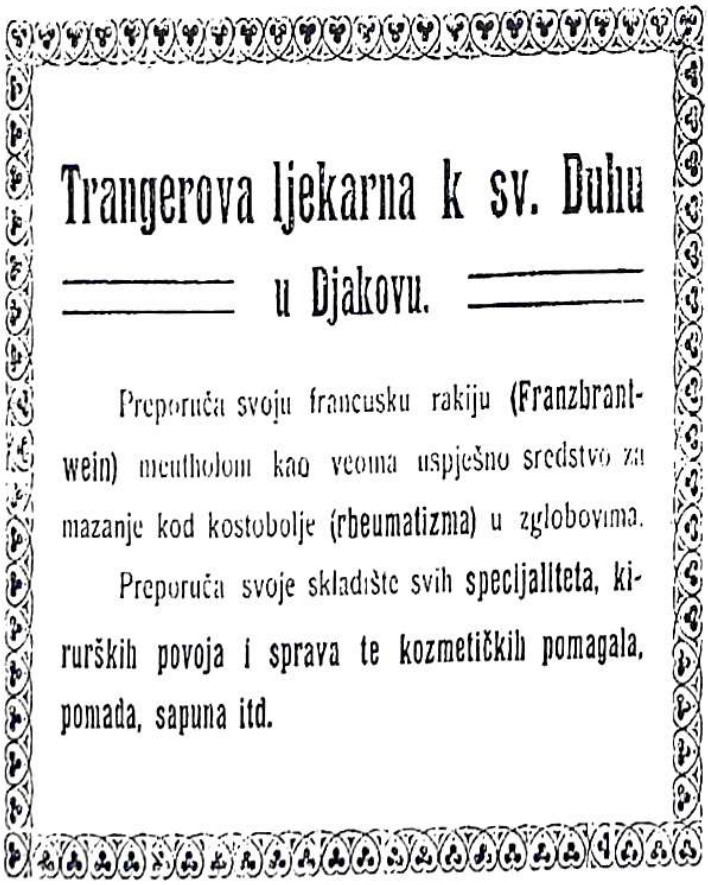

Reklama ljekarne »K sv. Duhu« u đakovačkom tisku.

Medić i Tranger bili su glazbenici amateri. Kada je 1899. godine Pjevačko društvo »Preradović« osnovalo tamburaški zbor, obojica su se prijavili među prvima (M. Horvat, Spomenica hrvatskog pjevačkog društva »Sklad« — »Preradović« u Đakovu 1863-1939, Đakovo, 1939., str. 136).

Karlo Tranger umro je 1904. godine, a Medić je ljekarnu držao u zakupu i nekoliko godina poslije njegove smrti.

Medić je bio i fotograf amater. Godine 1902. načinio je 14 dobrih fotografija etnografske zbirke Josipa Lovertića, koje su tiskane kao prilog članka »Pozlatinski vezovi u mojim sobama« (Zbornik za narodni život i običaje, knj. VII, sv. 2, Zagreb, 1902.). 1908. godine otišao je u Osijek, gdje je u Strossmayerovoj ulici uzeo u najam Kaudelkinu ljekarnu. (Poslije njegove smrti 1912. godine tu je ljekarnu uzeo u najam ljekarnik Gulović.).

Josip Medić u Osijeku nije imao većeg uspjeha u radu, tako bar navodi u nekrologu njegov prijatelj Makso Bruck (»Đakovština«, god. I, br. 66 od 23. lipnja 1912., str. 2).

Poslije odlaska Medića ljekarnu je od Trangerove udovice Eme uzeo iste godine u zakup Veljko Smokvina. Od 1. listopada 1912. godine zakupac iste je bio Hugo Fuchs (»Đakovština«, god. I, br. 81 od 6. listopada 1912., str. 2). On je ranije bio radio kod ljekarnika Jovića, gdje je bio vježbenik od 1901. godine. Godine 1912. Trangerova udovica (preudana Antunović) prodala je kuću u Vatrogasnoj ulici, a uskoro je prepolovila kuću na korzu. Dio kuće s ljekarnom kupio je Hugo Fuchs, koji je nastavio voditi ljekarnu pod starim imenom »K sv. Duhu«, sve dok je nije prodao 1939. godine ljekarniku Aladaru Gobetski iz Osijeka, te je otišao u Osijek gdje je držao ljekarnu.

Nakon drugog svjetskog rata ljekarna je opstojala pod nazivom »Državna ljekarna« (uz taj naziv, po novinama stajao je i dodatak »prije Gobetcki«), »Narodna apoteka«, a potom »Narodna ljekarna«. Do šezdesetih godina ljekarna je do ulice imala (s lijeva na desno) vrata i izlog veličine vrata sa metalnim rolo zastorom, te jedan prozor. Tada je izvršeno renoviranje te je ljekarna dobila sadašnji izgled.

Ljekarna »K Spasitelju«

Ljekarnu »K Spasitelju« otvorio je u prosincu 1893. godine ljekarnik Stevan Kathrein (1859-1911), koji je prije toga bio zakupnik Trangerove ljekarne. Za razliku od ljekarne »K sv. Duhu«, bila je to ljekarna s tzv. osobnim pravom. Kathrein je u Đakovu još od 1884. godine (ili još i ranije), jer ga tada nalazimo upisanog kao podupirućeg člana Pjevačkog društva »Sklad« (M. Horvat, o. c., str. 82). Poslije Kathreina vlasnik ljekarne je od 1899. godine Aleksander barun Jović od Siegenberga (1862-1905), rodom iz Starog Bečeja. Više godina je kod njega ljekarnički pomoćnik bio Stolfa Josip, koji 1901. godine prelazi kod Medića. Jović je umro iznenadno 1905. godine u Đakovu, gdje je i sahranjen. (Nadgrobni obelisk pisan ćirilicom vidio sam 1991. godine na prodaji). Kathrein je također umro u Đakovu, gdje je i sahranjen (još postoji grob sa spomenikom). Iste 1905. godine doselio je u Đakovo ljekarnik Ljudevit Šimat (1874-1913), odnosno Lujo, kako su ga zvali stari Đakovčani. Bio je neko vrijeme tzv. providnik te ljekarne, a kasnije i vlasnik. Šimat je bio aktivan u društvu »Hrvatski sokol« gdje je jedno vrijeme bio i starješina. Umro je 1913. godine, a njegovu udovicu Tonicu oženio je dvije godine kasnije poznati političar i odvjetnik dr. Ivan Ribar. Poslije Šimatove smrti vlasnik postaje Milan Goršetić (1883-1937). Nije nam poznato gdje se prvobitno nalazila ta ljekarna. Poznato nam je da se nakon dovršenja sadašnje općinske zgrade 1901. godine, ljekarna nalazila u njenom prizemlju na uglu. Tu je uselila za vrijeme dok ju je vodio ljekarnik Jović. Ljekarnik Goršetić bio je vrlo štovan građanin. Bio je dugogodišnji član upravnog odbora i potpredsjednik Pjevačkog društva »Preradović«, a obnašao je i funkciju u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu. Imao je kuću u Školskoj ulici, sada Ulici kralja Tomislava, u kojoj je sada »Časnički dom«. Umro je 8. veljače 1937. godine. Sahranjen je u grobnici zajedno sa Lujom Šimatom.

Odmah poslije drugog svjetskog rata izvršeno je renoviranje općinske zgrade, prizemlje je preuređeno u urede te je tako ova ljekarna prestala s radom.

Lijepo i nježno lice postizava se uporabom priznatog „Antonija Crema“ koji iza trajne uporabe odstranjuje sve nečistoće kože kao smeđane pjege, prišlice itd.

Antonija i Salvator sapun najpomnije sastavljen bez ikakvih škodljivih primjesa, ugodna mirisa, čisti kožu te se osobito preporuča uz uporabu moje **pomade za čišćenje lica.**

Bujna kosa dobiva se uporabom „Salvatorove vode za kosu“ koja iza kratke uporabe sprječava svako izpadanje kose. Veliki izbor najfinijih bečkih, francuskih i španjolskih sapuna i parfema raznih kozmetika za lice, kosu i ruke. Dobiva se jeftino u **Šimatovoj ljekarni „SPASITELJU“.**

Ph. MR. MILAN GORŠETIC,
ljekarnik. ĐAKOVO. 30

Reklama ljekarne »K Spasitelju« u đakovačkom tisku.

Umjesto zaključka

O povijesti obrtništva u Đakovu napisano je do sada podosta. Također i o trgovcima. Međutim, postojale su djelatnosti i ljudi koji su se njima bavili i o kojima do sada nije napisano gotovo ništa. Među njima su ljekarnici i njihove ljekarne. Podatke o njima saznali smo skupljajući razne druge podatke, te načinili na kraju ovaj prikaz njihove povijesti kroz razdoblje od gotovo jedno i po stoljeće. Iz njega je vidljivo da je u Đakovu bila ljekarna početkom 19. stoljeća, odnosno znatno prije negoli su ljekarne bile u mnogim drugim gradovima. Za neko razdoblje sredinom 19. stoljeća nemamo pouzdanih podataka, ali šezdesetih godina najvjerojatnije je postojala ljekarna u Đakovu, s obzirom da smo nailazili na neka imena ljekarnika zapisana u tome vremenu. Krajem 19. stoljeća bila je otvorena i druga ljekarna, te se znatno povećao broj ljekarni na broj stanovnija što je zasigurno utjecalo na zdravstveno stanje stanovništva Đakova i Đakovštine.

Ova će kratka povijest ljekarni i ljekarništva u Đakovu nadamo se, pridonijeti rasvjetljavanju povijesti jednog vremenskog razdoblja grada Đakova

---

MIRJANA PEJAKOVIĆ

Za Đakovo

Đeram tvoj želim biti
Akord u pjesmama tvojim
Krunit te hvalama svojim.
Ovjekovječit te treba slikar
Vjernik zaštitit molitvom tihom
Opjevat pjesnik stihom.

ADAM RAJZL

Djedu Pišti

Ti koji nikada nisi
odustati htio,
ni kad je vršalica
pod pljuskom
žitno snoplje
iskalijalo gutala,
ni kad je remenje pucalo,
osovine se, pregrijane,
lomile,
sada se odmaraš
ispod borova dragotinskih!

A kao da te vidim
dok stojim iznad kamene ploče
s tvojim imenom:
u suton života
u kući si
čiji krov
pun razbijenih crijepova
prokišnjava.

Kap po kap
kaplje na ležaj ti silaze
i noćnu tišinu
umjesto govora nečijeg
rascjeljuju.

A u večeri ljetne zvjezdane,
mjesec kroz prašnjav prozor zaviruje.
Sjenkama se razmahuje.
Ti misliš: nisu krošnje
vjetar što ih pomiče,
već to domahuje prijatelj stari,
Martin, stolar, iz sela.

U jesen blatnjavu
iz daljine
iz šume
samo lavež lijača čuješ.
Izaziva te da izađeš u mrklu noć
da dvocjevku podigneš.

A onda ustaješ
i vatru potpaljuješ
mrak samoće svjetlom da odagneš.

Ispod kamene ploče sada
zagubljenu svjetiljku možda tražiš,
a ona sagorjela.

ZLATKO RODJAK

Mala

Pričam ti
laži,
nemoj ih
slušati,
istinu ti
govore
samo
moje ruke.

SJEĆANJA NA SABIRNI LOGOR NIJEMACA U VALPOVU

Piše: VILKO ČURŽIK

Prošlo je pedeset godina od postanka sabirnog logora u kojem su bili zatočeni domaći Nijemci i Austrijanci oko godinu dana. Sada više nema nikakvog traga na mjestu gdje je bio postavljen.

Kako onda opisati sjećanje zatočenika koji još uvijek nose u sebi gorčinu koja teško pogađa ljudsko dostojanstvo? Kako dobiti njihov pristanak, kada se želi pobjeći od prokletstva koje ih je snašlo prije pola vijeka? Zato njihov Danteov pakao ili Damoklov mač koji im je nekada visio nad glavom nije lako niti jednostavno opisati.

Možda su još svježe rane u duši i srcu preživjelih zatočenika, koji još poneki put sanjaju strahote logorskog života? Ili još uvijek strepe u svojim sjećanjima, da se ne ponovi slična Kalvarija u visokim godinama njihovoga života? Da li je to zbog ljudskih tragedija koje se ponavljaju u Domovinskom ratu?

U istraživanju ove svirepe ljudske drame koja se odigrala u ovom gradu teško je animirati preživjele logoraše i dobiti od njih autentična sjećanja u realitetu proteklih događaja s najdubljim osjećajem, u vremenu koje nemilosrdno briše uspomene.

Zato nemojmo očekivati, da ćemo od bivših logoraša saznati sve što su oni proživjeli u svojem zatočeništvu. Već nakon njihovog izlaska iz logora započeo je proces zaboravljanja, a politička klima za prezentiranje njihovog života iza bidljikave žice u javnosti nije bila povoljna. Duboka šutnja i prezir vladajućih krugova prema bivšim logorašima bili su svakodnevno prisutni. Tko je imao hrabrosti govoriti u njihovu obranu? Onaj tko bi to učinio navukao bi na sebe sumnju u prezir onih kojima istina nije bila po volji.

Bivšim logorašima nije preostalo ništa drugo nego da i dalje nose svoj križ duševnih patnji ili da potraže putovnicu i napuste svoju domovinu. Prepušteni sami sebi svjesno su počeli potiskivati u sebi gorke uspomene tražeći u novonastaloj situaciji i prilikama izlaz u sredini gdje su se zatekli. A vrijeme, vrijeme polako liječi rane. Konačno, nakon toliko godina uspjeli smo saznati jedan dio teških uspomena dvoje bivših logoraša. Naime, različitosti iznijetih sjećanja o istim ljudima i događajima neznatni su, ali su ipak neizbježni.

U ovom zapisu iskrsuju pred očima takvi prizori, da se moramo zapitati: »Zar je to moguće?« Da moguće je. I stvarno i istinito. To nam potvrđuju i zbivanja iz sadašnjih logora smrti koji su se pojavili u velikosrpskoj agresiji na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Na temelju priopćenja zatočenika Ilone Springer, rođene Kirch iz Osijeka i Ivana Fuderera iz Valpova uspjelu smo oteti od zaborava njihove uspomene na život u Sabrirnom logoru za Nijemce i Austrijance u Valpovu od svibnja 1945. pa sve do svibnja 1946. godine.

Ilona je imala jedva 15 godina, kada je zajedno s roditeljima, 11. svibnja 1945. bila sprovedena na ispitivanja u zgradu Županije u Osijeku. Tom prilikom bile su im oduzete sve vrjednije stvari i zlatnina. Pod oružanom pratnjom bili su sprovedeni na željezničku stanicu i u marvenim vagonima iskrcani su u Josipovcu gdje su bile baraka bivše njemačke radne službe »Arbeitsdinst«. Djeca su bila do 25. svibnja zajedno s roditeljima, a nakon toga vile su majke odvojene od svojih muževa i očeva. One su bile s djecom dopraćene na pustaru Čeretinci kod Markušice gdje su do početka kolovoza 1945. g. sjekli kukuruzovinu na imanju bivšega vlasnika. U njegovoj napuštenoj kući spavalo se na slami i pokrivalo se dekom. Nakon dva mjeseca bile su majke s djecom ponovno vraćene u Josipovac. Za to vrijeme muškarci su radili na pustari Ovčara kod Čepina.

Poslije njihovog povratka, priča Ilona, svi smo bili sprovedeni u Valpovo na prostoru sajmišta iza kapelice sv. Roka prema ciglani, gdje su otprije bile barake njemačkog Wermachta. Smještaj smo dobili u 8 baraka. Izuzetak su bile obitelji Pfaf, Bratmann i Munch koje su dobile smještaj na ulazu u logor. Njima je bila povjerena logorska organizacija života i rada određena prema zapovijedi logorske uprave. Pored njih bile su četiri polupismene naoružane partizanke koje su psovale i tukle zatočenike za najmanji prekršaj.

Čitav prostor logora bio je ograđen bodljikavom žicom. Komanda logora nalazila se izvan žice pored nekadašnjeg vlastelinskog magazina. Logor je bio podijeljen u muški i ženski. Odijeljeni su bili ogradom od letava. Najveća baraka bila je br. 6. U njoj je bilo smješteno 150-200 osoba, dok je u ostalim barakama moglo biti oko 100 osoba. Kreveti su bili na kat. Ljudi su ležali jedni pored drugih kao sardine. Pokrivali su se dekom, a pod glavom imali su svoj kofer. U takvim nenormalnim uvjetima mnogi su se razboljeli. Zatočenici i stražari bili su puni ušiju. Počele su harati zarazne bolesti, svrab, pjegavi tifus, dizenterija itd.

U početku su dnevno umirale 2-3 osobe, a nakon višemjesečnog boravka u logoru dnevno je umiralo 20-30 osoba. Zbog toga je nestalo čavala za zakivanje sanduka, koji su u početku bili besplatni, a kasnije se naplačivalo po 500 ondašnjih dinara, što je bilo mnogo za naplatu.

Prvi upravitelj logora bio je neki Relja. Isticao se okrutnošću i za najmanji prekršaj dijelio je kazne šamarima i kundakom.

Njegova okrutnost išla je tako daleko, da je kaznio daljskog župnika Petra Fišera vezavši ga na »stup sramote« s podignutom glavom prema suncu i željeznom šipkom ispod vrata. Tom komandantu morala je, priča Ilona, noge prati. Zbog toga ga je ukorio politički komesar Branko Štimac, pa je Relja u nastupu bjesnila i svađe doživio živčani napad — »partizansku bolest« u kojoj se tijelo grči kao kod epilepsije ili padavice. To stanje traje desetak minuta. Za to vrijeme bolesnik se baca, stenje i viče. Kada ga se uhvati za mali prst na ruci postepeno dolazi k sebi. To sam imao prilike vidjeti poslije rata u prvom selu mojega službovanja Bair-Popovcu kod Novske. O tom događaju zabranio je politički komesar Iloni bilo kakav razgovor s drugim logorašima.

Hrana je bila veoma slaba. Za doručak se dobivao čaj od gloga kojega su zatočenici brali u logoru i izvan njega. Ručak se dijelio na kazanu. Blagovaonice nije bilo. Ostati u životu i fizičkoj kondiciji bila je prava vještina. Paketi su stizali od rodbine i prijatelja, ali su bili pregledani. Nikada nisu bili kompletno uručeni zatočenicima, jer su stražari zadržali jedan dio namirnica za sebe. Zbog toga su paketi stizali preko domaćih ljudi u manjim količinama, ali češće.

O ličnoj higijeni da se i ne govori. Jedno vrijeme voda se uzimala iz derma, koja se nalazila u središtu logora. Kada je deram presahnuo, odlazili su logoraši s buretom na kolima po vodu na bunar kod ciglane. Teške bolesnike odvodilo se izvan logora u zgrade gdje ih je liječio dr. Stjepan Hartl. Medicinske sestre bile su većinom priučene logorašice. Lijekova nije bilo dovoljno. Potajno ih je slao apotekar mr. Ferdo Desaty iz Valpova. Broj bolesnika se postepeno povećavao, a isto tako i broj umrlih. Mrtvace se odvozilo noću, da ih nitko ne vidi, na platou poslagane kao cjepanice. Dešavalo se, da poneki mrtvac ispadne iz kola, pa su ga sutradan pokupili Valpovčani i sahranili. Masovno umiranje bio je povod, da se zatvorenici otpuštaju iz logora, ako su imali rodbinu koja bi se za njih brinula.

Na valpovačkom groblju iza kapelice i mrtvačnice morali su zatočenici kopati velike rake u koje su bili mrtvaci poslagani, poliveni krečom i zatrpani bez ikakvih oznaka.

Zatočenici su održavali red u barakama određivanjem dežurnih. Izvan logora radili su na popravljanju cesta, na ciglani, branju kukuruza i na drugim poslovima. To je samo djelomična slika o valpovačkom logoru u kojem su zatočenici bili osuđeni na postup-

no umiranje. Nije mnogo zaostajao iza onih koji su bili u Jasenovcu, Staroj Gradiški i u drugim mjestima gdje se vršila egzekucija nad zatvorenicima.

Iz ovog logora uspjelo je pobjeći Ivanu Fudereru, kada je bio na straži čuvar, koji nije bio strog prema zatvorenicima. Skrivao se kod svojih rođaka i čekao kraj ovoga nenormalnoga života, ovih patnji. Organizirane potrage za njim nisu ga uspjele pronaći. Kakav je to bio strah, to može samo naš sugrađanin najbolje opisati. Kada je bio logor u svibnju 1946. g. raspušten, osjećao se kao da je bio nonovno rođen. Međutim, sunce slobode nije svanulo za sve zatočenike. Oni koji su bili evidentirani kao članovi Kultur bunda bili su sprovedeni u Sabirni logor Gakovo u Bačkoj kod Saombora, dok su ostali pušteni kućama.

Postavlja se pitanje? Da li treba prešutjeti i zakopati u najdublji kutak čovjekove duše i srca, svijest i savjest ovakve i njima slične monstruozne slučajeve koji se javljaju u nemoralnim uvjetima, kada patološki tipovi igraju svoje kolo i kada demon smrti kruži nad glavama nedužnih zatočenika?

Da šutimo, da zaboravimo? Ne! Zašto?

Govoriti, razmišljati ili pisati o ljudskim patnjama potrebno je, da se probudi uspavana ljudska svijest i svijest, da se zauvijek prekine s pojavama koje uvelike degradiraju čovjekovu osobu, njegov pogled na život i svijest pun optimizma i stvaralaštva za dobro budućih generacija.

Nažalost i u Domovinskom ratu za oslobođenje Hrvatske i BiH nastali su logori i zlikovci kojima ljudski život ništa ne vrijedi, a vapaji nesretnika čuju se do neba. Isto tako prognanici i izbjeglice nemaju osjećaj slobode, dok se ne vrate na svoja vjekovna ognjišta. Što rade, UN, UNPROFOR, SAD, Ruska federacija i Europska zajednica? Nadmudruju se, a narod pati. Što radi Međunarodni sud za ratne sločine? Kako spriječiti osnivanje logora? Odgovor je nedvosmislen i jasan! Samo zasjedničkim akcijama humanitarnih organizacija i nadasve uz pomoć crkve i čovjekovog duhovnog preporoda, unošenjem u njegov život vjerskih aksioma kao očevidnih spoznaja i osnovnih načela koji se mogu u životu dokazati, da se promjeni njegova narav, da se njegove mane i poroke svedu na minimum.

U toj borbi između dobra i zla ostaje nam samo vjera u Svevišnjega, jer samo on može pobijediti sotonu koji je pomutio ljudski razum.

Na valpovačkom groblju postoji križ i ploča s natpisom: »Za uspomenu svim žrtvama II svjetskog rata i koncentracijskog logora u Valpovu — Zur erinerung an alle opfer des II Welkrieges und opfers des Konzentrationslager in Valpovo.

Ovaj spomenik je podigao Savez Nijemaca i Austrijanaca Centrala Osijek (Ogranak Valpovo) — Disem Denkmal hat der Verien der Deustshher und Osterreicher Kroatien — Centralle Osijek (filiale Valpovo Errichtet)«

Križ je postavljen 1993. g. Isto tako križ iz 1856. i kapelica Eve Walter iz 1929. g. s natpisom »ZUM DANK UND ANDENKEN, O MEIN GOTT UND ERLOSER« svjedoče o prisutnosti Nijemaca u Vlpovu prije — mnogo godina.

Prema zabilješkama daljskog župnika i bivšeg logoraša Petera Fichera i sjećanja gospođe Marije Paljuh, rođene Mandl iz Valpova donosimo imena ispisana fonetski i ponešto u izvornom obliku umrlih i preživjelih logoraša Valpovštine.

Valpovo

ŠMIT JELKA, rođena u logoru 15. srpnja 1945,
umrla 16. srpnja 1945.
GRINTER BARBARA, udovica, kći Franje, rod. Halaker,
umrla 17. kolovoza 1945.
SCHMEIL JOSIP, rođen 1866., umro 5. siječnja 1946.
NEUMANN ELZA, rod. 1885. djev. prezime Keint,
umrla 2. veljače 1946.
FUDERER JOSIP, rođen 1908. g., muž Barbare r. Schchter,
umro 3. veljače 1946.
FEDERER ROZINA, rod. 6. veljače 1899.,
umrla 3. veljače 1946.
GRUBER STJEPAN, rod. 1945., umro 4. veljače 1946.
KRINTEN HANS, rod. 1946., umro 7. veljače 1946.
NEUMANN KATA, rod. 1941., umrla 11. veljače 1946.
BINSKI ANTUN, rod. 1908. umro 13. veljače 1946.
PICHLER LENKA, rod. 1926., umrla 18. veljače 1946.
ORFORT MARIJA, rod. 1888., djev. prezime Vuksanić,
umrla 21. veljače 1946.
OMŠTAT EVA, djete rođeno i umrlo u logoru 21. veljače 1946.
FINK ADOLF, rod. 1876., umro 22. veljače 1946.
RICHARD ANTUN, rod. 1891., umro 3. ožujka 1946.
KIRCHNER VIKTOR, rod. 1975., umro 9. ožujka 1946.
WALTERR PETAR, rod. 1q881., umro 9. ožujka 1946.
KRANZ ANA, rod. 1946., umrla 10. ožujka 1946.
ŠMANZER ADELPART, rod. 1945., umro 11. ožujka 1946.
MILAZ AGNEZA, rod. 1880., umrla 12. ožujka 1946.
RIGL MIHAJLO, rod. 1945., umro 19. ožujka 1946.
SCHÄFER TEREZIJA, umrla 1946.
HANSER TEREZIJA, umrla 1946.
LENGYEL MARIJA, umrla 1946.
SCHMIDERER MIJO, umro 1945.
KRAUS, neutvrđenog imena, djevojčica, umrla 1945.
KUBALA, neutvrđenog imena, umro 1945.
GROF LOTHAR BERKS, umro 1945.
FUDERER MARIJA, dijete, umrlo odmah nakon rođenja

Preživjeli kasnije umrli logoraši

FUDERER SEPIKA, umro 1974.
FUDERER BARBARA, umrla 1963. g. u Njemačkoj
FUDERER IVAN, FUDERER KONRAD, umro 1978.,
FUDERER SOFIJA, umrla 1984., FURERER ANA,
FUDERER ROZIKA, umrla 1982, FUDERER KLAUS,
umro u Njemačkoj,
FUDERER KATARINA, živi u Njemačkoj s kćerkom
KATARINOM,FUDERERR MAGDALENA,
umrla u Njemačkoj
FUDERER HANS, umro 1952,
FUDERER MARIJA, rod. PORCIO, umrla 1984.,
FUDERER ANTUN živi u Gatu,
MANDL MARIJA, živi u Valpovu,
LADISLAV MARKO, umro u Njemačkoj 1959.,
WALTER ANA, živi u Njemačkoj,
WALTER ROZA, živi u Njemačkoj s majkom,
WALTER KATARINA, živi u Njemačkoj,
WALTER JOSIP, živi u Njemačkoj,
ŠTRAUB STJEPAN, umro prije 30 godina u Valpovu,
ŠTRAUB ANA, živi u Belišću,
BALANŽE ROZA, umrla prije 15 godina u Valpovu,
BALANŽE MARIJA, živi u Valpovu,
BALANŽE IVAN, živi u Šagu kod Valpova,
Grofica MARIJA BERKSA, rod. NORMANN,
umrla u Valpovu,
SCHREDER MICIKA, živi u Zagrebu,
SCHREDER KATICA, živi u Zagrebu,
ARNOLD ROZA, živi u Njemačkoj,
ARNOLD JOSIP, umro u Njemačkoj,
KIRHNER, bračni par, muž umro u logoru, a supruga
u Valpovu,
SCHMIDER ANTUN, umro u Valpovu,
SCHMIDER TEREZIJA, umrla u Valpovu
SCHMIDER ANA, udana Turuk, živi u Valpovu,
SCHMIDER JOSIP, živi u Njemačkoj,
VELDIN ANTUN, MICA i KATICA, žive u Valpovu,
WALTER FRANZ i EVA s tri sina žive u SAD,
EITMAN ANA, umrla u Valpovu,
EITMAN PAULINA, živi u Njemačkoj,
HANSER MATAIS, živi izvan Valpova,

LENGYEL FERIKA, umro izvan Valpova,
LWNGYEL ZLATA, živi u Đurdu,
LENGYEL ANA, poginula od granate u Valpovu 1944. g.,
REHWALD REINCHOLD, umro u Valpovu,
POM ADOLF, umro u Valpovu
KLEM MARIJA, umrla u Njemačkoj,
KLEM KATARINA, umrla u Njemačkoj,
BACHMAN ANDREAS, umro u Valpovu,
BIBERT i REIS, sestre, rod. Krackenfels, umrle u Valpovu,
WOLF (bez imena), umro u Valpovu,
SCHREIPING TOMAS, umro u Valpovu,
SCHRIRING MARIJA, umrla u Valpovu,
KOS ANA, umrla.

Iseljenici u Njemačku i SAD 1944. g. su:

SCHAFNER, šest osoba u SAD, WALTER, dvije porodice s 11 osoba u SAD, ILL ANTON, sedam osoba u SAD, RICHARD, tri porodice s 9 osoba u Austriju, FICHLER HANS i JAKOV, s 10 osoba u Austrijiu (Grac), FUDERER ADAM, s 5 osoba u Austriji oko Graca, SCHUMERISTER, s četiri osobe živi oko Salzburga, TISCHMACHER, s pet osoba živi oko Salzburga, SCHULER GUSTAV, urar s četiri osobe živi oko Salzburga. KLEM PETER I FRANZ, s 8 osoba živi u SAD i Njemačkoj, KORWIESER, s 4 osobe živi oko Salzburga, BARTUSCH, s tri osobe živi u Njemačkoj, KELLER, s 4 osobe živi oko Salzburga, i LIED SINGER STJEPAN, s 4 osobe živi u Njemačkoj.

Pokušaj da se navedena imena svrstaju u nekoliko kategorija i da se dobije samo donekle brojčane podatke o ovoj kataklizmi, teško je utvrditi u cijelosti. Približno izvedenom rekapitulacijom, vidi se da je u logoru umrlo 29 osoba, da je logor preživjelo 30, da je poslije izlaska iz logora umrla 31 osoba i da je iseljeno 1944. g. u Njemačku i SAD oko 174 osobe.

Belišće

OBERKIRSSUP ANTUN, rod. 1874., umro u logoru 10. II 1946., KINDL JOSIP, rod. 1879., umro 12. II 1946., KRINK KATA, rod. 1878., umrla 14. II 1946., ŠVARC GUSTAV, rod. 1868. g., umro 16. II 1946., VAJPERT NIKOLA, rod. 1877. g., umro 22. II 1946., HERT STJEPAN, rod. 1877., umro 26. II 1946. HELMAN LJUDEVIT, rod. 1902. umro 1. III 1946. ŠALK ĐURO, rod. 1877., umro 4. III 1946. VAJPERT KLARA, rod. 1898. umrla 4. III 1946., ŠALK FRANJO, rod. 1902. g., umro 9. III 1946. ŠVARC IVAN, rod. 1888. g., umro 11. III 1946., URI ANA, rod. KELLER 1877. g., umrla 12. III 1946., MATZENAUER JOSIP, rod. 1886. suprug KATE rod. KAJL, umro je 12. III 1946., ŠVARC ELZA, rod. 1888., umrla 15. III 11946. HUDERER ADAM, rod. 1880. g., umro 17. III 1946., VAJNPERT JOSIP, rod. 1906. g., umro 118. III 1946. i MELMAN LIZA, rod. KRIST 1878. g., umrla 22. III 1946. g. SVEUKUPNO umrlo je 17 osoba. Ostali podaci su nepoznati.

Bizovac

HIN JULIJANA, rod. 1885. g., umrla je u logoru 5. I 1946. g., BRENER JOZO, rod. 1880., umro je 28. II 1946. g., HANZER ANA, rod. 1892. g., umrla je 28. II 1946. g. Sveukupno 3 osobe.

Petrijevci (I)

KRIZMAN MARIJA, rod. 1918. g., umrla u logoru 3. III 1946., UJHAZI KATICA, rod. 1908. g., umrla je 4. III 1946., HARAMBAŠIĆ ANA, rod. HONIGL 1922. g., umrla je 4. III 1946. g., KRANER ROZINA, rod. 1911. g., umrla 5. III 1946. HENIGER REZA, rod. 1888., umrla 5. III 1946., BLANK MARIJA, rod. 1895. g., umrla 9. III 1946., DANENHANER MARIJA, rod. 1865., umrla 10. III 1946., PILGENMAJER MATIJA, rrod. 1883. od pok. Marije Kreitner, umro(la) 11. III 1946. HASENBACH JOSIP, rod. 1894., sin Jule rod. Uri, umro je 15. III 1946. AJDOVAC MARIJA, rod. 1891. umrla je 14. III 1946., TIPELHOFER IVAN, rod. 1878. g., umro je 20. III 1946. MARTIN MARA i ĐURO, Marin je rod. 1885., umro je 21. III 1946. RIHTER ANICA, rod. 1907. g. Joković, umrla je 22. III 1946. BLANK STJEPAN, rod. 1880. g., sin Marije rod. Pigermajer, umro je 25. IV 1946. UKUPNO je umrlo 15 osoba. Ostali podaci su nepoznati.

Harkanovci

RANT TEREZIJA, rod. 1867. g., umrla u logoru 28. VII 1945.

Šag

HEZLL MARTIN, rrod. 1880. g., umro je u logoru 16. III 1946.

Petrijevci (II)

MONIGL TEREZIJA, rod. Teninger 1901. g. od oca Andrije, umrla je 2. I 1946., PENZINGER JOSIP, rod. 1877. g., od majke Terezije r. Sikula, umro je 8. I 1946. OBERKIRSCH RUŽA, rod. 1945., umrla je 11. I 1946. KRANZ HELENA, rod. 1942., umrla je 11. I. 1946. ŠMIT MARIJA, rod. Miler 1890. g., supruga Ivana Šmita, umrla je od tifusa 20. I 1946., PILGERMAJER MARIJA, rod. 1883., Kreitner, supruiga Matije Pilgermajera, umrla je 21. I 1946., ŠIPS STJEPAN, rod. 1872., sin Marije rod. Metrenačer, umro je 27. I 1946., KRAITER ĐURO, rod. 1887. g., umro je 4. II 1946. KOMENT MARIJA, rod. 1879. g., Dugački, umrla je 4. II 1946., KIHNER REZA, rod. 1882., umrla je 7. II 1946., ŠIPS MARIJA, rod. 1880. g., umrla je 9. II 1946., GRIL ANTON, rod. 1890., umro je 9. II 1946., ŠISLER JULA, rod. 1892. Berhart, umrla je 11. II 1946., KRANZ KATA, rod. 1894. g. Schmeisel, umrla 11. II 1946., HAJSELMAN MARA, rod. 1875. g., umrla 12. II 1946., OBERKIRSCH, rod. 1911., umro(la) 14. II 1946., URI ROZA, rod. 1877. Horvat, umrla 15. II 1946. Ukupno 17, a sveukupno 32 osobe.

Veliškovci

RUŽAR SIMRA, rod. 1885. g., od majke Terezije rod. Gerhard, umro 1. II 1946., KLEM ANTON, rod. 1885. g., muž Lize rod. Burg, umro 1. II 1946., RUŽAR NIKOLA, rod. 1873. g., umro 4. II 1946., RUŽAR TEREZIJA, rod. 1888. g., u Petrijevcima, supruga Simona Ružara, stanovala u Veliškovcima, umrla 5. II 1946., FEI JOSIP, rod. 1888., umro 5. II 1946., GAUKLER DANKO, rod. 1907., umro 10. II 11946., KELLER JULIJANA, rod. 1913. g. Klem, umrla 11. II 1946., FEI PETAR, rod. 1889., muž Reze rod. Burg, umro 13. II 1946., KLEM ROZA, rod. 1909. g. Vendlinger, umrla 16. II 11946., MANINGER ADAM, rod. 1888. g., umro 16. II 1946., BAJER ADALBERT, rod. 1868. g., umro 17. II 1946., ŽUK MIJO, rod. 1864. g., umro 117. II 1946. MAJZL MARIJA, rod. 1872. g. Geil, umrla 18. II 1946., FAI TEREZIJA, rod. 1892. g. umrla 22. II 1946. GANKLER FRANCISKA, rod. 1913. g., umrla 26. II 1946. g., FAJ ELZA, rod. 1898. g., umrla 27. II 1946., HETICH REZA, rod. 1892. g. Zimmer, umrla 2. III 1946., FAJ IVAN, rod. 1893. g., umro 5. III 1946., HETICH STJEPAN, rod. 1895. g., umro 6. III 1946., GAJER ELZA, rod. 1902. g., umrla 8. III 1946., HETIH PAULA, rod. 1909. g., supruga Josipa Hetiha, djev. prezime Matias, umrla 11. III 1946. g i GAJER ŠIMUN, rod. 1872. g., umro 15. III 1946. g. Ukupno 22 osobe.

Gat

KELER NIKOLA, rod. 1885. g., umro 12. II 1946. g., KAJZER REZA, rod. 1885. g. Gauf, umrla 21. II 1946. g., DUPCA ANTUN, rod. 1877. g., umro 22. II 1946. g., suprug Agneze rod. Erner, PORCIO ĐURO, rod. 1888. g., umro 28. II 1946. g., ŠTAMBERGER KATA, rod. 1885. g., umrla 5. III 1946. g., PORCIO VENDEL, rod. 1874. g., umro 10. III 1946. g., ŠTRUMBERGER JOSIP, rod. 1880. g., umro 11. III 1946. g., BOGNAR NIKOLA, rod. 1884. g., umro 16. III 1946. g. Ukupno 8 osoba.

Ladimirevci

IRAČEK EVA, rod. 1884. g., umrla 12. I 1946. g., PFAJFER ANA, rod. 1885. Engelbrecht, umrla 14. II 1946. g., LAVANDI FERDO, rod. 1874. g., umro 15. II 1946. g. ANGELI PAVAO, rod. 1902. g., umro 5. III 1946. g. i ENGELBRACHT MIJO, rod. 1894. g., umro 11. III 1946. g. Ukupno 5 osoba.

Uoči drugog svjetskog rata brojno stanje obitelji Nijemaca Valpovštine bilo je slijedeće: Belišće 92, Valpovo 38, Veliškovci 60, Satnica 40, Ladimirevci 12, Samatovci 6, Šag 3, Nard 2, Petrijevci 128, Brođanci 1, Madarinci 2. Ukupno 114 obitelji. Ako se ovaj broj pomnoži sa 5 dobimo, da je u prosjeku moglo biti oko 2.070 Nijemaca na području Valpovštine na uoči rata. Prema nepotpunim podacima u logoru je umrlo oko 116 žitelja, pa bi na taj način preživjelo 1.954. Uzmemo li u obzir, da su se mnogi iselili u Njemačku i druge zemlje tijekom 1944. g. i kasnije, onda će nam nova istraživanja pokazati opet nepotpunu sliku stanja, odnosno broj Nijemaca koji sada živi na području Valpovštine.

MARA MIKULIĆ

Miris zemlje

Za plugom orač ponosno korača
miris mu zemlje dušu srećom puni
nestaje trnja, okorjelog drača
glazbu on oreć stvara ko po struni.

Ushićen, sretan, pjesmom zemlju budi
kapljama znoja njene oči rosi
pomisli za se: Baš su oni ludi
Što ovdje više ne hodaju bosi.

I pjeva orač plugom brazde slaže
pjesmu on utkar u crnicu želi
pritisnu plugom nježnije i blaže
zemlja je živa, nešto u njem veli.

ŽELJKO CAKO

Leptirići

Gdje li ste samo
Leptirići mali
Jeste li umrli
Ili ste zaspali.

Ja vas tražim
U ružama crvenim
U šarenom cvijetu
Tražim u toplom ljetu.

VILKO ĆURŽIK

Valpovački radni logor

Može li biti veće nesreće,
neizvjesnosti i stradanja,
za ljude, žene i djecu,
opkoljene bodljikavom žicom,
na valpovačkom vašarištu?

Odjednom su oni
sve izgubili,
postali su logoraški brojevi,
na listi nesretnika.
Može li biti
veće ljudske drame
od ovih patnika?

Zar netko može biti
zbog njemačkog prezimena
neprijatelj drugih?
Zar to nije genocid?

Jao!
Gdje je ljudska savjest,
gdje je humanost?
Jao!
Zašto postoji ljudska zloba,
pakost, zavist, pokvarenost?

Može li u životu
teže biti
za pravednog čovjeka
kada ga netko ponizi
i teško uvrijedi?

Mora li svatko
svoj križ
u životu nositi,
pod njim trpjeti
i na groblje otići?

Batine,
bolesti, strijeljanja,
težak logoraški rad,
na kazanu malo hrane,
kako preživjeti glad?

Kako povratiti
vjeru u život,
u ljude i prijatelje,
kako oživjeti
nedužno sahranjene?

Može li ovaj
prognani narod
doći na svoja ognjišta?
Može li opet,
živjeti kao prije?

VINOGRAD SESTARA SV. KRIŽA U TRNAVI

Piše: S. TIHOSAVA KOŠEC

Trnava, mjesto poznato po svojim vinogradima, smjestila se u jednome od najljepših krajeva naše Đakovštine, na obroncima Dilj gore, samo 15 km od Đakova. Ovdje namjesto »trnja« niče i raste »trsje« već tamo od daleke 1702. godine, kad se spominje prvi vinograd, zasađen u ovome kraju. Danas su svi brežuljci pokriveni vinogradima i bijelim vikendicama.

Samo mjesto Trnava skoro da se i ne vidi. Sakrilo se među vinogradima u krošnjama drveća i voćaka. U selu živi oko 720 stanovnika u 120 kuća. Neki žive samo od poljodjelstva, neki su i drugdje zaposleni. No, svaki ima barem mali komadić vinograda, makar samo za grožđe. U vinograde su se nastanili i gradski vikendaši. Oni brojem čine već jedno zasebno selo.

Od svih tih vinograda jedan od najstarijih, najveći i najbolje uređen je biskupijski vinograd. Poznat je na daleko po »misnom vinu«, koje se cijedi iz njegovih tisuća i tisuća slatkih grozdova.

O tome vinogradu nije ovdje riječ. Mi ćemo se zaustaviti na mnogo manjem vinogradu, na vinogradu sestara sv. Križa iz Đakova. Odmah je na lijevo na ulazu u mjesto, uz vinograd poznate i ugledne obitelji Romić-Srdar.

Već daleke 1912. godine kupila je Uprava Samostana u Đakovu u ovome lijepome kraju vinograd, šljivik, kućicu i podrum i s inventarom za 18.000 kruna, od dr. Miroslava Weissa, liječnika u Đakovu. Imanje se nalazilo uz glavni put, danas je to cesta, kojom se dolazi iz Đakova, podno brda Zlatarevca i spušta se u dolinu Prodolak.

Posjed nije bio velik. U svemu 6 jutara vinograda i 1 jutro oranice. Bio je namijenjen za oporavak i odmor sestrama, koje su radile po bolnicama, staračkim domovima, lazaretima i školama. Iscrpljene, često i bolesne, dolazile su u ovaj lijepi i zdravi kraj, da na čistom zraku i u prekrasnoj prirodi obnove svoje snage.

Vremenom se lice posjeda mijenjalo, kako su to prilike i razne okolnosti zahtijevale. 1921. godine nadograđene su na staru kuću još tri prostorije i mala kapelica sa izlazom na veliku terasu i na otvoreni hodnik. U donjim prostorijama bila je kuhinja, blagavaonica i smočnica. Svi prozori, vrata i terasa bili su okrenuti prema vinogradu, tako da se kuća od glavnog puta jedva i primjećivala. Tornjić nad kapelicom davao joj je posebni čar. Sva u cvijeću, skrivena među voćkama, bila je kao kućica u priči. Svi, koji je pamtimo, sjećamo se s nostalgijom lijepih dana naše mladosti, vezanih uz ovu kuću. Jer, u Trnavi se dolazilo i na oporavak i na odmor, na posao i na izlet i u berbu... Kakvo je bilo veselje, kad je kuća bila gotova, čitamo u Samostanskoj kronici: »Otac naše sestre Cecilije Sehn iz Selaca i sestre Devote iz Gašinaca (obje već pokojne, o. p.), dovezli su besplatno naše gojenice iz Đakova. Bilo je 18 kola (zaprežnih). Poslije sv. Mise išao je narod u procesiji u vinograd, gdje je bio podignut KRIŽ, simbol naše vjere i znak naše Družbe«. Posebna radost za kućne sestre bila je kapelica. Dva puta tjedno služio je mjesni župnik sv. Misu u kapelici, tako da sestre nisu morale ići svaki dan u župnu crkvu, udaljenu nekih 20 minuta pješačenja od kuće.

Sagrađene su i gospodarske zgrade: staja, ovčinjak s oborom, svinjac, kokošinjac... Bilo je to pravo seosko gospodarstvo. U staji su bile uvijek 3-4 krave, dva konja, gajila se i živad i svinje, ali samo toliko koliko je trebalo za potrebe kuće i gnojidbu zemlje. Nastojalo se, da i sestre, koje dolaze na odmor i oporavak, imaju, osim čistog zraka, dobru i zdravu domaću hranu.

Iz tog doba ostala su nama u sjećanju draga lica naših sada već pokojnih sestara: s. Doroteje, s Lucile, s. Izidore, s. Sebastije... One su svijim radosnim služenjem zajedno sa svojim sestrama oplemenile i sačuvale mlađim generacijama ovaj komadić »raja« na zemlji.

Kako je tlo bilo podvodno, na udaru kiša i bujica s brijega, vlaga je brzo podgrizala kuću, i kućna gljiva je uništavala drveninu. Godine 1937. voda je prodrla ispod kuće, a u vinogradu se odronjavala zemlja. Kad se u toj borbi s elementarnim nepogodama više nije isplatilo popravljati kuću, odlučila se Uprava samostana u Đakovu 1963. godine na gradnju nove kuće. Nacrt za kuću dao je dr. Ivan Rogić, kanonik i profesor teologije u Đakovu. Gradnju je vodio ing. Ivan Damjanović, a radove je izvodio majstor Zorić, privatnik sa svojim radnicima. Radovi su zastali, kad je 13. travnja 1964. godine potres zahvatio Đakovo i okolicu. Stara kuća jedva je izdržala. Ipak je, uz veće i manje popravke, doživjela preseljenje sestara u novu kuću, katnicu, s lijepim zatvorenim staklenim terasama i zračnim prostorijama. Najljepša prostorija na kraju I. kata, bila je kapelica, posvećena sv. Josipu, zaštitniku cijele kuće i imanja. Blagoslov kapelice i kuće obavio je biskup Mons. Stjepan Bauerlein 19. I. 1966. godine.

1971. godine porušena je stara kuća. Na istom mjestu sagrađene su nove gospodarske zgrade: spremišta za jabuke i ostalo, podrum za vino i kačara. U gornjem dijelu zgrade napravljeno je nekoliko sobica za naše civilno osoblje. Za vrijeme Domovinskog, a i prošlog rata, našle su ovdje svoje utočište izbjeglice iz Bosne.

Križ u vinogradu simbol vjere i obilježje sestara sv. Križa

Vremenom je i vinograd dobio novi izgled. Već 1966. godine podignut je jedan dio na betonske stupove. Danas je već cijeli na stupovima. Dio starog vinograda pretvoren je u vrt i voćnjak.

Kupljena su još dva jutra livade za sijeno. Nema više konja. Zamijenila su ih dva traktora. Kamionom i kombijem prevozi se iz Đakova sve što je potrebno.

I u to vrijeme zabilježene su u kronici nepredviđene elementarne nepogode, koje su prouzročile velike štete u vinogradu i na gospodarskim zgradama. Tako je 1970. godine filoksera i tuča uništila berbu, a i vinograd, koji je nekoliko godina slabije rodio dok se nije oporavio. 1977. godine nastale su opet velike štete uslijed klizanja tla. Oštećene su gospodarske zgrade, cesta, vinograd. Nakon stručne inspekcije iz Đakova i Osijeka, poduzeta je velika sanacija tla, drenaža vinograda i kanal preko dvorišta. 1981. godine bilo je drugo klizanje tla, u kolovozu opet nove drenaže, postavlja se i betonska ograda oko gospodarskih zgrada.

Tako se i tlo smirilo i naš je posjed dobio sadašnji izgled. Zajedno sa svim zgradama, vinogradom, šljivikom, voćnjakom i livadama ima u svemu 10 jutara površine. Od toga 3 jutra vinograda.

Danas u Trnavi živi i djeluje osam sestara. One nisu vikendaši, pravi su stanovnici Trnave, pripadaju općini i župi Trnava. Svaka sestra ima i svaka znade svoj posao. Sestra koja vodi poslove u vinogradu znade kako vinograd diše. Brine se da u podrumu nikad ne ponestane vina i rakije, bila godina rodna ili nerodna. I tako svaka sestra na svom poslu: u kuhinji, po kući, u vrtu, voćnjaku, staji i drugdje... Odgovorna sestra brine se za sestre i usklađuje sve poslove. Kod svih težih poslova pomažu sestrama nadničari, a imaju i dva stalna djelatnika. U berbi šljiva i grožđa i kod lakših poslova u vinogradu u šljiviku ispomažu i sestre i naša mladež iz samostana u Đakovu.

Kao u svakom seoskom domaćinstvu posla je mnogo, od jutra do mraka. Sestre su svijesne, da samo »sluge zemlje« beru plodove kao »njezini gospodari«. Sestre žive po starom samostanskom načelu: »Moli i radi!« Molitvom i ljubavlju nastoje oplemeniti ove svagdanje, neugledne težačke poslove i uzdižu ih do službe Bogu i bližnjemu. Izmjena molitve, rada i odmora unosi u srca sestara radost i mir. Sestre imaju vremena i za blagdane i za goste i za druge radosti, koje čine redovnički život, a i svaki ljudski život, sretnim.

Svaki dan počinju sa sv. Misom, a nedjelja je zaista dan Gospodnji, kad se svi odmaraju i vinograd i šljivik i vrt, a i sestre. Veliki blagdani Božić i Uskrs donose i posebne radosti. Dolazak poglavara iz Đakova uoči blagdana u čestitanje sestrama, postalo je već tradicija. Na drugi dan Božića oživi sva kuća od božićnih pjesama, a dvorište i staze od grudanja i veselja naših najmlađih iz Đakova. Tako je i na drugi dan Uskrsa, kad se od davnine dolazi u »Emaus« tražiti uskrsna jaja po svježoj travi. Trčanju i veselju nema kraja!

Velika svečanost je i blagoslov vinograda o blagdanu sv. Vinka (22. I.), zaštitnika vinograda i vinogradara. Obično se spoji blagoslov biskupijskog vinograda s blagoslovom sestarskog vinograda. Ove godine bio je blagoslov vinograda posebno svečano obavljen, jer je bio spojen sa proslavom dana općine. Proslava je počela sa svečanom sv. Misom u župnoj crkvi, koju je predvodio naš preuzvišeni biskup Mons. Ćiril Kos zajedno sa svojim pomoćnim biskupom dr. Marinom Srakićem. Iza svete Mise slijedio je blagoslov vinograda uz prisustvo svećenika, profesora i kanonika iz Đakova. Razumije se, da nije izostala kratka okrepa u biskupijskom podrumu i ručak u samostanskoj kući.

Svečano se slavi i blagdan sv. Josipa, Zaštitnika kapelice i kuće. Svečanost obično uzveličaju poglavari i sestre — pjevačice iz Đakova.

I svi poslovi u vinogradu, šljiviku, voćnjaku i vrtu, uza sav napor i trud i borbu s prirodnim nepogodama, imaju i svojih velikih radosti. Već od ranog proljeća redaju se poslovi jedan za drugim: obrezivanje, kopanje, prskanje, vezanje, ponovljeno i više puta... i najednom, nečujno i tiho, ogrijane proljetnim suncem, zazelene se livade i staze, procvjetaju vinogradi, breskve, šljive, jabuke! Oh, ti jednostavni, skromni, nježni cvjetići, zamamna mirisa i za pčele i za ljude! — A tek jesen! Ako nije bilo tuče ili previše kiše, tajnovita suradnja ljetnog sunca i zemlje, daruje nam grozdove zdrave, sočne, slatke; šljiva, krušaka i jabuka od prvih proljetnih do kasnih zimskih. Da, u Trnavi kao da se živi i radi samo za te plodove. I na koncu dolazi berba! Najveći napor, ali i najveća radost!

Početkom rujna počinje berba šljiva. Sva mladež iz Samostana iz Đakova i sve sestre, koje još mogu nešto pomoći, dolaze u berbu koja traje i po tri dana, već prema urodu šljiva. Mladež trese i bere, starije sestre kalaju za pekmez. Pekmez se peče danju i noću u kotlovima pod sušom, ponekad i po dva dana.

Berba grožđa počinje već oko Velike Gospe — u kolovozu. Tada se pomalo bere stolno grožđe za naše sestre, posebno za bolesne sestre u Đakovu. Velika berba grožđa zavino: graševine i rizlinga obično je početkom ili sredinom listopada. Opet se u Trnavi na dan berbe skupi sva naša mladež, sestre, prijatelji, radnici, od 50 — 100 berača. Uz toliki broj berača i uz pomoć i dobrotu gospodina Karalića, direktora biskupijskog dobra, berba bude gotova već do ručka. Iza ručka odlaze sestre u berbu u biskupijski vinograd, a njihovi radnici voze traktorima naše grožđe u biskupijsku vinariju, gdje se nalaze suvremena postrojenja za prešanje i preradu grožđa. Već do večere naš je mošt u našem podrumu. Nekada je berba trajala i po 8 dana. U studenom još jedan veliki posao: svinjokolja! Težak, ali i opet veseo. Uz pomoć prijatelja, naše družine i sestara kuharica iz Đakova, sve se završi do svečane večere.

Od svega, što je ovdje nabrojeno, i što se privrijedi u Trnavi, ništa se ne prodaje. vino — misno vino — sve je za potrebe sestara u Đakovu, u Osijeku, Zagrebu i za sve kuće gdje imamo svoje kapelice, a mnogo se i pokloni dobročiniteljima i prijateljima.

Kuća sestara sv. Križa u Trnavi

Ovamo se svraćaju i mnogi gosti. Gotovo i nema odličnijeg gosta samostanskog ili biskupijskog, koji ne bi makar samo na kratko svratio u ovu našu kuću. Čim auto stane u dvorištu, već se kod skalina pokaže gostoljubivo i prijazno lice sestre poglavarice ili koje druge sestre, da srdačno pozdravi i prihvati svakog gosta, a i obrani od crnog »gare« koji baš i nije jako opasan. Ta i on je naučio

na goste. Sestre ne bi bile zadovoljne, kad ne bi ponudile goste domaćom šunkom, sirom, kobasicom. A nitko iz podruma ne izađe prazan, bez boce domaće šljivovice ili misnog vina!

U svoje vrijeme, navraćao se ovamo, kad je dolazio u Đakovo, u posjet biskupu i sjemeništu Mons. Mario Cagna, papinski legat u Beogradu (1967 — 1975). Dva puta proveo je i odmor od više dana u našoj Trnavi.

Nema grupe sestara, koje se skupljaju na godišnje duh. vježbe ili na druge sastanke u Samostanu, da ne svrate barem jedno poslije podne u Trnavu i udahnu svježeg zraka. Ovdje su se u poslijeratnim (iza II. svjetskog rata) godinama održavali i kraći tečajevi za naše sestre katehistice, kao i kraći sastanci za duhovne obnove.

Naš posjed u Trnavi razmjerno je malen. Vjerojatno zbog toga nije bio iza rata oduzet. Tako je od 1912. godine sve do danas neprekinuto vlasništvo Samostana u Đakovu. Nije tako bilo s našim Josipovcem, imanjem udaljenim nešto oko 2 km od Đakova, kod Budrovaca.

POLJOPRIVREDNO DOBRO »JOSIPOVAC«

Iz Samostanske kronike saznajemo, da je 15. travnja 1917. godine sklopljen ugovor između Samostana sestara sv. Križa i gosp. Gerstnera, od kojega je Uprava Samostana kupila 25 jutara zemlje po 1200 forinti. Počelo se odmah radom. Iskrčila se loza malog vinograda i preselila u Trnavu.

Teške ratne prilike, pomanjkanje živežnih namirnica, velika izmorenost i narušeno zdravlje mnogih sestara, koje su po bolnicama, lazaretima, a čak i uz bojišnice, za vrijeme Balkanskih ratova i I. svjetskog rata, dvorile ranjenike i bolesnike, sve je to ponukalo provincijalnu upravu, da nabavi ovo malo dobro. Imanje je ležalo na maloj uzvisini blizu Đakova. Imalo je malu seosku kućicu i trošnu staju. Uprava samostana kupila je odmah i dva konja. Već 1. studenog počela je gradnja velike staje. Materijal je vozio posebni vlak do Josipovca. Sve sestre iz Đakova, koje su mogle, otišle su na Josipovac istovarati opeke i drugi materijal.

5. siječnja 1918. godine bila je staja gotova. U njoj je bilo smješteno 23 komada marve. Nadograđena je i suša (spremište) za kola.

Vinograd sestara sv. Križa u Trnavi

30. kolovoza 1924. godine završena je gradnja nove zgrade za sestre. Kuća je bila prostrana i smještena na najvišem brežuljku. Imala je 5 soba, kuhinju, smočnicu u prizemlju i dvije dosta velike prostorije na mansardi. Popravljen je i dograđen štagalj i svinjac. Bila je to lijepa ekonomija, gdje se sijalo, kosilo žito, hranile krave, svinje i živad — sve za potrebe samostana i internata u Đakovu. Kruh se pekao svakog dana od našeg brašna; svakog jutra dovozilo se svježe mlijeko od naših krava. Kupnjom novih oranica postupno se posjed povećavao i na koncu obuhvaćao nešto preko 100 jutara zemlje.

Godine 1941. odobrilo je Generalno vijeće u Matici, Švicarska, da se poduzmu veći popravci na gospodarskim zgradama i da se nabavi traktor, vršilica i drugi gospodarski strojevi, kako bi se sestrama olakšao rad, a zemlja ekonomičnije iskoristila.

Godine 1944. uređena je i lijepa kućna kapelica, da sestre ne moraju svaki dan na sv. Misu u Đakovo, jer je bilo opasno radi ratnih prilika. Već 13. studenog 1944. godine za vrijeme sv. Mise ušla je vojska u stan sestara. Postavila je strojne puške pred vrata i pred prozore. Sa svih se strana pucalo. Jedna granata bačena je u kapelu. Sestre su se povukle u podrum i ondje strahovale. Vani su zapalili sijeno, slamu i drugo. Sve je gorjelo, a nitko se nije usudio gasiti. Gorjelo je do slijedećeg dana, dok nije posve izgorjelo. Sreća je bila što nitko nije stradao životom.

21. II. 1946. godine priopćeno je Samostanu, da se na temelju agrarne reforme oduzima čitav posjed. Nikakvi protesti nisu pomogli. I Općinski odbor u Budrovcima, na čijem je teritoriju zemlja, uložio je protest i molbu, da se imanje ostavi Samostanu, jer po Zakonu ima na to pravo. No, ništa nije koristilo (Kronika, I. str. 147).

Narodni odbor u Đakovu odredio je, da se Josipovac ima u roku od osam dana isprazniti. Točno je određeno što pripada Samostanu i što se može ponijeti. Od živog inventara pripada samostanu 1 kravica i 1 tele, a od stvari samo namještaj iz kapelice i kućni namještaj. Sve ostalo je državna svojina.

I tako je osvanuo dan 8. kolovoza 1946. godine, kad je bila zadnja Misa na Josipovcu. Prisustvovali su poglavari iz Đakova, sve sestre i posluga Josipovca. Bila je to sv. Misa zahvalnica za sve milosti koje su sestre primile kroz ovih 29 godina boravka i rada na Josipovcu.

Opis seobe sestara i naše posluge s njihovom siromašnom prtljagom (bili su izbjeglice iz Bosne) jedna je od najtužnijih stranica u našoj kronici.

29. rujna 1946. Uprava grada tražila je da predamo žito sa Josipovca, koje se vršilo prije oduzimanja Josipovca. »Predali smo do zadnjega zrna. cijeli dan punili smo vreće prvoklasnim žitom. Božja će se Providnost za nas pobrinuti. Možda ćemo s vremenom dobiti dozvolu da si nabavimo žito«. (Kronika, I. str. 150).

Ovim riječima završila je sestra kronistica, M. Amadeja Pavlović, tadašnja provincijalna poglavarica, opis tih događaja i zatvorila knjigu kronike našeg Josipovca.

VLADO NEMET

O Domine

Za Vezove, dvadeset prve,
u Đakovu, tamo o Spasovu!
O Gospodine, koliko nestade.
O Domine, koliko pogine:

za Vezove,
za plesove,
za plodove,
za rodove,
za domove,
za grobove,
za građove,
za gadove!

O Gospode, zemlju nam probode,
o Domine, zbog naše istine!
Mi u mraku. Ti svjetlo u traku.
Svjetlo dana rađa se iz rana.

BISKUP STROSSMAYER I OSJEČKA KATEDRALA

Piše: ANTUN JARM

Biskup Strossmayer poznat je kao graditelj đakovačke katedrale. Manje se zna i ističe, premda nije manje važno, da u njegov životni opus ide i veličanstvena župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku, koju Osječani od početka zovu katedralom, premda to nije. Crkva je građena uz odlučujuću Strossmayerovu inicijativu i višestruku materijalnu pomoć. Prvi Strossmayerov suradnik u tom djelu bio je tadašnji osječki župnik Josip Horvat. Ove 1995. se stječe više Strossmayerovih obljetnica: 180. godišnjica rođenja (1815. u Osijeku), 145. godišnjica biskupskog posvećenja (1850. u Đakovu) i 90. godišnjica smrti (1905. u Đakovu). A osječka »dokatedrala«, najveća župna crkva u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, navršava 95 godina svoje posvete (20. svibnja 1900.).

Inicijative i počeci

Širenjem i moderniziranjem grada Osijeka bilo je sve očitije da skromna gornjogradska župna crkva sv. Petra i Pavla (sagrađena godine 1732.) ne pristaje novom gradskom središtu. Zato se samo po sebi u Osijeku budila želja za grasdnjom nove, reprezentativnije crkve koja će biti simbolom modernog grada i suvremene Crkve. Istovremeno je to zahtijevao sve veći broj vjernika Gornjogradske župe, a bila je to i posebna želja đakovačkoga ili bosanskog i srijemskoga biskupa *Josipa Jurja Strossmayera*.

Razmišljanja o gradnji nove crkve započela su 1866. Odbor za gradnju crkve utemeljen je 1870. s osnovnim zadatkom da, u zajednici s osječkim Gradskim poglavarstvom i Biskupskim ordinarijatom iz Đakova, osigura dostatna novčana sredstva za izgradnju.

Oživotvorenje gradnje nove župne crkve započeo je 1886. novoimenovani gornjogradski župnik *Josip Horvat*. Tada je crkvena glavnica dostigla svotu od 300.000 forinti. Odbor za gradnju, Gradsko poglavarstvo i Biskupski ordinarijat u Đakovu usuglasili su 1890. stavove glede mjesta izgradnje, odlučivši da nova župna crkva sv. Petra i Pavla bude izgrađena u gotskom slogu na Crkvenomu trgu, na mjestu stare gornjogradske župne crkve, ali nešto unatrag prema župskom domu i pučkoj školi u Ulici sv. Ane.

Slijedilo je ponovno zatišje koje je prekinuo biskup *Strossmayer* poklonivši 3. lipnja 1891. godine 10.000 forinti. Dar je priložio opstojećem kapitalu za gradnju crkve, uz želju da se u novosazidanoj crkvi osim oltara sv. Petru i Pavlu, Blaženoj Djevici Mariji i drugih podigne i oltar posvećen sv. Josipu.

Odabir arhitekta

Gradsko poglavarstvoo raspisalo je 29. ožujka 1892. natječaj za narise. Poziv na natječaj obavljen je u glasovitijim stručnim glasilima u Beču, Berlinu, Budimpešti i Zagrebu. Za gradnju se planirala upotrijebiti glavnica od 400.000 forinti, iz koje se trebala izgraditi crkva, zvona i glavni oltar. Unutrašnjost nove crkve trebala je biti uređena dobrovoljnim prinosima.

Odaziv na natječaj bio je iznenađujući. Prispjela su 32 narisa s različitih strana svijeta. Od svih narisa, koje je pregledao i biskup Strossmayer, odabir je pao na naris pod šifrom »Peter und Paul«. Autor narisa bio je arhitekt *Franz Langenberg* iz Xantena (nedaleko od Bonna), koji je pozvan u Osijek.

Početak gradnje planiran je za proljeće 1894. Međutim, sve nije krenulo glatko. Javljaju se glasnogovornici protiv gotičkog sloga, Langenbergovog narisa, kao i protiv odobrenog smještaja nove župne crkve. Međutim, od gradnje se nije odstupilo.

Rušenje stare i gradnja nove crkve

Svečani i znakovit oproštaj od stare župne crkve bio je 19. travnja 1894. posljednjim bogoslužjem. Istoga dana poslijepodne radnici su crkvu počeli rušiti. Vrhovni voditelj i nadzornik svih poslova bio je arhitekt *Langenberg*, kojeg je na gradilištu stalno zamjenjivao ing. *Pavao pl. Gjurgjiković*, voditelj gradnje. Župnik *Horvat* je blagoslovio gradilište 4. kolovoza, a zatim je nakon prigodne besjede lopatom zasjekao prvi udarac za kopanje temeljca nove crkve. Odmah su isto učinili i gradonačelnik *Antun Rotter*, članovi Odbora za gradnju i sam arhitekt *Langenberg*. Posao je dobro napredovao, pa su nakon dva mjeseca temelji izašli iz zemlje. Blagoslov temeljca obavio je 7. listopada biskup *Strossmayer*.

Jesenje i zimsko doba 1894. bilo je vrlo blago, što je pogodovalo građevinskim radovima. Do 15. veljače 1895. u betonu su bili sagrađeni temeljni zidovi do poda. Međutim, već je sam početak gradnje ukazivao na financijsko prokoračenje. Iznenada, 21. veljače u Bonnu je od kapi umro graditelj *Longenberg*. Događaj je sve uzmenirio, poslovi su zastali, ali se od granje nije odstupilo.

Nastavak radova

Uz pomoć Langenbergovóg Tehničkog ureda gradnju je 13. travnja 1895. nastavio bečki graditelj *Richard Jordan*, koji je gradnjom crkve upravljao do njezina završetka uz pomoć Osječanina *Adalberta Bauera*. Jordan se nije posve oslanjao na Langenbergovu

osnovu. Doduše, nije ničim promijenio naris, ali je u izvođenju mnogo toga drugačije izveo, jer su mu se neke stvari činile preslabe. Zbog toga su se pojavili novi troškovi.

Postavljanje krova započelo je 12. rujna 1895. Tesarski radovi bili su izvedeni u Mariboru. Crkva je dobila krovište 29. kolovoza iduće godine, a 17. rujna već je tornjić bio na krovnom križištu. Blagoslov križa za mali toranj nove župne crkve bio je 4. listopada 1896. Pokrivanje krova daščicama započelo je 14. listopada. Sve kiparske radove u crkvi i oko nje izradio je kipar *Ivan Novatny*. Poslovi oko izvođenja svodova i radovi oko tornja dogotovljeni su početkom lipnja 1897., kada je i postavljena i učvršćena na vrh tornja križna ruža. Ukupna površine crkve je 1.060 m^2 Od toga sami stupovi u unutrašnjosti zauzimaju 25 m^2. Sav unutrašnji namještaj i prostor za vjernike ima ukupno 1.035 m^2, ne uzimajući u obzir površine na koru, sakristiji i u drugim nusdvoranama. Crkva može primiti oko 3.000 ljudi.

Umjetnički i likovni sadržaj

Prozora je, osim ui tornju, ukupno 40 i dva velika okrugla u apsidama. U apsidi oko glavnog oltara vitraji su postavljeni u dva reda. U gornjem je 7 prizora iz života sv. Petra i Pavla, zaštitnika crkve. Zatim je u vitrajima u donjem dijelu apside i na stijenama pobočnih lađa ilustrirano 15 otajstava krunice. U gornjoj i pobočnoj lađi, iznad fresaka, nižu se vitraji koji prikazuju svetačke likove te nekoliko novozavjetnih prizora. Tri manja vitraja krase takozvanu »grobnu kapelu«, odnosno kapelu Lurdske Gospe. To je ukupno 33 vitraja. Uz vitraje s biblijskim ili svetačkim motivima u crkvi je iznad fresaka još 7 velikih vitraja s bogato koloriranim ornamentima. Tijekom gradnje naručeno je pet novih zvona, koja su bila postavljena 20. svibnja 1898.

Gradski nadinženjer *Konstantin Čutuković* stručno je pregledao (kolaudirao) 13. srpnja 1898. sve zidarske i klesarske poslove i konstatirao, uz nekoliko manjih primjedbi, da je sve izvedeno u redu. Slijedilo je unutarnje uređenje i oprema crkve. Nova župna crkva sv. Petra i Pavla posvećena je 20. svibnja 1900. na nadnevak, kad je prije 50 godina papa *Pio IX.* u konzistoriju prekonizirao (potvrdio) *Strossmayera* za biskupa.

Pet gotičkih oltara krasi crkvu. Do dana posvete bila su završena samo tri (oltar sv. Petra i Pavla, oltar Blažene Djevice Marije i oltar sv. Terezije Avilske). Na južnoj strani crkve, do svetišta, podignut je 1906. otlar sv. Josipa. Umjetnički je vrijedniji od ostalih oltara. Brigom župnika *Josipa Horvata* podignut je 1911. i posljednji predviđeni oltar u crkvi — na čast sv. Antuna Padovaskoga.

Kada je župna crkva posvećena, još nije imala kraljicu instrumenata. Tada je bilo preče nabaviti opremu crkvene unutrašnjosti, pa je akcija za orgulje započela tek 1930. Orgulje su bile završene za Duhove 1933.

Iako je od 1898. živjela i tinjala želja da se župna crkva sv. Petra i Pavla oslika, do realizacije je došlo tek 1938. kada je potpisan ugovor između župnika *Matije Pavića* i slikara *Mirka Račkog*. Rad na oslikavanju crkve trajao je četiri godine.

Štete i obnove

Župna crkva sv. Petra i Pavla imala je svojih tužnih trenutaka. Prvi takav trenutak nastupio je tijekom Prvog svjetskog rata kada su crkvena zvona bila oduzeta i izljevana u autro-ugarske topove. Nova zvona nabavljena su tek 1924. Crkva je lakše stradala u vrijeme Drugog svjetskog rata, te u vrijeme snažnijeg potresa 1964. Najveća oštećenja crkve bila su u vrijeme Domovinskog rata (1991-1992.). Međutim, mnogobrojnim donacijama postupno je sanira golema šteta i »liječe rane« osječke ljepotice. (Župni ured sv. Petra i Pavla u Osijeku tiskao je ove godine bogato ilustriranu knjigu o povijesti gradnje i umjetničkom sadržaju svoje crkve).

VLADO NEMET

Braca iz Punitovaca

To je braca iz Punitovaca,
do Osijeka, poznaju čovjeka.
Aj, haj,
preko polja ide di mu volja.

Ide, prođe, birtijama dođe,
vjeran žici i svakoj Šokici.
Ide, stane i koješta lane.
Više kaže nego li odvaže.

Onda pjeva dok žito nalijeva.
Kad nalije, za njega se bije.
Ljuti braca iz Punitovaca,
braca ljuti, grom je kada šuti.

Tko to može još ovako, Bože,
suze liti, pa se bećariti.
Aj, haj,
preko polja ići di mu volja.

PATRIK PEJAKOVIĆ

Slobodni slavonski pragovi

Vlažna i mirisna dolina
naučila me blagodati darivanja.
Na njenim slobodnim pragovima
padam na koljena,
slavim ju svojim pjesmama,
skrivam joj se u zelena njedra
osluškujući fijuk vjetra za plotom
vježbajući svoje trajanje
i puštajući da teče venama mojim.

Umiljata zemlja zvijezdama pokrivena
muke ovozemaljske mi stišava
u raskoši svog nezapaženog obilja
dok se s crkvenih tornjeva
nježna zvonjava po njoj prolijeva
oglašavajući početak i kraj
jednog od dana u nizu
želeći kao i ja
da slatkim mirom
slavonska polja rode.

BISKUP STROSSMAYER I ILOK

Piše: MATO BATOROVIĆ

Biskup Josip Juraj Strossmayer rođen je 4. veljače 1815. godine. Bogoslovne nauke studirao je u Đakovu i Pešti, a daljnje studije i doktorat u Beču. Za svećenika je zaređen 16. veljače 1838. godine. 18. studenoga 1849. godine imenovan je đakovačkim biskupom, 8. rujna 1850. godine primio je biskupsko posvećenje, a 29. rujna preuzeo upravu Đakovačko — bosansko — srijemske biskupije. Umro je u Đakovu 8. travnja 1905. godine.

U ovom prikazu želim iznijeti neke povezanosti biskupa Strossmayera s Ilokom i s Iločanima, te mjestima i ljudima s područja grada Iloka, Bapske i Šarengrada.

I.

Kao mlad svećenik, Strossmayer je poslan za duhovnog pomoćnika Iločaninu Antunu Mihaliću (1786.-1847.) pjesniku i župniku Petrovaradina, gdje ostaje do listopada 1840.

Kada je Strossmayer postao biskup, u Đakovu je župnik Iločanin Antun Zviršić (1809.-1972.), poslije rektor sjemeništa, te kanonik i katedralni arhiđakon.

Kao biskup Strossmayer uztima za suradnike braću Voršak iz Iloka. Nikolu Voršaka (1836.-1880.), šalje u Rim u Zavod Sv. Jeronima (1836.-1880.), odakle mu Nikola pomaže u mnogim poslovima. On mu je bio posrednik kod nabavke umjetničkih djela za galeriju i pri traženju umjetnika za rad u đakovačkoj katedrali. Biskup u svojoj okružnici kojom objavljuje smrt Nikole Voršaka piše: »Pokojnik spadao je, bez dvojbe, u vrstu najučenijih, najiskušenijih i navatrenijih svećenika naše biskupije. Žarom ljubavi prema narodu jedva ga je itko među svećenicima nadmašio. Zavodu našemu u Rimu bio je Nikola naš pravi ures, štit i potpora (...) Meni je pako pokojnik sto i sto usluga u svakom smislu, osobito pako obzirom na stolnu crkvu i na sbirku mojih slika učinio.«

Anđalko Voršak (1844.-1921.) kao mlad svećenik postaje dvorski kapelan biskupa Strossmayera. Anđelko Voršak je pet godina bio župnik u Nuštru, a od 1878. župnik je u Đakovu kada mu biskup povjerava sve grane centralne duhovne uprave. Poslije vodi biskupov ured, te je upućen u svako biskupovo djelovanje. Po želji biskupa Strossmayera, Sveti otac Leon XIII, imenuje 1898. godine Voršaka naslovnim biskupom zenopolitanskim. Od tada mu Strossmayer prepušta obavljanje svih javnih nastupa u biskupiji.

Uz spomenute svećenike, u ovom razdoblju, rodom s iločkog prostora u Đakovačko — srijemskoj biskupiji bilo je više bogoslova i svećenika: iz Iloka, Matej Marinković (1822.-1891, Sot), Nikola Crvenković (1848.-1905, Račinovci), Aleksandar Šamšalović (r. 1852.), Mihovil Meštrović (r. 1858.), Filip Kicošević (r. 1867.), Stanko Sabo (1871.-1907, Novak), Josip Brandajs i Josip Vražić (1876., + 1945., Đakovo); iz Novaka Bapska): Mato Salitržić, umro kao bogoslov 1877. godine i Nikola Salitržić, iz Šarengrada, Stjepan Đaković (1862.-1948, Vinkovci), Slavko Ester i Lazar Šokčević, umro 1904. godine.

II.

U knjizi »JOSIP JURAJ STROSSMAYER BISKUP BOSANSKO — ĐAKOVAČKI I SRIEMSKI GOD. 1850. — 1900.« koja je izdana prigodom »njegove pedesetogodišnjice biskupovanja«, nalazimo podatak da je biskup prvi put krajem svibnja 1852. godine prošao kroz Ilok, Šarengrad i Vukovar. Njegove pohode Iloku i okolici možemo pratiti kronološki: u proljeće 1853. godine biskup je u Šarengradu, u rujnu u Iloku i Novaku (Bapska). Drugi pohod biskupa Iloku i Šarengradu je 1859. godine, a u lipnju 1871. godine biskup je u Iloku tri dana. U lipnju 1874. godine biskup je s Mihovilom Pavlinovićem pohodio Šarengrad.

Biskup Strossmayer bio ne u Iloku mnogo puta, kroničar je zabilježio godine 1853. do 1859, 1871, 1879, 1891. do 1899. godine u Novaku (Bapska) 1853, 1855, 1874, 1879. i 1890. godine, u Šarengradu 1852, 1859, 1874, 1879, 1886, 1890. i 1899. godine.

Biskup je u Iloku krizmao 2.498 osoba, u Novaku (Bapska) 1.163, a u Šarengradu s okolicom oko 2.306 osoba.

III.

Biskup Josip Juraj Strossmayer obnavlja i pokreće štovanje Sv. Ivana Kapistrana u Iloku i svojoj biskupiji. Svojim pisanjem o Iloku i Kapistranu potaknuo je o. Euzebija Fermendžina da objavi nekoliko članaka u biskupskom Glasniku o Sv. Ivanu Kapistranu. Fra Grga Martić spjevao je 1887. godine ep »Obrana Biograda godine 1456. Slavje svetoga Ivana Kapistranskoga« s posvetom »Slavnomu Imendanu preuzvišenoga i presvijetloga gospodina JOSIPA JURJA STROSSMAYERA, biskupa Bosansko-Đakovačkoga itd. GODOVNA ČESTITKA.«

Kada se 1885. godine slavila 500. obljetnica rođenja Sv. Ivana Kapistrana u Iloku, biskup Strossmayer je predvodio liturgijske svečanosti, a potom dijelio saktament sv. Potvrde, o čemu pjeva Ilija Okrugić Sriemac u epu »Sv. Ivan Kapistran« (Novi Sad, 1892.). Tada je biskup pohodio više Iločana i ustanova u gradu.

IV.

Biskup Strossmayer pokrenuo je obnovu iločke crkve već 1879. godine koja je uslijedila tek poslije njegove smrti.

O. Mladen Barbarić (1873.-1936.), obnovitelj iločke crkve 1907. do 1913. godine, u svojoj »Autobiografiji« je zapisao:

»Sjetio sam se, da iločka crkva imade svoga osobnoga ljubitelja u biskupu Štrosmajeru. On je, kao poznavalac starina, puno usta imao o crkvi iločkoj. On je za nju i osjećao, pa je jedne godine upriličio poseban sastanak sa knezom. Odescalcijem u Iloku, u tu svrhu, da svojom gorljivom rječitošću umekša tradicionalno tvrdo srce ove vlastele spram Iloka uopće, napose spram jedine katoličke crkve u Iloku. Dakako — uzalud!

Ovaj osjećaj biskupa spram crkve još se i pojačao, kada su jednom zgodom Iločani, u poriređivanju trijunfa korjeniti Rimljani biskupa ovacijama tako obasuli, da je biskup u svome oduševljenju izrekao: Ako dočekam 50 godina kao biskup, ja ću iločku crkvu opraviti.

Znao sam za ovo ja, pa sam u Matičinom »Spomen-Cvijeću«, izdan baš u proslavu njegova biskupskoga jubileja, napisao članak pod naslovom »Kod crkve«, kojim sam htio biskupa onako izdaleka, sjetiti na iločku crkvu.

Ali, kako je sjedina na glavi biskupovoj poput snijega pomalo zastirala njegovo pamćenje, tako je pomenuto obećanje ginulo u njegovoj glavi. Zemljak moj, biskup Voršak, na moju zamolbu podsjetio je mecenu na ovo, ali je on sasvim ravnodušno odgovorio: Ja se toga ne sjećam...

Ja sam doduše od Matice primio prvi svoj književni honorar za ovo nastojanje, ali sirotica crkva od najvećega hrvatskoga dobrotvora — nije dobila ništa.

Poslije 1918. godine, u škole je uvedena proslava Strossmajerova dana koji se obilježavao 4. veljače, na biskupov rođendan. O. Mladen kao kateheta održao je prvo predavanje o Strossmayeru na ženskom liceju u Osijeku i ispjevao pjesmu o velikom biskupu za Akademiju Građanske škole u Zemunu.

Vile danas lovor beru
grob da kite Štrosmajeru.
S njegova je mramor groba
zarudjelo novo doba.

Vile danas pale luči
da se narod čitat uči
sve što umni Otac piso
što radio, za što diso

Podigo je crkvu svetu
i za Boga i prosvjetu,
da se nađu njoj u sjeni
složni s Juga svi Slaveni.

S govornice usred Rima
reče sv'jetu da nas ima,
da će bit nas još i više
kada naš se raskol zbriše.

Život njegov, život cio
otvorena knjiga bio —
ipak na dnu duše svoje
jednu tajnu imao je:

»Dokle živim, molit ja ću
Bog da smiri dragu braću,
a kad raka na me zine,
nek se braća sjedine!«

Iločki građani i knez Odescalchi čestitalu su 50. obljetnicu biskupstva Josipu Jurju Strossmayeru koju je proslavio u Đakovu 7. i 8. kolovoza 1900. godine.

U Strossmayerovoj galeriji starih majstora nalaze se dvije umjetničke slike koje je knez Baltazar Odescalcki 1888. godine poklonio za galeriju. Slike su kopije Rafaela Santija, koje je izradio Karlo Maratta (1625.-1713.).

U Iloku postoji i Strossmayerova ulica, a za Kraljevine Jugoslavije škola je nosila njegovo ime.

LITERATURA

1. Akademijska galerija Strossmayerova. Zagreb: JAZU, 1917.
2. Barbarić, Mladen. Fragmenti iz autobiografije. Osijek, 1934.
3. Batorović, Mato. Sv. Ivan Kapistran u hrvatskoj knjizi. Ilok, 1990.
4. Cepelić, Milko i Pavić, Matija. Spomen knjiga Josip Juraj Strossmayer biskup Bosansko — Đakovački i Sriemski. God. 1850.-1900. Zagreb, 1900.-1904.
5. Gašić, Emerik, Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis — Diacovensis et Sirmiensis. Osijek, 1944.
6. Martić, Grgo, Obrana Biograda godine 1456. Slavje svetoga Ivana Kapistranskoga, Đakovo, 1887.
7. Okrugić — Sriemac, Ilija. Sveti Ivan Kapistran pobjeditelj Turakah kod Biograda godine 1456. Novi Sad, 1892.
8. Pavić, Matija. Biskupsko sjemenište u Đakovu 1806. — 1906. Đakovo, 1911.
9. Šematizmi Đakovačko ili Bosanske i Srijemske biskupije. Osijek i Đakovo, Više godišta.

KATARINA JERKOVIĆ

Vukovar

Zvone umorna zvona,
nesretna lica šute,
starica krije pokisle oči,
legende latice žute.

Dijete se čudi tišini nijemoj
koja svud gordo vrluda,
grane se pomiču lagano, teško,
tišina vlada svuda.

Crna se zemlja za grudi hvata,
obruč tuge ju steže,
izlazi kolona polumrtvih »delegata«,
pojas smrti ih veže.

Iza njih bradati »silnici«
s tenkovima i bajunetima demonstriraju silu,
naša kolona šuti,
ide kao u egzilu.

Gladni, ispijeni, oduzeti od bola
s grčom, u tišini jedan za drugim,
istjerani sa svojih ognjišta,
prognani u tuđa svratišta.

Ubili im sestru, majku, brata il' sina,
a iz njih »zjapi« praznina,
i sve što su izgubiti mogli, izgubili su,
ostaje im samo gorčina.

O Bože, Vukovar nam naš vrati
jer na njeg imaju pravo Hrvati,
devetsto godina padale su mrtve glave
pa nije li to dovoljna cijena za sve naše Vukovare.

ZLATKO RODJAK

Obala zaborava

Došao sam s obale tuge,
mostom nade
koji se nadvio
nad rijeku
obećanja,
na onu drugu obalu,
obalu zaborava.

ANKICA ŠALIĆ

Suton

Suton. Sunce zalazi na počinak.
Sve je crveno, crveno k'o plamen,
K'o krv, k'o znamen.

Krvavi zalazak sunca,
To krv je iz naših rana,
Tamo na nebo prenesena
K'o znamen što dadosmo
Za sva naša pokoljenja.

ČETIRI SAKRALNA OBJEKTA U ĐAKOVAČKOJ BREZNICI

Piše: SLAVKO ŠTIMAC

Među vijestima iz Đakova i okolice »Đakovačke pučke novine« br. 16 (srpnja 1920.) objavile su i ovu: »Vrijedni vlasnici kupališta Breznica sagradili su ondje prikladnu rkt. kapelicu, koja je dne 18. o. mj. bila blagoslovljena po uprav. Lev. Varoške župe vlč. g. Draganu Lukincu«. Kapelica o kojoj je riječ izgrađena je u parku kupališnog lječilišta Đak. Breznica nasuprot zgrade s kadama za kupanje i nedaleko glavnog izvora sumporne vode, što se sve može dobro uočiti na priloženoj staroj razglednici. (Razglednica je zanimljiva i stoga što iz Hrvatske područje na njemačkom jeziku: »Gruss aus Bad Đak. Breznica«).

Kapelice u još uvijek lijepom i velikom parku kupališnog lječilišta više nema. Zbog čega sada naročito zanimanje za tu običnu malu kapelicu? Upravo stoga što je izgradnja ove kapelice vezana za ime našega, velikog i cijenjenog građanina Milka Cepelića. Naime, Milko Cepelić, svećenik, pa biskupov tajnik i kanonik, a također i uvaženi znanstvenik, izradio je jednostavan nacrt s uputom za izgradnju kapelice u kupalištu Breznica.

Posveta zvonika 1918. godine

»Nacrt buduće privatne kapelice u kupalištu Breznica«, kako ga je autor nazvao, iako amaterski rađen, značajan je dokumentarni prilog o izgradnji te kapelice, ali je još značajniji kao, vjerojatno nepoznat biografski detalj o Milku Cepeliću, tim više, što je sve opisano autorovim rukopisom uz vlastoručni potpis. Iz teksta se na kraju ovoga dokumenta vidi da je to i rođendanska čestitka nećaku Dragošu Böhmu s naznakom mjesta i datuma: »U Breznici 3. IX. 1919.«

Presudnu ulogu za izgradnju kapelice imao je svakako Dragutin Böhm iz Đakova (Cepelićev nećak), koji je u to vrijeme bio vlasnik Kupališta Đak. Breznica. Kao što se vidi, kapelica je izgrađena u vremenu od 3. rujna 1919. (datum nacrta) do 18. srpnja 1920. (vijest u H. P. novinama), dakle u vrlo kratkom roku, imajući u vidu i zimsko razdoblje od oko četiri mjeseca. Milko Cepelić, na žalost, nije doživio dovršenje i posvetu kapelice za čiju je izgradnju napravio nacrt, a najvjerojatnije bio i inicijator da se izgradi, jer je umro 26. ožujka 1920. Da je kapelica rađena po nacrtu, lako je uočljivo usporedbom one nacrtane s onom na razglednici.

Što je dalje bilo s kapelicom? Ostala je u tom lijepom parku sve do 1951. Dakle, Drugi svjetski rat prošla je s neznatnim oštećenjima, ali nije mogla »proći« i u razdoblju »izgradnje socijalizma«, jer je zauzet stav tadašnjih vlasti da kapelici nije mjesto u poslovnom krugu, državnog kupališnog lječilišta. Tada stanovništvo Breznice katoličke vjere (jer je to selo miješanog stanovništva) kapelicu u kupališnom parku poruši i prenese u selo na mjesto gdje je do toga momenta bio već dotjarali drveni zvonik. Stari zvonik je srušen da bi na istome mjestu bila ubrzo izgrađena kapelica slična onoj u parku, ali znatno veća. Ta druga kapelica služila je četrdeset godina, ali su i nju vrijedni i poduzetni brezrnički katolici htjeli zamijeniti ljepšom i većom pa na istome mjestu početkom devedesetih godina počeše graditi novu. Ovoga proljeća 1995. nova kapelica — crkvica potpuno je dovršena. Veća je, čvršća i ljepša od onih prethodnih.

Kapelica je zamijenila zvonik ali je zbog izgradnje nove porušena 1990. godine

Dakle, u Đak. Breznici su tijekom proteklih osamdeset godina bila izgrađene četiri sakralna objekta — od jednostavnog drvenog zvonika do solidno građene veće kapelice (ili crkvice). Posveta kapelice predviđena je za kolovoz, za Rokovo, jer je Sveti Rok od posvete prvog zvonika za Brezničane blagdan i crkveni god. Sačuvana je i fotografija drvenog zvonika prigodom posvete.

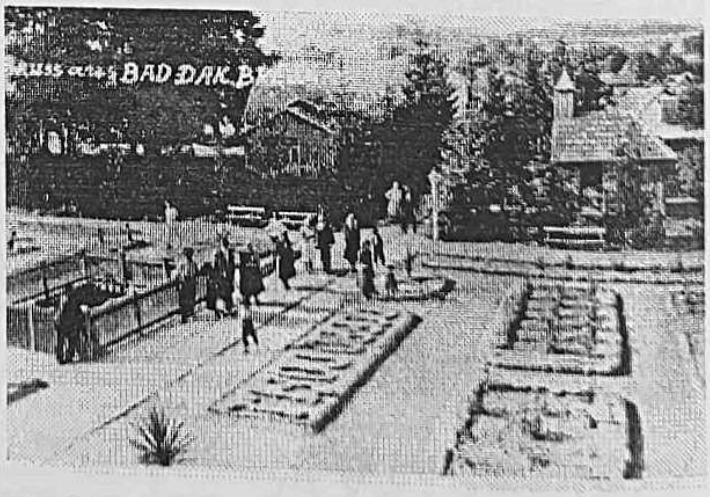

Razglednica iz 1938. godine prikazuje dio parka između glavnog izvora vode i kapelice.

Pored katoličkih sakralnih objekata tijekom istog razdoblja u Đak. Breznici su građena i dva pravoslavna — najprije drveni zvonik, a potom kapelica, koja i sada postoji u neposrednoj blizini znatno veće katoličke kapelice.

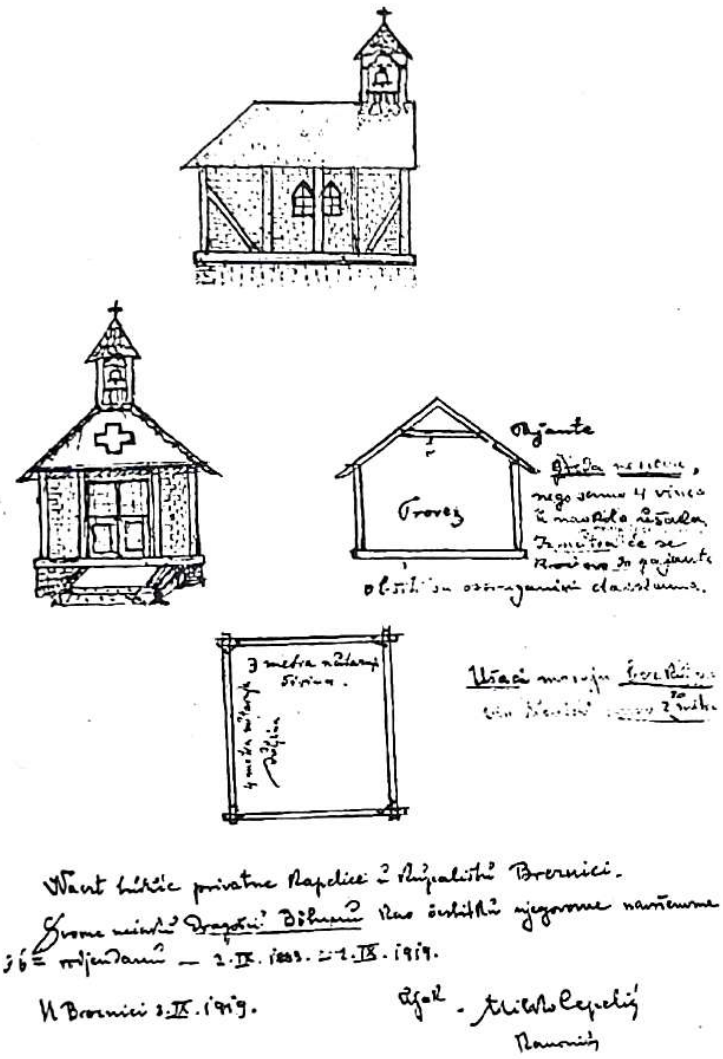

Izvori:

- Krešimir Pavić: Milko Cepelić, »Đak. Vezovi« — revija 1986.
- Hrvatske pučke novine br. 16/1920.
- Stare razglednice i fotografije, te orginal nacrta kapelice iz zbirke o Breznici vlasništva S. Štimac.

MARICA SMAŽIL

Slavoniji

I kad sunce te miluje
svojim posljednjim zrakama,
ja trebam te
kao more obale svoje.
Kao što pučinu ljubi
obična, jedna, mala barka,
čvrstu kao stijena
voli te srce moje.

ELIZABETA ŠNAJDER-GREBLO

Generalu Imri Agotiću s ljubavi kao majka

Agotiću, sine Slavonije
Vjerni sine svoje Domovine
Dobro srce i pravedno imaš
Za Hrvatsku ti se zauzimaš.

O tako si pametan i mio
Sav si narod, sine, osvojio
Svak' te voli i priča o tebi
Volimo te, a kako i ne bi.

Volimo te kao tvoja mama
Tvoja mama rodi velikana
I viteza slavonskih ravnica
Pučka majka dična Hrvatica.

Svi molimo za te dragog Boga
Da te čuva od zla svakakvoga
Čuvo' tebe i sve tvoje mile
I sav narod naše Domovine.

A dušmana neka Bog pokara
nek mu ne da da nas više hara
Poharo' je dragu Slavoniju
I Hrvatsku našu Domovinu.

Agotiću, sine Slavonije
Teb' je žao tvoje Domovine
S ljubavlju sve daješ od sebe
Zato eto voli svako tebe.

Slavoniju ti si proslavio
Slavonce si time zadužio
Da sklapamo ruke u visine
Za te, za te, naš slavonski sine.

PATRIK PEJAKOVIĆ

Želja

Neka Slavonija moja
pšenicom rodi-ne kamenjem,
ljubavlju nek se plodi-ne mržnjom.
U vjeri nek procvjeta-ne u čemeru,
neka traje
u žaru zvjezdanih ljeta
— ne kroz snijegove.

NOVA ŽUPNA CRKVA U ĐAKOVU

Piše: ANTUN JARM

Crkva se nalazi u sjevernom đakovačkom predgrađu. Posvećena je Isusu Dobrom Pastiru. Autor crkve je arhitekt France Kvaternik. Graditelj crkve je Zvonko Mrak, župnik župe Dobrog Pastira. Crkvu je posvetio biskup Ćiril Kos u nedjelju 7. svibnja 1995.

Svečanost posvete

Nakon petogodišnje gradnje posvećena je nova župna crkva Isusa Dobrog Pastira u Đakovu. Za svečani dan odabran je župski god, Nedjelja Dobrog Pastira, koji je ove 1995. godine pao 7. svibnja. U redoslijedu svečanosti bile su tri točke: primanje za uzvanike u 9 sati, misa s obredom posvete u 11 sati i zajednički objed u 14 sati.

Mozaik »Isus Dobri Pastir« u apsidi nove crkve, rad je akad. slikara Vladimira Meglića

Primanje za uzvanike je bilo u velikoj dvorani OŠ »Sjever«. Biskupa Ćirila, župana Branimira Glavaša, gradonačelnika Antuna Fabijančića i još oko dvije stotine predstavnika sponzora, izvoditelja radova i drugih gostiju pozdravio je župnik Zvonko Mrak, zahvalio se svima, iznio niz podataka o crkvi i izrijekom naveo sve sponzore, izvoditelje i druge sudjelovatelje u cjelokupnom djelu... Zatim su riječ uzeli biskup, župan, gradonačelnik i predsjednik župnog odbora Mijo Budić. Čestitali su svima, napose domaćinu i suradnicima. Domjenak je završio prijateljskim razgovorima i zakuskom.

Svečana misa pod kojom je bio obred posvete započela je u 11 sati. Povorka svećenika i sudjelovatelja u obredu (mladih), odjevenih u narodne nošnje, krenula je uz melodiju zvona, iz »stare dvorane« u novu crkvu. Dan je bio vrlo lijep, crkva prepuna, mnogi nisu mogli naći mjesto u njoj pa su — preko zvučnika — pratili događanje na novom popločenom trgu ispred crkve. Ukupno je bilo nazočno najmanje dvije tisuće osoba, župljana i vjernika iz susjednih župa. Obredi su bili dobro pripravljeni te su, pod vodstvom kancelara Luke Strgara, tekli vrlo smireno i skladno. Pozdrave su izrekli župnik Zvonko Mrak, župan Branimir Glavaš, gradonačelnik Antun Fabijančić, predsjednik župnog odbora Mijo Budić, s biskup je održao homiliju na temu dana i prigodnog događaja.

Od svećenika su, uz biskupa Ćirila, bili prisutni Luka Strgar (kancelar i prelat), zatim dr. Pero Aračić (dekan Teologije), Josip Bernatović (rektor Sjemeništa), Nedjeljko Čutura (ekonom Sjemeništa), Antun Čečatka (dekan i župnik đakovački), Antun Jarm (pastoralni suradnik u župi), Joso Perak (župnik Đakovačke Satnice), Stjepan Vukovac (župnik u Kuševcu), Andrija Križanović (župnik u Vuki), David Sluganović (župnik u Slavonskom Brodu 5), Josip Kolesarić (kapelan u Semeljcima), Rudi Belko (salezijanac, Zagreb). U asistenciji su bili đakoni Dražen Kušen i Ivica Šola te bogoslovi. Iz samostana su bile kandidatice i više sestara s vrhovnom provincijalnom glavaricom ss. sv. Križa s. Veljkom Zirdum.

Na misi posvete bili su mnogi od više od 600 pozvanih gostiju. Imali su svoja sjedišta u sredini lađe i na pokrajnom uzdignutom pjevalištu. Uz već spomenutog župana, dožupana i gradonačelnika tu su i Mate Perković, pomoćnik ravnatelja Porezne uprave Ministarstva financija, Ivan Tarnaj, bivši ministar poljoprivrede i šumarstva te brojni darovatelji (sponzori) i izvoditelji radova.

Svečanost je posebno uveličao svojim pjevanjem i sviranjem Zbor župe sv. Josipa iz Osijeka s orkestrom HNK iz Osijeka. Predvodio ih je dirigent Krunoslav Peljhan i dr. Vladimir Peljhan iz Osijeka. Za elektronskim orguljama bili su Igor Valeri, s. Ankica Tomas i katedralna organistica s. Svjetlana Paljušević. Vrlo kvalitetnim liturgijskih pjevanjem, skladnom suradnjom orkestra, orgulja i pjevača, zajednički su dali posebnu duhovnu dimenziju cjelokupnom bogoslužju. Dio pjesama pjevali su zajedno s cijelom okupljenom zajednicom. Misa i obredi trajali su točna dva i pol sata.

Slijedio je ručak u velikoj dvorani u Šenoinoj ulici 14. na kojem je bilo oko 400 uzvanika. Programom je ručak bio predviđen na platou autoškole u blizini crkve i to za tisuću uzvanika. No, kako je to bilo vrijeme ratne napetosti (nakon oslobođenja zapadne Slavonije), bilo je sugerirano da se ne održavaju veliki skupovi na otvorenom. S tim u skladu objed je bio u manjem krugu. No zato su naredne nedjelje poslije dopodnevne i večernje mise župljani imali obilnu zakusku, jer je od posvete preostalo mnogo hrane i pića koje su župljani bili darovali.

Cijeloj proslavi bio je službeni pokrovitelj Predsjednik Republike Hrvatske, dr. Franjo Tuđman, koji je za dan posvete poslao posebno pismo-čestitku.

Župni organizacioni odbor

Posljednjih mjeseci pred posvetu vrlo su se užurbano obavljali mnogostruki radovi, a paralelno s tim dogovori i priprave za dan posvete. Bilo je i mnogo dobrovoljnih akcija, na koje su se odazivali

deseci župljana, osobito za uređenje okoliša i čišćenja cijele crkve. Tiskale su se i slale pozivnice brojnim uzvanicima, zahvalnice darovateljima te prigodna brošura o gradnji crkve. Posebna je zadaća bila osigurati sve za planirani objed, predviđen za tisuću gostiju (uzvanika i župljana). Trebalo je pripraviti šatore (bilo je dogovoreno da ih posudi i postavi hrvatska vojska), posuđe s raznih strana, dovoljna količina hrane i pića (tu su veliku darežljivost pokazali župljani i neke tvrtke), organizirati kuhanje, dopremu, poslugu... U svemu tomu neumorno je sudjelovalo već više mjeseci konstituirani Župni odbor od dvadesetak članova, ponajviše mladih muževa i žena. U Oboru su bili: župnik Zvonko Mrak, katehistica s. Samuela Severin, Mijo Budić, Marica Budić, Đuro Erdeljić, Branimir Pavličić, Senka Pavličić, Vinka Goluža, Ante Ćurak, Antun Jarm, Nedjeljko Čutura, Ilija Ćališ, Ivan Zrakić, Kata Alduk, Vladimir Rac, Ivica Šutalo, Stipo Budimir, Marko Perić, Ivica Beranić, Krešimir Pavličić. Svaki član odbora je imao svoj sektor rada i pronalazio sebi suradnike. Posljednjih desetak dana radilo se cijele dane do kasno u noć.

Župljani i sponzori

I prigodnoj brošuri o novoj crkvi, koje je tiskana u 3000 primjeraka i većim dijelom podijeljena na dan posvete, donešene su mnoge fotografije o tijeku gradnje i glavni podaci o župi i crkvi te imena i adrese svih koji su bilo koliko doprinijeli za taj pothvat. Od župljana davalo je svoje prilog za novu crkvu 777 obitelji (u vremenu od 1989. do 1995.). Sada župa ima 1029 obitelji, odnosno 4000 vjernika. To zanči da se iz različitih razloga među darovatelje nije uključilo 252 (24,49%) obitelji. Pridodati je još 14 posebnih darovatelja za postaje Križnog puta i 48 darovatelja za lustere.

Župna crkva Dobrog Pastira se ne bi sagradila bez sponzora. U pozdravu, govoreći o ulozi sponzora, župnik je rekao da su sponzori »uložili više od pola vrijednosti ove nove i lijepe crkve.« A troškovi gradnje bili su oko 6 i pol milijuna kuna. Sponzori crkve bili su gotovo sve ustanove i tvrtke iz Đakova, ali i iz mnogih drugih gradova (Zagreba, Osijeka, Karlovca, Varaždina, Slavonskog Broda i dr.) te dosta pojedinaca. Pomagali su na različite načine i u različitoj mjeri. Ukupno je na popisu devedeset i jedan sponzor. Njihova su imena (nazivi tvrtke, ustanove) navedena u brošuri i urezana na posebnu metalnu ploču pri ulazu u crkvu. Manji dio darovatelja želio je ostati anoniman.

Brojni su bili i izvoditelji radova: »od građevinara do umjetnika« ukupno je izvođeno 36 različitih vrsta radova na crkvi. Dakako, bilo je i mnogo dobrovoljnih radova župljana. Osobito na uređenju velikog parka, travnjaka i trga. Tijekom pet godina takvih je akcija bilo bezbroj i uvijek s velikim odazivom.

Prije crkve: dvorana i župni dom

Župa Dobrog Pastira u đakovačkom sjevernom predgrađu osnovana je, na poticaj tadašnjeg đakovačkog župnika Ivana Janeša, godine 1980. Župnik Janeš je u samom početku upravljao pravno osnovanom župom, koja je pri osnutku imala samo prazno zemljište. Nije se moglo započeti s gradnjom crkve nego se išlo na gradnju dvorane, koja je bila namijenjena vjeronauku i bogoslužju. Gradnju je započeo župnik Janeš; zakratko je nastavio, u svojstvu upravitelja (nove) župe, Antun Čečatka (tada novi župnik đakovačke župe Svih svetih, nakon župnika Janeša). Dvoranu je dovršio Zvonko Mrak, imenovan prvim (samostalnim) župnikom 1986. Prva misa u novoj dvorani bila je 26. listopada 1986. Kroz devet godina tu je, u pretijesnom prostoru, bilo sve župno bogoslužje i vjeronauk. Župnik Mrak u početku stanuje u iznajmljenom stanu i započinje graditi župni dom: temelj je blagoslovljen 19. travnja 1987., a kuća završena i blagoslovljena u Nedjelju Dobrog Pastira, 16. travnja 1989.

Crkva, graditelj i sadržaj

Autor crkve je slovenski arhirekt Franc Kvaternik, koji je do sada sagradio šest crkava i mnoge postojeće crkve obnovio i prilagodio novim liturgijskim pravilima i potrebama. Za ovu, svoju sedmu crkvu, arhitekt Kvaternik je dao arhitektonsko rješenje, a izvedbene narise je radio »Biro Karlovšek« iz Domžala, na čelu s Matjažom Karlovšekom, dipl. ing. grad. Arhitekt Kvaternik je radio i narise cjelovitog unutarnjeg sakralnog sadržaja (oltar, tabernakul, ambon, krstionica, sedesi, klupe, svjetiljke-lusteri, stalci, drveni kasetirani strop u više boja, prozori, ograde...) Odredio je i boje stijena, mobilijara, presvlaka... Konzultiran je i pogledu mozaika, slika i slikara križnog puta i drugih pojedinosti, a u tijeku gradnje je u više navrata bio u Đakovu i pratio rad.

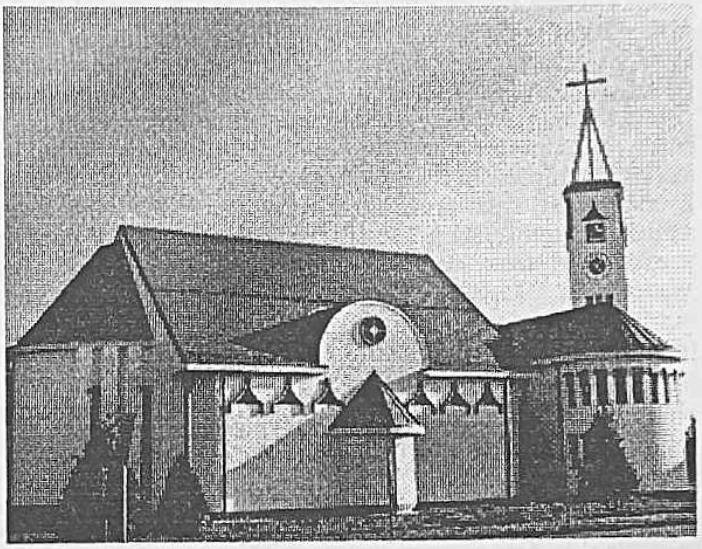

Nova župna crkva Dobrog Pastira u Đakovu. Posvećena 7. V. 1995.

On sam piše o đakovačkoj crkvi i njezinoj opremo ovo: »Iz poštovanja prema katedrali vodila me je misao, da nova crkva nikako ne smije biti kontradiktorna katedrali, nego komplementarna... u unutrašnjosti sam težio k tome, da crkva bude što je više moguće funkcionalno demokratična, maksimalno audiovizuelna i ujedno svečana... Svi elementi opreme nastoje svojom simbolnošću izraziti značenje svakog predmeta i uzveličati jednostavnost mjesta-objekta, koji je Kuća Božja, a ne dvorana za neku kulturnu djelatnost.«

Crkvena lađa je približno kvadratnog oblika, s velikom apsidom u svetištu i dvije manje apside u lijevom i desnom zidu. Površina joj je 324 m^2 (18x18 m), a riješana je tako, da se sa svakog mjesta slobodno vidi oltar. Predviđeno je blizu 400 sjedećih mjesta u klupama u tri reda. U blizini svetišta je odijeljeno i povišeno pjevalište, mjesto za pjevače (zbor) koji predvode zajednicu u liturgijskom pjevanju. Nasuprot pjevalištu je mramorna krstionica i mramorni postament za uskrsnu svijeću. Prostrani kor (18x6m), u zadnjem dijelu lađe, prvenstveno je dodatni prostor (stepenasta galerija) za velike vjerničke skupove. Sakristija je u donjem dijelu lađe, pri ulazu u crkvu, tako da misnik i neposredni poslužnici prilaze oltaru uvijek u ophodu, kroz sabranu zajednicu, s ophodnim križem na čelu, kako novi liturgijski propisi preporučuju. U crkvu se ulazi ispod vrlo atraktivno riješenog trijema, natkrivenog stožastim krovom. Uz trijem je 32 m visoko zvonik s 4 zvona i satom. Upravljaju se elektronski.

Crkva u svom sklopu ima i zasebnu »dnevnu kapelu«, opremljenu po nacrtima, odmah lijevo pri ulazu, nasuprot sakristiji, za stotinjak osoba, za bogoslužje u obične dane ili za manje skupine; posvećena je sv.Antunu Padovanskom. U sklopu crkve, na katu, dvije su dvorane (s pripadnim sanitarnim i drugim prostorijama) za vjeronauk, pjevanje, župske sastanke i slične potrebe. Crkvena lađa ima podno grijanje, a sve druge prostorije klasične radijatore. Pred crkvom je popločen trg, s dvanaest mramornih stupova i predviđenom skulpturom u središtu, uokolo crkve je

uređena zelena površina, s jedne strane je iprostorno parkiralište, a od »stare dvorane« proteže se veliki park s uređenim stazama, travnjakom i mladim stablima. Trg i park imaju električnu rasvjetu na stupovima.

Umjetnička oprema

Veliku apsidu iza oltarne menze ispunjava blistava slika u tehnici mozaika površine 60 kvadratnih metara, na kojoj je središnji lik Isus Dobri Pastir u natprirodnoj veličini od 5,5 m. Lik Dobrog Padtira je ikonografski netradicionalan: u sebi povezuje novozavjetnog Dobrog Pastira i uskrsnulog Krista, a po mjestu na slici svojim likom »povezuje« nebo i zemlju. Uokolo njega su brojni likovi svetaca (Leopold Mandić, Antun Padovanski, Anastazija, Polion, Nikola Tavelić, Marko Križevčanin i dr.), značajnih crkvenih ličnosti (Inan Pavao II, Storssmayer, biskup Ćiril...) i vjernika u različitim narodnim nošnjama (slavonskim, bosanskim, dalmatinskim, zagorskim). Na slici je prepoznatljiv i župnik-graditelj Zvonko Mrak, kako pruža novu crkvu Dobrom Pastiru, zatim arhitekt Kvaternik, slikar Meglić, i drugi župljani. Autor mozaika je akademski slikar Vladimir Meglić iz Zagreba sa suradnicima, akademskim slikarom Zlatkom Modrićem i Tomislavom Susovićem. Mozaik za posvetu nije bio sasvim dovršen (što neki nisu ni primijetili). Odmah nakon posvete na njemu su nastavljeni završni radovi.

Autorsko djelo je i Križni put. Obuhvaća četrnaest redovitih postaja raspoređenih po stijenama i petnaestu »Isusovo uskrsnuće«, veću (koja se upravo dovršava), na zidu u blizini krstionice i uskrsne svijeće. To je rad u tehnici ulja na platnu akademskog slikara Marka Živkovića iz Osijeka. Svojim rješenjem djelo je originalno, prožeto osobnim doživljajem Kristove muke.

U pokrajne crkvene apside dolaze na mramorne postamente dva kipa osječkog akademskog kipara Marijana Sušca: »Naša Gospa« i »Sluga Božji Kardinal Stepinac«. Oba su kipa u maketi dovršena i prihvaćena, nastavlja se njihova konačna izradba u drvetu. Kipovi s podlošcima su pomični pa se niše mogu prigodno koristiti za druge sadržaje: Betlehem o Božiću, Božji grob u korizmeno/vazmeno vrijeme...

Župnik je u cjelokupnom poslu išao za tim da sve pojedinosti u crkvi imaju najvišu kvalitetu u svom redu, a napose da likovno-ikonografski sadržaj budu djela kvalificiranih umjetnika. Ne može se tvrditi da sve ima najveću umjetničku vrijednost, ali su doslovno sve — umjetničke i zanatske radove — radile ruke kvalificiranih znalaca.

Kao zaključak

Uočljivo je nekoliko karakterističnih pojedinosti kod gradnje ove crkve. — Prvo tražen je arhitekt koji je specijalist za sakralnu gradnju i koji u tome već ima iskustvo i rezultate. — Drugo, od početka se išlo za tim da projekt bude do u pojedinosti potpun (izvedbeni) za građevinu (arhitekturu) i za svaki dio opreme (enterijer) u crkvi. Takav cjeloviti projekt je skuplji od uobičajenog »samo građevinskog«, ali gledano na duži rok, zapravo mnogo jeftiniji. U tijeku gradnje, bez obzira koliko se ona otegla, za svaku se fazu točno zna kako je treba izvesti. To vrlo pojednostavljuje rad, makar se on (zbog nedostatka novca) otegnuo na dulji rok. Izbjegnuta su »lutanja« i uvijek nova »traženja i počinjanja«, a istovremeno je garantirana unaprijed domišljena kvaliteta. — Treće, svjesno se u Crkvu nisu unosila diletantska rješenja u bilo kojoj pojedinosti (primjerice »kupovna« rasvjetna tijela, bilo kakav namještaj, neseriozni, sladunjavi likovni sadržaji konfekcionara i tobožnjih slikara... što se ponajčešće »opravdava« skupoćom). Lako je dokazati da originalna djela nisu toliko skuplja koliko su konfekcijska nedostojna sakralnih prostora. Još manje stoji tvrdnja da nova rješenja »puk ne prihvaća«.

Četvrto, bilo je od početka jasno da crkvu ne može sagraditi sama župska zajednica (ni prilozima, jer je premalena i presiromašna, ni dobrovoljnim radom, jer su radovi u većini stručni i delikatni), pa ni uz Caritasove priloge, koji su (sve) više slučajni i neznatni (s obzirom na potrebe). Zato je kod ovog rada težište stavljeno na priloge prije svega mjesnih ustanova i tvrtki (sponzora). To je glavna novost u nastanku ove crkve. Zanemariv je broj onih koji se — zamoljeni — barem na neki način nisu odazvali. Dakako, sponzori još nisu »utrnjeni«, jer ni svi računi za radove nisu namireni. — Peto, župljani su redovito obavještavani o svim pojedinostima i poteškoćama u tijeku gradnje. I dakako, o konkretnim ciframa, računima i dugovima. — Šesto, važno je i to što se nije išlo za tim da se crkva što prije »završi«, da se pošto-poto »useli« u nedovršeno, da se zbrda-zdola opremi. To bi, shvaćeno je, uvelike usporilo rad i završetak. Unatoč tomu, crkva je zapravo završena vrlo brzo.

Sedmo, iako je crkva po svom rješenju i opremi vrlo različita od »klasičnih crkava«, kojih slike žive u svijesti prosječnog vjernika, ovu, zapravo novu i vrlo modernu crkvu, župljani (i svi namjernici, posjetitelji) prihvaćaju vrlo pozitivno. Župljani su je listom, vidljivo je to iz njihovih reakcija, spontano zavoljeli. Uživaju u njoj. To sigurno puno govori u prilog crkvi. Ovo nekoliko natuknutih zaključaka mogu biti neki kriteriji ili barem korisne upute i smjerokazi onima koji će se lаćati slična posla.

JOSIP DENT

Hej Slavonijo

HEJ, SLAVONIJO, HRVATSKA DOMAJO
ZEMLJO ŽITA, ŠIROKIH SOKAKA,
ZEMLJO MOJA, RODNA I BOGATA
DRAGA SI MI KO DA SI OD ZLATA.

HEJ, NEVJESTICE, OD BISERA BIJELA
KADA SNJEŽAK POKRIJE TI SELA,
DOBRA MATI KADA SUNCE GRANE,
TAD U PJESMI VRIJEME NA TREN STANE.

SLAVONIJA LIPA SNAŠA, SLAVONIJA PUNA ČAŠA,
SLAVONIJA RODNA POLJA, SLAVONIJA LJUBAV MOJA.
SLAVONIJA BISTRA ČESMA, SLAVONIJA LIPA PJESMA,
SLAVONIJA BISER GRANA, MIRISAVIH JORGOVANA.

OJ SLAVONIJO, SVE TI RAVNO BILO,
NEK TI POLJEM CVATU SUNCA ŽUTA,
NEK JOŠ DUGO ŠKRIPI DERAM STARI,
NEK MIRIŠE JORGOVAN KRAJ PUTA.

HEJ SLAVONIJO, HRVATSKA DOMAJO,
TI SI NAŠA KOLIJEVKA I MATI,
NEK TI SUNCE VJEČNO POLJA ZLATI,
NIKAD NIKOM NE ĆEMO TE DATI.

SLAVONIJA LIPA NAŠA, SLAVONIJA PUNA ĆAŠA,
SLAVONIJA RODNA POLJA, SLAVONIJA LJUBAV MOJA.
SLAVONIJA BISTRA ČESMA, SLAVONIJA LIPA PJESMA,
SLAVONIJA BISER GRANA MIRISAVIH JORGOVANA.

DVIJE FRESKE U ĐAKOVAČKOJ KATEDRALI

Piše: ANTUN JARM

U nizu velikih fresaka koje krase đakovačku katedralu središnje mjesto zauzima niz od deset slika koje ispunjavaju lijevu i desnu stranu srednje lađe. Sve one prikazuju najvažnije događaje Staroga zavjeta, a glavni likovi tih fresaka (Adam, Noa, Mojsije, Josip Egipatski, David) zapravo su predslike Isusa Krista. Upravo s tog razloga su one i stavljene u glavnu lađu. Svaki od spomenutih likova je iznesen na dvije slike koje su postavljene sučelice. Ovdje želimo predstaviti freske *Opći potop,* koji je slikao Ludwig Seitz godine 1881. i *Noinu žrtvu,* koju je radio Ludovico Ansiglioni godine 1877.

Događaj očišćenja

Uspomena na katastrofalnu poplavu koja se dogodila u vrlo dalekoj prošlosti ostala je u ljudskom sjećanju te je pretočena u sumeransko-babilonske legende iz raznih razdoblja. Takvom predajom katastrofa je — u priči — uvećana do cjelosvjetskih razmjera. Tu pučku baštinu probrala je biblijska predaja i u događaj unijela moralnu i religioznu po(r)uku. Ono što su sumeranske priče pripisivale hiru zavidnih bogova, biblijski izvještaj donosi kao pravedno djelo jednoga Boga. Ono što je opisivano kao propast, biblijski autor iznosi kao događaj očišćenja ljudskoga roda i spasa pravednih u korablji. U dagađaju gledamo Božji sud što pogađa grešnika, a pravednika čini sjemenom čovječanstva.

Lj. Seitz: Opći potop (detalj)

Glavno lice tog dagađaja je Noa. Nazvan je pravednikom te on, poput Adama, predstavlja i zastupa sve što ima: veliku obitelj i »od svih živih bića po dvoje«, spasavajući ih zajedno sa samim sobom. Ovi spašenici bit će početak novog naroda.

Biblijski izvještaj

Najživlje to pripovijeda sama Biblija u svojoj prvoj knjizi: »U očima Božjim zemlja se bila iskvarila; nepravdom se napunila. I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarila — ta svako se biće na zemlji izopačilo — reče Bog Noi: »Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opačinom; i, evo, uništit ću ih zajedno sa zemljom. Napravi sebi korablju od smolastog drveta; korablju načini s prijekletima i obloži je iznutra i spolja paklinom... Ja ću, evo, pustiti potop — vode na zemlju — da izgine svako biće pod nebom, sve u čemu ima dah života; sve na zemlji mora poginuti. A s tobom ću učiniti Savez; ti ćeš uči u korablju — ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova. A od svega što je živo — od svih bića — uvedi u korablju od svakoga po dvoje, da s tobom preživi, i neka bude muško i žensko... Sa sobom uzmi svaga za jelo pa čuvaj, da bude hrane tebi i njima.« — Noa učini tako. Sve kako mu je Bog naredio, tako je izvršio (post 6, 11-22).«

I nakon što je Noa sve učinio, nastavlja Pismo: »...navale svi izvori bezdana, rastvore se ustave nebeske. I udari dažd na zemlju da pljušti četrdeset dana i četrdeset noći.« Svi uđu u korablju. Onda Jahve zatvori za njima vrata... Vode su sve silnije navaljivale i rasle nad zemljom, tako te prekriše sva najviša brda pod nebom.«

Sadržaj slike

Posljednji akord ove drame iznosi pred nas Seitzova slika: Voda se popela do posljednjeg vrhunca, a u pozadini velika Noina karablja već plovi. Brojna skupina polugolih likova, grešnika, izbezumljena je pred očitim svršetkom. Očaj je izobličio svako lice.

Dok su se jedni stisnuli na samom vrhuncu brda, drugi su već dijelom u bujici. Grupirani su piramidalno. Na vrhu je stara svodilja uz koju su se pripile dvije mlade žene, njezine žrtve — slika grijeha bludnosti. Do ove trojke sjedi prazna pogleda debeo starac, a uza nj dva mladića, žrtve njegove pohote. Jedan od ovih, s rukama na koljenima, podigao je pogled k nebu. Od svih jedini on kao da moli. Za njim se još pripeo starac pokrivene glave i uzdignute ruke dajući znak onima koji se približuju čamcu, da im je trud uzaludan.

Dva snažna crnoputa muškarca su lijevo od opisane skupine. Prvi u očaju, uzdignutih zgrčenih ruku, upravlja kletve nebu, a drugi krajnjim naporom nosi svoju iznemoglu ženu. Sasvim u lijevom uglu još dvojica muškaraca posljednjim se trzajima dohvaćaju stijene: jedan je upravo sišao s konja koji tone, a drugi je doplutao na panju. Zdesna u prednjem dijelu freske je šest osoba. Veoma je izražajan lik očajne majke s djetetom na grudima. Muž, još do pojasa u vodi, pridržava je da se ne posklizne s litice. Do nje još dva lika: jedan, s mačem o pojasu, beznadno je pritisnuo glavu iz kamen, a drugi, starac, bešćutno se predaje sudbini.

Dvije skupine osoba su i u pozadini. Jedni, slijeva, pokušavaju se uzaludno dohvatiti Noine karablje, a drugi zdesna u prepunom čamcu odbijajući veslima one koji im se iz vode žele pridružiti. Sav ovaj bezizlazni metež pojačavaju tmasti oblaci, grmljavina i sijevanje munje.

Lj. Seitz: Opći potop

Kompozicija je renesansna, puna uznemirenih linija. Tako je još više naglašena nutarnja uznemirenost i zdvojnost grešnika. Snažni su kontrasti svjetla, koje prodire kroz oblake, i sjene, sa širokom skalom boja. Po dramatičnoj izražajnosti je među prvim slikama mladog Seitza. Završio ju je 1881. godine.

Posljedice potopa

O posljedicama potopa Knjiga Postanka nastavlja: »Istrijebi se svako biće s površja zemaljskog: čovjek, životinje, gmizavci i ptice nebeske, sve se izbrisa sa zemlje. Samo Nao ostane i oni što bijahu s njim u korablji. Stotinu i pedeset dana vladahu vode zemljom.« Tada voda poče pomalo opadati. »Noa skine pokrov s korablje i pogleda: površina okopnjela.«

»Tada Bog reče Noi: »Izidi iz korablje, ti, tvoja žena, tvoji sinovi i žene tvojih sinova s tobom. Sa sobom izvedi sva živa bića... I Noa izide... I podiže Noa žrtvenik Jahvi; uze od svih čistih životinja i od svih čistih ptica, i prinese na žrtveniku žrtve paljenice.«

Žrtva zahvalnica i dúga

Taj prizor zahvalne žrtve za spasenje gledamo na slici *Noina žrtva*, koja je sučelice prethodnoj. — U središtu slike je kameni žrtvenik, a na njemu žrtveno janje koje sagorijeva, dok se plamen i dim uzdižu k nebu: znak da Bog prima zahvalnicu. Stari Noa uzdignutih ruku daje hvalu Bogu. Slijeva su tri Noina sina Šem, Ham i Jafet. Prvi se upravo sprema prinijeti svoju žrtvu — također janje, a druga dvojica će žrtvovati maldog junca. Zdesna, iza Noe, su četiri ženska lika: Noina žena i žene njegovih sinova. Zadovoljna lica i uzdignutih ruku prate prikazivanje žrtve. Na nebu koje se vedri savila se velika duga.

Ludovica Ansiglioni: Žrtva Noina

Na slici treba uočiti značenje dúge. Poslije žrtve Jahve daje Noi jamstvo: »Nikad više neću zemlju u propast strovaliti zbog čovjeka.« I s Noom sklapa savez, a znak toga saveza je — dúga: »Dúgu svoju u oblak stavljam, da zalogom bude Savezu između mene i zemlje.« Noa je po svojim sinovima novi praotac ljudskog roda.

Neprilike sa slikarima

Fresku *Noina žrtva* je radio rimski slikar Ludovico Ansiglioni 1877. Trebao ju je, doduše, raditi stariji Seitz, ali se cijele 1876. nije pojavio u Đakovu niti se znalo gdje je i hoće li doći. A i sin Ludwig je najavio da 1877. neće doći zbog poslova na drugim stranama. Strossmayer se upravo nalazio u Rimu. I zabrinut da će oslikavanje crkve zastati, moli slikara Nikolu Consonia, učenika Overbeckova, da nastavi slikata katedralu. Ovaj to nije mogao, nego pošalje svog učenika Ansiglionia. U sezoni 1877. načini Ansiglioni dvije slike *Noinu žrtvu* i *Abrahamovu žrtvu.* Nisu se svidjele biskupu te ga on, isplativši mu dug, otpusti. Uto se iznenada pojavio i Alexander-Maximilian Seitz. Strossmayer je htio da se Ansiglionijeve slike uklone i naslikaju nove, ali Seitz to nije odmah prihvatio, a kasnije nije stigao. Još i poslije posvete katedrale, biskup je planirao ove dvije slike zamijeniti slikama Celestina Medovića, ali to nije ostvareno pa su ostale sve do danas. Kad je slikar Ljubo Babić obnavljao freske oštećene u požaru 1933. godine, također je bilo razgovora da on naslika nove mjesto Ansiglionijevih, ali ni to nije ostavreno. Iako uočljivo slabije od Seitzovih ipak su svjedočanstva svojega vremena i nepredvidivih okolnosti.

Kompozicija Ansiglionijeve slike je jednostavna ilustracija biblijkog izvješća. Svi likovi su usmjereni na čin zahvalne žrtve. Boje nemaju živost Seitzovih fresaka. Prilično su zatvorene. Ponešto ih je oživio slikar Ljubo Babić, kad ih je obnavljao poslije spomenutog požara u katedrali. tada je, vjerojatno u neznanju, ali s dobrom namjerom, načinio i jednu neobičnost. Uz prvog Noinog sina, koji upravo smjera zaklati janje, Ansiglioni je naslikao praznu posudu. U nju je trebalo, prema pravilima žrtvovanja, uhvatiti krv janjeta. Međuitm, Ljubo Babić je u posudi naslikao živim bojama grožđe, kruške, jabuke, čak i jednu dinju, čega očito nije bilo poslije potopa niti spada u sadržaj slike.

Prefigurativno značenje

Obje freske o Noi, kao i mnogi drugi ikonografski motivi njegova života, imaju i svoje tipološko značenje. Prefiguracija su Novog Saveza: Krista, kršćanina, Crkve. Sam Noa, pravednik usred ljudskih opačina i početak novog čovječanstva, pralik je Krista. Prema Evanđelju Noa je uzor budnosti (Mt 24, 37), a u Poslanici Hebrejima je prikazan kao svjedok vjere u još nevidljivo; pravednik koji je povjerovao jamstvu same Božje riječi (Heb 11,7). Nije samo pravedan u sebi, nego je i glasnik Božje pravednosti, navješćujući ljudima skori Božji sud (2 Pet 2,5). On je i lik čovjeka spašenog u Kristu: spašen od potopa kao što kršćanin zadobiva spasenje po vodi krštenja. Korablja je pralik Crkve koja vodi spašenike ovim svijetom. Građena od drveta simbolizira i drvo Kristova križa po kojemu čovječanstvu dolazi spasenje. U katakombama, na kršćanskim grobovima, Noa je prikazivan u korablji u stavu oransa (molitelja) kao simbol spašene duše i nade u uskrsnuće.

Iako se u katoličkim kalendarima redovito ne nalazi Noin sponemdan, on pada 28. travnja, i zaštitnik je sobara (gradnja korablje) i vinogradara (poslije potopa »Noa zemljoradnik zasadio, je vinograd«, kaže Knjiga Postanka, što je i česti motiv slikara). Pojedinačno se prikazuje obično s golubom koji u kljunu nosi maslinovu grančicu ili s korabljom. U mnogim glasovitim crkvama nalazimo cikluse motiva iz Noina života: napr. freske u bazilici sv. Marka u Veneciji, vitraj u Chartres-u, na Michelangelovim freskama u Sikstinskoj kapeli... i, eto, dvije slike u đakovačkoj katedrali.

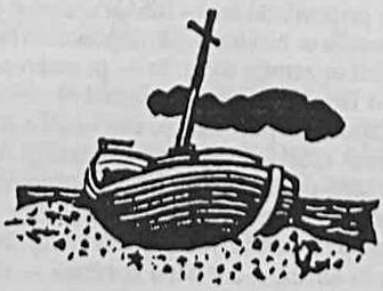

SYLVIA IZ MISSISSAUGE POHVALJENA NA »ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA«

Piše: MANDA SVIRAC

Revija narodnih nošnji jedan je od bitnih sadržaja programa »Đakovačkih vezova«, smotre folklora Slavonije i Baranje. to je svojevrsna škola o tipskoj cjelovitosti ili dijelovima nošnje nekog sela ili mjesta. U predstavljanje (i natjecanje) nošnji uključeni su starosjedioci te osobe iz iste ili neke druge sredine, a u novije vrijeme i naše mlade Hrvatice iz vrlo udaljenih i prekooceanskih krajeva. Za pohvalu su takva nastojanja i taj razvoj događaja, jer se i na taj način ostvaruje puno i pravo jedinstvo hrvatskoga bića. Sylvia iz Mississauge u Kanadi, vjerujemo, ponovno će doći i pokazati svoju nošnju. Na Reviji 1994. u Đakovu stručna komisija ju je pohvalila. No više njezina teta, koja joj je pomogla kod oblačenja nošnje, kako nam se učinilo, nego li sama Sylvia, nije tom odlukom bila zadovoljna. Sylvia, naime, nije imala odgovarajuću frizuru uz suvrsticu svečane nošnje đakovačkog stila. Treba stoga reći da ocjenjivačka komisija u Đakovu sastavljena od stručnjaka etnologa radi sa svakom djevojkom ili mladom ženom — **snašom** te da se velika pozornost pridaje poznavanju odjevnih predmeta i cjelovitosti vrste ili suvrstice nošnje. Djevojačko češljanje i oglavlje udatih žena kao i obuća jesu nedjeljive sastavnice narodne nošnje. Tko oblači nošnju, mora imati dovoljno znanja i poštovanja prema tradiciji čuvajući stilsku cjelovitost a time i dio naše baštine.

Silvija Nakić, Punitovci (Kanada)

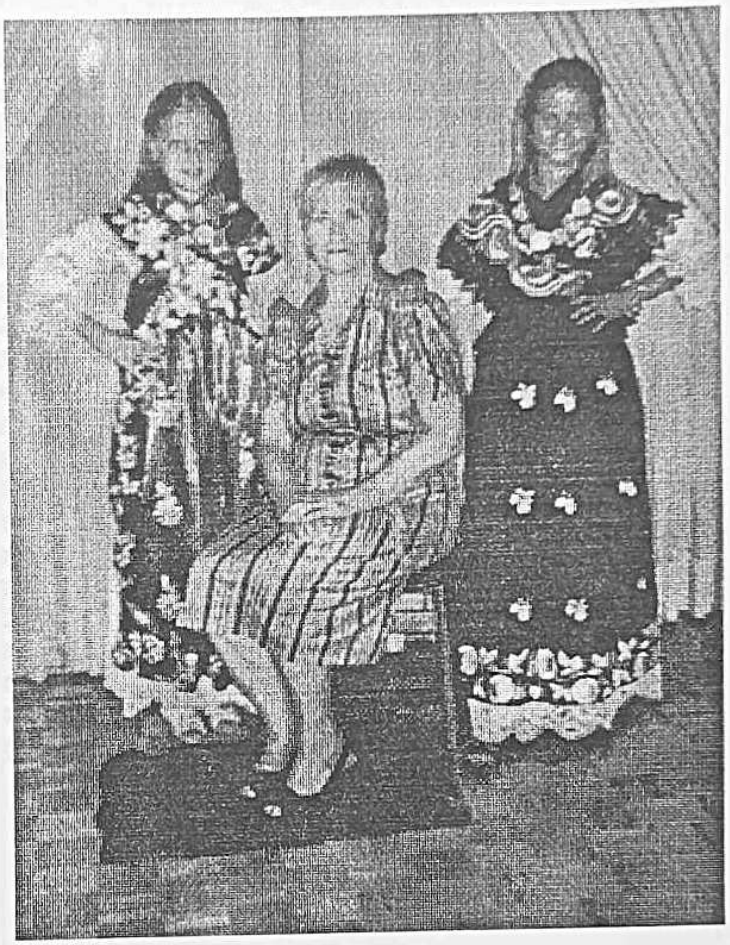

Ljubica Štefanac s unukama, Mississauga (Kanada)

U Mississaugi, pouzdano znamo, ima i drugih nošnji kako pokazuje slika u prilogu djevojaka u nošnji vinkovačkog kraja. Vezilja tih nošnji bila je Anica Svirac (1911. — 1994) iz Vođinaca s kojom je gospođa Ljubica Štefanac (na slici u sredini) vrlo dobro surađivala. Ljubica je iz Kanade donosila tkaninu, konac, čipku te bijeli indigo papir koji je vezilji bio potreban za preslikavanje uzoraka. Vezilja je prema svojem ukusu i znanju baštinjenom od svojih predaka odabirala uglavnom biljnu ornamentiku stiliziranih cvjetnih motiva te povezivala ruže i kruške ili trešnje, listiće i zvijezde...

Budući da hrvatski stil nošnje u ovim istočnim kontinentalnim krajevima zahtijeva odgovarajuću frizuru djevojaka ili udatih žena, nužno ga je njegovati i vjerodostojno pokazivati barem na ovakvim i sličnim skupovima. Djevojku uvijek treba resiti pletenica od mnogo sitnih pramenova kose, a mlađu udatu ženu pokrivalo za glavu koje se slaže na uobičajeni način uz odgovarajuću suvrsticu nošnje.

Hrvatima će biti lakše nastavljati baštinu ostajući vjerni precima samo ako budu međusobno surađivali. Danas ni oceani tome nisu više prepreka.

JOZO FLEGAR

HRVATSKA se budi

Dok se suočavam
sa životom
povijest se piše
a mrtva usta ne govore.

Priroda oko mene
budi se
pali snove
nebeskih zvijezda
i sjaj svemirskog prostranstva.

HRVATSKA je u nama
našim snovima
našim htijenjima
vjekovnim buđenjem
u budućim pokoljenjima.

HRVATSKA se budi
iz povijesnog sna
pisanih riječi
i kulturno-duhovnih htijenja
hrvatskih ispaćenih duša.

RADE ŠPANOVIĆ

Vratit ću se opet!

ČUJETE LI OVU SABLASNU TIŠINU
ČUJE LI SE TUGA SJEĆANJA ŠTO BUDE
OVDJE JE NEKAD ŽIVJELO SELO
OVDJE SAM NEKAD POZNAO LJUDE.

DOŠAO JE ODNEKUD POMRAČENA UMA
STRVINAR PROKLETI, NITKO GA NE ZVAŠE
STAVIO JE SVOJE KRVAVE RUKE
NA SVE ŠTO JE SVETO, NA SVE ŠTO JE NAŠE.

OVO JE ŠTAGALJ KOMŠIJE STJEPANA
TAMO U SOKAKU IVANOVA KUĆA
A OD NAŠE MAJKO OSTAO JE SAMO
URUŠENI BUNAR I OGRADA OD PRUĆA.

OVDJE JE BILA NAŠA STARA CRKVA
GDJE SI SE NEKAD MOLILA BOGU
MNOGE SAM, MAJKO, PROŠAO BITKE
AL' OVO VIŠE GLEDAT NE MOGU.

A SAD MORAM POĆI VRATIT ĆU SE OPET
KAD KRVNIK PADNE S SVOG LAŽNOG TRONA
ŽIVJET ĆEŠ OPET, SELO MOJE DRAGO,
A NA NOVOJ CRKVI ZAZVONIT ĆE ZVONA!

ŽELJKO POTNEŠIL

Prognanik

Još jedna noć tužna,
noć i kiša tko zna koja,
noć bez kraja,
kiša neumorno pada.

Jedna suza
na mokrome licu,
sjaj bistrog oka
tama gluha skriva.

Prognanog sa svoga praga
mala kuća tiho zove sada.
Da li mu je živ njegov vjeran pas?
Koga budi pjevac kada nema nas?

Slabo tijelo,
mokro blijedo lice
griju misli na mali dom.
Sad na svijetu tom, »Tko će njemu pružiti ruke«.

MARICA SMAŽIL

Šagovini Cerničkoj

Gdje su mi Kato, Ljuba,
Julka, Mando, jedina.
Da li u Šagovini mojoj
mira ima?
Želim vam ga
od srca svega,
vama i Slavoniji miloj,
biseru nad biserima.

Kako si Đuro? Pavo?
Još juče su nam ispred imena
isto prezime pisali.
Ista nas majka rodila,
istim smo stazama hodali,
isti slavonski zrak smo disali.

Ustani Stjepane, moj Štefa!
Ustajte Mijo, Ana...
Otvorite oči svoje,
vi što konačnicu snivate
u krilu Slavonije moje.

»SELJAČKA SLOGA« ŠPIŠIĆ BUKOVICA

Piše: JOSIP DENT

Podaci kojima raspolažemo kažu da su ogranak »SELJAČKE SLOGE« u Špišić Bukovici osnovali mještani (ANTUN DENT, JOSIP ŠKALEC, ĐURO ŠĆERBEK, IVAN SLAVIĆEK i vjerojatno još neki) 1934. god. na poticaj kulturnopolitičke radnice MARIJE MATOČES.

U samom početku rad je bio otežan zbog tadašnje političke situacije i radilo se je sa manjim prekidima. No unatoč teškim prilikama tijekom Drugog svjetskog rata kao i u vrijeme Domovinskog rata društvo je uz povremene prekide rada ipak opstalo. Odricanja »SLOGAŠA«, kako su ih zvali bila su doista velika.

Često su sami plaćali put idući na smotre folklora i nastupe u tuzemstvu i inozemstvu.Organizirali su smotre folklora i natjecanja i u Špišić Bukovici.

Imamo zabilježeno da je ogranak »SELJAČKE SLOGE« iz Špišić Bukovice nastupao te daleke 1937. godine od Špišić Bukovice do Zagreba sa pjesmama: LADO, LADO, LEPO PJEVA PREPELICA, JA POSADIH VITU JELU.

Za nas je posebno interesantna snimka iz 1937. god. koju sada i posjedujem u svojoj arhivi. kroz dugi niz godina »SELJAČKA SLOGA« iz Špišić Bukovice nastupala je i bila uspješna diljem zemlje od općinskih do Republičkih smotri te prilikom proslava raznih društava. Bilježimo čak 19 nastupa na Đakovačkim vezovima i više puta u Zagrebu.

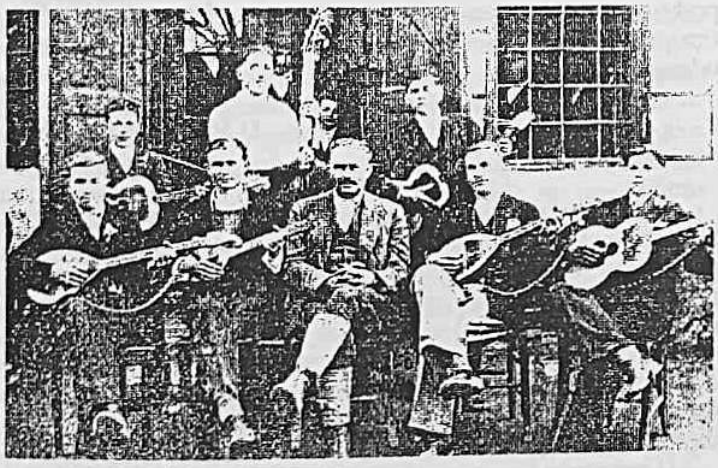

Prvi tamburaši »Seljačke sloge«

Od ostalih navesti ćemo samo neka mjesta, u Mađarskoj: BARČ, SULUK, VIZVAR, MARTINCI itd., u Hrvatskoj: ORAHOVICI, VALPOVU, VINKOVCIMA, JARMINI, VIROVITICI, PITOMAČI, KAPELI, GRADINI, DRNJU, NOVOM GRACU, VRBICI, VELIKOM TROJSTVU, GAREŠNICI, GRABROVICI, SUHOM POLJU, KALINOVCU, FERDINANDOVCU itd.

Posebno smo ponosni što Hrvatski radio u svojoj fonetici čuva čak 20 snimaka pjesama iz Špišić Bukovice u izvedbi članova »SELJAČKE SLOGE«. Iste pjesme ponekad možemo čuti u emisijama radiostanica.

Izvorna i nepatvorena narodna nošnja posebno je blago koje čuva ovo društvo i u toj nošnji i danas nastupa diljem Hrvatske.

Preko 130 priznanja, plaketa, zahvala i raznih suvenira govori o doista brojnim nastupima društva u proteklom periodu.

Svaki taj na oko sitan predmet, zarađen je ljubavlju i znojem naših djedova i očeva koji su ih za nas sačuvali.

Danas je društvo jako mlado. Došlo je do smjene generacija i nekoliko entuzijasta nastoji održati društvo i na mlade prenijeti sve što smo naslijedili. Raduje nas što je društvo tako mlado.

To je naša budućnost i budućnost Hrvatske.

VESNA MARELJA

Na putu k savršenstvu

Razmišljajući
o savršenstvu,
o dobroti,
o blagosti,
o milosrđu,
o ljubavi,
o svemu zbog
čega postojimo,
ja ne mogu da
se ironično
ne nasmijem
i nepovratno
zaboravim na sve to.
Omeđena prostorom,
sabijena vremenom
(jer život je kratak)
nastojim da se
opravdam
ne pred Bogom,
ne pred drugim ljudima,
već sama
pred sobom
nudeći si
pregršt razloga,
glupavih argumenata,
lucidnih sitnica,
znajući
da svaki svoj grijeh
plaćam ja
i da sama
se uvijek dići
moram
kad padnem
na dno i
shvaćajući napokon
kako smo mi
svi
nesavršeni putnici
na putu
k savršenstvu.

Mato Topalović: »TAMBURAŠI ILIRSKI«

Priredio: Josip Vinkešević

Mato Topalović (1812.-1862.) rođen je 9. rujna 1812. u Zdencima kod Slavonskog Broda. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, gimnaziju u Vinkovcima. Bogosloviju je počeo u Đakovu (gdje je bio s J. J. Strossmayerom, J. Tordincem), nastavio u centralnom sjemeništu u Pešti (gdje je upoznao Fr. Kurelca), a završio je u Beču, gdje se sreo s Lj. Gajem. Surađivao je u Danici od 1835. (pseudonim: Rodoljub Zdenčanin). Služio je neko vrijeme kao vojni kapelan, zatim u nekim slavonskim župama, dok nije postao profesor u Đakovu. God. 1855. dolazi za župnika u Gradište kraj Županje gdje je 26. travnja 1862. umro od tuberkuloze.

Godine 1841. u đakovačkom se sjemeništu osniva Zbor duhovne mladeži u koji se uključuje i prof. filozofije Mato Topalović. Zbor se priklanja ilirskoj misli i bori se za hrvatski jezik, osniva se prva đakovačka čitaonica. Prof. Topalović drži predavanja iz hrvatskoga jezika (prvo predavanje održao 17. listopada 1845.) i tako je prvi postao »linguae et litteraturae patriae « učitelj i time se osposobio za stolicu hrvatskog jezika na akademiji zagrebačkoj.

Cijeli rad Topalovićev je patriotski, ali on nije ni jezični stručnjak ni pjesnik, pa sve što je napisao, plemenita je propaganda ilirske misli, ujedinjavanja Hrvata na temelju jednoga pravopisa u književnosti, jer »književnost ništa drugo nije nego ugledalo u kojem narodi i sami sebe i drugi ih kakvi su, gledat mogu...«

U Zboru duhovne mladeži njegovala se i glazba pa je 1842. god. osnovan tamburaški zbor »Tamburaši ilirski.« Klerici su učili pjevati i svirati po kajdama. Franjo K. Kuhač kaže: »Od svih đakovačkih biskupa prošlih vremena najviše je mario za glazbu biskup Antun Mandić (biskup od 1806.-1815. god.). Jer kako je postao biskupom, osnovao je za katedralu crkveni glazbeni zbor, sastojeći se od pjevača (koralista), pjevačica i glazbara...

... Iz svega toga, što sam do sada iznio o glazbenom radu u đakovačkoj biskupiji, razabrati je, da je gospodska klasa toga kraja naše domovine prionula još prije ILIRSKE DOBE uz našu pučku poeziju i pučku nam glazbu, te da su stvarali i novo u hrvatskom duhu, i to bez ikakve pobude kojega autoriteta ili kojega vođe naroda. Njihova briga, da se sakupljaju pučke umotvorine i očuvaju od propasti, postala je u onom kraju upravo navadom, a da se svaki pjesnik i svaki glazbeni improvizator drži glazbenih osobina pučke melodije, postalo je gotovo zakonom...«

Da se u sjemeništu na veliko pjevalo i tamburalo, doznajemo iz jednog zapisnika nastavničkog vijeća kada se jedan profesor želi da popodnevni odmor remeti bučna svirka.

Kako su poznavali note i imali veliku ljubav prema pučkoj pjesmi, Mato Topalović i prijatelji mu skupljali su po selima od Broda do Zemuna narodne pjesme koje će Mato Topalović izdati 1842. godine pod naslovom:

TAMBURAŠI ILIRSKI
iliti
Narodne pesme ilirske
po
Slavonii sabrane i izdane
Matom Topalovićem
Svežčić I.

U Osieku 1842.
Tiskom Mart. Alojs. Diwald

Knjiga se sastoji od povećeg predgovora na 16 stranica, zatim značaja »narodne gudbe i narodnog pevanja« na 83 stranice te teksta 30 ženskih i 13 muških pjesama na 77 stranica. Na žalost u prvom izdanju nisu tiskane note zbog poskupljenja tiskanja i većeg broja stranica što je obećano u drugom izdanju koje nikada nije izašlo. Kako su note izgubljene, to je naša glazbena baština znatno osiromašena. Od objavljene 43 pjesme u današnjoj tradiciji ostalo je desetak, dok su ostale zauvijek izgubljene iz pamćenja.

U podužem predgovoru Topalović iznosi svrhu izdavanja ove zbirke pjesama. Na stranicama XV.-XVI. piše:

... »Mesto bi ovde bilo, a i obećao sam o pravopisu ilirskom govoriti, al' o tom, kako također što sam o ceni, važnosti narodne gudbe i narodnog pevanja stavit obećao, i što bi o ovoj mojoj sbirki, o imenu, o uzrocih i nameri njezinog postanja navest imao, budući da s'malo rečih sve to obavit se nemože, a da opet knjižnica ova preko cene svoje nenaraste, to, velim sve ostavljam za drugi svežčić, tim većma, što će mi lakše biti iz novih pitanjah novih nasmagat odgovorah...«

U Vinkovcih na Začetje
Gospino 1841

U drugom odjeljku knjige, najvećem, Topalović objašnjava kako se pjeva i pleše u Slavoniji i Srijemu. Mnoga njegova gledanja prihvaćena su i u današnjoj folkloristici. On je utirao putove kasnijim sakupljačima: Lovretiću, Stojanoviću, Lukiću i drugima. O inačicama (varijantama) u narodnim pjesmama kaže:

»Druga dva rukopisa istu ovu pesmicu (Dever i snašica) drukčije zaderžaju, što koje zbog nauka u njoj nahodećeg se, koje da čitatelji vide kako se jedna i ista pesmica u našeg naroda na različitih mestih različno pevat običaje... (str. 20)«.

U narodnim pjesmama česte su riječi bez značenja ili pojedini slogovi koji se dodaju zbog ritma. Topalović o tome govori na 27. stranici:

»Osim gor u 8-moj pesmi navedenih rečih »Senedoj« itd. ima još kojekakvih pripevah u nas Ilirah, rečih kojima znamenovanja zaman bi se tko trudio istraživat. Promotrimo l' ih međutim pozorno, najti ćemo da drugo ništa nisu nego **izkrici,** nego **izrazi** koje šaljivosti, koje nježnosti serca ilirskog, zgodna pridodavanja i umetavanja koje naših, koje inostranih rečih, a to ponajviše da bi samo pevanje sličnije i prijatnije izpalo.«

Kod pjesama u šetanim kolima, kojih je i danas jako mnogo u brodskom i gradiškom kraju kao i u ono vrijeme, pjevači ponavljaju tekst, ali obrnutim redom. Evo kako to vidi Topalović:

(str. 33) »Navodim osobiti način i navadu, kako se t. j. u pevanju sad perve sad poslednje slovke u naših pesmah po dva, po tri i po više put ponavljaju, kako kojoj glas il' melodia sa sobom donosi. Biva pak' to ponajviše kad u društvu mnogi skupa pevaju n. p. igrajuć, prohađajuć se i. t. d. Običaju naime naše Ilirke oko Broda (t. j. u okružju onom koje s' brodske, koje s' gradiške regmente) da nedeljami i zapovednimi, svetkovinami kako i uoči

takovih danah na kakvoj čistoj i prostranoj ledini u — il' izvan sela skupiv' se, ako il, neimaju gajdaša, il' dok on svoje piskove udešuje, il' ako im se nedopada, u kolo se uhvate, i na taj način različne pesme pevati stanu, da se isti momci među njih pohvataju, i uz njihove pesme radije dostaput igraju, nego li uz najbolje gajde«.

Na str. 35. Topalović govori o kolu:

»Da se ovaj običaj od zabave narodne posvuda u našoj domovini nahodi, ja se nebi ni upuščao u obširnije opisivanje stvari svima poznane. Al' buduć da, u koliko ja poznajem doljne ove strane (bar u Biskupiji Đakovačkoj) nit sam igde više vidio, nit da to biva od drugoga čuo, mislim da i svakom rodoljubivom čitatelju tim je ugođeno, i da je ovo najprikladnije mesto (govoreć t. j. o narodnih pesmah) štogod napomenut o zabavi u pevanju osobito sastojećoj. Da je kolo narodni naš ples narodna igra ili tanac, to je svuda poznato, i svuda se po našem narodu vidja, al' da je ko tom plesu i kakva budi gudbi, iliti muzika od potrebe, bilo gajde, tambura, gusle frulja il' šta mu drago drugo, i to zna svaki, nit se igde brez gudbe kolo igra (van ako kad malo nakvašeni kosci uhvate se, nu i tud ipak jedan il' drugi običaje zviždat il' fićukat, što mesto gudbe služi). Mnim indi da će tim milije bit svemu čitajućem občinstvu ilirskom razumeti kako mladež naša oko Broda, ako ne više, zaista ne manje pohlepna za narodnom igrom, toliko si i netare glave, kad il' nema gajdaša, il' ako je ovaj jogunica pa neće da svira, nego na gor spomenuti način uhvativ' se u kolo i napeva i naigra se. Da peče čestoput devojke ostave istog gajdaša, osobito ako koji nestašniji, muškarac od već kolom zamahivat stane, ponajviše pako jer rado pevaju, pa za sebe kolo uhvate. Tu ponositost, to tiho gibanje u kolu, tu nježnost i čistu narodnu opravu kod naših Ilirkah treba samo viditi, pa bi svaki onda sverhu toga boljma sudit umio, nego li sam ja kadar perom opisat.«

Topaloviću su prigovarali skupljanje pjesama sa stranim utjecajima, na pr. za pjesmu »Tamburdžia Ivo« da je »ciganska ili sliepačka.« Na prigovore on odgovara na 59. str.

»Ja bih rekao da je sve ono »naše narodno« štogod se u našem narodu i od našeg naroda poradi. A nije l' naš narod i za šaljive, za vesele stvari osobito vešt? Il' trebal' da nastojimo ovaj njegov naravski k' veselosti i nevinoj šaljivosti nagon pod izgovorom kanoti da bi se takovimi pesmicami ćudorednost naroda našeg kvarila — prekomernom oštroćom uništiti? Zaista to nebi drugo bilo nego u isti značaj njegov dirati, iste žile njegove podsecati! — Ako se indi šta u Sremu, u Bačkoj il' u Banatu proizvode, ne odsuđujmo odmah kano »ne naše« znajuć, da ako se tamo i peva, to samo naš »slavenski narod« čini. Al' šta i treba više dokazah? Da to nije »naše narodno«, i da se s' veselim duhom ilirskim neslaže, nebi take pesmice, gdjemu drago već na svet izišle, podobno okoberzoj munji po svem se našem narodu razširile! — Međutim kaže naša poslovica narodna: »Tko bi svima ugodio, taj se nije porodio.« I zaista dok jedni novije pesme i glasove, kao ne »naše vlastite«, nego »tuđinske« gerde i odbacuju, rade se sada s' druge strane i starinski oni glasovi čuju, brez kojih, kako stariji svet kazuje, redko kad je koji sastanak, koja čast, il' gostba kod našeg Slavonca obderžavana bila kano je n. p. glas od pesme one o »Smiljaniću« il' drugih junačkih pesamah, koje sadašnji naraštaj ne veliku žalost starog našeg sveta stranom među zaboravljene već, stranom pako s' nekim »nenarodnim« ponosom, i preziranjem među slepačke broji. Za načelo indi imajuć: »da se nit sve staro, zbog toga što je staro, nit sve novo zbog toga baš, što je novo, odbacit imade« stavljam ovd' i istu ovu: »o Smiljaniću« pesmicu, kanoti takovu, gde se — kako sam i kod ženskih pesmah napomenuo — i nekoje reči po višeput ponavljaju, i izkrici nekoji za ugodnije pevanje pridodaju.«

U trećem dijelu knjige Topalović objavljuje tekstove pjesama, 30 ženskih pjesama i 13 muških pjesama.

Kazalo

A. ženskih pesmah

		str.
1.	Brat i Seka	1
2.	Venčanje — Razvečanje	3
3.	Riza — Riba	4
4.	Najmlada, najmudrija	5
5.	Svak od Drine	6
6.	Tužna Kosana	7
7.	Almaške cure	8
8.	Jeterve i svekrušina	11
9.	Dožnjenje i venca pletenje	15
10.	Žetelica i čoban	17
11.	Dever i snašica	18
12.	Podkupljenje opalih krušakah	27
13.	Devojka u sanduku	28
14.	Djevojka u brekinju pretvorena	29
15.	Čeznenje za dikom	30
16.	Dete istinu govori	31
17.	Sunce tuži devojku	32
18.	Zlato materino	37
19.	Devojka kune Sarajevo	38
20.	Dva bumbula i devojka	39
21.	Kušanje dragog	39
22.	Tužba na dragog	41
23.	Nepovoljan vojno	41
24.	Bratac seku priprodaje	42
25.	Neposlušna Maca	44
26.	Gora i devojka	45
27.	Žalost za dragim	46
28.	Devojka licu svom govori	47
29.	Čisto srebro neće potavniti	48
30.	Dve sestre za jednim	49

B. muških pesmah

1.	Tri mane	53
2.	Plava, cerna i smeđa	55
3.	Isprazno kanenje	56
4.	Nemoš i notaroš	57
5.	Tamburdžia Ivo	58
6.	Smiljanić	60
7.	Neda majka svoga Zlata	61
8.	Tužan jelen	62
9.	Kletve devojačke dodijale	63
10.	Tolmačenje sanjke	64
11.	Boreta vojvoda i udovica Martha	66
12.	Krojica Radonja i Turci Kladovjani	71
13.	Kapetan Pavle i Kraljević Marko	77

Po izlasku Topalovićeve knjige »Tamburaši ilirski« prvi se kritički osvrće Stanko Vraz pod pseudonimom Jakob Rešetar iz Cerovca u Kolu, Zagreb, 1842. u članku Narodne pesme u Slavonii (U Zagrebu, 5. travnja 1842.).

Vraz hvali Topalovića za ideju i ogromni rad uložen u sabiranje pjesama. Ističe kako su Vukove zbirke narodne poezije obišle čitavu učenu Evropu i zauzele vodeće mjesto u Njemačkoj, Engleskoj, Francuskoj, Italiji i drugim zemljama, »Samo kod nas se je još sve jednako malo cenilo ono, nad čim nam se je čudio čitav prosvjeten svet.« ... »Koliko nas je dakle razveselio glas, da se je g. Topalović, slavni pesnik, dobar znalac jezika narodnoga, toga posla prihvatio sabirajuć po svom zavičaju (Slavonii) sa prijatelji svojimi narodni pesme«.

O pjesmama u zbirci se nema što reći jer su one same po sebi izuzetna vrijednost, naponje Vraz, ali se može i mora kritički osvrnuti na način kako je to autor uredio »...ovde se može zametnuti reč o istoj knjižici, kako ju je uredio g. izdatelj i kako su sakupljene pesme, jednom rečju: pretresti i razsuditi poso sakupitelja i izdavatelja. — Nu i tu ima svojih težkih nevoljah. Težko je naime razsuđivat objektivno stvari onde, gde još spisatelji nisu naučni gole slušati istine. Taj je bio običaj i kod nas. Svaka se je nova ta bila i najgora knjiga hvalila i pisalac u zvezde kovao. Nu kad je naše književnstvo već u osmoj godini, to je istina već krajno vreme, da se jedanred pisaoci od sladke sise odbiju, dečinski se jim bašmaci svuku, i da se postavljaju na mladostne svoje noge.«

Vraz prigovara i na predugom predgovoru i uvodu koji su na štetu notnih zapisa.

»Posle toga govori o uzrocih zašto je dosad literatura naša zaostala. I tu navodi mnogih istinah, nu scenimo da to nespada u predgovor k narodnim pesmam. G. T. bio bi mnogo bolje učinio, da je čitav taj predgovor metnuo u svoju Jeku iz Oseka, gde bi mu išlo mesto, a u ovoj knjizi da je govorio ono, o čem (obećanje) da oče govoriti u drugom svezku, jerbo mu je zasad (kaže) nestalo prostora«. ... »Istina mogo bi nam g. T. to još jasnije predočiti, da je dodao i jedan dva napeva...

... Pravo je učinio g. T. što je kod svake pesme metnuo mesto, gde je sakupljena, i ime, od koga ju je primio, nu malo je posarnuo u tom, što je svaku (tako rekuć) prelio u književni kalup. Kod narodnih pesamah nesme se ništa prenačinjat, promenjat ili popravljat, nego jih valja bilježit onako kako izviru iz ustiuh naroda. Lepote i mahne njihove — sve je sveta baština praotaca naših«.

Vraz prigovora i neosnovanom kriteriju podjele pjesama na ženske i muške: »Sve su naše narodne pjesme razdieljene na pjesme junačke, koje ljudi pjevaju uz gusle, i na ženske, koje pjevaju nesamo žene i djevojke, nego i muškarci, osobito momci, i to najviše po dvoje u jedan glas it. d. (op. J. V. prema Vuku)«. Topalović svoju podjelu na ženske i muške pjesme objašnjava:

»Ja za sad među ženske pesme samo one brojim, u kojih poglaviti predmet il' osoba ženska jest, naproti pak među mužke brojim one, gdje il mužko govori il' o mužkom poglavito govor biva, bez ikakvog obzira na slogomer it. d.«

Na kraju svoje kritike Vraz preporuča budućim sakupljačima narodnih pjesama »...neka sabirajući reči od pesamah također glas pesamah (napeve) bilježe. Reči pesme nisu još ista pesma. K tomu spada i napev. A kod mnogih od naših nar. pesamah (najpače ženskih) glavna je stvar glas (napev). U tom su dakle obziru napevi veoma važni. Ali još i s druge strane od velike su cene. Kao što iz rečih pesamah naši umetni pesnici treba duh narodni da carplju, tako će i napevi vremenom postati **voda života,** iz koje će nekda naši slagaoci napajati svoje umotvore **duhom narodnim.** Skupljajmo dakle i njih. Taj trud nalaže nam dužnost za budućnost.«

BLANKA KARŠIĆ-ŠIMUNOVIĆ

Zvijezde

O, KAKO BLISTATE IZ TE DALJINE
KAO BISERI NA DNU OCEANA.
O, KADA BIH MOGLA PODIĆI SE U TE VISINE
DA ZABLISTAM ZAJEDNO S VAMA.

O, ZVJEZDICE MALE U BLJEŠTAVOM SJAJU
TREPERITE LIJEPO ZA MOJU SREĆU,
TREPERITE U RAZLISTALOM MAJU,
TREPERITE U MIRISNOM PROLJEĆU.

O, KAKO BIH VOLJELA DA SAM TAMO,
TAMO MALO MEĐU VAMA;
DA ZABLISTAM TRENUTAK SAMO,
DA NISAM UVIJEK TAKO SAMA.

VLADIMIR REŠKOVIĆ PANONSKI

Slavonijo stara tamburice

Sve ću dati za te tamburice
da obasjam tvoje bilo lice.
Ne dam da ti tuđin lovi tice,
tamburice da ti mrsi žice.
Volim gledat zoru kad zazori,
volim suton kad se s danom bori.

Volim mater slušat kad te kara,
u tebi mi pisma od bećara.
Ne dam da ti tuđin mrsi žice,
Slavonijo stara tamburice,
Slavonijo, sve bi zate dao,
jedan život kojeg sam imao.
Ostarit ću i umrijet ću,
tamburicu ostaviti neću.

Sve ću dati za te tamburice
da ti kruto stoje zlatne žice.
Volim gledat tvoje njive plave
i šlepove Dunava i Save.
Volim gledat polja zrilog žita
i mirise prolitnoga cvita.

Volim slušat mater kad te kara,
u tebi mi pisma od bećara.
Ne dam da ti tuđin mrsi žice,
Slavonijo stara tamburice.
Slavonijo, sve bi za te dao,
jedan život koji sam imao,
Ostarit ću i umrijet ću
tamburicu ostaviti neću.

MILENKO VASILJEVIĆ

Volim te, ravnico

Volim te, ravnico, obasjanu suncem,
okupanu rosom, zalivenu znojem,
volim te, ravnico, čas zelenu, čas plavu,
volim te i nosim
u njedrima, u grudima, u srcu
i u svakoj kapi svoje slavonske krvi.

Sve blago i sve dobro koje imam
počiva u tebi negdje duboko,
duboko u klasu žita, u travi, u vodi,
u zelenim poljima beskrajnih širina,
u toplim danima sunčanih toplina,
u vedrim noćima plavi vedrina
i u svakom čovjeku koji u tebi živi.

DESETA OBLJETNICA »TENE« KUD-a PIK-a ĐAKOVO

Piše: ZVONKO BENAŠIĆ

Ove godine »TENA« KUD PIK-a Đakovo obilježava deset godina rada i postojanja. Deset godina nije mnogo, mjereno vremenskim razdobljem, ali ako društvo ima nekoliko stotina aktivnih članova, desetine tisuća sati pokusa, stotine javnih nastupa i desetak uvježbanih točaka, stotinjak osposobljenih tamburaša, stotinjak naučenih pjesama... to zavrijeđuje da se zabilježi.

Društvo je osnovano 21. svibnja 1985. a bilo je to ovako:

OSNIVANJE DRUŠTVA I PRVI KORACI

Kod većeg broja radnika PIK-a Đakovo tinjala je želja da se osnuje kulturno umjetničko društvo. Jedni su željeli svirati, drugi recitirati, glumiti a najveći broj plesati i pjevati. Inicijativu za osnivanje društva dala je Zdravka Dean a zatim je u nastojanju da se društvo osnuje najupornija bila Ana Perić i njezin brat Ivo Pavić. Oko ideje za osnivanje drruštva brzo se okupilo još nekoliko zaljubljenika, kulturnih radnika među kojima su bili Zvonko Benašić, Mato Filipović, Mirjana Brod, Žajdlih i Vera Jeličić koji su osnovali inicijativni odbor koji je dobio punu podršku Konferencije sindikata PIK-a Đakovo.

U audijenciji kod Svetog Oca sa darovima iz Đakova

Na osnivačkoj skupštini 21. svibnja 1985. iznad Gradskog podruma u Đakovu bilo je prisutno 32 osobe — potencijalnih članova društva i uzvanika (Ivan Pavić, Mijo Ergotić i Mirko Kladarić) koji su donijeli odluku o osnivanju Radničko kulturno umjetničkog društva PIK-a Đakovo i za predsjednika izabrali Zvonka Benašića. Osim ljubavi i entuzijazma društvo nije imalo ništa drugo, ni tambura, ni žica, na marame, ni opanka a niti prostorije. Za prvi javni nastup na »Đakovačkim vezovima«, do kojih je bilo četrdesetak dana, vježbalo se u dvorani iznad Gradskog podruma, ali ne za dugo, a zatim pod kolskom nastrešnicom (!) u krugu starog mlina. I u takvim teškim uvjetima dobro se pripremilo za nastup na »Đakovačkim vezovima« ali i za još dva javna nastupa koja su uslijedila u toku prve godine rada.

Na redovnoj godišnjoj skupštini društva 12. lipnja 1992. usvojena je promjena imena društva u »TENA« kulturno umjetničko društvo PIK-a Đakovo.

Predsjedništvo društva je iz iskustva bilo svjesno da je pomanjkanje svirača (tamburaša) mnoga novoosnovana društva brzo dovela do prestanka rada društva, stoga je ubrzo nakon osnivanja osnovana Tamburaška škola kroz koju je do sada prošlo oko sto svirača. Neki su danas već i profesionalci ali većina je ostala u društvu i svira u Velikom tamburaškom orkestru i u folklornim ansamblima matičnog društva a i drugim društvima. Dobar i interesantan program rada ubrzo je okupio u društvu nekoliko stotina aktivnih članova.

ČLANOVI DRUŠTVA

Prema Statutu društva članovi društva aktivni ili podupirajući ne moraju biti radnici PIK-a Đakovo već su vrata društva otvorena za sve ljubitelje kulture. To je omogučolo da društvo danas ima oko 320 aktivnih članova koji rade u folklornoj i tamburaškoj sekciji, odnosno »Teninoj« tamburaškoj školi. U folklornoj sekciji, koja je najbrojnija, članovi su prema uzrastu raspoređeni u folklorne ansamble, od najmlađih koji imaju naziv »Zvončići« zatim »Pčelice« i »Dukati« do odraslih »Slavonskih kraljica«. U proteklih deset godina u društvu je aktivno radilo oko 800 članova. Možemo slobodno reći da su ti članovi proveli stotine tisuća sati zajednički na pokusima, nastupima ili putovanjima, uvijek u sredini u kojoj se ući dobromu, u kojoj nema opasnosti za tijelo i čast, u društvu gdje se stječu novi dragi prijatelji, upoznaju ljudi i krajevi. Tko bi bez »TENE« vidio Mona Lizu, grandiozni Eiffelov toranj, daleku Sardiniju, vječni grad Rim i nezaboravni Vatikan, tko bi se rukovao, razgovarao i primio blagoslov svetog oca pape...? Sve su to i mnogo više od toga doživili članovi ansambla »TENE« na svojim mnogobrojnim nastupima u domovini i inozemstvu.

»TENINI« JAVNI NASTUPI

Folklorni ili tamburaški sastavi »TENE« imaju godišnje 60 do 80 javnih nastupa. U proteklih 10 godina bilo je ukupno gotovo 400 javnih nastupa. Ovdje ne možemo sve nabrojiti te ćemo stoga navesti samo nekoliko nastupa u prošloj 1994. godini. Najmlađi — »Pčelice« i »Zvončići« imali su po 5 nastupa, »Dukati« i njihova vokalna skupina »Slavuji« 10 nastupa od toga jedan u Mađarskoj. »Slavonske kraljice« su imale 32 javna nastupa, a treba posebno istaći 12 nastupa na Međunarodnom festivalu u Montoireu (Francuska), zatim 6 cjelovečernjih koncerata u njemačkoj pokrajini SAA. Veliki tamburaški orkestar »TENE« je imao 9 nastupa od čega dva u inozemstvu. Od svih tih nastupa teško je izdvojiti što je bilo najbolje, ipak spomenimo nastup na »Đakovačkim vezovima« u scenskoj slici »Đakovo je srce Slavonije« kada je »TENA« nastupila s Velikim tamburaškim orkestrom, »Slavonskim kraljicama« kao pjevačkim zborom i folklornim ansamblima »Pčelice« i »Dukati«, ukupno s više od 100 izvođača. Neponovljiv je događaj koji se dogodio 18. rujna 1994. kada su Veliki tamburaški orkestar i folklorni ansambl »Dukati« prenosili hrvatsku pjesmu i običaje u mađarskom Nagytadu a istovremeno 1000 kilometara dalje u crkvi u Sarbrückenu (Njemačka) orila se hrvatska pjesma iz grla »Teninih« »Slavonskih kraljica«. Sigurno će u trajnom sjećanju ostati pjesme otpjevane pri audijenciji kod svetog oca pape. Još će mnogo toga ostati u nezaboravnom i ugodnom sjećanju »Teninih« članova, ali i posjetitelja kojima je prikazan dio tisućljetne bogate folklorne baštine Hrvata od Baranje i Slavonije preko Posavine, Međimurja, Pokuplja, Like do Splita i Trogira. Kako će se 10. obljetnica društva obilježiti još intenzivnijim radom to je planirano da se u program uvrste »Bunjevački salaš bili« i »Lindo«. Tako bi bilo obuhvaćeno

područje od sjevera Bačke gdje žive Bunjevački Hrvati do krajnjeg juga lijepe naše do Konavala i Prevlake. Svadbeni običaji Bunjevačkih Hrvata pod nazivom »Bunjevački salaš bili« već je premijerno izveden 21. svibnja, točno na 10. obljetnicu društva što je publika vrlo toplo pozdravila.

Radost »Tenine« mladosti na »Đakovačkim vezovima«

Veliki tamburaški orkestar »TENE« u kojem djeluje i ženska vokalna grupa »Šokice« već tri godine redovno nastupa na Festivalu hrvatske tamburaške glazbe gdje su osvojili dvije srebrne i jednu brončanu »Plaketu Paje Kolarića«. Osim spomenutog nastupa na »Đakovačkim vezovima« zapažen je bio i nastup na Hrvatskoj televiziji u emisiji »Obiteljski zabavnik«, zatim u emisiji »Nek tambura svira«, kao i koncert u Đakovu s Hrvatskim tamburaškim društvom »Pajo Kolarić« iz Osijeka. Vrijedno je spomenuti da je VTO izdao prvu »Teninu« audio kasetu »Alaj volim...«

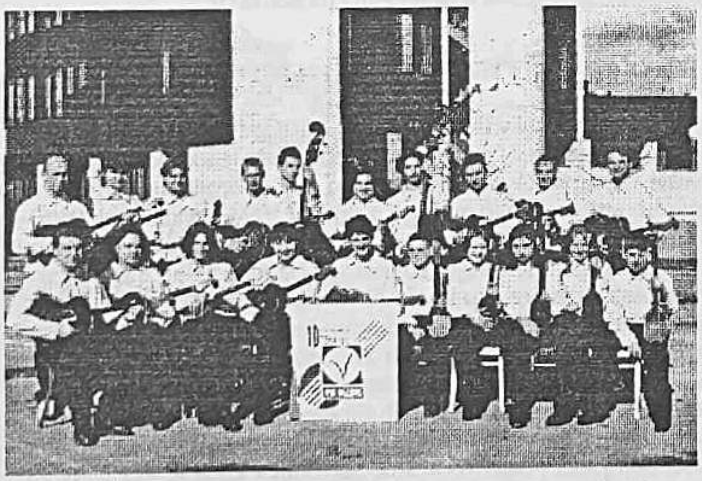

»Teninom« velikom tamburaškom orkestru srebrna plaketa »Paje Kolarića«

Članovi »TENE« uspostavili su u ovih proteklih 10 godina veze i prijateljske odnose s velikim brojem kulturnih društava. Da je to prijateljstvo zaista iskreno i duboko, pokazali su prijatelji iz njemačkih gradova Lutzkirchena i Dudweilera koji su u ovim teškim ratnim vremenima u nekoliko navrata dovozili obilnu humanitarnu pomoć.

ORGANIZACIJA RADA DRUŠTVA

Za izuzetno bogat i kvalitetan rad mladih folklornih ansambala zaslužna je voditeljica Katica Jakobović koja je nastavila rad prijašnje voditeljice Marije Damjanović. Stručni i umjetnički voditelj »Slavonskih kraljica« je dr. Enrih Merdić a organizacijski voditelj i »garderobijer« Ana Perić.

Osnovanu Tamburašku školu vodio je Nenad Seletković iz Slavonskog Broda dok je organizacijski voditelj bio Ivan Pavić. Njih su naslijedili stručni i umjetnički voditelj Robert Kudeljnjak kojemu pomaže i Dragutin Stivančević obojica iz Osijeka, dok organizacijske poslove škole i orkestra vodi Ivo Posavčević.

Društvom upravlja predsjedništvo od 15 članova načelu s predsjednikom mr. Zvonkom Benašićem. Tajničke poslove obavljaju Mato Filaković i Mirjana Brod, blagajnu vodi Branka Dragišić a ekonomat Vera Jeličić.

Za proteklih 10 godina rada društvo je priskrbilo značajna materijalna sredstva isključivo u opremi za uspješan i kvalitetan rad društva. »Tena« danas raspolaže s vlastitim narodnim nošnjama Posavine, Međimurja, Pokuplja, Like i Trogira, zatim kvalitetnim tamburama i koferima za tambure za Veliki tamburaški orkestar i velikim fundusom notnog materijala. Financijska sredstva za nabavu vrijednog inventara društvo je priskrbilo od sponzora a najvećim dijelom od svog pokrovitelja PIK-a Đakovo. Među radnicima PIK-a Đakovo društvo je uvijek nailazilo na podršku i tu podršku je znalo cijeniti prema svojim mogućnostima se odužilo pronoseći i potvrđujući tisućljetnu kulturnu baštinu Hrvatske i ime i dobar image PIK-a Đakovo na svakom nastupu u domovini i inozenstvu. To potvrđuje i mnogobrojne riječi pohvale pristigle nakon održanih javnih nastupa. navest ćemo samo jednu: »Ovim pismom ponovo želim istaći veliko zadovoljstvo Vašim sudjelovanjem na našem 22. Svjetskom festivalu folklora u Montoireu. Vrlo visoko smo ocijenili kvalitetu vaših nošnji, izvanredne vokale, savršeno štovanje svoje kulture, ljepotu plesova i disciplinu svih članova grupe.

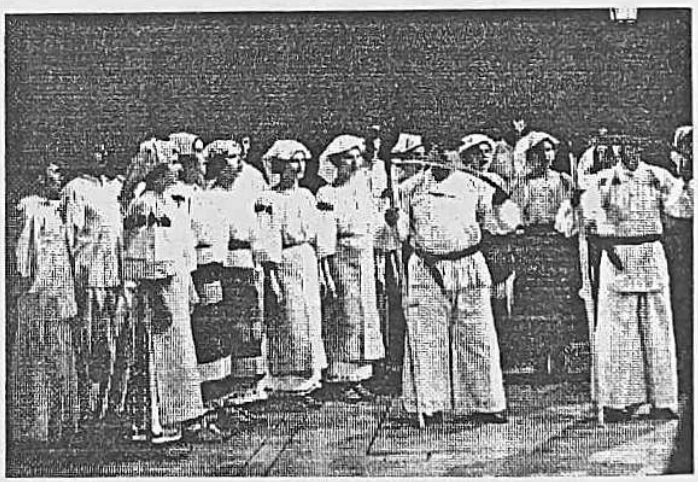

»Žetva« na pozornici KD »Lisinski« u Zagrebu

Na kraju mogu reći da je »TENA« KUD »Slavonske kraljice« primjerna grupa za festival«. Jean Francois Proux, Direktor festivala i predsjednik C.I.O.F.F. Francuske.

Sigurno je da je takva objektivna ocjena utjecala da »Tenine« »Slavonske kraljice« i ove godine budu pozvane od 19. do 29. kolovoza u Francusku na Međunarodni festival folklora, ali sada u Sant Amat Roche Savine. Nema sumnje da će »Slavonske kraljice« i ovdje pokazati kako štuju svoju kulturu i da će dostojno prezentirati PIK Đakovo, Đakovo i svoju domovinu Hrvatsku.

ZLATNI JUBILEJ JULIJA NJIKOŠA

Piše: ZVONKO BENAŠIĆ

Uz ime Julija Njikoša treba upisati cijeli niz djelatnosti i aktivnosti jer Julije Njikoš je skladatelj, dirigent, melograf, muzikolog, urednik narodnih pjesama, glazbeni kritičar i pisac, osnivač i organizator festivala i drugih glazbenih manifestacija. Sve je to Julije Njikoš velikim žarom i ljubavlju uspješno radio u proteklih 50 godina. Sada kada i ovom biografijom želimo obilježiti obljetnicu 50 godišnjeg rada moramo se vratiti na početak.

Julije Njikoš roden je 9. travnja 1924. u Osijeku gdje je vrlo rano zavolio glazbu, a posebno tamburicu i ljude s tamburicom. Ta ljubav prema glazbi već ga od malih nogu usmjerava na učenje glazbe u Osijeku a zatim usavršavanje u Zagrebu gdje živi od 1968. On u školskim klupama ne miruje, nego svira u orkestru osječkih grafičara »Tipograf«, a već s 12 godina (!) staje kao dirigent pred tamburaški orkestar. Umjetnost dirigiranja usavršio je kao dirigent STD »Pajo Kolarić« kojega je u Osijeku osnovao 1954. To je bila čvrsta jezgra iz koje Julije Njikoš promiče tamburašku glazbu što omogućava da već 1961. osniva Festival tamburaške glazbe u Osijeku koji se u protekle 34 godine 17 puta održao.

Nedvoumno je da je baš Julije Njikoš kao predsjednik Programsko-umjetničkog savjeta svojim bogatim znanjem i iskustvom pobudio osnivanje novih tamburaških orkestara, a izborom natjecateljskog programa mnogobrojne nove skladbe za tamburaške orkestre koje se obvezatno izvode na Festivalu. Ali za afirmaciju tamburice za J. Njikoša to nije dovoljno, on je pokretač i osnivač festivala »Zvuci Panonije« u Osijeku gdje se također promiče tamburaška glazba i hrvatska pjesma.

Julije Njikoš nije samo vrstan organizator i animator festivala već i skladatelj. Njegove praizvedbe, koje izvode tamburaški orkestri i tamburaški sastavi u natjecateljskom dijelu Festivala, redovno su ocijenjeni prvim nagradama. To je tek mali djelić njegovog skladateljskog opusa.

U radu J. Njikoša skladateljski oblici vrlo su raznovrsni ali je Slavonija i Baranja njegova najveća ljubav te s tog bogatog izvora hrvatske kulture skuplja stari pjesme i stalno crpi inspiracije za nova i nova djela. Još kao dječak slušao je bake i didake, pamtio i zapisivao. Julije Njikoš se još živo sjeća svog prvog kazivača Bartola Maroševića iz Nuštra rodenog 1864. Sakupljeni materijal od Bartola Maroševića pa do danas, za proteklih 50 godina danas je za sigurno najbogatiji fundus pjesama, ali i običaja jer J. Njikošu nije dovoljno da zapiše melodiju i riječ, on mora iz usta izvođača čuti i zapisati kada, kako, i gdje je to pjevao, plesao, pričao... I kada se danas posjetimo da nema više Maroševića, nema braće Karabalića iz Rokovaca, Adama Vuksanovića iz Semeljaca, Lucije Karalić iz Gorjana i mnogih drugih plemenitih ljudi od 324 koje je J. Njikoš poimenično zapisao kao pjevače i kazivače u svojoj knjizi **»Slavonijo zemljo plemenita«** (Osijek, 1970.), tada osjetimo težinu i neprocjenjivu vrijednost tog zapisanog materijala, te stoljetne hrvatske kulture kojij J. Njikoš ne daje da nestane u zaboravu. Danas to sačuvano blago broji više od 4.000 narodnih kola, pjesama i poskočica sakupljenih u Slavoniji i Baranji. Jedan dio ovih zapisa objelodanjen je u zbornicima i zbirkama od **»Kad' zapiva pusta Slavonija«** (Osijek, 1954.) i **»Slavonijo Zemljo plemenita«** (Osijek, 1970.) pa do **»Baranjo lipa i bogata«** (Zagreb, 1987.) i **»Gori lamapa na srid Vinkovaca«** (Privlaka, 1988.). Nezaobilazna je i knjiga domoljubnih pjesama **»Iz zemlje sam čistih Hrvata«** (Zagreb, 1992.).

Za tisak je pripremljeno još nekoliko knjiga među kojima je i **»Đakovo je srce Slavonije«** koja čeka izdavača.

S područja tamburaške glazbe J. NJikoš je napisao brojne zapažene prikaze, rasprave i studije od **»Tamburaška glazba Srijemskog sustava«** pa do najnovije **»Pajo Kolarić, život i djelo«.**

Za tamburaške orkestre priredio je više od 400 narodnih pjesama, kola i poskočica. Kao skladatelj Julije Njikoš ima široki i duboki opus raznovrsnih skladbi koje gotovo uvijek »mirišu« na Slavoniju i Baranju. To se najbolje očituje u njegovim scenskim slikama **»Đakovo je srce Slavonije«** na stihove književnika dr. Pavla Ležeka za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar, koja se od 1970. svake godine izvodi prigodom svečanog otvaranja »Đakovačkih vezova«, zatim **»Miholjačka predigra«** za mješoviti zbor, plesnu skupinu i tamburaški orkestar.

Julije Njikoš je napisao glazbu i za dječje igrokaze **»Crvenkapica«, »Pepeljuga«, »Kneginja na zrnu graška«, »Princ žabac«** i niz drugih. Napisao je i glazbu za narodne igrokaze: **»Žetva«, »Inoće«, Komušanje, »Tena«, »Đuka Begović« »Kumovanje«** te **»Baja Pavo sa Berave«**. Svoje umijeće u komponiranju iskazivao je i u niz folklornih prikaza: **»Bušari u Kešincima«, »Ljelje u Gorjanima« »Komušanje u Beravcima«, »Svatovsko veselje u Štitaru« »Sa šora i prela« i »Ulice u Baranji«.**

Na stihove narodne lirike skladao je kontatu **»Šokadija«** za sopran, ženski, muški, mješoviti zbor i tamburaški orkestar. Komponirao je mnoga orkestralna djela: **»Slavonska rapsodija«** broj 1. i 2., suitu **»Slavonijom ravnom«**, elegičnu **»Pjesmu bez riječi«**, sentimentalnu **»Romancu u G-duru«** raspjevanu predigru **»U Slavonskom selu«** veselu **»Bečarsku rapsodiju«** i niz drugih.

Pjevački zborovi često izvode Njikoševe skladbe **»Našim šorom« »Slavonijo — zemljo plemenita«, »Oj Baranjo, med' tri vode 'ledene« »Pozdrav šumi« »Veselo je naše selo«, »Pred zoru je lipo milovanje«** te mnoge njegove obrade starih gradskih pjesama.

Julije Njikoš je skladao i mnoge pjesme na stihove narodne lirike i naših pjesnika. Iz tog opusa najpoznatije su: **»Moj je lola u mame jedinac«, »Diko moja, moje zlato suvo«, »Oko moje garavo«, »Mjesečina, pa mi dike nima«, »Pala rosa po sokaku«, »Šokački nokturno«, »Zlatgaru su obukle ravnice«, »Klasje«, i »Vesela je šokadija«.**

Kao kompozitor svojim je pjesmama dao zapažen i vrijedan prilog našim poznatim festivalima »Kajkavske popevke« u Krapini, »Zvuci Panonije« u Osijeku, »MFS« u Požegi i drugim. Nerijetko je na mnogim festivalima dobivao prve nagrade.

Kao kompozitor u muzičkom programu Radio Zagreba J. Njikoš je uvijek nastojao i u tome uspio da se folklor drevne Slavonije, Srijema i Baranje sačuvao od zaborava i da se nekadašnje selo, njegovi ljudi i običaji, a posebice pak glazbena baština naših naroda zabilježi i otkrije suvremenom čovjeku. Svojim nastojanjem uspio je da tamburica, taj naš tradicijski glazbeni instrument, dobije odgovarajuće mjesto na radiju, televiziji i crkvi.

Kao sakupljač izvornog narodnog melosa i običaja, uspio je zapisati niz melodija, napjeva u kolu, poskočica, šala i anegdota — živih dokumenata slavonskog sela u kojima najstarije generacije baka i didaka odlaze, dakle Njikoš je uspio prikupiti posljednje dokumente sačuvane u usmenoj predaji, to su posljednje autentične žive priče o folkloru drevne Panonije — da bi sve to vjerno

traskibirao u svojim radio emisijama, koje su naišle na sveopće priznanje. Kao realizator, producent, autor stručnih komentara, voditelj, razgovora i režiser — tri godine uzastopce. 1968, u Dubrovniku emisijom »**U slavonskom selu**« 1969. u Sv. Stefanu emisijom »**Bušari u Kešincima**« i 1970. u Zlataru emisijom »**Al je lipo u našem, šljiviku**«, osvaja prve nagrade. Njikoš je uz velike napore uspio našu slavonsku i baranjsku glazbu uvrstiti na tadašnju Jugoslavensku radio televiziju gdje je 1977. osvojio prvu nagradu. Te godine dobio je prvu nagradu u Ohridu za emisiju »**Sviraj svirac nemoj stati**«, a iste te godine dodjeljena mu je nagrada radio Zagreba.

Najbolja potvrda njegove visoke umjetničke vrijednosti je i ta da je Julije Njikoš član Upravnog odgora međunarodne asocijacije International folk music concil za radio, televiziju i film pri UNESCO-u sa sjedištem u Amsterdamu. U okviru te visoke međunarodne asocijacije na komgresima, Njikoš je održao niz zapaženih predavanja o folklornoj baštini i brizi za narodno blago.

Za svoj dugogodišnji rad na sakupljanju i proučavanju narodnog blaga Slavonije, godine 1971. dodjeljena mu je nagrada grada Osijeka. Za glazbeni i folkloristički rad na području Đakovštine, a posebno za izuzetno nadahnutu scensku sliku »**Đakjovo je srce Slavonije**« grad Đakovo dodijelio mu je 1975. »Strossmayerovu plaketu«. Mnogobrojna su Njikoševa priznanja i nagrade od kojih posebno treba spomenuti — Pečat grada Osijeka (1985.). Zlatnu plaketu općine Donji Miholjac (1986.) i Povelju Hrvatskog sabora kulture za 50 godina plodnog umjetničkog rada (1994.).

U svojim knjigama Julije Njikoš rado i s ponosom zapisuje: »Knjiga je izašla iz duše slavonskog čovjeka, ona je potvrda ljepote ove naše ravnice, iako sam kao autor makar djelomično osvijetlio te ljepote, sretan sam, jer i sam pripadam tom narodu«. Julije Njikoš ni nakon 50 godina plodnog rada ne miruje, a već s onim što je stvorio može biti sretan a mi možemo biti još sretniji jer je svojim radom Julije Njikoš produžio put slavnog melografa i glazbenika P. Kolarića, F. K. Kuhača, V. Žganca, J. Andrića i drugih.

IVAN BENAK

Gdje su, Slavonijo, tvoji običaji?

Volim tamburicu kad joj žica cikne,
u dušu me takne kada vodim kolo.
Srce zatreperi kad mi dika vikne:
— U kiljer mi dođi, moj voljeni lolo.

Volim kad se ljubav sokacima vodi.
Volim škripu đerma i seosku viku.
Volim kada mjesec sa zvijezdama hodi,
na toj mjesečini volim svoju diku.

Volim prela, sijela, šokačke divane
i maškare volim kada se opreme.
Volim običaje u te zimske dane
što se Slavonijom protežu kroz vrijeme.

Nema više konja da dvorištem njište,
mjesto njih traktori sokacima bruje.
Nema mladih snaša da u kolu vrište,
sve je utihnulo, ništa se ne čuje.

Sada televizor zamjenjuje prela.
Sokaci su pusti, ne igra se kolo,
ni bećara nema da obiđu prela.
Sve je naopako, moj voljeni lolo.

ROBERT PEJAKOVIĆ

Molitva

Želim snagom što srce dira
Slobode više, ljubavi i mira.
Sve molitve nek se sliju
u jedan glas
— Za Oštri Vrh, za Slavoniju,
za sve nas.

RADE ŠPANOVIĆ

Ne plači stara mati!

SLAVONIJU OVU RAVNU
TU ROĐENU MOJU GRUDU
ZALIO SAM KRVLJU MATI
NE POGIBOH UZALUDU.

NESTALA SU I PROLJEĆA
NE DOLAZE VIŠE LASTE
MOJU SLIKU ČUVAJ MATI
DAJ JE SINU KAD PORASTE.

NEK TE UNUK NA ME SJEĆA
KAD UZJAŠI KONJA VRANA
LAKŠE ĆE TI MILA MATI
ZACIJELITI LJUTA RANA.

KADA NAŠE SUNCE GRANE
RECI RODU I PORODU
DA SAM SAMO JEDAN VIŠE
KOJI PADE ZA SLOBODU.

PRIJATELJA NEK SE DRAGIH
U VISINE PJESMA VINE
A VJETROVI NEK JE NOSE
ŠIROM DRAGE DOMOVINE.

I NE PLAČI STARA MOJA
TVOJ JEDINI SIN TE MOLI
SUZA ĆE ME TVOJA MATI
I U GROBU ZABOLJETI!

70. OBLJETNICA SMRTI DORE PEJAČEVIĆ

Piše: JERKO VUKOV

Dora Pejačević rođena je 1885. god. u Našicama, u obitelji grofova Pejačević. Obitelj je imala bogato imanje, lijepi barokni dvorac s ogromnim parkom. Otac joj je bio Teodor, djed Ladislav, oba hrvatski banovi i istaknute političke ličnosti, a majka mađarska barunica Lilla Vay de Vaya. Majka je imala umjetničke sklonosti, osobito za glazbene i likovne umjetnosti, što je utjecalo na Dorinoj odgoj (nadživjela je Doru, umrla je 1942.).

Dora nije polazila škole, već se privatno školovala kod najboljih pedagoga u zemlji i inozemstvu (u zagrebu, Beču, Dresdenu). I u domu Pejačevićevih neprestano se muziciralo (majka joj je bila dorba pjevačica). Dora je napisala prvu skladbu već u 12 godini! Svirala je violinu i glasovir. Sa 17 godina u Zagrebu ju je podučavao čuveni pedagog Vaclav Huml. Kasnije odlazi u Dresden, a uoči rata u München. U 25 godini života (1910.) izvode joj skladateljsko djelo: klavisrki kvartet op. 25. u Zagrebu, Osijeku, Budimpešti, Pečuhu i Dresdenu.

U obitelji se govorilo hrvatski i njemački, a ona je još naučila govoriti i pisati engleski, francuski, mađarski i talijanski.

Zanima je i književnost, čita Nietzschea, Wildea, Ibsena, Tolstoja, Dostojevskoga, Thomasa Manna, Kanta, Schopenhauera, Rilkea i dr.

Koja žena u hrvastkoj kulturi toga doba ima takve horizonte? Za samo 38 godina života ostavila je opus od 60-tak djela, većeg broja solo pjesama, triju pjesama za glas i orkestar,oko 25 klavirskih i 16-tak komornih djela, te 4 veća orkestralna djela. Djela su se izvodila puno više izvan Hrvatske nego u Hrvatskoj, od Beča do Budimpešte, Dresdena i Münchena.

70 godina nakon smrti skladateljice Dore grofice Pejačević postavlja se pitanje njezina mjesta i značenja u povijesti hrvatske glazbe. U trenutku smrti Ivana pl. Zajca (1914.) ona je već zrela glazbena stvarateljica i mlada suvremenica skladatelja Blagoja Berse i Josipa Hatzea. Ostaje spoznaja o iznimnosti njezine pojave i vrijednosti njezine glazbe. Njezine klavirske skladbe doživljavamo kao našeg Chopina. Njezina je glazba duboko osobno i srdačna.

Dora je bila oniska, tamnoputa, ne posebno lijepa, izuzetnog šarma, slobodna, neovisna, ciganskog života.

Krajem I. svjetskog rata s obitelji bježi iz Našica u Osijek u stočnom vagonu. kasnije je obitelj zahvatila agrarna reforma. U teškoj materijalnoj situaciji odlučuje se za brak i udaje se 1921. god. za Ottomara von Lumbea, brata intimne prijateljice Rose, udane Mladota. Taj brak čini se da nije bio sretan. Nakon udaje preselila se u München gdje je umrla 5. III. 1923. god. od sepse poslije poroda sina.

LITERATURA

1. Nenad Turkalj: »Dora je za nas Europa«, Vjesnik (Danica) od 13. XI 1993. god.

MATO LUKAČEVIĆ

Usred sela lipa stara

Ispod stare lipe usred sela
Sastaju se djevojke srca vesela,
Tu su stigli i svirači mladi,
Nedjelja je danas se ne radi.

Kolo igra a tambura svira,
Ni momcima glazba ne da mira
Pa i oni pod lipu dolaze
Svaki svoju dragu pronalaze.

Igra mladost poslijepodne cijelo,
Oko njih se okupilo selo,
Hladovina, a lipa miriše,
Tu se mladi odmah približiše.

Došla večer nastala je noć,
Svaka cura mora kući poć,
Sad otplešu i posljednju polku,
Svaki svoju otprati djevojku.

Otprati je do njene kapije,
Na rastanku momak poljubi je.
Žmarci trne oko srca zebe,
Ona veli mislit' ću na tebe.

VLADO NEMET

Njišu se trave

Svetom Ladislavu za spomendan

Njišu se trave, uzdiže klas
i mi smo žitu nalik u vlas.
Sva naša trija Ladislav zna,
kraljevi isto tonu do dna.

Njišu se derme, java i san,
iskra već tamu boji u dan.
Sve naše rijeke i svoju kap
pred licem Božjim izli u slap.

U nama živi očinski sjaj,
tvrdom se stazom ide u raj.

EVICA KRALJIĆ

Jedne jeseni

Govorit ćeš mi jednom,
jedne jeseni kasne
o ljubavi.
Uz tihi šapat vjetra
držat ćeš mi ruke
kao da su najljepše zrele
jabuke.
Oko nas će biti
nebo i kiša,
rastopljene suze
iz nekog ružnog sna.
Zacvilit će tambura
u rukama bećara.
Rasut će se Tvoj smijeh
rodnim poljima
jedne jeseni
kao što je ova.

EVICA KRALJIĆ

Jučerašnji san

Neće biti suza
Ni bola u očima
Neće biti patnje
Ni nige na licu
Neće biti uspomena
Ni zaborava u srcu
Ni Tebe
Kad odeš...

VESNA MIŠKOVIĆ

Kapljica ljubavi

U kapljicu rose na cvijetu
Koji češ ubrati samo ti
Želim se pretvoriti
Ti u oku u kapljicu suze
Želim se pretvoriti
Ti u čaši u kapljicu pića
Želim biti
Ti u srcu Kapljica ljubavi...

BLANKA KARŠIĆ-ŠIMUNOVIĆ

Tvoja žena

DUGO SU MOJE OČI SUZE LILE,
ŽUDILE SU USNE MOJE VRELE,
TE ŽELJE SU SE STIDNO KRILE,
USNE TVOJE ŽARKE ONE SU HTJELE.

VOLIM TE, NEĆU OD TEBE KRITI,
I NAŠ SUSRET NA ZELENOJ TRAVI,
ODAVNO ŽELIM TVOJA ŽENA BITI,
OSJETIH DA SI TI BAŠ ONAJ PRAVI.

OSJETIH TIJELA SE U JEDINKU SPOJE,
TVOJA SAM ŽENA, LEBDIM OD SREĆE,
OSJETIH VRELO TIJELO TVOJE,
TVOJA SAM ŽENA, DRUGA BITI NEĆE.

DUBRAVKA BAŠIĆ

Kućo djetinjstva moga

Kućo stara
kraj suhog bunara,
djetinjstvo se moje
s tobom runi.
Orahovom krošnjom
vjetar tiho šumi,
a osamljeno

FOLKSDOJČERSKA ZNAČKA I MEDALJA ZA ĐAKOVO I ĐAKOVŠTINU

Piše: VLADIMIR GEIGER

Raznovrsne folksdojčerske značke i medalje, izdavane na teritoriju Jugoslavije, u mjestima s većim brojem njemačkog stanovništva, osobito u razdoblju između dva svjetska rata (pa i ranije), i u vrijeme okupacije (značke i medalje s likom istaknutih folksdojčera, koji su rođeni, umrli ili djelovali u našim krajevima, značke i medalje folksdojčerskih kulturno-umjetničkih, prosvjetnih, sportskih, vjerskih i političkih organizacija...); među našim kolekcionarima iz neopravdanih i nerazumljivih razloga ostale su u potpunosti zapostavljene. Izdano ih u nas nije malo. Unatoč tome, vrlo malo su poznate.

Isto tako, poslijeratna izdanja raznovrsnih značaka, medalja i sličnog materijala folksdojčerske provenijencije, s tematikom vezanom za jugoslavensko područje, našim kolekcionarima praktički su nepoznata. I općenito gledano, rijetko objavljivanim značkama i medaljama uopće pripadaju i folksdojčerske značke i medalje. Vjerujemo da bi istraživanje, objavljivanje i poznavanje i ovog materijala (kako s njemačke, tako i s jugoslavenske strane) bilo od naročitog značenja. Cilj bi bio da se one vremenom evidentiraju, sakupe i objave. U tom smislu, ovaj rad poslužio bi samo kao poticaj budućim istraživanjima.

U sklopu naših istraživanja problematike nijemstva u Đakovu i Đakovštini, prikupljajući i proučavajući literaturu, rukopise, arhivsku građu i fotomaterijal, imali smo priliku nabaviti interesantnu folksdojčersku značku i dvije medalje novijeg datuma, tematski vezane za Đakovo i Đakovštinu.

Na području Đakova i Đakovštine živio je do pred kraj prošlog rata velik broj njemačkog stanovništva, preko 21% od ukupnog broja. U Đakovštini je od 65 mjesta Nijemaca bilo u 42 mjesta. Najveći broj njemačkog stanovništva obitavao je u Đakovu, Krndiji, Tomašancima, Gorjanima, Gašincima, Kešincima, Drenju, Drenj. Slatiniku, Satnici, Selcima, Semeljcima, Viškovcima...

OPIS MATERIJALA:

1. Jubilarna značka: HEIMATTREFFEN — ĐAKOVO UND UMGEBUNG

U sredini prikaz đakovačke katedrale. Natpis uokolo: 1944-1984/HEIMATTREFFEN — ĐAKOVO UND UMGEBUNG — GRAZ 25. 8. 1984.

Značka je štitolikog oblika. Dimenzije: 36 mm x (28) 42 mm. Materijal: plastična masa. Boja: smeđe/zlatno. Izradila po ideji i predlošku Josefa Haummana, firma SCHWERTNER & CIE. 8026 Graz (Austrija). Na poleđini utisnuto: SCHWERTNER u. CIE GRAZ. Značka je izrađena u 1000 primjeraka.

2. Spomen-medalja: TOMASCHANZI/GORJANI

Av. U središtu medalje stilizirani prikaz crkve u Tomašancima. Okolo po kružnici natpis: (gore) HL. ANTONIUS 17. JÄNNER (dolje) TOMASCHANZI.

Rv. U središtu medalje stilizirani prikaz crkve u Gorjanima. Okolo po kružnici natpis: (gore) HL. JAKOBUS 25. JULI, (dolje) GORJANI.

2a. Medalja: TOMASCHANZI/SEPP EDER

Av. Isto kao pod 2.

Rv. U središtu medalje stilizirani lik Josefa Edera. Okolo po kružnici natpis: (gore) SEPP EDER, (dolje) 20. AUGUST 1924.

Promjer medalje (2 i 2a) je 30 mm, debljina 2 mm, težina cca 10 gr. Kovano 1986. god. kod firme: HANS SIMM, 7253 REUNINGEN (SR Njemačka). Dao izraditi Josef Eder. Medalja pod 2 spomenskog je karaktera, kovana u 200 primjeraka (kositar) i 20 primjeraka (posrebrenih); medalja pod 2a, privatnog je karaktera i kovana je u 100 primjeraka (kositar) i 10 primjeraka (posrebrenih).

Informacije u vezi obrađenih znački i medalja dobili smo od Josefa Haummana (Feldkirchen, Austrija) i Josefa Edera (Sindelfingen, SR Njemačka). Fotografije je izradio Tomica Blažek (Đakovo). Svima njima dugujem svoju iskrenu zahvalnost na suradnji.

1

2 Av./2a Av.

2 Rv.

Geiger: Folksdojčerske značke

ZNAČKA HRVATSKOG SOKOLA ĐAKOVO IZ 1926. GODINE

Piše: VLADIMIR GEIGER

Hrvatski sokol najstarije je sportsko društvo u Đakovu. Osnovan je u ljetu 1906. godine na inicijativu đakovačkih trgovaca, obrtnika i činovnika na čelu s dr. Aurelom Plemićem, sudskim pristavom.

Nacrt slikara Jose Bužana za značku Hrvatskog sokola u Đakovu iz godine 1926.

O Hrvatskom sokolu u Đakovu, već je u nekoliko navrata pisao Krešimir Pavić (Hrvatski sokol u Đakovu do 1914, Povijest sporta, br. 44, 1980; Novi podaci o društvu Hrvatski sokol u Đakovu, Povijest sporta, br. 68, 1986; Sport u Đakovu do I. svjetskog rata, Povijest sporta, br. 80, 1989).

U povodu proslave 20. obljetnice o radu društva objavljene su 1926. godine dvije spomenice. Hrvatski sokol izdao je Spomen-broj Hrvatskog sokola u Đakovu (Hrvatski Sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II zastave. 1906-1926 Spomenbroj, Đakovo 22. kolovoz 1926), a Sokolsko društvo (Jugoslavenski sokol) Spomen spis Sokolskog društva u Đakovu (Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906-1926. Izdalo: Sokolsko društvo Đakovo). To su najznačajniji izvori za proučavanje ovog društva. Vrijedna su pažnje i sjećanja Ivana Ribara (Đakovo nekada) objavljena u Đakovačkom listu 1953-1959. U Muzeju Đakovštine čuva se oblina građa društva. Osim toga nije zanemariva ni dokumentacija i fotomaterijal koji se nalazi u posjedu nekolicine Đakovčana kolekcionara.

Godine 1922. dolazi do rascjepa sokolske organizacije u Đakovu. Od tada su postojala dva sokolska društva: Hrvatski sokol i Jugoslavenski sokol, također i klerikalna organizacija Orao. Budući da je đakovački (hrvatski) Sokol osnovan 1906, proslavljala se 1926. godine 20. obljetnica opstanka društva. Dogodila se zanimljiva situacija: i jedno i drugo društvo smatralo je predratni Sokol svojim prethodniko, pa su oba sokola proslavila obljetnicu kao svoju... (K. Pavić: Povijest sporta, 68, str. 142-144).

Spomenice Jugoslavenskog sokola i Hrvatskog sokola o tom vremenu i tim događajima bilježe:

I tako dočekasmo 20. lipanj, kada je proslava naše 20-godišnjice a spojenu ujedno po zaključuju sa natjecanjima naraštaja sviju društava unutar župe. Na ljubezni poziv starješinstva župe odazvala se sestra Irma Kenfelj da bude kuma župskoj naraštajnoj zastavi, te je i poklonila krasan barjak izrađen po čč. ss. samostana Sv. Križa u Đakovu sa državnim trikolorom, a sa natpisom, da naraštaj vodi bratsku ljubav. (Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu..., Iz mojih uspomena na đakovački Sokol. Priopćio: dr. Ivo Ribar, str. 41).

Društvo se nalazi u jakoj akciji, da što je dostojnije proslavi svoju 20-godišnjicu spojenu s posvetom zastave. Naručena zastava kod gđice Miroslave pl. Heržić u Zagrebu uz cijenu od 16.000 din. a po nacrtu hrv. umjetnika g. Jose Bužana (...) izabrana kumom zastave gdje Vilma pl. Heržić (...) naručene značke za proslavu od tt. Justitz Zagreb prem nacrtu hrv. umjetnika g. Jose Bužana (Hrvatski Sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II zastave..., str. 4).

Vidjeli smo smrt

VIDJELI SMO SMRT RAVNO ISPRED NAS
IMALA JE BRADU I PIJANI GLAS
U ŠINJELU TVRDOM SIVO ZELENOM
SA ŽELJOM DA SPALI I UNIŠTI DOM

BACALA JE NA NAS BOMBE RAZORNE
UBIJALA STARCE DJECU I ŽENE
RANJAVALA LJUDE ZLOM SE HRANILA
AL' HRVATSKA VOJSKA SE OBRANILA

SUDBA VIŠE NIJE TAKO OPAKA
PROBIJA SE SUNCE ISPOD OBLAKA
VIDJELI SMO SMRT I ONA JE NAS
POBJEGLA JE ZBOG TOG TO JOJ BIJAŠE SPAS

PJESMA POSVEĆENA HVIDRI ĐURĐENOVAC

OŽUJAK '95.

PIĆA U SLAVONIJI I BARANJI S POSEBNIM OSVRTOM NA RAKIJU

Piše: Božica Somek-Machala

U stotinjak ispitanih sela Slavonije i Baranje a prema podacima iz upitnica Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, čijom sam se građom prikupljenom oko 1960. g. koristila u ovom radu, kao i prema podacima monografske građe nekih slavonskih sela, pokazuju nam da su široki slojevi seoskog puka gasili žeđ najčešće bezalkoholnim pićima među kojima je najraširenija voda, ali i alkoholnim pićima u rjeđim zgodama.

Od bezalkoholnih pića pored vode Slavonci i Baranjci piju: slatko i kiselo mlijeko, *sirutku, rasol* kiselog kupusa, *širu* i razne voćne sokove domaće proizvodnje.

Voćni sokovi se piju svježi od netom ubranih jabuka ili krušaka, samljevenih i ocijeđenih ili su tako dobiveni sok prokuhali i na taj način konzervirali za kasniju upotrebu.

J. Lovretić nam u svojoj monografiji *Otok* u istočnoj Slavoniji navodi, da su tamo seljaci gasili žeđ vodom u kojoj su predhodno skuhali: suhe šljive, trešnje, višnje ili kruške, kao i *širom* — reskim sokom, koji se pravi od kasnih jesenjih jabuka i krušaka prelivenih čistom vodom i ostavljenih dok ne ukisnu (Lovretić 1990:69).

Voćarstvo

Voćarstvo kao grana gospodarstva počelo se u Hrvatskoj razvijati u 18. stoljeću. Ranije, ono je bilo povezano uglavnom s načinom prehranjivanja ljudi u samostanima.

Sistematski napori oko podizanja voćarstva datiraju iz vremena vladavine Marije Terezije, kada je Austrijska uprava pokušala raznim odlukama, oprostima od poreza i tome slično, potaći seljake da se opredjeljuju za sadnju voćaka u svrhu obogaćivanja prehrane i za neke druge svrhe.

Tako je Marija Terezija svojim patentom iz 1763. godine pozvala zemaljsku gospodu oblasti, samostana i općine u svojim zemljama, da uzgajaju dudove s namjerom unapređenja svilarstva. Od tog vremena dudovi su sađeni uz ceste i rubove polja (Bičanić 1950:146).

Najveći poticaj za daljnji kvantitativni i kvalitativni napredak voćarstva imala su negdje više, negdje manje, gospodarska društva koja su krajem 19. stoljeća kroz svoje publikacije, predavanja i savjete školovanih agronoma, te otvaranjem rasadnika s novim sortama plemenitog voća podizala asortiman voća na teritoriju cijele Hrvatske. Osim svoje primarne funkcije a to je ishrana, voće služi u preradi za dobivanje bezalkoholnih i alkoholnih pića.

Alkoholna pića

U svim selima Slavonije i Baranje od alkoholnih pića najviše se pije vino i rakija. Vino se proizvodi isključivo od grožđa, dok se rakija pekla, a i danas se još peće, od voća, povrća i žitarica.

Rakija

Riječ rakija je turcizam, arapskog podrijetla, a označava jako alkoholno piće koje sadrži u prosjeku 25-40% alkohola. Rakija s više od 40% alkohola naziva se *prepečenica.* Slabije su rakije od duda s 14-16% alkohola.

U Slavoniji i Baranji poznat je opći naziv za rakiju — rakija, dok je u šali nazivaju *mučenica,* najčešće u selima okolice Vinkovaca, Slavonskog Broda i Đakova, rjeđe u selima bliže Našica, Županje, Osijeka i Pleternice a šaljivi naziv *mučenica* poznaju i u Iloku i Šarengradu.[1]

Osim općeg poznati su i posebni nazivi za pojedine vrste rakija ovisno o sirovini od koje se peće.

Voćne rakije

Šljivovica — pečena od šljiva.

Komovica — od grožđanog koma ili tropa pekla se od »davnine« i danas se još peće u gotovo svim selima Slavonije i Baranje.

Za ostale vrste rakija (iz upitnica i literature) nije poznato od kada se peku i da li se još danas peku i u kojim mjestima.

Dudovača — od duda, pekla se u selima: Antin, Babina Greda, Bošnjaci, Čakovci, Čepin, Davor, Djedina Rijeka, Donja Bebrina, Gornji Andrijevci, Gradina, Gunja, Ilača, Ivankovo, Ilok, Kešinci, Levanjska Varoš, Nijemci, Novi Gradec, Oriovac, Otok, Piškorevci, Privlaka, Podgajci, Podgrađe, Račinovci, Rušani, Satnica, Semeljci, Soljani, Sopje, Sotin, Strošinci, Šarengrad, Šiškovci, Velika Kopanica, Vrbanja, Vođinci i Zbijeg.

Jabukovača — rakija od jabuka, pekla se u selima: Antin, Babina Greda, Bebrina, Brodska Varoš, Djedina Rakija, Duboka, Grabarje, Gradina, Gradište, Građani, Gunja, Ilača, Janja Lipa, Kešinci, Klokočevik, Miholjački Poreč, Nijemci, Oriovac, Otok, Predgrađe, Privlaka, Račinovci, Andrijaševci, Rušani, Sikirevci, Slavonski Kobaš, Soljani, Strošinci, Šagovina, Šiškovci, Uljanik Gornji, Vaška, Vinska, Vrbanja i Zbijeg.

Kruškovača — rakija od krušaka, pekla se u selima: Antin, Babina Greda, Bebrina, Bogičevci, Brodska Varoš, Buk, Čakovci, Drenjski Slatnik, Duboka, Đurđanci, Glogovica, Grabarje, Građani, Ilača, Markušica, Nijemci, Novo Selo, Oriovac, Otok, Podgrađe, Privlaka, Račinovci, Andrijaševci, Slavonski Kobaš, Soljani, Šagovina, Šarengrad, Šiškovci, Vaška, Vrbanja, Vukovar i Zadubravlje.

Breskovača — rakija od bresaka, pekla se u selima: Čakovci, Čepin, Lovas, Slakovci i Viškovci.

Kajsijevača — rakija od kajsija, pekla se u selima: Čakovci, Čepin, Lovas, Slakovci i Viškovci.

Trešnjevača — rakija od trešanja, pekla se u selima: Bogdanovci, Čakovci, Djedina Rijeka, Ilača, Ivankovo, Lovas, Novo Selo, Oriovac, Podgajci, Slakovci i Vinska.

Višnjevača — rakija od višanja, pekla se u selima: Bogdanovci, Buk, Čepin, Duboka, Gunja, Kešinci, Laze Vasine, Lovas i Šarengrad.

Drinovina — rakija od drenka, pekla se u selima: Bučje Brdo, Djedina Rijeka, Markušica i Stari Mikanovci.

Žitne rakije

U Slavoniji i Baranji najviše se pekla rakija od kukuruza a znatno rijeđe od posija, pšenice i raži.

Kukuruzovača ili klipara — rakija od kukuruza, pekla se u selima: Adjamovci, Bebrina, Bučje Brodsko, Davor, Djedina Rijeka, Duboka, Đurđanci, Gornji Andrijevci, Grabarje, Ivankovo, Kešinci, Laze Vasine, Novi Gradec, Novo Selo, Oriovac, Račinovci, Rušani, Slavonski Kobaš, Sv. Đurađ, Šagovina, Trpinja, Vaška i Zadubravlje.

Od pšeničnih posija — rakija se peće u selima: Bogičevci, Gradina, Novi Gradec i Trpinja.

Ražnjača — rakija pečena od posija raži, peće se u selima: Grabarje i Kešinci.

Rakija od povrća

Najviše se pekla rakija od šećerne repe dok je samo u šest sela zabilježeni podatak da se pekla rakija od krumpira.

Repara — rakija od šećerne repe, pekla se u selima: Čepin, Duboka, Đurđanci, Grabarje, Kešinci, Klokočevik, Kopačevo, Markušica, Miholjački Poreč, Nijemci, Podgajci, Podgrađe, Privlaka, Račinovci, Slakovci, Soljani, Strošinci, Sv. Đurađ, Šiškovci, Velika Kopanica, Viškovci, Vođinci, Vrbanja i Zadubravlje.

Krumpirača — rakija od krumpira, pekla se u selima: Đurđanovci, Grabarje, Gornji Andrijevci, Kešinci, Topolnica i G. Uljanik.[2]

Prerada voća u rakiju

Voćne rakije dobivaju se na taj način da se zrelo voće slabije kvalitete kupi i stavlja u drvene, u novije vrijeme, plastične kace u kojima odstoji dok ne provrije.

Jabuke i kruške potrebno je prethodno usitniti. Nekada se to radilo tucanjem voćke drvenim batom, u novije vrijeme se melje i sipa u kace.

Mekanije voće: šljive, breskve, kajsije, trešnje, višnje i dud potrebno je bez prethodnog usitnjavanja odmah staviti u kacu i povremeno lagano promiješati da se pospješi vrenje, pazeći pri tom da koštice ostanu cijele kako kasnije rakija ne bi poprimila gorak okus. Kod voća čvršće konzistencije, npr. kom grožđa treba razrijediti vodom tako da na 2/3 čvrstih sastojaka dolazi i 1/3 vode.

Vrenje voća ovisi o vanjskoj temperaturi zraka: kod viših ono nastupa nakon četrnaest, a kod nižih nakon dvadeset dana. Od 100 kg komine, može se dobiti pečenjem 4-10 litara rakije jačine 40-50 vol. alkohola.

Prevrelo voće sipa se iz kace u korao ili *kazan* koji obično prima 100-120 l tekućine. Rakijski kotlovi su bakreni, sastoje se od: zidane ili metalne peći s ložištem, bakrenog kotla, poklopca ili *kape* (koji može biti od bakra ili pečene gline) sa spojnicom; spiralne cijevi i za kondenzaciju tzv. *zmije* ili *lule,* te metalne ili drvene kace za vodu u kojoj se hlade pare u spiralnoj cijevi umetnutoj u kacu.

Gotovo isti kotlovi su u upotrebi od onda od kada su se pojavili (tj. već stotinjak godina). Kotlove su Slavonci i Baranjci nabavljali na sajmovima ili su ih kupovali od *kazandija* u gradovima.

Pečenje rakije odvija se laganim zagrijavanjem kotla i postupkom destilacije prevrele voćne kamione pretvaraju se u prve količine destilanta zvane *bašica* ili *protoka* koja seodstranjuje iz rakije. Pri kraju destilacije prelaze u destilat teže hlapljivi sastojci koji se također odstranjuju od rakcije a zovu se *patoka.*

Kvalitetni dio destilacije predstavlja srednji dio, odnosno srž destilata ugodna mirisa i okusa. Taj dio se i najviše pije.

Želi li se dobiti tzv. *ljuta* rakija ili *prepečenica* koja sadrži veći postotak alkohola od prve (netom pečene), u tom slučaju se rakija još jedanput prepeče.

Prepečenicu obično koriste u selima kao lijek protiv zubobolje ili bolova u trbuhu. Komovicu pak najčešće koriste za *natiranje* tijela. Rakija u narodnoj medicini najčešće zamjenjuje alkohol za čišćenje rana.

J. Lovretić je u svom radu zabilježio pjesmu koja se pjeva kod pečenja rakije u selu Otok (Lovretić 1990:296).

»Oj rakijo, po glogu rodila,
A kudilja zemlju ne probila!
Oj Rakijo, moja likarijo,
Dokle pekla, dotle nam i tekla!«

Rakija od žitarica i povrća

Rakija od škrobnih i šećernih sirovina proizvodi se vrenjem pomoću kvasca, od slijedećih sirovina: krumpira, šećerne repe, kukuruza, pšeničnih posija i raži.

Sirovine koje sadrže škrob, raskuhavaju se pomoću pare, a dobivenoj se kaši, nakon hlađenja dodaje zeleni slad od ječma, čiji enzimi škrob razgrađuju u šećer.

1. Recept za pravljenje *kukuruzovače* ili *klipare*

Kukuruzno brašno se *pofuri* vrućom vodom, zatim se zamijesi kao kruh i peće u krušnoj peći. Kad je pečeno, izmrvi se i pomiješa s ječmenovim klicama (isklijalim u visini od 2 cm) uz dodatak vode kako bi smjesa bila mlačna. U tu smjesu se zatim dodaje kvasac i tako ostavi 5-7 dana dok ne zavrije. Kad je smjesa zavrela može se početi peći rakija. Rakiju od kukuruza u selu Sv. Đurađ zovu *klipara.*

2. Recept za pravljenje *repare*

Repa se opere i izreže na rezance ručnim strojem tzv. *reparom* i stavi u metalni kotao, prelije vodom u razini rezanaca i kuha na tronošcu na otvorenoj vatri. Kad rezanci repe zavriju, ohlade se na *mlako* i u njih se tada stavi kvasac čije gljivice sadrže anzime koji pospješuju alkoholno vrenje. Po vrenju repa se podvrgava destilaciji.[4]

Dodaci u rakiju

Da bi se ispečenoj rakiji poboljšao okus, u sud s rakijom dodaje se 5-6 suhih šljiva, a da bi dobila ljepšu boju čuva se u hrastovom ili dudovom buretu.

Prigode u kojima se pije rakija

Rakijom se časti goste, u Slavoniji i Baranji piju je više u jutarnjim satima, dok se poslije podne obično pije vino. Rakija se pije kod težih poljoprivrednih radova prije glavnog obroka, zatim kod kućnih slavlja, godišnjih običaja, a ujedno nju se nosi i na dar kada se nekome ide u posjete.

Kad se pije rakija u društvu, obično se njome nazdravlja uz podignutu čašu i usklik: »Živio!«, a drugi će na to: »Bog Vas poživio!«. »Ako je više ljudi na okupu kod slavlja svi se redom »kucaju«, jedan reče: »Bog Vas poživio dugo i mnogo godina!« a drugi nastavlja: »Vas skupa s nama! Živio!«, sada istom piju do dna. Kad drugu i treću čašu piju, govore samo »živio« ili »živili!«, kucnu se čašom pa ispiju« (Lukić 1924:257).

Od starine je običaj kod slavonskog puka da se za Božić medenom rakijom zasladuje, kako piše I. Novaković. On je ujedno napisao i recept kako se priprema medena rakija.

Recept za pripremu medene rakije u Markušici

U lončić se stavi 1/3 meda i 2/3 rakije. Smjesa se kuha dok ne zakipi, a pritom se »kašikom snima« pjena. Kad je sva pjena skinuta, lončić sa skuhanom smjesom makne se sa štednjaka i ohladi. Kad bude hladna pomiješa se s nekuhanom rakijom, koja

je za tu svrhu određena. Koliko će se nekuhane rakije pomiješati s medenom smjesom stvar je ukusa onoga koji je pravi. Ako se želi slađe, uzme se nekuhane rakije manje i obrnuto (Novaković 1920:3).

Rakija i nazdravice u svatovskim običajima

Kod priprema za svadbu u selu Varoš otac mladoženje uz jelo i vino mora ispeći 7 *akova rakije* (Lukić 1924:313). Slično je tako bilo i u ostalim selima.

Lovretić je zabilježio običaj i nazdravicu koja se izriče u kući mlade kad je isprošena. *Starosvatica* u društvu svekrve i momkove rodbine prije zajedničke večere nazdravlja rakijom svima prisutnima: »U ime Boga i prijatelja naših mladi!« podigne čašu i nato svatko od prisutnih gutne malo rakije nazdravljajući istim riječima kao i ona.

Iza toga svekrva nazdravlja *čuturom* vina: »Zdravi bili prijatelji! U ime Boga i naše dičice, da im bude sretno i blagoslovljeno! I mnogo »lita« poživili, kud hodili, sretni bili!«. Čim svekrva nazdravi, mlada joj stavi ruku na rame, a svekrva je daruje dukatom ili škudom. Nakon obavljene večere slijedi povratak kući. Na putu do kuće, kako se koga sretne nudi ga se svatovskom rakijom a onaj tko pije nazdravlja: »Sretno Vam bilo i zdravo i veselo!« na što žene odgovaraju: »Da Bog da!« (Lovretić 1990:343, 345).

U selu Varoš je bio običaj da na prvu večeru kod mlade kad je već isprošena idu otac, majka i momkov stric. Do večere se ne pije. Kad je vrijeme večeri, donose se rakije, nalije u čašu u koju tada svekar stavi dukat a svekrva i stric po škudu. Čašu uzima otac djevojke i pita: »Maro (ime djevojke), jel'prosto?« Ona odgovara: »Prosto od Boga pa do mene«. Kad se svi tako izredaju, uzme čašu svekar, ispije do dna a novac istrese u djevojčino krilo (Lukić 1924:319).

Kad se bliži dan svadbe, mladoženja i mlada odvojeno obilaze svaki svoj rod, pozivajući ih u svatove. Sobom su nosili *bukliju* vina ili rakije koja je prvi vrhu bila okičena vjenčićem ružmarina (Krpan 1990:187).

Isto tako nedjelju pred svatove idu momčići od kuće do kuće pozivajući u svatove i nudeći najstarije rakijom iz *čuture*. Kod koje se kuće rakija ispije, nalije se druga da ne idu prazni (Lukić 1924:323).

Tijekom čitave svadbe redaju se zdravice vinom i rakijom.

Pri odlasku iz kuće mlade »Didak« nazdravlja svima ovim riječima: »U zdravlje moj zete, kume i stari svate i svi ostali gosti, i uzvanici! Svima na glas, mojem zetu na čast!« potom ispije čašu (Otok 1990:364).

Rakija i vino bili su u svim prilikama prisutni u kući Slavonaca i Baranjaca pa čak i za slučaj smrti u kući se obično čuva »po akov rakije, ako bi tko umro, da ne kubure«.

Bilješke

1. Podaci iz upitnica Centra za etnološku kategoriju.
2. Podaci za sva navedena sela nalaze se u arhivu Centra za EA pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu, te u monografijama J. Lovretića, S. Krpana (vidi u popisu literature), te u zapisu Mr. Tihane Petrović za selo Sv. Đurađ. Za podatke iz Vođinaca zahvaljujem se kolegici Mr. Mandici Svirac. Podaci iz upitnica su nepotpuni, naročito glede mjesta u kojima su se pekle rakije od žitarica i povrća. Vjerojatno su se one pekle u više sela, jer sam za selo Sv. Đurađ dobila podatak da su se rakija od žitarica i povrća pekle onih godina kada je voće slabo rodilo ili zimi kada nije bilo voća a tako je vjerojatno bilo i u nekim drugim selima Slavonije i Baranje. Podatke o sirovinama od kojih se peće rakija trebalo bi provjeriti i dopuniti ponovnim odlaskom na teren.
3. Kotlove za pečenje rakije imali su samo»bolji gazde« u selima i oni su ih posuđivali ostalima uz obavezno plaćanje ušura u rakiji i to od jednog kotla 1/2-1 l rakije. (Podaci iz upitnice). Godine 1850. u Slavoniji, je bilo 12 većih i 56 manjih pecara koje proizvode alkohol od raznih vrsta voća najviše šljiva. Bičanić, 1959.
4. Zabilježila Mr. Tihana Petrović kojoj se ovom prilikom zahvaljujem na podacima

LITERATURA

1. Bičanić, Rudolf: *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji od 1750.-1860. godine,* Zagreb, 1950.
2. *Enciklopedija: Leksikografskog zavoda,* Zagreb 1950, tom 1.
3. Filakovac, Ivan: Ženidba, Narodni običaji u Retkovcima (Slavonija), U: *ZbNŽO,* knj. XI, sv. 1, Zagreb, 1906.
4. Klaić, Bogoljub: *Rječnik stranih riječi,* Zagreb, 1980.
5. Krpan, Stjepan: *Narodne starine Gornjih Andrijevaca,* Slavonski Brod, 1990.
6. Lovretić, Josip: *Otok,* Vinkovci, 1990.
7. Lukić, Luka: Varoš, Narodni život i običaji, U: *ZbNŽO,* knj. XXV, sv. 2, Zagreb, 1924. str. 257, 313, 319, 323.
8. Novaković, Ignjat: O prirađivanju medene rakije, U: *Brodske novine br. 8.* Slavonski Brod, 22. 2. 1920.
9. Toldi, Zvonimir: Otkup ižimače za etnografski odjel Muzeja brodskog Posavlja, U: *Vijesti 5-6,* Sl. Brod 1982, 239-244.
10. Somek-Machala Božica: Seoska prehrana u Baranji, U: *Studio Etnologica,* 4, Zagreb, 141-151.

ARHIVSKA GRAĐA

Upitnice Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

NAPOMENA: Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena pisan je u tekstu kraticom *ZbNŽO.*

LUKA JOKIĆ

Ostala mi samo Slavonija

MALIM ŠOROM VESELIH BEĆARA
ZAČULA SE NAŠA PJESMA STARA
A JA NEMAM KOME SADA POĆI
ZVIJEZDA MOJA NE SVIJETLI U NOĆI

SAD MIRIŠU JORGOVANI BIJELI
KAO ONDA KADA SMO SE SRELI
ZAPLAKALA ZOROM MALA PTICA
NESTALA JE PRELIJEPA ŠOKICA

MISLIO SAM ZA MENE SE SPREMA
NISAM ZNAO DA JE VIŠE NEMA
MISLIO SAM ONA JE JOŠ ŽIVA
ONA SPAVA NAŠE SNOVE SNIVA

OTIŠLA JE MOJA TENA MILA
PLAVI ANĐEO DOBIO JE KRILA
PLAČU ZORE BISERNICA PRIJA
OSTALA MI SAMO SLAVONIJA.

NA KRILIMA ORLA MIŠARA

Piše: ĐURO ŠOVAGOVIĆ

Podne. Tri orla mišara plove iznad prostranstva zelenila šume Orljac. Tren se vinu nebu pod oblake, uživajući u nebeskim visinama, tren se spuštaju do hrastovih vrhova obučenih u raskošnu zelenu odoru. Spokojstvo tišine: ni otkuda ljudskoga glasa ni brektanja prometala. Orlovi nastavljaju svoju nebesku igru: gore-dole, gore-dole... dovoljno daleko da osjećaju sigurnost i dovoljno blizu da pokažu radoznalom ljudskom oku svu ljepotu svojih širokih krila.

Stojimo na mostu koji spaja dvije obale rijeke Bitulje, uvećane vodama Jošave, ne odvajamo poglede od mladih orlova mišara što brode nebeskim plaventilom. Ispred nas more zelene boje u kojoj se skrivaju i otkrivaju bijelo obojeni domovi i crveni krovovi. Evo nas u Kladavcu. Oni koji znaju gdje je i što je Kladavac, i kako se do njega dolazi, kazat će: Bogu iza nogu! Vjerovali ili ne — usred ravne i šumom pokrivene Šokadije, ima predjela do kojih ni danas nije lako doći. I mi smo plovili kroz oblake prašine poljskim putem od Babine Grede do Kladavca, trebalo nam je gotovo sat vremena da automobilom prevalimo razdaljinu od sedam kilometara. Da smo pošli od prkovačke strane, ne bismo se nagutali toliko prašine, ne zato što je put od Prkovaca pa do stanova-salaša na Kladavcu upola kraći, već što je posut šljunkom. Taj šljunak svjedoči dokle seže interes šumarije — do središta Kladavca — a onaj prašnjavi dio puta od Babine Grede, dombast i prepun vagaša, čeka neku drugu šumariju i neko drugo vrijeme.

STOJANOVIĆI STRAŽARE

Kladavac — to je ime za naselje babogredskih stanova. I danas je Kladavac tamo gdje je bio prošlog stoljeća i danas na ulazu u Kladavac stražare Stojanovići. S babogredske strane Jakob i njegova Marija sa sinovima Adamom i Ivanom, znani su po nadimku Vidakovi, a na drugom kraju — od prkovačke strane — šezdesetogodišnji Mirko i njegova Marija.

Između dva Stojanovića u nekadašnje babogredske stanove-koljebe, ugnjezdili su se pod krovom tridesetak domova Barići, Grgići, Jurkići, Nikići, Mandići, Pavičići, Markanovići, Ljevari i Gažiji, uglavnom neki novi ljudi koji su, tko zna odakle, doletjeli kada su Babogredci napustili koljebe i vratili se u svoje domove, na tvrdu cestu, asfaltni put i nogostup, školu, crkvu, trgovinu, zdravstvenu stanicu... sve ono što ovdje nisu imali ili što su vremenom izgubili.

I danas se od Babine Grede dolazi u Kladovac istim onim prtenim putem kojim se tručkalo u šaragljama prije stotinjak godina. Jedina je razlika što se danas oblaci prašine dižu iza traktora i njihovih prikolica i limuzina koje poskakuju na svakome vagašu. I ostavljaju gusti oblak prašine koja se sliježe na njive pod tamnozelenim kukuruzom. Dva se prsta prašine nahvatalo na stabljikama. Kukuruzi korijenjem zaronili u ritsku zemlju, dobro odoljevaju dvomjesečnoj suši i tropskim vrućinama...

PUT ZA DJETINJSTVO

Manda Verić je presretna: dok automobil poskakuje, ne odvaja oči od voćaka, jedinih tragova nekadašnjih koljeba i stanova u kojima se živjelo i uživalo. Pronalazi zarasle staze i bogaze kojima je u djetinjstvu trčkarala, rasla i odrasla. Poslije dugih životnih lutanja, stazama nekih drugih podneblja — Sarajeva, Zagreba — vratila se ponovo u svoju rodnu Babinu Gredu i evo nas sada, poslije dugo godina, na putu za njezino djetinjstvo. I djetinjstvo jedne druge Verićke: Ane, znane i priznate slikarice babogradskoga podneblja...

Svoj pohod prema izvorima djetinjstva i djevojaštva, počinjemo s one druge prkovačke strane, na mostu ispod kojega se umiljava Bitulja. Ana je cijelim putem radoznalo iščekivala prvi susret — nakon koliko ljeta? — sa smaragdno zelenom rijekom koja se provlači kroz prostranstvo zelenila. Slavonska, ravničarsku prašumu od čije je raskoši pozelenjela i Bitulja!

— Ovo je kao izmišljeno, zanosno će Manda. Ne zna kamo bi s pogledom: da li na onu stranu odakle Bitulja mili prema mostu i prima u svoje okrilje Jošavu, ili na drugu gdje rijeka, uvećana vodom Jošave, lijeno mili prema Bosutu. S te druge strane trojica mladića u šarenim gardijskim uniformama, zabacuju udice. Malo pa malo iz vode vade — babuške. U rijeci se na drugoj obali, nasuprot pecaroša, ogleda hrastova šuma Orljac. Ana ne prilazi ogradi mosta, plaši se ogledati u zelenosmaragdnoj boji rijeke Bitulje.

Manda je jednako ushićena:

— Gledaj, gledaj to lišće vrba.

I vrbe sa svojim srebrnkastim lišćem, ogledaju se u rijeci. Manda jednakim zanosom otkriva okruženje:

— Pogledaj taj puteljak... udahni punim plućima osjetit će čarobni miris zraka.

I Manda širi ruke, fale joj krila da poleti ususret orlićima koji i dalje kruže iznad naših glava. Bit će da su siti, prebrodili su podnevni obrok. »Ne možemo se braniti od miševa: nakotilo se te gamadi!« — odzvanjaju nam u ušima riječi jednoga Babogredca kojega smo sreli na njivi kada smo grabili putem prema Kladavcu. »Da bar hoće pasti kiša, tri dana bez prestanka, možda bi potopila miševe u njihovim rupama!« (Tek deset dana kasnije pale su obilnije kiše!).

JEDAN DRUGI MIRIS MAMI

I dok tako poneseni mirisom rijeke i raslinja vrba koje se ogledaju iznad Bitulje, jedan drugi nas miris mami da pokucamo na vrata prvoga doma: vrata Mirka i Marije Stojanović. Tri pasje glave obznanile su domaćinu da se netko približava njegovu domu. Psi se brzo umiruju: ovdje se u ovoj divljini — Bogu iza nogu! — otvorena srca dočekuje svako novo lice. Praznik je kada netko doleprša u ovu osamu, da ne kažemo pravu riječ — divljinu!

— Mi se odmaramo kada nam netko dođe u goste! — kazat će nešto kasnije i Mirko i Marija kada smo zasjeli u hladovinu ispod brajdi grožđa. Zakratko na stolu se našlo sve što je bilo u kući za iće i piće.

Marija je maloprije iz vrele pećnice izvadila lepinju i pet okruglih i dobro požarenih kruhova. Sedam dana neće morati mijesiti. Miris kruha i lepinje podsjeća Mariju i Mirka na vrijeme prošlo, koje se ovdje u njihovu domu na Kladavcu — vratio. Ne samo kruhom, već i petrolejkama (struja do njih još nije došla!), pjevom ptičjeg i žabljeg orkestra, rikom jelena i noćnim lajanjem lisica!

Babogredci rođenjem, ali dvadeset i sedam godina životom i radom vezani za Osijek. Tamo su na noge postavili i tri sina. U zadnjih petnaest godina ovdje podižu novo zdanje na Mirkovoj

očevini. Nekada je Kladavac pripadao samo jednom Stojanoviću: djedu Mati.

— I djeca jako vole ovamo doći. I noćas se odnekuda navratili, prošla je ponoć kada su psi najavili njihov dolazak, kazuje Marija.

Djeca i nisu više djeca već odrasli, školovani ljudi, zaposleni i oženjeni. Baki i djedu motaju se oko nogu i četvero unučadi. Mirko je u osječkom Vodovodu uplovio u mirovinu i evo ga dan na dan na Kladavcu. Da je birao ljepše i primamljivije mjesto za život ne bi izabrao. Uokolo njegova numera umiljavaju se dvije rijeke: Bitulja i Jošava.

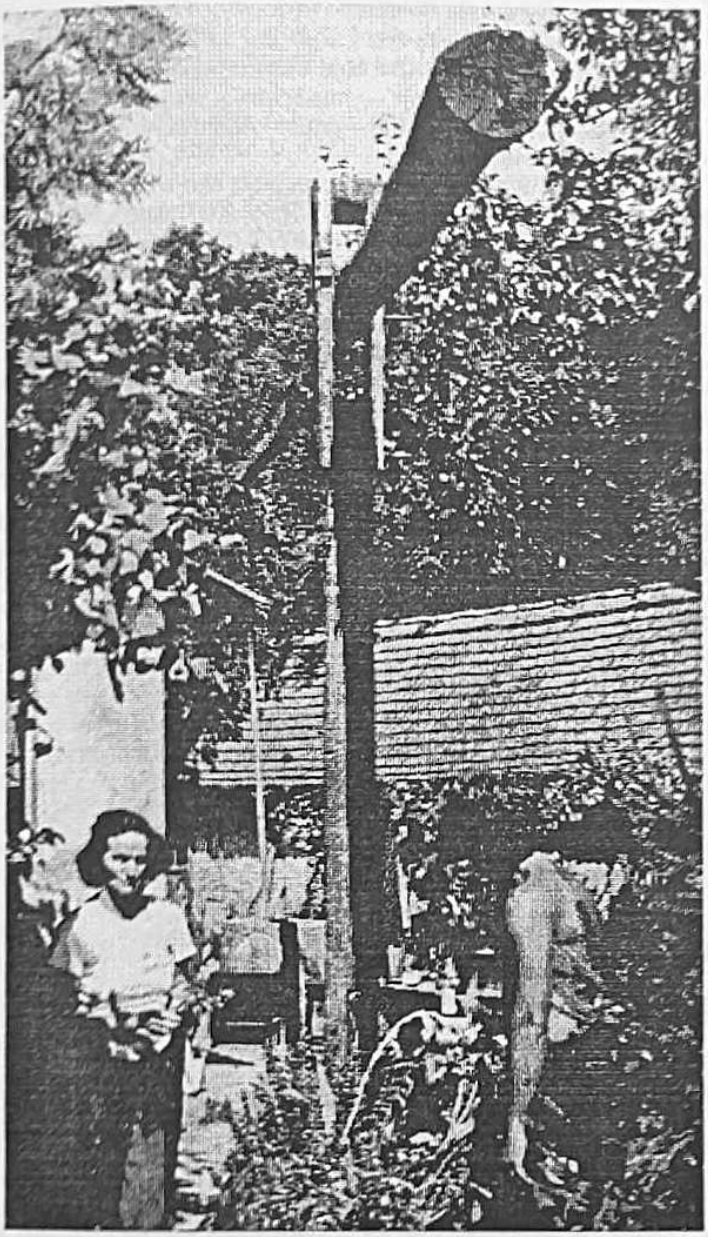

ŠKRIPI DERAM: Hladna bunarica izvači se na Vidakovu stanu na starinski način — dermom koji služi generacijama Stojanovića.

Voda im je pozelenjela od boje šuma vrba koje se ogledaju s obale, šuma topola i hrastova. Kroz dio dvorišta žubori potok koji odvodi u Bitilju sve vode iz hrastove šume Orljac. U potoku se po danu sunčaju štuke, pračkaju šarani — rukama bi ih čovjek mogao uhvatiti! — a s večeri žablji orkestar priređuje koncert. Ispred ograde doma drum, a preko druma stara hrastova šuma Orljevac...

— Kad počne rika jelena,cijela šuma ječi od njihova dozivanja. To treba čuti i u tome uživati, govori Mirko. Marija na to dodaje;

— Već u tri sata ujutro počnu se javljati iz šume svojom pjesmom slavuji. Poslije slavuja u dvorištu će se oglasiti jedan drugi, manje milozvučni orkestar: u oborima je stado od pedeset svinjskih glava. Živad se kasnije oglašava, među njima najglasniji su purići. S domaćinima u zoru se bude i radišne pčele. Petnaest košnica je na brizi Mirku, ali njih ne mora hraniti, jer kamo god se usmjere — od proljeća rana pa do kasnojesenskih mrazeva — pčele imaju hrane na izbor...

SVE JE NJIHOVIH RUKU DJELO

Mirko je sretan kada naiđe na sugovornika koji s pažnjom razgleda sve ono što je svojim rukama podigao — tu je i devetnaestogodišnji hrastik — i sluša priču čovjeka koji se ni u šestom desetljeću ne plaši posla. Jedan je od rijetkih kojemu se lice razvedri kada govori o poslu. Čovjek bi pomislio da se cijeloga života nije odvajao od zemlje, koja prije prokopa kanala i smirivanja Bitulje u prostore njezina korita i nije bila tako izdašna kao danas. Možda je to bio jedan od razloga zašto su Babogredci, koji su nastanjivali koljebe na Kladavcu — bilo je trideset i sedam stanova — još dalekih tridesetih godina počeli se preseljavati u Babinu Gredu. Danas je druga pjesma:

— Ne mogu se ni na što potužiti: ovdje sve dobro radi, ama baš otkako se Bitulja prestala razlivati i plaviti polja. Svako doba godine u okruženju svakovrsnih šuma i rijeka, ima svoju ljepotu. Meni je najdraža i najmilija jesen. Kada šuma počne šarati i lišće dobivati sve nijanse žute boje, mislim da nema ljepše slike u prirodi!

KAD SE SPUSTE JESENJE KIŠE...

Kasnije ćemo slušati i neke druge ljude, koji se najviše žele na one jesenje dane kada počnu kiše natapati zemlju. Ako želiš u Babinu Gredu, moraš gaziti naokolo preko Prkovaca. Mato Jurkić nije se žalio na oblake prašine koji se dižu za vozilima koja promiču kroz selo. On ne može zaboraviti lanjske jesenjske kiše:

— Dva sam dana vozikao pokojnog oca na babogresko groblje. Jedva smo se probili kroz blato dvama traktorima... I glavom probijaju tunele do mora, a nema novca za ovaj naš komadić puta! Ni Babogredcima nije lako ujesen izvući rod s njiva. I po dva traktora vuku prikolicu s kukuruzom. Prema mojoj računici, u Babinoj Gredi ima više od tisuću traktora i kada bi svaki dovezao iz Save samo dva kubika šodera, imali bismo put kojim bi i oni mogli u svako doba godine doći do svoje njive.

Ove smo riječi slušali u dvorištu kladavačkog pjesnika Đure Pavčića. Došli smo pohoditi poetu, a kad tamo, dok smo se okrenuli — za stolom se okupilo pola žitelja Kladavca! Još kada su čuli da se veze priča o cesti, teško ih je bilo zaustaviti. Struju su dobili gotovo prije dva desetljeća i to zahvaljujući lovačkoj strasti ondašnjeg »glavonje« Jakoba, koji se nije mogao načuditi da usred Slavonije ravne i slavne, kraj toliko rogate divljači i stanova utonulih u prostranstvo šume, ljudi žive u naselju bez struje. Simbola brzorazvijajućeg socijalizma! Obećao i, kako se pokazalo, izvršio obećanje. Za razliku od mnogih drugih koji su obećavali — kad god im se pruža prilika — izgraditi cestu od Babine Grede do Kladavca.

Manda će okupljenima, valjda da ih utješi: »Budite sretni što ste po strani, jer kad jednom dobijete cestu, nagrnut će izletnici, nećete od njih imati mira ni pokoja!«

Tragovi uz obalu Bitulje, koji su ostali iza radoznalaca, svjedoče da izletnicima ne smetaju oblaci i prašine, vagaši... sve to ne smeta ni onima malobrojnima iz Kladavca koji svakoga dana biciklima putuju na posao, u školu, drugi ostaju na svojoj zemlji, kraj svoje marve, šume u kojoj kad-god zađeš, uvijek ćeš iz šume kući ponijeti punu prtenku jestivih gljiva. O divljači ne govorimo!

SLIKA S KALENDARA

Na kraju, evo nas i na početku Kladavca: na Vidakovu stanu koji se vodi na ime Jakoba Stojanovića i nejgove životne družice Marije. Posao i dom dijele sa mlađim sinom Adamom — ulazi u 24. ljeto. To je ona obitelj koja vas je cijeli siječanj gledala — u zimskoj odori — sa zidnog kalendara. Postali su prepoznatljivi u

svojoj šokačkoj odjeći u svakome domu koji je prvoga zimskog mjeseca imao zidni kalendar sa obiteljskom fotografijom. Nedostao je stariji sin Ivo, poslom i privremenim životom vezan za Njemačku.

Na našu žalost, na stanu nismo zatekli Jakoba i Mariju. Sretan se događaj spremao — Adamova svadba! — pa su otišli u Babinu Gredu da obavljaju pripreme za subotnje veselje koje će se tračiti u njihovu drugom babogredskom domu. Pozivi su upućeni na 450 adresa! Adam danas ne samuje: tu je stariji brat Ivo, koji pomaže u svim poslovima koji se odmotavaju u jednom seljačkom gospodarstvu.

Dvadeset i četiri jutra uokolo stana vodi se na ime obitelji Stojanović. Pet kravljih glava zavuklo se u hladovinu ispod razgranatih hrastova u livadi i preživaju prijepodnevni obrok. Čardak još pun lanjskog kukuruza, svjedoći da će se u oborima oglasiti svojim roktanjem svinjske glave; dobro uščuvana sušionica voća iščekuje jesenjsku berbu jabuka, krušaka, a pecara sa kacama, buradima i kazanom uskoro će biti u punom pogonu, jer su ove godine šljive dobro ponijele; krušna se peć ohladila od zadnjeg Marijinog pečenja kruha...

SVE BLAGODATI CIVILIZACIJE

Pitamo mladoženju, gdje će sa svojom izabranicom sviti gnijezdo, on samouvjereno odgovara: »Gdje budem htio!« Na uput hoće li mlada u proljeće s motikom u redove kukuruza, Adam ne daje odrešit odgovor, već kaže: »Vidjet ćemo!«

Vidakovi su ovdje od davnine. Eno, dobrostojeća šupa — koju Vidakovi i uredno održavaju — još je iz vremena pradjeda Đure. Jedino je dom iz novijeg vremena: podignut je prije petnaest godina. Ne treba posebno naglašavati da je građen po uzoru na sve suvremene obiteljske kuće, jedino što namjernika svojim okruženjem — podalje prašnjava puta, sa zelenom livadom i voćkama ispred — podsjeća kao da je izronio iz neke priče. Naslanja se dijelom na početak hrastove šume Orljac, završava na prostranim livadama koje se u vidokrugu pogleda utapaju u šumu. Kad zakoračite u dom Vidakovih, otkrivate da ama baš ništa ne nedostaje: struja — sa svime onime što struja donosi: televizor, hladnjak, zamrzivač... — vodovod — u rezervi je bunar sa đermom! — prostrano predsoblje sa stotinu Jakobovih lovačkih trofeja. Ovdje se lanjske godine sklonilo čak 34 osobe od iznenadnih četničkih granata koje su praštale Babinom Gredom...

Nekada je u Kladavcu bila i škola čak sa 74 učenika! Nije li danas — i pored svih blagodati koje Vidakovi imaju i koje im nudi raskošno prirodno okruženje — mladićima »pretijesno« — sestra Kata se udala u Babinu Gredu — pitamo Adama i Ivana. — Kakvi dosadno! Uvijek ima posla!

Navečer će Ivo zasjesti na motorkotač, ako treba upalit će i traktor — konje već dugo ne drže, otkako je otac Jakob loše prošao s njima! — pa će do Prkovaca ili možda i dalje. Sutradan, kad se sunce probudi na istoku, bude se i Vidakovi: sve što ih okružuje — i živo i neživo — čeka na njihove ruke. Jedino u ove ljetne dane, pčele iz dvanaest košnica, same sebi priskrbljuju hranu. Vidakovi će dva-tri puta navratiti do košnica da vide imaju li ove vrijednice dovoljno vode u malim valovčićima — plitkim da se ne utope! — a kad dođe vrijeme vrcanja, sladit će se svi odreda!

U sumračje: ponovno dižemo oblak prašine. Da su nam krila pa da preletimo razdaljinu do Babine Grede i sve one rupe i rupčage što se već stoljeće množe na putu do Kladavca. Ostavljamo ljude koji su ovdje našli smirenje u raskošnom i zelenom okruženju. (14. kolovoza, 1994. godine).

ANA PERKOVIĆ

Baja i snaša

Naš je baja
pio bilo vino
jer mu snaša kuva jelo fino

Napio se baja
bilog vina
zgrabi snašu iz hlaća izvuče
maramicu, briše tamburicu

Nemoj biti
snašo tužna lica
dok je baje bit će tamburica.

Moj ti baja
po sokaku šeće
vata snaše svima se nameće

Čvrsto drži
svoju tamburicu štipa snaše
ozad za suknjicu

Džabe baja
snaši neda mira kad tambura
neće da mu svira.

MIRJANA PEJAKOVIĆ

Zbog tebe, Slavonijo

Zbog trava pokošene
i slabosti sunca zalazećeg,
zbog škripavih vrata napuštenih odaja
ravnice nepregledne,
granica nevidljivih i volje nametnute,
zbog tebe, Slavonijo,
hoću da sam svakim danom bolja.

Nek se razviju još neviđeni
metri tvoje plemenitosti,
smijeha tvoga koji nema kraja.
Život svoj ja koračam,
ja potomak naroda svog,
Slavonije moćne,
radosna kao osvjetlana noć
u ogledalu slavonskog polja.

I neka prevrću se sati.
Nek se postojanje prelijeva
u duginim bojama nad travnatim padinama.
Nek se žari u svjetlosti,
u molitvi duh boemski.

Šteta što sklopljene ruke
često završavaju u prašini
kao i imena velikih ljudi divnoga uma
koji su bez ičega gradili svijet
za oltar tvoj — slavonski.

PUŽARICA

Piše: EVICA KRALJIĆ

Zaogrnuta plaštom tople ljetne noći, pokušavam u mislima pronaći jedan tihi kutak samoće, razvrstati uskomešane slike stvarnosti, vratiti na pravi put krivudave rijeke sjećanja. Opija me ova tiha, divna zvijezdana noć. Imam osjećaj da sve zvijezde neba sjaje zbog mene, da me svaka dodoruje svojom postojanošću.

Noćas ih sve ljubim! Radujem se tom prekrasnom nebeskom ćilimu.

U jednoj od njih kao da vidim malu, krhku, desetogodišnju djevojčicu. Malu pužaricu! U jurnjavi automobila, u zaglušujućoj vrevi prenatrpanih ulica s bezbroj putnika koji uvijek nekamo žure, susrela sam baš — nju! Poput noćne zvijezde luitala je gradom. Mala Zvijezda! Ne znam joj ni ime...

Gleda me očima punim topline i nekog skrivenog straha koji je čini plašljivom poput ranjene srne.

U svakoj ruci nosi po jednu najlonsku vrećicu. Težina vrećice pritišće joj krhka, još dječačka ramena, tako da s vrećicama dodiruje zemlju.

— Znate teta, jutros sam ustala jako rano i skupljala puževe. Pogledajte! Nosim ih stricu MARKU. Za novac koji ću dobiti kupit ću nešto mami i tati.

Zadrhta smiješak na sitnom i dragom licu djevojčice. Koliko iskrenosti u lijepim očima. Koliko čednosti u njenoj jednostavnoj odjeći...

Zbog malo novca koje će dobiti, zaboravlja da te dvije već prilično poderane vrećice nosi skoro četiri kilometra pješice. Polako, sve s noge na nogu, jer možda stric Marko spava, možda će se naljutiti ako prerano stigne. A ona ne želi naljutiti strica Marka, jer ako ne kupi njene puževe, kako će kući, treba joj novac, jer tatina je mirovina nedostatna za sve.

Grašci znoja, orosiše joj malo, pjegavo lice. Umor se ugnijezdio nba njemu. Kupujem joj sladoled, a ona kao da oživljava, ostavlja svoj teški teret i spušta se na jednu betonsku izbočinu pored puta. Koliko sreće u jednom poklonjenom sladoledu!!! Ja odlazim dalje. U mojim mislima su još uvijek sježe slike rata. Na te dane pakla podsjećaju me ove kuće kraj kojih prolazim, koje tako bolno djeluju u svojoj ranjivosti. Zaboravila sam pitati svoju malu pužaricu gdje se skrivala dok je bijesnila ratna oluja posvuda? Da li se bojala? Da li je plakala? Da li je molila dragoga Boga na prestanak rata? Jer, rat, nije bajka, to je gruba stvarnost.

Na brzinu sam pokupila stvari koje su mi bile potrebne i užurbano se vraćam kući. Još uvijek hodam prebrzo, misleći na zračne i opće opasnosti koje su tekle u nizu u danima rata. Zamalo sam posrnula spotaknuvši se. Sagnuh se. Puž!! Malo dalje još jedan. Podigoh pogled. Mala pužarica se tromo vraćala kući. Spuštene glave, slomljena ponosa, nosila je nazad svoje vrećice i ne primječujući da joj iz svake ispadne po neki puž i ostane na cesti.

— Znate, teta, stric Marko je kod kuće, ali da kupi moje puževe... Kaže da mu je već dosta puževa... A meni su tako teški, bole me i ruke i ramena... Umorila sam se! Dugo još moram hodati...

Koliko je samo bola i ranjivosti u riječima ove male desetogodišnje djevojčice? Bože dragi, ovaj susret me boli već mjesec dana. Tu bol pretačem u ovoj priči, jer drugačije ne mogu. Moja Zvijezda! Mala pužarica, ne znam gdje je sada? Da li još uvijek skuplja puževe za strica Marka koji će ih možda jednom i kupiti?

Voljela bih, Bože, da ova krhka i nježna djvojčica, u moru Tvojih zvijezda, pronađe svoju zvijezdu sreće. Znam, Ti ćeš joj pokazati taj put! Hvala Ti Bože, za sve buduće dane kojima ćeš svojim blagoslovom darivati meni dragu i nepoznatu djevojčicu. Malu pužaricu!

Posuđeno iz domaćeg tiska

OBILATO I RAZNOVRSNO

»Đakovački vezovi« prigodna revija 1994.

Uz već tradicionalnu smotru folklora, štono se održala od 8. do 10. srpnja u Đakovu, ponovno je izašla prigodna revija ista imena, ovaj puta još i obilatija nego lani. Na gotovo 80 stranica na okupu je više od 80 priloga, od onih s područja etnografije, preko povijesnih, aktualnih i dokumentarnih, s područja poezije, proze i publicistike.

Premda ne na najistaknutijem mjestu (u skladu s Biskupovim geslom »In caritate, humilitate...«), među najvažnijima je prilog Antuna Jarma »Msgr Ćiril Kos... zrnca života i djela«. To prije, što je ordinarij đakovačke i srijemske biskupije baš u to vrijeme proslavio 75. obljetnicu života, 50. svećeničkoga i 20. biskupskoga djelovanja.

Posebnu pozornost privlače dva priloga (Mande Svirac i Romane Fezi) o djevojačkom češljanju, sa zanimljivim prijedlogom da se način djevojačkoga češljanja, očuvan u selima u blizini Slavonskoga Broda, usvoji kao sredozemno kulturno dobro, uz usporedbu s frizurama rimskih carica, ali i upozorenjem da nas taj način češljanja dovodi još i dalje na istok, do nekadašnje Mezopotamije. Uz tugaljivu pomisao: tko još od modernih kreatora sluša stručnjake!

Među zanimljivim prilozima stručnjaka za vremenski veoma udaljena područja (J. Šimić, M. Bulat), nama bližih ali pomalo zaboravljenih (svatovski običaji, uzgoj lana, o vinogradarskoj udruzi s početka ovoga stoljeća) tu je i daljnje upoznavanje s freskama đakovačke katedrale (A. Jarm) ali i posve suvremeni pogledi. »Rat protiv Hrvatske«, »Izvori velikosrpske agresije«.

Tu je još pravo obilje priloga u stihovima, ponešto u prozi, sjećanja na zaslužne djelatnike dosadašnjih »Vezova« i u Slavoniji veoma omiljena kanonika-lektora, mr. Matu Bešlića.

Ivo Slaviček

(MARULIĆ, hrvatska književna revija, broj 5/1994.)

PECATI ILI NE — PITANJE JE SAD

Piše: IVO SLAVIČEK

Tako je ugodno zanijeti se u misli, dok nedaleko tebé potiho grgolja rijeka koju još ne nasitiše jesenske kiše, a pokraj tebe tihano cvrči mladi kukuruz na žaru. Ugodna tromost kasnoga ljeta, kad sunce lagano grije leđa, a mirisi pečenjaka koji su zamalo gotovi umilno draškaju nosnice.

Pazeći dobro da koji klip ne zagori, Matej ipak ovdje, ondje baci pogled i na čamce što su bili vezani uz obalu. I ti su mu čamci pričinjali zadovoljstvo, gotovo isto toliko koliko i predokus na žaru pečenih kukuruza. Zadovoljstvo što se dao nagovoriti pa se i on jednom dao »u službu«. Najmiše ga poznati ribolovci da im preko nekoliko dana i noći pričuva »čiklove«, najmiše podosta treško, jer je Mataj više od svega cijenio nazavisnost (a to mu je zapravo značilo komociju) i tek pomisao da će biti uz omiljelu mu vodu na koju ide tako rado loviti, a usput zaraditi omanju svoticu kao čuvar — najzad ga je nagnala da se primi posla.

— Pa i nije to baš neki posao — zadovoljno zaključi u sebi, okrećući s pažnjom klip da dobije jednaku boju sa svih strana...

Zadovoljno je zašiljenom granom izvukao gotove pečenjake sa žara, stavio ih na svježe lišće da se hlade i pomno zatrpao žar grumenjem zemlje. Bio je toli često dolazio na pecanje da je dobro znao kako se vatra ne smije ostavljati izvan kontrole kad ti više ne treba, ali premalo žustar da bi otišao nedaleko rijeke da nagrabi vode i polije ognjište. I tako posao potraja, ali u Mateju je bilo vremena u izobilju i inače, pogotovu sada kad mu je valjalo proboraviti koji dan uz te čamce.

»Te nesretne čamce« — već je htio da zausti, ali se predomisli sjetivši se da je za taj posao-napose zapravo i nagrađen.

Ohlađedne pečenjake s užitkom je gledao, ne mareći hoće li se koje zrno otkinuti i otkotrljati niz raskopčanu košulju. Zrna što je uloviuo po košulji, zadovoljno je trpao u usta, a onda s tla širokim zamahom odbacio u Dravu.

— Neka i riba dobije svoje, bit će teža kad je jednom budem ulovio! — sam sebi promrsi u bradu pasionirani ribolovac. I već htjede zadrijemati (a tako je ugodno na kasnoljetnom suncu, uz tihi šuštaj tekućice, malo utonuti u san!) kad li mu sine misao da bi baš i danas mogao pokušati ribolovnu sreću.

Nešto podalje, skriven u grmu, ležao je njegov bicikl, a uza nje bio je — za svaki slučaj — i najnužniji pribor za pecanje. Ne štap, ne kolut, ne ništa upadljivo — ta došao je bez dozvole! Ali ipak, onako da se nađe pri ruci mala udičica na kratku silku. Polazeći »na posao«, a čuvanje, za plaću, pa ma kako mala bila, i bio je posao, razmišljao je da ne bi trebalo nositi ništa od pribora, jer on se, još ovako kao »službena osoba«, drži reda, ali mali vražić koji obično prati sve ribolovce, a nikako ne pròpušta prilijepiti se uz ribolovce, šapnuo mu je da ga ništa ne stoji da ponese makar najmanju udičicu i uz nju nešto čime će je spustiti u vodu. A ti su mali vražići obično veoma uvjrljivi, pogotovu kad ih ribolovac ohrabri »trgnuvši« po koje piće na polasku na vodu...

Ići po udicu ili ne ići — hamletsko pitanje javilo se i ovdje te prouzročilo ne malu borbu. S jedne strane: možda što ulovim, možda i što veće, pa spržim (soli imam, ne idem ja na vodu bez toga začina!) — divota jedna. Ali ribolovci se trebaju držati rada! Pa što, tko će znati jesam li se držao ili ne? Hm, no ja sam ovdje čuvar, što će reći službena osoba. Pazim na čamce, pazim na red. Pa neću valjda ja u tom slučaju raditi nešto protiv rada? U Matejevoj se nutrini vodila žestoka borba. Da je znao nešto o svom zaštitniku, svetom Mateju, to bi krstio borbom između dobra i zla, no ovako je samo priprosto redao pred sobom razloge za pecanje i protiv, pas ponolvo i ponovo...

— Ne, tko će meni ikada više dati da čuvam čamce, ako se ne vladam kao pravi, legalni ribič! — zaključi tešku duševnu borbu Matej i odmah se zadovoljno izvali na bok da malo prodrijema i »dadne kukuruzima da se slegnu«.

Čas kasnije Matej je već hrkao. Pa nazovite to pobjedom puna želuca ako ste skeptici, ali isto tako možete zaključiti i da je pobjeda dobro nad zlim.

Kad se Matej najzad probudio, osjećao se divno. I od ugodna sna, ali ne manje zahvaljujući zadovoljstvu što je sam pred sobom ispao junak.

(Iz kratke zbirke »Priče o Hanu i Mateju«)

ELIZABETA ŠNAJDER-GREBLO

Vučedolska golubica

Vučedolska leti golubica
Preko naših slavonskih ravnica
I u bijeli Zagreb doletila
Vesele je glasove donila.

O Baranjci i Slavonci naši
Neće dušman više na nas plaši
Napustiti Slavoniju mora
Zapovijed je to od viših kora.

Od veselja narod glasno plače
Raduje se sve jače i jače
Nek napuste Slavoniju dragu
Da prognani sebi kuće gradu.

Ne trebamo mi svega svijeta blaga
Slavonijo, ti si nama draga
Ti si naša i draga i mila
Jer si sve nas majko odhranila.

Hranila si i dušmane naše
A oni te majko pohraniše
Bog će dati, ozdravit ćeš mila
Opet sretna i vesela bila,
Dušmanska te ruka ni ubila.

U SPOMEN

PAVO BOGDANOVIĆ
1903. — 1995.

Nema nam više čika Pave Bogdanovića, umro je u 92. godini života u svojim Gorjanima. Nećemo više viđati čika Pavu na biciklu, kako obilazi svoje prijatelje i poznanike, kako posjećuje Ergelu Ivandvor i Centar za selekciju konja u Đakovu u njegovoj prepoznatljivoj šokačkoj rekli i momačkim šeširom na glavi. Nećemo ga više sretati u Đakovu na sjednicama Upravnog odbora Konjogojske udruge »Đakovština« Đakovo, čiji je bio doživotni počasni član, kako raspravlja o sudionicima svatovskih zaprega Udrugara na »Đakovačkim vezovima«.

Rođen je 13. XII. 1903. godine u Gorjanima. U svojem djetinjstvu najviše vremena proveo je s djedom, koji ga je naučio kako se obrađuje zemlja i kako se postupa s konjima, tako da već u jednaestoj godini radi s konjima i rukuje s konjskom zapregom.

Danas mlađe generacije ne znaju dovoljno koliko je kroz svoj dugi životni put ostavio duboke tragove u povijesti Gorjana, pa i cijele Đakovštine.

Odmah poslije I. svjetskog rata jedan je od organizatora i pokretača prvih organiziranih djelovanja u Gorjanima. S drugim istaknutim mještanima osniva 1926. godine Dobrovoljno vatrogasno društvo u Gorjanima. Iako kasnije u svom životu nije volio aktivno sudjelovanje u političkom životu, te iste 1926. godine, jedan je od osnivača ogranka HSS-a u Gorjanima i njegov član sve do II. svjetskog rata. Ipak svojim djelovanjem i predanim radom u selu postao je vrlo poznat te stekao veliki krug prijatelja, poznanika i uglednih ljudi u Đakovu i Osječkoj županiji.

Za vrijeme II. svjetskog rata pomagao je svojim seljanima i spasio mnogima živote, a neke i oslobodio iz njemačkih logora. Poslije rata nije mogao prihvatiti agresivnu politiku ondašnjeg režima pa je osuđen na dvije godine robije. U Lepoglavi je proveo nekoliko mjeseci, te amnestijom oslobođen i pušten kući. Lepoglava nije slomila njegov duh, već ga potakla da se onoj politici i režimu suprotstavi na drugi način.

Bio je veliki zaljubljenik u narodno bogatstvo, šokački folklor, običaje i slavonske lipicance zapregnute u kićene svatovske zaprege. Svu svoju aktivnost usmjerio je na očuvanje bogatog šokačkog folklora, te bogaststvo i ljepotu slavonskog lipicanca. Neumorno se zalagao za osnivanje konjogojske udruge u Gorjanima, u koju su se uključili mnogi seljaci — uzgajivači konja i iz okolnih mjesta. Nastojao je što bolje prikazati vrijednost i ljepotu slavonskog lipicanca u svečanim prilikama, u svatovskim zapregama s bogatom slavonskom nošnjom. Zajedno s drugim zaljubljenicima u bogati šokački folklor radio je na očuvanju narodnih običaja i nošnji.

Kada je rođena ideja da se organizira velika smotra narodnog folklora Slavonije i Baranje, »Đakovački vezovi«, čika Pavo dao je veliki doprinos u afirmaciji ove narodne smotre. Organizirao je prve konjogojce, koji su sudjelovali na smotri sa svatovskim zapregama a s njima čika Pavo. Prošle 1994. godine nije više mogao doći na Vezove svojim biciklom, ali je ipak našao prijevoz i bio nazočan. Za njega su to bili posljednji Vezovi.

Umro je 7. IV. 1995. godine. Ove godine neće čika Pavao biti na »Đakovačkim vezovima«, ali će biti konjogojci »Đakovštine« sa svatovskim zapregama, kojima je »sjeme zasijao« čika Pavo.

Djelovat će i dalje Dobrovoljno vatrogasno društvo Gorjani, čije je temelje on sagradio. Uspješno će djelovati i ogranak HSS-a u Gorjanima čiji je također bio osnivač. Na kraju njegovog životnog puta iskreno treba reći: dugujemo mu mnogo za sve što je učinio za svoje selo i Đakovštinu.

Za sve-velika mu hvala i vječna slava.

Počivao u miru Božjem

E. Nj.

Profesor ĐURO FILIPOVIĆ
1935. — 1995.

Naglo i neočekivano iznenadila nas je vijest da je prestalo kucati srce prof. Đure Filipovića. Iako smo znali da je poboljevao nismo očekivali da će nas ostaviti. Umro je 23. IV. 1995. godine na Đurđevo, njegov imendan kojem se veselio on, kao i cijela njegova obitelj.

Profesor Đuro Filipović rođen je 12. IV. 1935. godine u Strošincima, gdje je završio osnovnu školu, a gimnaziju u Brčkom. 29. VI. 1973. godine završio je kao jedinstvenu cjelinu I. i II. stupanj Filozofskog fakulteta u Zagrebu i stekao zvanje profesora jugoslavenskih jezika i književnosti.

U tijeku svog školovanja zapošljava se u Osnovnoj školi Josipa Kozarca u Soljanima gdje ostaje dvije godine. Od 1967. godine do 1974. radi u Osnovnoj školi Donja Voća, općina Ivanec i Osnovnoj školi Donja Dubrava. Od 1974. godine radi kao nastavnik hrvatskog i njemačkog jezika u bivšem Srednjoškolskom centru usmjerenog obrazovanja »Braća Ribar« u Đakovu, da bi svoj radni vijek završio u Srednjoj strukovnoj školi Braće Radića u Đakovu.

Osim poslova nastavnika bavio se i drugim aktivnostima. Vodio je dramske i recitatorske grupe, bio je predsjednik kulturno-umjetničkih društava, posebice tamburaških sekcija koje je posebno volio, unapređivao i razvijao. Bio je predsjednik Izvršnog odbora nezavisnog sindikata prosvjetnih djelatnika srednjih škola Hrvatske, gdje se bori za bolje i pravednije vrednovanje rada nastavnika, odnosno prosvjete kao cjeline, a tu je dužnost obnašao do svoje smrti.

U svom dinamičkom radnom vijeku, bio je vrlo angažiran u »Đakovačkim vezovima«, od obilaska folklornih društava i skupina, od Županje preko Vinkavaca do Vukovara i animirao njihove programe za sudjelovanje na »Đakovačkim vezovima«. Bio je angažiran i isticao u radu I. Odjela u Odboru za izvorne folklorne skupine odraslih i djece, te recitatora i scenske slike »Đakovačkih vezova«. Bio je kao organizator »Đakovačkih vezova«, posebno prepoznatljivo obučen u slavonskoj nošnji-rubini i šokačkoj rekli-špencle.

»Đakovački vezovi« izgubili su jednog izuzetno odgovornog i vrijednog člana, osobu čiji će lik ostati trajno u sjećanju nama koji smo ga poznavali i s njim surađivali.

Njegov odlazak nas je ožalostio, bio je tužan, a posebice bolan za njegovu obitelj, suprugu i djecu, njegove mile i drage.

Na svemu što si učinio vječna Ti hvala i slava.

Počivao u miru Božjem.

E. NJ.

JERKO ZLATARIĆ
1902. —1995.

Stari latini su govorili: Nomen est omen — sve je u imenu. Majka Jerka Zlatarića nije to znala kad je svog sina krstila imenom Jeronim, kraće Jerko, u prošlosti često ime u našim baranjskim šokačkim selima. Sveti Jeronim prevodilac Biblije, porijeklom iz Dalmacije, zaštitnik ljudi od knjige, postao je zaštitnikom ovog seljačkog sina koji nije imao ni mogućnosti pohađati školu na svom materinskom jeziku, nego je kako je bilo uobičajeno tada u Ugarskoj išao u mađarsku pučku školu. No, zaštitničkim uredovanjem do dječaka je došla knjiga Sveto pismo na hrvatskom jeziku. Iz te je knjige naučio hrvatski književni jezik i upio moralnu snagu za cijeli život. ta su čitanja obasjala i pozlatila njegovu dušu i s pravom je i ponosno nosio svoje prezime Zlatarić. Rekli bismo mali zlatar, čovjek koji stvara zlatne predmete za ukras i divljenje. Jerko Zlatarić je učinio više nego ijedan zlatar, razumije se, za svoj zavičaj, on je potaknuo čuvanje i njegovanje duhovnih vrednota naših ljudi u Baranji. A kako je to bilo? Upoznavši nauk braće Antuna i Stjepana Radića, upoznao je novi izvor, u skladu s Biblijom koji je ovog čovjeka potpuno obuzeo i prožeo te potaknuo na djelovanje. Iz ovog nauka crpio je snažne poticaje za rad, najprije u svom rodnom selu Gajiću pa redom u svim šakoačkim selima uz Dunav, Karašicu i Dravu. Počelo je još za života Stjepana Radića, a još jače se razbuktalo nakon njegove smrti. U svim šokačkim selima, osnovane su organizacije HSS-a, a još djelotvornije je bilo osnivanje kulturno prosvjetnog društva »Seljačka sloga«.

Uz ta društva ustanovljene su čitaonice i knjižnice. Društva su se pretplatila na novine iz Zagreba »Novosti«, na »Dom« te časopis »Seljačka sloga«.

Za vrijeme ljetnih praznika odlazila bih i ja u čitaonicu u Dražu. Bila je to iznajmljena stara kuća. Sjećam se velike bijelo okrećene sobe, sa zemljanim podom i skromnim namještajem. Uza zid veliki ormar pun knjiga, Jeronimskih izdanja, sabrana djela braće Radića u zelenom ovitku i druge. U sobi je bila velika krušna peć sa »bankom« za sjedenje. Na sredini sobe dugačak stol, pun novina i časopisa, a okolo grubo izrađene klupe. Revniji članovi društva našli bi vremena pred večer, navratiti u čitaonicu i obavještavali se o dagađajima u zemlji i svijetu. Nedjeljom, poslije podne bilo je posebno živo, razgovaralo se o mnogim gorućim pitanjima, a Jerko Zlatarić bi neumorno poučavao i upućivao.

U čitaonici su se pripremali nastupi za smotre. Pod vodstvom J. Zlatarića dogovaralo se i izabirale pjesme iz starine. On bi zaduživao mlade da ispituju pa bi i sam odlazio k njima zapisao i poslušao pjesmu. On je govorio o vrijednosti teksta i ljepoti melodije. Mnoge naše pjesme bile bi izgubljene da nije bilo te upornosti i ljubavi J. Zlatarića.

U organioziranju i radu po baranjskim selima došle su do izražaja govorničke sposobnosti J. Zlatarića. Ljubav za svoj narod, za pravdu u društvu, uvjerljivost i istinoljubivost privlačile su ljude pa je sljedbenika bivalo sve više i više. Probudila se svijest ljudi, potekao je pravi preporod baranjskih Šokaca Hrvata.

Uz kulturno prosvjetna društva osnivane su i godpodarske udruge za pomoć jedni drugima. Kad bi nekom rataru uginuo konj ili krava, bio bi to težak udarac za domaćinstvo, ali članovi udruge bi tada sakupili novac i pomogli svom bratu u nevolji. Udrugari su se pretplatili na Gospodarski list iz kojeg su učili napredno i moderno gospodariti svojim imanjem.

Te svijetle primjere zapazili su i baranjski Mađari te je J. Zlatarić imao štovatelja i sljedbenika i u mađarskim selima što je bilo vidljivo na izborima. Istini za volju, sam Jerko Zlatarić je govorio da su ga i starosjedioci Srbi poštivali i priznavali.

Tadašnja vlast međutim nije blagonaklono gledala sva ta zbivanja u šokačkim selima. Često bi J. Zlatarića uhitili i sproveli u srez gdje bi ga držali u zatvoru. Na vlasti je bila Jugoslovenska radikalna zajednica (JTZ). Nažalost bilo je i hrvatskih sinova među njima koji su za sitne nagrade optuživali radićevce, kasnije mačekovce. Svaki okršaj s vlastima jačao je Jerka Zlatarića, izlazio bi iz njega s osjećajem pobjede, govorio bi da se sreski načelnik čudio njegovom žilavom nastojanju u borbi za ljepši i čovječniji život, a potpunom otklanjanu osobnih probitaka.

Najveća zasluga Jerka Zlatarića je u buđenju svijesti o vrijednosti našeg narodnog stvaralaštva, naše duhovne i materijalne kulture, u čuvanju i njegovanju naše tradicije, našeg hrvatskog identiteta.

U okviru Seljačke sloge odlazilo se na smotru hrvatske seljačke kulture u Zagreb, o svom trošku, ali radosno i poletno.

1937. zajednički su nastupili sa članovima Seljačke sloge Baranjsko Petrovo selo (Petarda).

1938. Selačka sloga Gajić.

1939. Seljačka sloga Draž.

Od posebnog je značenja pokrajinska smotra za Baranju 16. IV. 1939. održana u Gajiću, na kojoj su uz baranjske ogranke Seljačke sloge nastupili i članovi Seljačke sloge iz Tavankuta (Bačka).

U kulturno prosvjetnim društvima Seljačka sloga postojale su i dramske sekcije. Mladići i djevojke, sami bez ičije pomoći uvježbavali su razne igrokaze i recitacije. Sjećam se izuzetno uspjele izvedbe igrokaza Izdubljeni sin u Dražu. Ova biblijska priča snažno je djelovala na gledatelje, priredba je ponovljena i u selu Topolju. U Topolju se održala priredba u povodu rođendana braće radića, 11. lipnja 1939. Prikazan je igrokaz Slava njima, uz recitacije pjesnika mještana Matije Kolara, Marka Bartolova i Stipana Andrića. Na sve te skupove i svečanosti dolazio je i Jerko Zlatarić jer su ljudi željeli čuti njegovo mišljenje o radu kao i uputstva za budućnost. Sjećam se da je vrlo oprezno pristupao ocjenjivanju, najprije s pohvalama, a zatim blago o onom što bi moglo biti bolje.

U Baranjskom Petrovom Selu u kulturnom radu su prednjačili braća Matija i Stjepan Brdarić, naročito Stjepan, pjesnik i zapisivač narodnih običaja.

1941. rat, Baranja do jeseni 1944. pripojena Mađarskoj. Rad Seljačke sloge je prestao. Mađarske vlasti su optužile i uhitije J. Zlatarića. Na sudu je dokazana njegova nedužnost i pušten je iz zatvora.

Nakon završetka 2. svjetskog rata, Jerko Zlatarić kao istaknuti član HSS-a sudjeluje u organiziranju vlasti, no kad su se njegovi životni principi sukobili sa zahtjevima vlasti, odlazi i otkazuje suradnju. Jerka Zlatarića uhite i osuđuju na osam godina robije. Ovaj pravdoljubivi čovjek je nakon dvije godine pomilovan?! pušten, te se posvećuje radu u svom vinogradu i voćnjaku.

Ljubav prema narodnoj tradiciji koju su pod vodstvom Jerka Zlatarića mladi razvili, prenosila se na nove naraštaje. Djelovali su s manjim prekidima i pod raznim imenima u KUD-ovima sve do Domovinskog rata. I u progonstvu djeluje KUD »SLOGA« Draž

i uspješno je nastupila na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1992. i na Đakovačkim vezovima redovno.

Jerko Zlatarić u dubokoj starosti, morao je nažalost nezaštićen od UNPROFOR-a u ljeto 1994. u progonstvo, a 1995. u svojoj 93. godini umro u Osijeku, gdje je i pokopan na Centarlnom groblju 11. IV. 1995.

U ovom kratkom prikazu života želim odati priznanje našem neumornom i dragom čika Jerku Zlatariću, preporoditelju baranjskih Hrvata.

Hvala mu i slava!

LJERKA MIHALJEV

U SPOMEN MOJOJ MAJCI
ANICA SVIRAC
1911 — 1994.

U svojoj 83. godini otišla je od nas Anica Svirac, vezilja hrvatskoga narodnog stila okolice Vinkovaca. Spominjemo se njenog lika i djela na prvu obljetnicu smrti koja pada u vrijeme održavanja »Đakovačkih vezova«. Bez dobrih vezilja, nema ni dobrih »Vezova«!

S ovoga svijeta Anica je mogla otići zadovoljna što potvrđuju njezin život i djela, ali također i činjenica da je samo sat prije smrti, 3. srpnja 1994., na jedno pitanje spremno odgovorila kako odlazi u nebo.

U duhu je uvijek pratila »Đakovačke vezove«. To posljednje nedjeljno jutro svoga zemaljskoga života zabrinuto je pitala kćer Mandu, koja je bila uz njiezino uzglavlje, kojim će prijevoznim sredstvom u Đakovo na »Vezove«. (kći joj je, naime, dugogodišnji član Umjetničkog vijeća i voditelj ocjenjivačke komisije za izbor nošnje na »Đakovačkim vezovima«).

I »Đakovački vezovi« su joj samo sedam dana poslije smrti na neki način odali dužno štovanje, jer je za najbolju nošnju udatih mladih žena — **snaša,** bila izabrana nošnja stila **pripletanke** koju je pokazala **snaša** iz Vođinaca. Na **pregači** i **marami** bio je vez »na zvezde« kojeg je bijelom svilenom niti na crnoj podlozi vrhunski složila Anica Svirac. Tko bi znao, je li se ona tomu nadala, ali sa sigurnošću možemo reći, znajući za njezino umijeće u rukotvorstvu, da je to zavrijedila.

Isticala se osobito u vezu po pismu manje zlatnom ili srebrnom, a više svilenom niti svjetlih boja na tamnoj podlozi. Tako je izvezla samo oko dvedesetak **pregača** te mnogo ostalih odjevnih i drugih predmeta. Međutim, njezina ljubav bila je u **pripletu** .. vrsti čipke kod koje se šivanom iglom i u ovom kraju bijelim koncem ukrasno spajaju dva komada platna. Za jedan takav rad 1967. godine u Vođincima na **Izložbi ručnog rada** dobila je nagradu. Jedne druge godine nagrađena je na **Izložbi cvijeća,** a kako je surađivala i sa stručnim ustanovama, pismene zahvale primila je od **Etnografskog muzeja** (1992.) te **Posudionice i radionice narodnih nošnji i kostima** u Zagrebu. Omiljeni motivi njezine uglavnom biljne ornamentike bili su stilizirano cvijeće i lišće, a od plodova je rado ubacivala **grožđe, kruške, trešnje i** motiv **žira.** To i nije čudno, ako znamo da je svoje slobodno uglavnom nedjeljno poslijepodne rado provodila sjedeći u svojem cvjetnom perivoju s knjigom ili katoličkim novinama u ruci. Godine 1929. bila je upisana u imenik Jeronimskih članova **Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima,** a 1933. postala član **Društva za širenje vjere** u Zagrebu. od 1944. godine do koncilskih promjena kada je latinski jezik zamijenjen narodnim, idući na misu, jedina u selu uvijek je sobom nosila Kniewaldov **Rimski misal** na hrvatskom jeziku kako bi što sabranije u njoj sudjelovala. U starijoj dobi dnevno je sudjelovala u euharistijskoj žrtvi, a krunica, ta ljubav prema Gospi, koju gotovo da nije ispuštala iz ruku, dovela ju je 1966. i na hodočašće u Lourdes.

Rođena 21. studenoga 1911. u Šiškovcima, udala se u Vođinvce s petnaest godina, te zajedno s mužem Antunom tijekom trideset godina dohranjivala njegove roditelje. majka četvero djece, uz sve težačke poslove i poslove domaćice, često je znala do kasno u noć i uz svjetlo petrolejke svršavati neku čipku ili vez na **pregaču,** jer se mlada djevojka iz rodbine ili sela trebala za Uskrs ili seodki **god** lijepo opraviti — **ponoviti.** Ručnim radom se bavila sve dok ju je vid služio, gotovo do kraja života. Njezine rukotvorine imaju mnoge osobe u domovini i u inozemstvu (Kanada, Australija). U Godini žene pristaje da se Anici Svirac zahvalimo za umijeće lijepoga i za sve što nam je od rukotvorina ostavila. Želimo joj neka mirno u Bogu počiva kako je, nadamo se, i zavrijedila.

MANDA SVIRAC

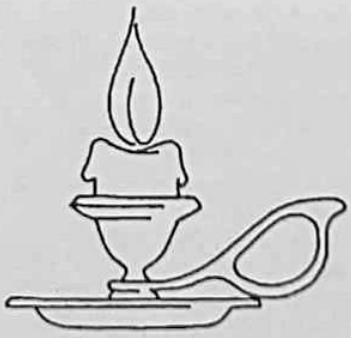

ROBERT POLETTO

Put moje radosti

Kakav put biram ja
To se već odavno zna
Biram put kojim ideš ti
Koji meni sreću donosi
Ti si meni sreću donijela
Srećo moja jedina
Hajde sada zaplešimo
Sve probleme riješimo
Problemi će svi nestati
Živjet ćemo u slobodi
Kad nas sretna ruka vodi

Pravu sreću još do sada
Nisam imao nikada
Sve što mogu tebi reći
Put je mojoj vječnoj sreći
Na tom putu teško je
Ali ti ćeš reći dobro je
Neka budu tamne noći
Srce moje svjetlost pali
U toj gluhoj tamnoj noći

I neka zvijezde s neba padaju
Kao u ljubavi i snu
Zvijezda s neba sada će sjati
Ti se meni opet vrati

GABRIJEL BARIŠIĆ

Promenade

Kamen na kamenu
Mahovina
Crv se igra
Svojim kišobranom
I galeb je anđeo
Samo se ne zna čiji
Snijeg pada
Ja ga ne podnosim
Dietil-amid ima bezbroj izomera
Iritiraju me loši grafiti.

ŽELJKA TOKIĆ-MAJSTOROVIĆ

Učitelju

Hodao si pored mene
i vodio me kroz život
i dok nisam priznavala da postojiš
psovala sam, lagala
i bacala se na tebe kamenjem
dok si mi ti uzvraćao kruhom.
Nisi me htio ostaviti
da tonem u tami neznanja
želio si da progledam
okrenem se i shvatim
dok si me mazio
nisam ti vjerovala
morao si me udariti
da bih te počela voljeti
da bih se mogla
ostvariti kroz tebe
i to je valjda
svemu cilj.

LJUBICA MANDIĆ

Skrivena želja

Ponekad u moje misli
Doleti poneka plavi leptirić
Tipke klavira počne dirati
I počne neka nježna glazba svirati
Pa zatim se u moje misli
Useli neki vjetrić blag
Donoseć sobom opojne mirise
I godišnjeg doba trag
Ja slutim kroz misli svoje
Daleke neke puteve i mjesta
I ljubav svoga srca
Do koje me vodi krivudava cesta
Misli se moje roje
I čutim pčele i ptica let
Tad čitav orkestar svira
I moj je cijeli svijet
Volim u mislima biti sama
Tad imam sve što želim
Još jedino mi nedostaješ ti
Dam sreću s tobom podijelim.

ŽELJKO POPOVIĆ

Hir

Prosječna nečujna
misao
darovan dragocjen
smisao
bistar banalan
vir
neizrečen otopljiv (taljiv?)
hir
lelujav neostvaren
lir
nestvarna čast
čovjeku
mesu
snu.

VESNA MARELJA

Pomen

Ponovno se vraćam
u prostore meni
zabranjene,
u tamne kutke
svoje ličnosti,
tamo negdje gdje
pohranih sjećanja
na tebe
i davne dane
prohujale jednom
zauvijek.
I ništa se više
promijeniti ne može,
i uzaludno bijaše
sve to,
i nadanja, i strahovi,
i bjegovi, i padanja
i moje želje,
i moji snovi.
I kada jednom
dođe dan
da napravim račun
sama sa sobom,
ti ostat ćeš jedino
nesvakidašnje i neobično,
ali nije vrijedilo...

DIJANA HORVAT

Dan

Tvoja misao
i moj portret na zidu,
naša soba ispletena,
tvoja igra linijama boja
v e s e l e s e ,
nasmijani zaželjeli su mi
radostan dan.
I ti još u dječjem snu
s razigranom dugom u kosi,
dugom koja se povremeno
pretvarala u ptice selice
tragajući za blagoslovom,
a onda opet, neočekivano,
ti se budiš,
otvaraš putove svoje
i smiraj duginih boja
razliju se po mekim
jastucima naših maslačaka
i svi oni zajedno s nama
uzibaše se u visine,
u susret suncu
ispunjavajući d a n .

IVO SLAVIČEK

Uz rijeku (Haiku)

Hita rijeka,
odnosi odraz — ipak
on je još ovdje.

* * *

Pogled u rijeku.
Odlazi li s vodom
on u nepovrat?

* * *

Odraz drveća
isti, a uvijek je
u drugoj vodi.

* * *

Ista li zraka
sunca na površini
i odbijena?

* * *

Poigrava list
topole valom. Uza nj
sunčeva zraka.

* * *

Maločas ista
zraka treperaše na
listu na grani.

* * *

Sutradan drugi
list, a ista se zraka
žari — ne druga!

* * *

Putuje Drava.
Ili to tek obala
promiče uz nju?

ANKICA ŠALIĆ

Hvala — Oče

Hvala ti, oče, što postojim ja!
Hvala ti za jutro,
Za cvijeće i rosu
Hvala ti za vjetar što mrsi mi kosu.

Hvala ti, oče, za sve što postoji,
Za noć i kišu i za bol što boli.
Hvala ti, oče, što dio sam tebe
I daj da te ljubim dok osjećam sebe.

ANA PERKOVIĆ

Voljela bih...

Voljela bih da me voliš
ti kojeg još nisam srela,
da postanem cvijet
kojeg miris voliš,
da ga spojiš
sa mirisom svojim.

Voljela bih Bogu da se moliš,
da čekam s tobom
večeri i zore,
da nam dani
budu kao pjesma,
da budeš u planini
izvor vode.
A ja u sijeni
bistra česma.

IVAN BANDIĆ POETA

Sami

MOJE MISLI
KAO VRANI KONJI
LIVADOM JURE

NJENA DUŠA
KAO CVIJET U MOJIM
GRUDIMA SPAVA

PROLAZE VOJSKE
BUBA I MRAVA
I PUTELJKOM SE GUBE

OSTAJMO SAMI
I TIHI
KAO VJEČNOST.

DUBRAVKA BAŠIĆ

O Kruše!

O kruše moj,
stigao si na naš
stol
nakon truda
žuljevitih rukâ...
Hranila te mnogih
znoj i muka.
O Kruše moj,
nahrani nas,
nasiti nas,
dobrim ljudima
učini nas.

MATO LUKAČEVIĆ

Kravata

Hrvatski su konjanici
Bili francuski vojnici
Marame su oko vrata
Bile simbol u Hrvata

Crvene su boje bile
Postadoše svakom mile
I Francuzi njih će nosit
A time se i ponosit

Momci mladi bojovnici
I časnici oklopnici
I princevi i gardijci
Maramama oko vrata
Što vidješe u Hrvata
Ime dadoše — kravata.

DANIJELA ŽIŽA

Koraci

Čula sam korake u tišini
i pomislila sam:
To su koraci moji!

Vidjela sam sjenu na putu
i pomislila:
To je sjena moja, to je
djelo mojih ruku!

Onda vidjeh druge ljude
kako živi predamnom stoje
i bi mi drago jer bijah sama
misleći da drugi ljudi ne postoje.

VESNA MIŠKOVIĆ

Darivanje

Noćima želim darivati zvijezde
Danima želim darivati sunce
A tebi ljubavi moja
želim darivati
SEBE.

Nacionalni restaurant
»Croatia-turist«
ĐAKOVO

Ivan Balog
P. Preradovića 25
telefon: 031-813-391
fax: 031-814-063
Mob: 099-461-255

Tko u »Croatiji« jede i pije nikad gladan i žedan nije

»Zanatopskrba«

PROIZVODNO PROMETNA
ZADRUGA
s p.o. – ĐAKOVO
Bana Jelačića 55 • Tel. 811-255 i 813-265

ORGANIZACIJA PROIZVODNJE I KOOPERACIJE SVOJIH ČLANOVA
SNABDIJEVANJE PROIZVODNO I USLUŽNO ZANATSTVO S REPRODUKCIONIM MATERIJALOM I TO:

- ALKOHOLNA I BEZASLKOHOLNA PIĆA
- PRUŽANJE UGOSTITELJSKIH USLUGA PUTEM BIFEA
- SINTETIČKO PREDIVO SVIH BROJEVA HB 32/2
- ANILINSKE BOJE I KEMIKALIJE
- PROMET DRVNIM SORTIMENTIMA SVIH VRSTA LIŠĆARA
- TEKSTIL

MOTIV

građevinsko poduzeće s p.o.
54400 ĐAKOVO
Vijenac kardinala A. Stepinca 10
Tel./fax: 031 813-162

SLASTIČARNA
»KINO«
vl. S. NAKIL
Kralja Tomislava 9
ĐAKOVO
Tel.: 031-814-010

***Caffe-bar* »VALENTINO«**
UGOSTITELJSKI OBRT
vlasnik: VALIJAN WEITZER
ĐAKOVO, Kralja Tomislava 4
Tel.: 813-413

***»ERDE«* MESNICA**
ĐAKOVO
F. Račkoga 1, M. Gupca 13, Splitska bb

NISKA CIJENA
VISOKA KVALITETA
ČUVAR VAŠEG POVJERENJA

TEHNO-AUTO
ĐAKOVO

poduzeće za trgovinu i završne radove
u građevinarstvu s p.o. I. G. Kovačića 5

Tel.: 031/812-175 centrala
/812-308 direktor
/814-586 telefax

MALOPRODAJA

- autodijelovi: golf, renault, fiat, zastava
- kućanski aparati »Rowenta«
- TV prijemnici »Grundig«, »Gorenje«
- rasvjetna tijela i lusteri

VELEPRODAJA

- materijali za centralno grijanje
- plinski bojleri »Vailant« »Chaffoteaux et maury«
- peći za kruto gorivo, tekuće gorivo i plin
- materijali za elektro-instalacije
- materijali za vodovod i kanalizaciju
- sanitarije i sanitarne armature

Agroslavonija

DRUŠTVO ZA UNUTARNJU I VANJSKU TRGOVINU d.o.o.
31000 OSIJEK, Sv. Ane 82-A
Žiro račun: 33600-601-6805
Glavni direktor 27-660, Telefax (031) 126-267
Skladišta: Osijek, Ulica jablanova bb
Telefoni: 178-377, 178-170
fax: 178-382, 178-161, 178-290

Agroslavonija VRŠI PROMET:

- poljoprivredne mehanizacije
- agrokemijskih proizvoda
- sjemenske robe
- ratarskih proizvoda
- organiziranje stočarske proizvodnje
- konsignacija i zastupanje inozemnih firmi

»ĐAKOVAČKI VODOVOD« p.o.

PODUZEĆE KOMUNALNE DJELATNOSTI
»Đakovački vodovod«, javno poduzeće s p.o.
Đakovo, Bana J. Jelačića 65

Obavlja slijedeće djelatnosti:

proizvodnja i distribucija vode • odvodnja i pročišćavanje otpadnih i atmosferskih voda • gospodarenje gradskim bazenom u Đakovu • izgradnja javne vodovodne i kanalizacione mreže • usluga montaže, održavanja i popravaka, kućnih (unutrašnjih) kanalizacijskih i vodovodnih mreža i sanitarnih uređaja • izgradnja građevinskih objekata koji se ne smatraju složenim • montaža unutrašnjih elektroinstalacija • ispitivanje unutrašnje i vanjske hidrantske mreže • baždarenje vodomjera

PKD »Đakovački vodovod« otklanja kvarove na vodovodnoj i kanalizacionoj mreži i instalacijama putem dežurne službe.

Prijave kvarova primaju se na telefon 841-295 ili 813-564 – centrala

»STANUŠIĆ«

SALON NAMJEŠTAJA
»EUROPA– MÖBEL«
A. Starčevića 14a
54400 ĐAKOVO – tel.: 031 814-079

POSJETITE NAS
UVJERITE SE U KVALITET
I PRISTUPAČNE CIJENE

»ZLATAR«

vl. Petar Anđelić
ĐAKOVO, Kralja Tomislava 4a

VELIKI IZBOR ZLATNOG NAKITA
UZ PRISTUPAČNE CIJENE

»NOVOKEM«

PODUZEĆE d.o.o. ĐAKOVO

PRODAVAONICA BOJA I LAKOVA

A. Starčevića 75

Tel./fax: 031/81 43 92

VETERINARSKA STANICA
ĐAKOVO d.o.o.

Kralja Tomislava 33
tel. 813-291, 812-291 centrala
direktor: 812-309
telefax: 841-840
Veterin. apoteka: 813-291
Peradarstvo: 813-800

Poljoprivredne usluge u stočarstvu:
- zdravstvena zaštita životinja od zaraznih bolesti
- liječenje oboljelih životinja
- umjetno osjemenjivanje

Stočarska proizvodnja:
- jednodnevni pilići
- tovni pilići
- konzumna jaja
- prasad
- tovne svinje

Trgovina na veliko i malo:
- veterinarski materijal, pribor i oprema
- živa stoka
- konzumna jaja
- stočna hrana

AUTOPRIJEVOZNIK

Jozo Gudelj

VIŠKOVCI
Kralja Tomislava 97
Telefon: 031-857-175

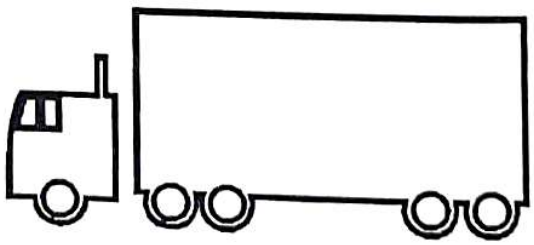

STVORILI SMO DETERDŽENT VRHUNSKE KVALITETE

Prateći najnovija svjetska dostignuća stvorili smo

FAKS HELIZIM PRIMA

Iznenadit će vas novim mirisom i plavim zrncima čistoće.

Pravo iznenađenje čeka vas u rezultatima pranja, jer

FAKS HELIZIM PRIMA

univerzalni je deterdžent velike snage pranja

na svim temperaturama: 30, 40, 60 i 95^0C.

Osobito dobre rezultate postiže na programu iskuhavanja,

odlično bijeli rublje i učinkovito uklanja mrlje.

FAKS HELIZIM PRIMA

u kutiji od 1 kg, kutiji od 3 kg i polietilenskoj vrećici od 3 kg

FAKS HELIZIM PRIMA – SNAGA MIRISNE ČISTOĆE I SVJEŽINE

SAPONIA ✻ OSIJEK

vodovod osijek

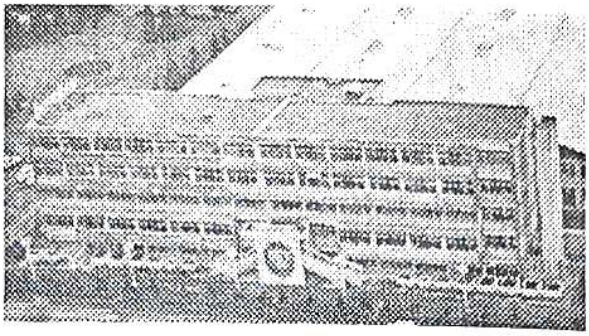

JP »VODOVOD OSIJEK«
31000 Osijek, Poljski put 1

Telegram: VODOVOD OSIJEK
TELEFAX: 031/124-651
Poštanski pretinac 141
ŽIRO RAČUN: 33600-601-9118

TELEFONI:
Centrala 124-899
Direktor 32-198
Komercijalni rukovoditelj 26-139
Odjel Nabave 26-159
PJ Projektni biro 124-970
PJ Gradski vodovod 26-138
PJ Montaža 25-025
PJ Tehnički plinovi 41-660
Pj Kanalizacija 124-899
Pj Stručne službe 120-768
PJ Servis 23-309
PJ Zaštitna radiona 124-899

DJELATNOST

proizvodnja i distribucija pitke vode
izvođenje instalacija gradskog vodovoda i kanalizacije za stambene i industrijske objekte
projektiranje i izvođenje strojarskih instalacija za stambene i industrijske objekte: vodovoda, centralnog grijanja, klimatizacije i ventilacije,
plinifikacija naselja i plinskih priključaka, parovoda i toplovoda
hidrogeološka istraživanja podzemnih voda i eksploatacijsko bušenje bunara
proizvodnja i montaža tehnološke opreme pod pritiskom (cisterne, bojleri, izmjenjivači toplote i dr.)
obavljanje bravarskih i limarskih radova
održavanje objekata kanalizacije
proizvodnja i distribucija tehničkih plinova: kisik, disuplin, argon, ugljen dioksid, dušik i plinske mješavine
održavanje i popravak kućnih instalacija iz svoje djelatnosti, te servisiranje automatike uljnih i plinskih plamenika, te plinskih trošila
projektiranje svih strojarskih i građevinskih radova i djelatnosti, konzalting, nadzor nad izvođenjem radova, kontrola projektne dokumentacije i izrada idejnih projekata te izrada ekonomsko-tehničkih elaborata,
izrada tehničke opreme i metalne galanterije.

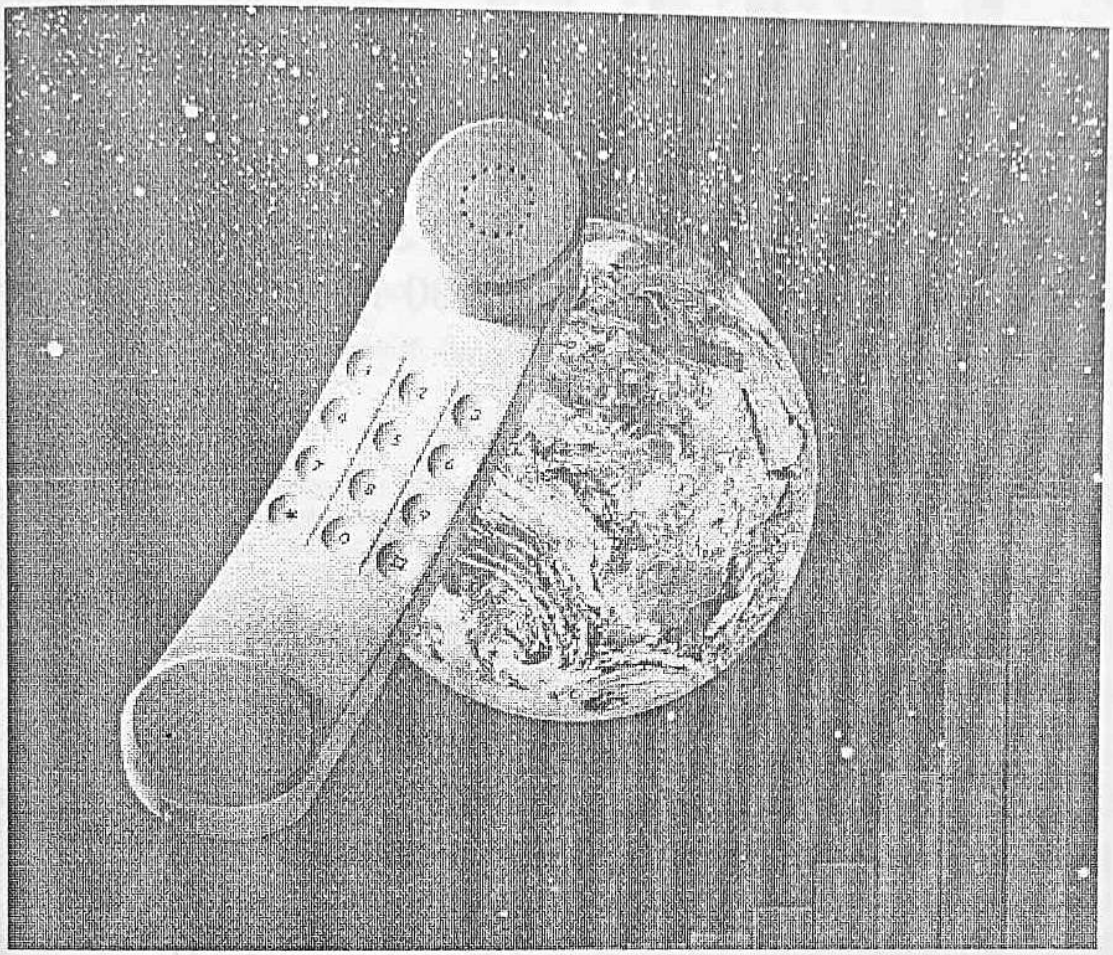

SIEMENS

INTER AGRA

INTERAGRA D.D. PRAŠKA 4, 41000 ZAGREB HRVATSKA
Tel.: 01 42 68 72, 45 15 22 – Fax: 01 42 30 18 – Telex: 21110, 21443

»INTERAGRA« d.d. Zagreb
Vaš partner i prijatelj

Izvoz i uvoz poljoprivrednih
i prehrambenih proizvoda i
komponenata za stočnu hranu

»INTERAGRA« d.d. Zagreb, Praška 4
tel. 01/426-872, 451-522
fax - 01/423-018

POLJOPROMET
SIKIREVCI

PODUZEĆE ZA PROMET NA VELIKO,
IZVOZ-UVOZ I ZASTUPANJE

SIKIREVCI, LJ. GAJA 22, tel. 055/481-331 (direktor), 481-333, tel/fax: 481-334, mobiteli: 099/463-980 (direktor), 463-977, 463-975, 463-991, 463-838, 463-835, 463-836
KOMERCIJALA I SKLADIŠTE: SLAVONSKI BROD, Vinogradska bb, tel. 055/241-038, 442-807, tel./fax. 241-752

PREDSTAVNIŠTVA:

ZAGREB, Radnička cesta 22, tel. 041/615-069, 538-286, 538-660, 538-768, tel./fax. 613-329, 613-336, 615-070, 533-932
OSIJEK, I. Gundulića 54 – tel.: 054/124-495 tel./fax: 127-110,
SISAK, Ivana Kukuljevića 14 – tel.: 044/22-765 tel./fax: 24-675,
BJELOVAR, Matice hrvatske 26 – tel.: 043/43-371 tel./fax: 43-225,
SPLIT, Gotovčeva 3, tel./fax: 058/520-831

Obavljamo snabdijevanje sredstvima za zaštitu bilja, sjemenskom robom i ostalim repromaterijalima

belišće

1884

DRVNA INDUSTRIJA
dioničko društvo
GELI
ĐAKOVO
Bana Jelačića 39

— **Drvna industrija »GELI«** — **Tvornica kuhinjskog namještaja d.o.o.**
telefon: 031-813-299, 031-811-222
telefax: 031-811-343

— **Drvna industrija »GELI«** — **Tvornica masivnih ploča d.o.o.**
telefon: 031-841-150

— **Drvna industrija »GELI«** — **Pilana d.o.o.**
telefon: 031-841-147

— **Drvna industrija »GELI«** — **Trgovina d.o.o.**
telefon: 031-813-299
telefax: 031-811-343

PROIZVODI ZA VAS:

— vrhunski kuhinjski namještaj od čuvenog slavonskog hrasta
— kuhinjski namještaj modernih linija
— posebne narudžbe (oprema apartmana, apartmanskih naselja i sl.)
— širinski i dužinski ljepljene ploče iz prirodnog drveta (hrast, bukva, jasen)
— najpovoljnije cijene, isporuka na adresu kupca, dugoročno jamstvo

»ZAJEDNO GRADIMO DOM«